

GÜNTER GRASS

Premiul Nobel pentru Literatură 1999

ÎNTRE GERMANIA ŞI GERMANIA

POLIROM

„Parcă aş vrea să mă
înarmez cu energii pozitive:
am sădit iar un copac, de
data asta la vest de casă, un
roşcov care creşte încet şi
care a ispitit-o pe Ute, după
ce găsise pricină locului, să
facă remarca următoare:
«Oricum n-o să mai apuc
să-l văd când va fi mare».“
Günter Grass

PROZĂ XXI

Poet, prozator, dramaturg, sculptor şi grafician, GÜNTER GRASS s-a născut pe 16 octombrie 1927, la Danzig, unde şi-a petrecut copilăria şi adolescenţa. La vârsta de şaisprezece ani s-a înrolat în armată şi a fost luat prizonier de americani. După război a urmat Academia de Artă din Düsseldorf (între anii 1947 şi 1952), apoi Universitatea de Arte Plastice din Berlin. A trăit un timp la Paris, apoi în Italia, iar din 1960 în Berlinul de Vest şi la ţară, în landul Schleswig-Holstein. A debutat în 1956 cu volumul de poezii *Avantajele găinilor-giruetă*, dar ulterior s-a afirmat ca prozator, la o întrunire a Grupului 47, cu romanul care îl va consacra în întreaga lume, *Toba de tinichea* (1959; Polirom, 2005, 2007, 2012). Împreună cu *Pisica şi şoarecele* (1961; Polirom, 2009) şi *Ani de câine* (1963), acesta va alcătui „trilogia Danzigului".
Scriitor prolific, Günter Grass a publicat până în prezent numeroase cărţi, dintre care amintim romanele *Anestezie locală* (1969; Polirom, 2008), *Calcanul* (1977), *Un câmp prea departe* (1995) şi *În mers de rac* (2002; Polirom, 2002), volumele de proză scurtă *Întâlnire la Telgte* (1979), *Rubrica naşteri sau germanii sunt pe moarte* (1980) şi *Povestiri lugubre* (1992), volumul de eseuri şi polemici politice *Din jurnalul unui melc* (1972), volumele de versuri *Ultimul dans* (2003) şi *August stupid* (2007). În 2006 i-a apărut prima carte de memorii, *Decojind ceapa* (Polirom, 2007, 2012), urmată doi ani mai târziu de *Aparatul de fotografiat* (2008; Polirom, 2010), care a stârnit controverse aprinse. În 1999 publică volumul *Secolul meu* (Polirom, 2011), în care creează un grandios tablou al veacului XX printr-o sută de istorisiri ale unor naratori anonimi.
Activitatea sa literară a fost recompensată cu cele mai prestigioase distincţii, culminând cu Premiul Nobel pentru Literatură (1999).
Între Germania şi Germania, jurnalul lui Günter Grass dintr-un an crucial pentru istoria ţării sale, anul reunificării celor două state germane, R.F.G. şi R.D.G, este o relatare la cald a evenimentelor din 1990, reflectate în conştiinţa autorului, dar şi o mărturie despre activitatea artistică şi viaţa personală a acestuia. Artist polivalent, membru al SPD, Günter Grass poartă polemici de pe poziţii ferme, călătoreşte, publică, desenează, se întâlneşte cu personalităţi ale vieţii culturale, cu membri ai numeroasei sale familii şi, concomitent, lucrează la noi proiecte. Paginile din acest jurnal oferă o imagine asupra atelierului creativ al artistului şi a felului în care se nasc şi se dezvoltă poveştile cu care Grass a cucerit un public larg în întreaga lume.

Vale das Eiras, 1 ianuarie 1990

Pe când sădeam în faţa laturii estice a casei un copăcel despre care Leonore Suhl, care ni l-a dăruit în noaptea de Anul Nou, afirmă că în şase-şapte ani va fi un copac cu flori albastre, noul an a început cu accente excesive încă înainte de amiază; după-amiază devreme, când am pornit la cules de ciuperci mai sus de Casais, în pădurile de plută, o mânătarcă matură ar fi putut satisface aşteptările mele de Anul Nou, însă vechile noastre locuri erau lipsite de roade: după perioada ploioasă, peste măsură de lungă – se pare că aici a plouat cu găleata nouă săptămâni –, doar puţinii gălbiori apoşi ofereau cel mult un motiv, dar nimic mai mult, un prilej de a-mi începe jurnalul acesta cu ciuperci şi nu cu mari evenimente politice, ce şi-au contestat unul altuia dreptul la întâietate pe parcursul ultimelor luni ale anului

trecut, încheiat cu revoluţia sângeroasă din România şi cu la fel de sângeroasa demonstraţie de forţă militară din Panama, de parcă intenţia sistemului comunist şi a celui capitalist ar fi fost aceea de a-şi mai da o dată arama pe faţă într-un mod inconfundabil.

Nu sunt un scriitor de jurnal pasionat. Trebuie să fie totuşi evenimente neobişnuite pentru a mă simţi dator să scriu despre ele. Cum a fost în 1969, când în Republica Federală s-a ivit ocazia unui schimb de putere democratic, iar eu am părăsit masa de scris pentru a mă implica în campania electorală de partea SPD[1]. După o victorie strânsă, a rezultat o carte. Sau şederea de o jumătate de an la Calcutta. (Fără jurnal, oraşul acela ar fi fost aproape de nesuportat.) Iar de data aceasta vreau să trec, cu avânt mereu proaspăt, graniţa dintre cele două state germane şi să mă amestec în ambele campanii electorale (din mai şi decembrie). Însă acum, după ce lucrul la *Totes Holz*[2] s-a încheiat, aş fi vrut de fapt să încep un manuscris normal, care, pe cât posibil, să ia proporţii: cum se întâlnesc la Gdańsk, de Sărbătoarea Tuturor Sfinţilor, doamna Piątkowska şi doamna Reschke, două văduve, şi cum încep să ţească un plan, urmat în curând, epoca fiind favorabilă, de fapte concrete, cum ar fi înfiinţarea unui S.R.L., o societate comercială polono-germană de cimitire... Însă jurnalul cere întâietate.

Iar seara, broasca din curtea interioară. Mare cât un cobai matur, devine pentru mine una din acele *Unken*[3] care toamna trecută, de îndată ce se lăsa întunericul,

---

1. Sozialdemokratische Partei Deutschlands – Partidul Social-Democrat al Germaniei.
2. *Lemn mort*. Volumul, având titlul definitiv *Totes Holz: Ein Nachruf*, a apărut în 1990.
3. Bou-de-baltă. În germană înseamnă însă şi cobe.

se auzeau de peste tot: *Unkenrufe*[1]. Am apucat-o de sub labele anterioare şi am ridicat-o, pentru ca Ute să o fotografieze. Corpul ei atârna ca un sac. Totul încremenit. Şi ochii verzi, fără privire, cu dungi portocalii transversale. Doar se umfla şi se dezumfla mai jos de gură. Adică, ce caută acest bou-de-baltă, m-am întrebat, în jurnalul meu, în afară de faptul că mi-e străin, de neînţeles şi, eventual, se pretează la un titlu – nu ştiu pentru ce: *Unkenrufe*?

Vale das Eiras, 2 ianuarie 1990

Parcă aş vrea să mă înarmez cu energii pozitive: am sădit iar un copac, de data asta la vest de casă, un roşcov care creşte încet şi care a ispitit-o pe Ute, după ce găsise pricină locului, să facă remarca următoare: „Oricum n-o să mai apuc să-l văd când va fi mare".

Apoi s-a pornit iar ploaia. După ce sus s-a dat drumul la soba cu gaze, am început să aştern pe hârtie *Schreiben nach Auschwitz*[2]. Mi-am impus, evident, această temă, cu care nu pot decât să eşuez, pentru a-mi afirma poziţia. Mulţi dintre dubioşii mei colegi scriitori, care odinioară (îşi) ştiau recita antifascismul recuperat precum „Clopotul" lui Schiller, acum sunt într-o dispoziţie naţionalistă care atinge limitele stupidităţii; mie în schimb, căruia de-a lungul anilor mi-au dispărut multe posesiuni germane – în afară de limbă –, Auschwitz îmi apare ca o ultimă posibilitate de a vorbi despre Germania. (Vreau ca în discursul de la Frankfurt să încerc, pornind de la Auschwitz, să fac să eşueze pretinsul drept la unitate germană în sensul statalităţii reunite.) Să scriu încet!

---

1. Orăcăit; prevestire a unei nenorociri.
2. *Scrisul după Auschwitz*. Textul a apărut în volum în 1990, cu titlul *Schreiben nach Auschwitz. Frankfurter Poetik-Vorlesung*.

Poate că de Sărbătoarea Tuturor Sfinţilor ar trebui totuşi să se întâlnească o văduvă Piątkowska cu un văduv pe nume Alexander Reschke la Gdańsk, şi anume în hala pieţei Sf. Dominic, pe când cumpără flori. Fireşte că în anul schimbărilor. Sau de Ziua Morţilor? În orice caz, în noiembrie. Flori pentru cimitire. Însă mama ei e înmormântată la Wilna, unde s-a născut fiica; mama lui în Renania, deşi s-a născut la Danzig[1], la fel ca el. În jurul acestui subiect se desfăşoară discuţia lor: unde ar dori până la urmă să-şi doarmă somnul de veci. Din această discuţie şi din alte discuţii, pe parcursul cărora văduvul şi văduva se apropie unul de celălalt, se naşte ideea unei societăţi comerciale germano-polone de cimitire. El spune: „Ar trebui ca acum, când atât de multe devin posibile, să-ţi poţi stabili tu însuţi locul odihnei veşnice". Ea vrea să fie înmormântată la Wilna, pe care a trebuit să o părăsească la şaisprezece ani, el la Danzig/Gdańsk, pe care l-a părăsit ca soldat, la vârsta de şaptesprezece ani. Şi alţii vor lucrul acesta. Mii. Trebuie doar să devină posibil. De aici o societate comercială cu răspundere limitată.

Vale das Eiras, 3 ianuarie 1990

Primul peşte la cuptor din noul an, cu garnitură de legume – roşii, zucchini, ardei, ceapă şi cartofi dulci. Cumpărate în Lagos. Nici un ziar german la îndemână, în afară de *Bild*. Acesta cu un titlu de An Nou cu litere de-o şchioapă: *„Wahnsinn!"*[2], un cuvânt care, de la

1. Gdańsk/Danzig şi Wilna/Vilnius sunt numele alternative ale aceloraşi oraşe, reflectând apartenenţa lor la o ţară sau alta de-a lungul istoriei (n.r.).
2. „Nebunie!"

deschiderea graniţei germano-germane, devine inflaţionist; sau anunţă mai nou, ca un avertisment, o nebunie reală? – *Unkenrufe.*

Lucrul la discursul pentru Frankfurt mă constrânge să privesc în trecut, spre mine ca *Hitlerjunge*[1]. Ce-i drept, nu am fost un fanatic îndârjit, însă nici împovărat de îndoieli. Sunt de atunci un om cu totul schimbat? Cu siguranţă, în măsura în care e vorba de formarea ideologico-politică a gândirii şi a acţiunilor, însă fixarea cu îndărătnicie în proiecte ample, aproape epice, cum ar fi înşiruirea unor tabele istorice şi cultural-istorice (o premoniţie a volumelor *Kulturfahrplan* ale lui Stein) îmi apare familiară, apropiată. Acest ego clădit devreme a suferit, eventual, corecţii, şlefuiri şi reliefări profesionale, dar fără a se schimba în esenţă.

Ieri discuţia cu Ute, până târziu după miezul nopţii, despre planul meu de Anul Nou pentru anul acesta: vreau ca, începând cu sfârşitul lui februarie, să ajung în fiecare lună în R.D.G., la intervale mai lungi ori mai scurte, de la Rügen la Vogtland, pentru a observa cu atenţie transformările de după marea schimbare politică şi revoluţionară. Planul prevede şi o şedere în sectorul de cariere de lignit de pe lângă Spremberg. Acolo am fost rănit în '45 (pe 20 aprilie). Acolo vreau să desenez peisajul exploatării miniere. Ute va veni şi ea acolo, însă doar ocazional. Aşadar, să cumpăr un sac de dormit doar pentru mine.

Poate e prea devreme să mi-l imaginez pe profesorul Alexander Reschke. În orice caz, predă la Universitatea Essen ceva ce încă nu are un nume. Probabil istorie. Un

---

1. Membru în Hitlerjugend, organizaţia de tineret a naziştilor germani.

intelectual cândva de stânga, pe care schimbările din Germania îl transpun într-o stare naţional-sentimentală, chiar dacă şi cu reflexii ironice. Ea, văduva Halina Piątkowska, e medic pediatru. De la sfârşitul lui noiembrie '89 până în mai '90 între văduv şi văduvă se desfăşoară o corespondenţă însufleţită, care cuprinde relatări tot mai ample despre proiectul lor comun, cum capătă el încet contur, până la prima achiziţie de teren: un teritoriu de trei hectare şi jumătate la sud de Brentau, care cuprinde o bucată de pădure, este bogat în coline şi ar putea fi extins mai târziu în direcţia Ramkau. Apoi într-un cont de economii se află o sumă în dolari care ar putea fi suficientă pentru cumpărarea unui teren la fel de mare la marginea oraşului Wilna (Vilnius). Nici unul din cei doi, văduvul şi văduva, nu s-ar fi crezut capabil de un atare spirit întreprinzător.

Am mai început şi un desen pentru *Totes Holz*. Şi, spre a spori optimismul până la exuberanţă, astăzi pe versantul sudic şi-a găsit locul de plantare un al treilea copac: o *nespereira*, adică un moşmon japonez, care promite fructe zemoase şi acrişoare. Sper ca pământul să nu fie prea umed dacă toarnă tot aşa.

Vale das Eiras, 4 ianuarie 1990

Pe parcursul sfârşitului de an (până alaltăieri) am citit romanul lui Philip Roth *Gegenleben*[1], o carte care te îndeamnă la contrazicere şi se anulează permanent pe ea însăşi, care apelează la evreitate şi la antisemitism pentru a răspunde pe îndelete la întrebarea, banală în sine, dacă un autor are voie să se exploateze pe sine şi pe alţii (familia), pentru a da de fapt un răspuns afirmativ

1. Titlul original, în engleză: *The Counterlife* (1986) (n.r.).

preconceput. Dar poate că această carte nu mi se potriveşte, pentru că nu îi apreciez în mod deosebit pe autorii care se folosesc permanent pe ei înşişi ca subiect. Chiar şi acolo unde autorul descoperă, cu argumente orbitor de nimerite, intenţiile ascunse ale povestitorului fictiv, nu prea merită osteneala; nu-i de mirare că „Iudeea", capitolul despre Israel, este incolor prin comparaţie cu cartea de interviuri jurnalistice a lui Amos Oz, *Im Lande Israel*[1]. De ce mi-a recomandat Jurek Becker de curând (în seara dinainte de congresul SPD de la Berlin) cartea aceasta? O să îl întreb.

Rămâne în continuare înnorat, cu tendinţe de ploaie. Astăzi am sădit doar trei tufe de rozmarin şi trei de levănţică. O plăcere din ce în ce mai mare: lipsa televizorului şi a telefonului. Deasupra unui proiect de anul trecut scrie ceva ce ar putea sta acum sub titlul *Unkenrufe*, cu titlul de lucru Krebsgang. Sub un titlu sau altul, ar trebui, oricât de critic ar fi cursul germano-polon pe care îl iau toate acestea, să devină o poveste diabolic de comică: văduva şi văduvul, în omenia lor prostească, ar avea stofă pentru asta. Acţiunile secundare, cum ar fi vânzarea bucată cu bucată a şantierului naval Lenin, ar trebui dezvoltate doar cu parcimonie. Amândoi, deşi Reschke este un ipohondru, sunt cât se poate de sănătoşi.

Azi-noapte, după mai multe întreruperi ale somnului, am visat cum căutam gazdă în Leipzig (cu un sac de dormit); un vis care, ca din întâmplare, îi aruncă în joc unii împotriva celorlalţi pe membrii clanului meu. La sfârşit, în cazul în care visul a avut un sfârşit, mama

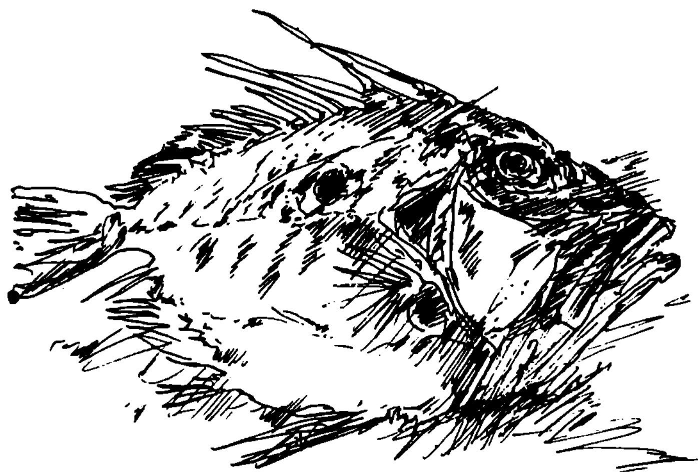
---

1. *În ţara Israel.* Titlul original, în ebraică: *Po vesham be'Eretz Israel* (1983) (n.r.).

lui Nele scotea din şanţ maşina lui Ute cu maşina ei, în timp ce eu eram iarăşi plecat, pe drumuri.

Vale das Eiras, 6 ianuarie 1990

Ieri peştele Sfântului Petru, de patru livre[1], pentru Mieke şi Jules Heindels şi pentru Leonore şi Jacob Suhl. L-am desenat înainte de a-l umple cu salvie şi a-l pune la cuptor. O seară veselă: Jacob – Jankele –, care, troţkist, tranzacţionează cu patimă pachete de acţiuni la bursa neagră. Jules, care nu mai fumează, nu mai bea şi se va converti în curând, la fel ca Mieke, la o formă de existenţă vegetariană.

Pentru ca săditul obstinat de copaci să nu ia sfârşit, înainte de amiază plantasem un palmier pe partea estică. Iar astăzi au fost micii lăstari de cactuşi, pe care mi i-a

1. Livra germană standard din zilele noastre reprezintă 500 de grame în sistem metric (n.r.).

dăruit Leonore şi pe care i-am aşezat în mici colonii. După aceea am stat iar şi-am lucrat la discursul pentru Frankfurt...

În scrisorile lor văduva şi văduvul se întrec unul pe celălalt înşirând cifre ale membrilor proaspăt înscrişi în societatea lor comercială germano-polonă de cimitire. Reschke ţine prelegeri despre „Zum ewigen Frieden“[1] a lui Kant şi vorbeşte despre cimitir ca locul „ultimei posibilităţi a înţelegerii între popoare“. Piątkowska a întemeiat un grup de întrajutorare căruia îi aparţin şi câţiva preoţi catolici şi un prelat din Oliva. Primii, polonezi emigraţi în America, originari din Wilna, se arată interesaţi şi dispuşi să finanţeze aşa-numitele „locuri libere pentru persoanele fără dare de mână“. Într-una din scrisorile sale, Reschke speră ca taxele de bază, destul de mari, ale membrilor înscrişi să îi fie recunoscute drept deductibile la impozit. Primele neplăceri cu comitetul de conducere, deoarece propunerea sa de a face un cimitir supraconfesional s-a lovit de rezistenţa catolicilor. După o apropiere tot mai sporită între cele două state germane – comunitate contractuală –, apar acum şi „bătrâni locuitori ai Danzigului“ din Pomerania şi Mecklenburg: deocamdată o problemă valutară, pe care însă Reschke încearcă să o atenueze cu mijloace vest-germane – repartizarea egală a pagubelor.

Reschke ar putea să-şi fi scris lucrarea de doctorat despre mormintele patricienilor din bisericile din Danzig. Pe lângă asta, este specialist în chestiuni hanseatice şi un adversar declarat al naţionalismului – şi al celui german, şi al celui polonez.

1. „Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf“ („Spre pacea eternă – un proiect filosofic“), eseu din 1795 al lui Immanuel Kant (n.r.).

Ideea de a construi în incinta cimitirului, situat într-o zonă cu pădure, un cămin pentru asistenţa muribunzilor i-a venit Halinei Piątkowska atunci când tot mai mulţi bătrâni din Republica Federală şi din R.D.G. au venit să cerceteze locul şi s-au declarat de-a dreptul entuziasmaţi de frumuseţea sa şi de aspectul său îngrijit.

Luna în creştere promite vreme senină pentru următoarele zile. Poate totuşi mai putem merge la cules de ciuperci.

Vale das Eiras, 7 ianuarie 1990

Stau şi cumpănesc printre agavele şi cactuşii mei din faţa casei vechi, pe care i-am plantat acum un an şi care de atunci cresc fără prea multă îngrijire, dau mereu lăstari noi şi acum se înalţă de parcă ar fi acolo dintotdeauna: ea nu trebuie să se numească Piątkowska, el nu Reschke, ea nu trebuie să fie medic pediatru, el nu profesor de istorie; ca situaţie socială ar trebui să rămână doar văduvă şi văduv. Apoi văd sfârşitul lor: pier împreună într-o călătorie cu maşina şi, deoarece nu apare nici o rudă, sunt îngropaţi într-un cimitir dintr-un sat (italian). „Ideea“ celor doi ar trebui comentată pe măsură ce devine realitate prin scrisori, telegrame, articole de ziar etc. Scrisori, de exemplu, de la un chinez din Hong Kong, care nu poate ajunge la mormintele familiei sale din apropiere de Beijing; de la un israelian născut la Danzig, care solicită un sector evreiesc – „unul foarte mic“ – în cimitirul german din Gdańsk; de la un scriitor polonez din Wilna, care trăieşte la New York şi, în ciuda americanizării, cere şi el repatrierea.

Profesorul Reschke – îl numesc în continuare astfel – vorbeşte uşor insistent, cu o voce parcă voalată de tristeţe. Se îmbracă elegant într-un mod demodat, e nemulţumit

de rătăcirile sale politice, cu toate acestea se consideră „de stânga“ într-un fel conservator şi este înclinat către sentinţe sentimentale care, ca o consecinţă logică, se pot converti în cinism.

Când am răsădit ieri, cu ajutorul lui Ute şi la dorinţa ei, cactusul cu nouă braţe, pe care l-am salvat (furat) acum un an sub forma unor segmente amputate din grădina căzută în paragină a vechii noastre case, aşadar, când l-am răsădit acum, ducându-l din stratul din grădina interioară afară, în aer liber, în partea sudică, a trebuit să procedăm cu grijă, punând o scândură dedesubt, pentru ca nici unul dintre braţele cactusului să nu se rupă, chiar dacă fiecare braţ frânt poate fi sădit cu partea ruptă într-o gaură de plantare, ca să dea lăstari noi. Cum făceam asta, mi-au venit nişte idei referitoare la societatea comercială germano-polonă de cimitire, în a cărei arie de activitate vor intra mai târziu şi reînhumări la Gdańsk, la Wilna... Nu e de mirare că răsădirea cactusului mi s-a părut semnificativă.

Am văzut în *Der Spiegel* cum, după ce de-a lungul câtorva decenii s-a dovedit un cinic, R. Augstein a decăzut amestecându-se cu naţionaliştii.

Citesc abia acum *Versetele satanice* ale lui Salman Rushdie. Un roman literalmente fabulos. Scris inteligent, naiv, suveran. Cu oricâtă îndrăzneală ar spune lucrurilor pe nume, e o carte remarcabil de pioasă, în faţa căreia duşmanii lui Rushdie dau impresia de „oameni fără Dumnezeu“. Faptul că m-am retras din Academie din cauza acestui autor rămâne un prilej de desfătare.

Vale das Eiras, 8.01.1990

Ieri am extras din patru sepii *choco* de mărime mijlocie o sticlă de trei sferturi de litru aproape plină de „sepia

natural“ şi astăzi am desenat cu ea, după un original bine conservat în alcool din toamna anului trecut, un „Dans al călugăriţelor“.

Proaspătă, cerneala naturală este imprevizibilă în negreala ei, mai târziu capătă (uneori) o consistenţă negru-maronie. Procedura extragerii cernelii – astăzi am avut la masă sepiile fierte cu legume – este o plăcere. (Pentru prima dată am folosit cerneala aceasta la sfârşitul anilor şaizeci, în Bretania, iar după aceea abia de la mijlocul anilor optzeci încoace, de când, fiind în Portugalia, sunt aproape de sursă, în special după întoarcerea de la Calcutta, la începutul lui februarie '87, apoi în alternanţă cu desenele în cărbune pe tema „Totes Holz“.[1]

Din nou Augstein. Articolele sale de fond din *Der Spiegel* sunt periculoase, deoarece sunt clădite, într-un mod genialo-puberal, nu atât pe argumente, cât pe o atmosferă generală care în parte există, în parte este indusă prin discurs. Constelaţia celor trei aştri aducători de nenorocire poate fi numită după Schönhuber, Waigel şi Augstein, însă (deocamdată) numai Schönhuber îndrăzneşte să-şi citeze fraţii întru spirit german. Voi dezvolta acest punct într-un alineat pentru Tutzing şi, pentru contrast, va trebui să cumpănesc la discursul lui Brandt de la congresul partidului.

1. Paranteză rămasă deschisă în original.

În discursul pentru Frankfurt am ajuns (la pagina 18) până la *Hundejahre*[1]; ultima treime cere o formă restrânsă, iar finalul discursului, unitatea Germaniei (reunificarea), trebuie confruntat cu zăvorul Auschwitz. – O cameră bună de scris sus: m-am înălţat.

Azi la mare. Talazuri. Scoici. Pe drumul încolo, peste pământuri, de la unele încă sălbatice până la altele integrate în mici gospodării ţărăneşti, presărate cu trufaşe construcţii pseudo-maure, am şterpelit plante agăţătoare, agave, mlădiţe de *Opuntia*, şi le-am răsădit după-amiază. Viaţă uşoară aici: ca de azi pe mâine. Lumea există numai în ziare întârziate. Mâine e lună plină.

După un curs al acţiunii la început plin de speranţă, apoi mai dur şi în final îngheţat într-o vătămătoare necesitate imperioasă, *Krebsgang* sau *Unkenrufe* trebuie să lase loc pentru reflexii din direcţia opusă, pentru contraacţiuni, poate şi pentru finalul fericit în care, la sfârşit, vin bengalezii şi alţi asiatici; şi totuşi îmi doresc să mă limitez la o povestire mai lungă. Cimitirul ar trebui să fie pe jumătate ocupat înainte să se ajungă la reînhumări, însă apoi să nu mai fie „întăriri", astfel încât reînhumările să aibă un efect revigorant asupra afacerii. Căminele pentru bătrâni muribunzi atrag vizitatorii: copii ai celor expulzaţi, nepoţi ai lor, pentru care se construieşte ulterior un hotel pe un teren cumpărat în Kaşubia[2].

---

1. *Ani de câine*. *Hundejahre* este ultimul roman din trilogia Danzigului şi a apărut în 1963 (n.r.).
2. Kaşubia sau Caşubia (Kaszuby în poloneză, Kaschubien în germană) este o regiune din Pomerania de Est (azi în Polonia) locuită de o minoritate etnică vorbitoare de kaşubă, un dialect al limbii poloneze (n.r.).

Vreau ca, desenând, să mi le amintesc pe călugărițele mele: cât de frumoase sunt, din toate părțile, cu tentaculele lor.

Vale das Eiras, 11 ianuarie 1990

Începând de mâine, „ușurătatea ființei“ ca intermezzo suportabil va fi trecut pe jumătate. Această trecere jucăușă de la micul dejun în aer liber (de când vremea e primăvăratică) la săpat sau la cumpărat de pește în Lagos. Apoi după-amiaza lucrez mai departe la discursul pentru Frankfurt, asta dacă nu e momentul pentru un desen înainte de scris: „Ce a rămas din peștele Sfântului Petru“. Sau azi, când am desenat iar, deasupra golfului, smochini dezgoliți iernatic de frunze: acea excentrică împletire de ramuri, cu fiecare pom într-un extaz de alt gen.

De fapt voiam să îngreunez ușurătatea traiului meu cotidian cu acea încâlceală care poate fi denumită clan și care este sursa fericirii mele ocazionale, însă și a unei multitudini de supărări de calibru mediu, care amplifică modestele mele sentimente de fericire; însă mi-e greu să devin „intim“. Ce mă constrânge să-mi țin ascunse „problemele private“? Poate că teama de a irita, prin denumiri, starea de plutire suportabilă, în care (cu puțină șiretenie) se poate trăi. Există, ca să mi-o spun concis, opt copii (dintre care șase „de sânge“) și patru mame de care sunt împresurat, de care sunt atașat, pe care îi strâng cu mare plăcere în jurul meu, ca un patriarh. Ce-i drept, copiii pot fi împăcați, nu însă și mamele. *Mamele*, astfel s-ar putea numi o carte pe care n-o voi scrie decât dacă voi găsi, ca septuagenar, acea seninătate care nu trebuie să dea socoteală nimănui.

Visul de azi-noapte: cum îmi caut la Berlin un loc de veci, cu mult spaţiu lângă mormântul meu. Cine vrea să zacă acolo poate s-o facă.

Altfel stau lucrurile cu societatea mea germano-polonă de cimitire. Aceasta îşi adaugă în scurt timp, după nişte directive germane, un regulament al cimitirului: nu este pernnisă folosirea granitului negru suedez, şlefuit până la un luciu intens, ca material pentru pietrele funerare.

De altfel nepoţii (din hotelul cimitirului) şi oamenii mai în vârstă din căminul pentru bătrâni (Waldheim-Johannistal), numit şi „cămin pentru asistenţa muribunzilor“, ajung în curând să se cunoască şi să se preţuiască. La Gdańsk se încheie primele căsătorii. Este luată în calcul construirea unei maternităţi şi după ce, la aproximativ patru ani de la „darea în funcţiune“ a cimitirului şi la doi ani după începerea lucrărilor la căminul de bătrâni, o nepoată căsătorită cu un nepot suferă o naştere prematură, este şi aprobată imediat, cu atât mai mult cu cât „sistemul medical polonez“ nu poate corespunde aşteptărilor vest-germane. Doamna doctor Piątkowska este entuziasmată de simbioza cămin de bătrâni – maternitate. În scurt timp se văd, pe o vreme minunată, mame germane făcând cu sugarii lor prima drumeţie pe cărările din cimitir. Însă asta ar trebui s-o povestească în carte un bătrân locuitor al Danzigului, de origine kaşubă, care n-a părăsit niciodată Danzigul şi care şi-a găsit de lucru ca paznic de cimitir, de la o distanţă kaşubă faţă de polonezi şi de germani.

Cu puţin timp înainte de Crăciun, când am reuşit să reunesc la Berlin, în jurul mesei din Friedenau, o parte a familiei – le-am oferit o mâncare franţuzească de legume cu afumătură de porc la cuptor –, Franz, care venise

special pentru asta cu Gianna de la gospodăria lui țărănească, a ținut o cuvântare în germana elvețiană. Ingrid Krüger și Veronika Schröter au stat față în față, ușor încordate, ca și, pentru o vreme, Helene și Nele. Chiar și Malte a găsit petrecerea reușită. Maria, pe care o invitasem separat – fiindcă, orice-ar fi, face parte din familie –, a făcut fotografii și și-a format cu siguranță propria-i părere. Veronika s-a ocupat de desert. Fiicele ei (dinainte de Helene) Jette și Katharina au fost adorabile, iar Stefano, tânărul soț al lui Tinka, a ținut un toast în italiană, tot „la dorința patriarhului“.

Azi am prins în clădirea veche o lăcustă mare și am conservat-o în șnaps.

Vale das Eiras, 12.01.1990

Iar aceasta este lăcusta care s-a conservat în șnaps. De îndată ce se va fi uscat, vreau să o desenez în creion: în fața și deasupra unor peisaje. Acum, către sfârșitul manuscrisului, discursul pentru Frankfurt mă epuizează. Nu aș fi putut scrie pe această temă *Schreiben nach Auschwitz* acum douăzeci de ani, nici acum zece. De ce abia acum?

Planificatele mele şederi în R.D.G. cad, mă tem, într-o perioadă de criză. Lâncezeala de după un prim avânt revoluţionar reuşit. Însă vechile structuri de putere se menţin, după cum ar trebui să se ştie. Emigrarea continuă. Iar opoziţia este împovărată de probleme organizatorice. Poate că în iunie şi august o să stau în Rügen sau în Elbsandsteingebirge şi o să scriu despre progresele societăţii germano-polone de cimitire: la Wilna s-a aprobat în sfârşit o capelă în cimitir, în timp ce la Gdańsk cimitirul german este lărgit sau e pe cale să fie completat cu un cimitir într-un ostrov, direct lângă gura de vărsare a Vistulei, la Nickelswalde.

Vale das Eiras, 15.01.1990

După-amiază am terminat ultima pagină din discursul pentru Frankfurt. A ieşit aproape prea convingător. Rămâne o insatisfacţie, aşa cum prezisesem. Poate îmi mai reuşesc nişte iritări.

După mai bine de două săptămâni, vremea primăvăratică, de o frumuseţe uniformă, conferă şederii mele aici ceva supranatural. Perioada ploioasă, care a durat două luni, a devenit deja legendă şi numai când sap pământul, pentru a sădi tot mai mulţi cactuşi, stratul umed de argilă-marnă aminteşte de puhoaiele de răsalaltăieri.

Transformările rapide ale domnului Gysi[1] seamănă cu un rol în Revoluţia Franceză: acum nu mai poate decât să eşueze sau (în urma acţiunilor mass-media) să fie transformat într-un mişel pregătit pentru ieşirea pe scenă.

Din cele patru mame cu care am trăit şi trăiesc – şi care locuiesc toate la mare distanţă de mama mea –,

---

1. Gregor Florian Gysi, avocat şi politician german. În perioada 1989-1993 a fost preşedintele SED-PDS, respectiv al PDS.

trei vin din R.D.G., însă toate patru provin din familii cu trei fiice: Anna şi Veronika sunt fiice mijlocii, Ute e cea mai mare, Ingrid mezina. Însă de aici nu s-ar putea elabora încă o teorie şi cu atât mai puţin un complex.

De când începe societatea comercială germano-polonă de cimitire să se extindă şi în Breslau, Stettin, Glogau, Bunzlau, Hirschberg, Landsberg, Küstrin, Posen? S-ar putea lua o decizie pozitivă în Parlamentul de la Varşovia, după recunoaşterea graniţei Oder-Neisse? Dar s-ar putea auzi şi glasuri (*Unkenrufe*) care avertizează cu privire la această primă „descălecare"? Şi când începe Reschke să-şi dea seama că se profită de ideea lui şi a doamnei Piątkowska?

Vreau să particip la congresul Partidului Social-Democraţilor din R.D.G. de la sfârşitul lui februarie, la Leipzig. Mâine voi reveni încă o dată asupra titlurilor imaginilor din *Totes Holz* şi abia apoi voi schiţa scurtul discurs pentru Tutzing.

Vale das Eiras, 17 ianuarie 1990

O zi dedicată bucătăriei: am fiert dinainte burtă pentru mâine. La cină am avut langustine la tigaie, prăjite în ulei, cu usturoi, şi două icre mari (cod), pe care le-am tăvălit în făină şi le-am prăjit de asemenea pe toate părţile în tigaie. Restul l-am tăiat apoi felii şi l-am pus la marinat în oţet cu coriandru proaspăt şi inele de ceapă. Burta am gătit-o în stil napolitan, cu roşii mari, usturoi, cartofi, măghiran. Aici chiar şi gătitul e o sărbătoare. Iar Ute a făcut din carcasele langustinelor o fiertură, ca fond pentru o supă de peşte. Astăzi în hala pieţei din Lagos am avut din nou o ofertă supraabundentă.

Fiindcă Ute parcase maşina greşit, chiar în faţa halei, ne-am ciocnit de un poliţist portughez, care nu a fost

cu nimic mai prejos decât unul din R.D.G. în ceea ce priveşte conştiinţa puterii. Această legănare pe vârfurile picioarelor. Vorbitul pe lângă subiect, cu un ton plin de dispreţ. Este evident că aici, în pofida revoluţiei, în cercurile poliţieneşti nu s-a schimbat aproape nimic. Abia după ce am achitat cei 2.000 *escudos* la circa de poliţie, a devenit aproape politicos, într-un fel stângaci. Să ai ca tată, ca soţ, un asemenea individ, care, la ordin, ar lovi imediat? Sau acasă este agreabil, de treabă?

Pe drumul de întoarcere am vizitat un cuplu din Hanovra, care în fiecare an trăieşte mai multe luni în Portugalia şi totuşi nu poate prinde rădăcini aici. Ea are tulburări de vedere grave şi spune: „Fireşte că văd totul rău şi distorsionat – şi la televizor –, dar, fiindcă înainte am văzut corect, ştiu cum arată în realitate copacii, oamenii şi toate celelalte şi pot astfel să-mi corectez imaginea în cap". – Şi asta ar fi o perspectivă narativă.

Iarăşi am sădit pomi: de data aceasta trei rodii în partea estică. Între timp săpatul de găuri în acest pământ argilos şi pietros devine o patimă.

Încet, *Unkenrufe* se fixează ca titlu. Să anticipezi în scris o nenorocire. Să ştii, cu o convingere senină, că se va termina rău. Tristele strigăte nocturne dintre lacurile kaşubice. Reschke şi Piątkowska ar putea face o excursie la Karthaus/ Kartuzy, fiindcă societăţii lor i s-a oferit teren acolo, şi în locul acela să audă spre seară boi-de-baltă.

Am început cu discursul pentru Tutzing; s-ar putea numi „Über die vaterlandslosen Gesellen"[1].

---

1. „Despre flăcăii fără patrie".

Vale das Eiras, 20.01.'90

Ieri, pe când săpam găuri pentru plante, mi-am aşezat ochelarii, pe care altfel îi dau jos numai la culcare, pe o grămadă de pietre şi a rezultat o compoziţie. Fragilul obiect stătea pe pietre cu rotunjimi şi muchi, ca şi când aşa ar fi fost firesc şi mi-ar fi ţinut locul.

Între timp mormanul de pământ de grădină dispare văzând cu ochii. Zilele noastre aici sunt pe sfârşite. Ieri am terminat şi scurtul discurs al unui flăcău fără patrie. Oare mă mai pot concentra, pe parcursul ultimelor patru zile, la epilogul de la *Totes Holz*?

Citesc *Versetele satanice* cu tot mai mult efort, chiar dacă ideea de bază încă mai ţine.

Toate ştirile din R.D.G. confirmă truda vieţii de zi cu zi după marele avânt al revoluţiei. Se va impune, mă tem, doar stabila marcă germană.

Ieri-noapte vise urâte, chinuite, al căror acţionism contrastează cu uniformitatea zilelor noastre de aici.

Stau la îndoială dacă mă mai pot motiva pentru o carte ca *Unkenrufe*. (Textele celor două discursuri nu mă îndeamnă să scriu mai departe.)

Vale das Eiras, 21.01.1990

Azi în plin soare: iepurele şi eu. Nimic nu e mai lipsit de viaţă, mai nud decât un iepure jupuit. Cu cât îl desenez mai des, cu atât mai nud devine: muşchi, tendoane, fâşii de grăsime eliberate, care, în coeziunea lor de cadavru de animal culcat pe-o parte şi în pofida labelor din faţă şi din spate, retezate sunt frumoase, ba chiar, într-un fel, mişcător de frumoase; poate pentru că iepurele jupuit, având spatele rotund şi labele anterioare şi posterioare scurtate şi lipite strâns unele de altele, seamănă cu embrionul uman. L-am desenat în faţa unui peisaj. Apoi, cu creion moale, în plan vertical, un calcan, pe care l-am făcut pentru seară, înăbuşit în unt şi umplut cu salvie, la cuptor, la flacără mică.

După-amiază mi-a venit inspiraţia pentru epilogul la *Totes Holz*. Trebuie să iasă scurt şi să păstreze legătura cu titlurile imaginilor.

La Portimão nu sunt ziare, deoarece controlorii de trafic aerian sunt în grevă. Nu mai sunt la curent cu ceea ce se petrece în R.D.G.

Până acum *Unkenrufe* curge prea liniar, prea cuminte. De asemenea, personajele mele principale, văduva şi văduvul, nu sunt destul de palpabile. Ea ar trebui să aibă ceva înverşunat şi imperturbabil, fiindcă i-a promis bărbatului ei, care nu voia să se odihnească în pământ străin, că îl va înhuma, oricum ar fi, la Wilna; el în schimb urmăreşte mai mult o idee decât o dorinţă personală.

În vecinătate – un sfert de oră pe jos – locuiesc nişte englezi cu doi copii mici. El a stat până acum trei ani la Hong Kong: om de afaceri. Unul dintre numeroşii inşi retraşi aici, ca Volker Huber, Jules Heindels, Jacob Suhl. I-am vizitat ieri după-amiază în refugiul lor neterminat, la un *drink*. El cultivă legume, însă ploaia neîntreruptă din noiembrie şi decembrie i-a stricat semănăturile. Ea este profesoară la Şcoala Internaţională. Argumentul invocat de el: la Hong Kong chinezii au devenit prea aroganţi în ultimii ani. Asta o spune un englez, care, de altfel, îşi consideră conaţionalii aroganţi.

La jumătatea drumului spre vecin am dezgropat nişte mimoze tinere şi le-am plantat pe terenul nostru. Neobişnuit la locul acesta, ba chiar dătător de fericire, este faptul că încă de seara aştept cu bucurie ziua următoare; această bucurie anticipativă Ute nu o poate împărtăşi în felul acesta. Ea simte, eventual, ceva asemănător în Møn.

Vale das Eiras, 25.01.1990

Ute face bagajele. Eu am cărat cu roaba uneltele de grădină în garaj, mi-am făcut ordine în camera de sus

şi am terminat de scris epilogul pentru *Totes Holz*. Prima versiune este – aşa se citeşte – unitară.

A fost palpitant să lucrez la trei texte diferite unul după altul, fiindcă, pe de altă parte, Auschwitz, chestiunea germană şi moartea pădurilor nu sunt teme foarte îndepărtate una de cealaltă. Au luat naştere nouă desene pentru sertar. Cât de relaxant este ca, după desenele din Calcutta şi cele pentru *Totes Holz*, să mă ocup de motive portugheze – de exemplu, peşti – înainte şi după masa de seară.

Oricât mă bucură revederea cu copiii – de data aceasta în special cu Nele şi Helene –, aş mai putea suporta să stau o săptămână, două aici.

În *Unkenrufe*, după ce sunt constituite cimitirele, sunt construite căminul de bătrâni, hotelul, maternitatea şi biserica (şi pentru încheierea de căsătorii), iar pe malurile lacurilor kaşubice apar primele case de vacanţă cu autorizaţie de construcţie pentru vest-germani şi, prin urmare, la Gdańsk vin tot mai mulţi germani, ar putea fi depusă o cerere pentru plăcuţe stradale noi, bilingve. Opinii pentru, împotrivă. La primărie are loc o dezbatere publică „mixtă“. Profesorul Reschke, deşi este pentru, până la urmă, din consideraţie faţă de sentimentele polonezilor, se declară împotrivă. Cererea este aprobată, însă limitată la numele străzilor oraşului vechi, reconstruit. Piątkowska se întoarce de la Wilna şi îi înjură pe lituanienii naţionalişti, cărora ruşii le acordă prea multă libertate. După o ceartă pe tema naţiunilor, Reschke îi face Piątkowskei o declaraţie de dragoste.

Versetele satanice nu mai sunt, din păcate, atât de palpitante, oricât de iscusit se înnoadă acţiunea: după începutul fantastic, cu recursul hazliu-răutăcios-ironic la epoca lui Mahomed, urmează o descriere critică prea

limpede a situaţiei din societatea engleză. Spre sfârşit cartea caută efecte ieftine.

Vecinul nostru englez, care încă mai cultivă relaţii comerciale cu Hong Kong-ul şi Taiwanul, vorbeşte despre prăbuşiri ale cursului la bursa din New York. Ştiri de felul acesta se repetă la intervale tot mai scurte.

Şi astăzi am mai ajutat-o pe Ute să sădească ultimele plante. Când a fost ieri în vizită – am servit la masă restul iepurelui, în vin roşu – împreună cu prietena lui (din Angola), Remy Bongard a adus o tufă de *Piri piri*[1], care acum stă între rozmarin şi măghiran.

Primarul general al Dresdei, Berghofer, a părăsit SED[2] şi se spune că ar vrea să se alăture social-democraţilor, ceea ce poate însemna nu doar un câştig – omul e un proeminent profesionist în politică –, ci şi o povară pentru tânărul partid.

Mâine-dimineaţă ne duce Germano, vecinul nostru, cu jeepul nostru la aeroport: la ora 6.30!

Zborul Faro-Hamburg, 26.01.'90

Am plecat de lângă cactuşii mei! Citind ziarele (de pe aeroportul din Faro), mă apucă iar crampele germano-germane. În *Die Zeit* un dialog cu Brandt: „Şi confederaţia este unitate". De ce atunci aluziile vagi la *Deutschen Bund*? Însă e fabulos felul cum bătrânul – acum, după moartea lui Wehner, asta este – îşi motivează angajamentul faţă de social-democraţii din R.D.G. prin istoria SPD.

---

1. Un soi de ardei iute selectat genetic, din specia *Capsicum frutescens* (n.r.).
2. Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (Partidul Unităţii Socialiste din Germania), partidul comunist ce a guvernat R.D.G.-ul înainte de căderea comunismului în Europa de Est (n.r.).

Unkenrufe începe să curgă. Deja la începutul povestirii ar trebui să intre în scenă un bengalez întreprinzător din Gdańsk, care însă în realitate este un *marwari* din Calcutta. Puţin mai târziu se îndeletniceşte cu o afacere cu ricşe-bicicletă: ieftină, ecologică, cu angajaţi polonezi. El este şi cel care recunoaşte schimbările climatice de la nivel mondial şi prezice cultivarea orezului în ostrov. Zeflemeaua sa pe marginea „risipei de spaţiu“ de la societatea germano-polonă de cimitire. Tot prin el *marwari* bogaţi achiziţionează apoi părţi din fostul şantier naval Lenin, pe vremuri şantierul Schichau, şi la puţin timp după aceea începe emigrarea unor bengalezi din Calcutta şi Bangladesh. Însă această acţiune secundară, tot mai amplă, ar trebui să rămână în fundal şi să-şi rezerve deznodământul poveştii. Bengalezul meu (*marwari*) ar putea fi un amestec de Daud Haider (*scout*-ul[1] nostru din Calcutta) şi Salman Rushdie: în acelaşi timp confuz şi practic, intelectual şi naiv, luminat şi crezând în minuni. Conform credinţei sale, alimentată din toate religiile, *Unkenrufe* nu aduc ghinion, ci anunţă schimbări fericite.

De altfel ricşele-bicicletă puse în mişcare de *culi* polonezi sunt folosite cu mare plăcere pentru turul oraşului de către turiştii germani şi de bătrânii de la „căminul pentru asistenţa muribunzilor“.

Bengalezul meu (*marwari*) ar putea ţine prelegeri în care să speculeze pe marginea a tot felul de manifestări ale divinului, să vorbească despre zeiţa Kali şi Madona Neagră din Tschenstochau[2].

Să iau cu mine elanul, să rămân activ în aceste puţine zile, de la Behlendorf până la Tutzing.

---

1. *Scout* (în engl. în orig.) – aici cu sensul de ghid, îndrumător (n.r.).
2. Częstochowa, oraş aflat azi în Polonia.

Plantaţia mea de cactuşi este, cum îmi dau seama abia acum, amenajată epic: largă, cu spaţii goale, care se vor închide din toate părţile. În urmă cu câteva zile, când i-am enunţat lui Ute numărul plantărilor făcute în faţa casei vechi – 87! –, a râs de mine şi a spus că în R.D.G.-ul anilor cincizeci aş fi fost un spărgător de normă, un adevărat Hennicke.

Behlendorf, 26.01.'90

De la aeroportul din Hamburg ne ia Hänschen. Îmi arată, prin peretele de sticlă dintre hala de bagaje şi sala de aşteptare, un *Morgenpost* cu un titlu mare, pe prima pagină: *„Uragan!"* – (mai târziu „Tagesschau"[1] vine cu date mai precise: peste nouăzeci de morţi în Anglia, Franţa, Belgia...) Oare, după cum prezic unii oameni de ştiinţă, violenţa crescândă a furtunilor are deja de-a face cu schimbarea climei?

În casa din Behlendorf, totul nevătămat. Imediat îmi întind în atelier manuscrisele. Pe planşeta mare, ultimele desene dinainte de plecarea în Portugalia: ştiuca, lungă de un metru şi trei centimetri, pe care ne-a dăruit-o domnul Lübcke. Un desen în creion. Un desen în pensulă şi peniţă de trestie, cu cerneala pe care am scos-o din cojile de nucă înnegrite în toamnă, dă o nuanţă de roşu *siena* care se pare că rezistă.

Ute îi povesteşte la telefon surorii ei din Freiburg visele groteşti din Portugalia. În primul vis vrea să se căsătorească – rămâne neclar cu cine –, însă povestea se tărăgănează, deoarece lipseşte mama ei, pe care o găseşte mai târziu, beată criţă. În al doilea vis mama ei, la cei 78 de ani ai ei şi aşa băţoasă cum e, este

1. Jurnalul de la televiziunea germană ARD.

gravidă – nu e clar şi nici important cu cine –, însă Ute se consolează cu speranţa că mama ei ar putea astfel să renunţe la alcool, pentru că trebuie să alăpteze copilul. Apoi, la căminul de bătrâni, chestiunea nu e luată deloc în tragic, ci este privită mai degrabă ca un câştig revigorant. Astfel de vise, zic eu, nu mai au nevoie de vreo analiză.

Sticla de trei sferturi de litru cu cerneală de sepie a ajuns cu bine în bagajul de mână.

Mâine voi vedea cum a rezistat la uragan bătrâna noastră livadă.

Când am plecat de la aeroport la gara centrală, a ajuns şi mama lui Ute de la Freiburg, cu întârziere, e drept, dar senină, parcă fără griji – şi câtuşi de puţin gravidă.

Behlendorf, 28.01.'90

Probabil că în Saarland se vor anunţa astăzi rezultatele preliminare pentru alegerile din Bundestag[1]: păstrează Lafontaine majoritatea absolută a locurilor din parlament? Şi devine sau nu devine candidatul SPD pentru funcţia de cancelar? Lucrurile nu stau favorabil, deoarece, conform ştirilor de la radio, prezenţa la vot (pe vreme rea, cu furtună) este mai mică decât acum patru ani, astfel că partidele mici au şanse mai mari să depăşească pragul de 5% – spre exemplu, „republicanii".

Şi aici bântuie în rafale o furtună dinspre nord-vest. Pădurea învecinată geme. M-am încapsulat în atelierul meu. Am mai scris o dată scurtul discurs pentru Tutzing. – Ieri, la televizor, Brandt la Gotha, la şedinţa de constituire a SPD Thuringia. Pe mine mă nelinişteşte felul în

---

1. Parlamentul Germaniei.

care pledează pentru unitate. Rezervele sale, enunţate prea în treacăt şi prea imprecis: unitate de jos în sus, nu un stat unitar, ci un stat federal, bazat pe suveranitatea landurilor. Însă şi tot mai multă respingere preventivă a criticilor din străinătate la adresa „dorinţei de unitate a poporului german“. Oare tânăra lui soţie i-a indus această dispoziţie naţionalistă? Sau vrea să rotunjească opera politică a vieţii sale? Sau poate chiar crede că trebuie să şteargă stigmatul „flăcăului fără patrie“? Ori doar instinctul politic e cel care îl sfătuieşte să abordeze această temă? Sau toate laolaltă impun direcţia?

Am început apoi totuşi în atelier o nouă, ultimă coală pentru *Totes Holz*, poate pentru copertă. Ute e la sora ei, să ia câinele. Eu gătesc *Schweine-Schwarzsauer*[1] şi am pus câteva smochine portugheze în fiertură.

Convorbire telefonică cu Franz. Cât de pragmatic judecă situaţia politică el, acest *Wolkenschieber*[2] de odinioară! Acum construieşte un grajd mai mare pentru vite.

Nu sunt bun la prognoze electorale. Oskar a câştigat cu un procent surprinzător de mare. În calitatea sa de candidat la funcţia de cancelar, va fi aruncat în joc, de dragul „unităţii germane“, împotriva viziunii naţionale a lui Brandt – asta dacă cei doi nu îşi apropie poziţiile.

Cât am urmărit emisiunea electorală, *Schwarzsauer* a scăzut prea tare. Inegalabila frază a lui Kohl: „Rezultatul are de-a face cu campania electorală“.

Behlendorf, 30.01.'90

La doar câteva zile după întoarcerea din Portugalia, deja sunt încărcat până la refuz cu informaţii, sunt

---

1. Fel de mâncare acră, gătită cu carne de porc şi mult oţet.
2. Metaforic, o persoană care dă norii la o parte pentru a aduce din nou soarele în viaţa cuiva.

inundat de detalii care, toate, vor să spună că nimic nu mai ţine în afară de reunificare, că trenul a plecat de mult. Cu acest bagaj (şi cu diaree, care m-a apucat într-o noapte marcată iarăşi de insomnie) plecăm la Tutzing. Oare va mai putea fi contrazis acest pretins glas al poporului? Cel puţin politicienii de un anumit calibru ar trebui să ştie că o reunificare rapidă poate fi, ce-i drept, obţinută prin îndărătnicie, însă trebuie plătită apoi cu neîncredere şi cu o scindare internă de durată.

Behlendorf, 2 februarie '90

Revenit de la Tutzing: se pare că sesiunea concepută şi pregătită de mine şi de Antje Vollmer a avut loc la momentul potrivit şi ar putea avea efecte ulterioare. Cuvântarea mea scurtă, ţinută abia în ultima zi a sesiunii, a mai concentrat o dată discuţiile, mai cu seamă că în ziua precedentă politicienilor nu le trecuseră prin cap nici un fel de „noi răspunsuri legate de chestiunea germană". Nu mi-a fost uşor să-l contrazic fundamental pe Willy Brandt; probabil că l-au pus pe gânduri (dacă) prezentările mai degrabă echilibrate, însă ferme, ale tinerilor participanţi din R.D.G., cum ar fi cea al lui Konrad Weiß.

Bizară supărarea preşedintelui ţării fiindcă nu a putut să vorbească şi să-şi exprime astfel criticile faţă de procesul de unificare, din cauza jurnaliştilor prezenţi. Antje Vollmer, în ciuda surescitării continue şi a unor căderi şi izbucniri emoţionale, a revenit mereu la subiect. Ibrahim Böhme, ca preşedinte al SPD-ului din Est, poartă o povară prea mare, cu somn prea puţin şi aşteptări prea mari. Mi-am anunţat participarea pe 22 februarie la congresul partidului de la Leipzig şi la câteva manifestaţii.

Castelul Tutzing este aşezat chiar lângă lacul Starnberg. În parc, copaci mari, bătrâni. Pe vreme senină, vedere până la Alpi. Un peisaj aproape prea frumos, ca dintr-un *Heimatfilm*[1]. Preşedintele Academiei Evanghelice nu spune nici o frază fără să-şi păstreze zâmbetul pe faţă. Chiar şi Heinrich Albertz s-a încumetat la acest efort: a venit cu trenul de noapte. În ce manieră masochistă insistă verzii să le caute necontenit pricină social-democraţilor, chiar dacă între ei şi (ca la Tutzing) Norbert Gansel[2] nu poate fi detectată nici o contradicţie evidentă.

Nopţi prea scurte, tensiune prea îndelungată peste zi, toate laolaltă, eforturi care mă fac să simt îmbătrânirea. Ieri, când am ajuns la Behlendorf, ne aşteptau ştirile importante de la 1 februarie: planul lui Modrow privitor la Germania, care propune să fie o ţară neutră, şi decizia preşedintelui S.U.A. de a reduce considerabil numărul soldaţilor americani. Încă o dată, o situaţie nouă. Se distinge însă că toate planurile prevăd o confederaţie care ar putea dura câţiva ani. Asta ar oferi R.D.G.-ului şi cetăţenilor ei şansa de a decide asupra viitoarei forme a „unităţii" într-o stare de neatârnare şi într-o situaţie economică mai bună. În cazul unor majorităţi social-democrate în ambele state, s-ar mai putea totuşi dezvolta, poate, o nouă conştiinţă de sine germană.

Dacă fac să înceapă acţiunea de la Gdańsk, planul văduvei şi al văduvului, de Sărbătoarea Tuturor Sfinţilor din '89, adică în noiembrie, actualul proces germano-german ar trebui să aibă o oarecare greutate. Spre exemplu, pentru văduv Polonia trece pe un plan secund. Realizarea

1. Film despre locurile natale.
2. Politician german, membru marcant al SPD. În perioada 1986-1991 a fost preşedintele consiliului SPD.

societății germano-polone de cimitire avansează mai încet și în plan financiar. Văduva stăruie în scrisori. Văduvul cere răbdare în scrisori. Polonia trebuie să aștepte. Cadavrele germane vin mai târziu decât era planificat.

În timp ce eram la Tutzing, desenul pentru coperta de la *Totes Holz* a trebuit să aștepte. Ar putea arăta astfel:

Mâine vin Steidl și Erich Loest cu fiul său și cu nora. Eventual voi participa – și financiar – la întreprinderea sa editorială, care vrea să prindă rădăcini în ambele state. *Totes Holz* ar putea apărea, spre exemplu, la Steidl și la editura Linden a lui Loest.

Behlendorf, 4.02.'90

A fost aici cu fiul și cu nora sa: trei saxoni. El spune: „Saxonia a fost deja de mai multe ori la pământ, după Războiul de Treizeci de Ani, după cel de șapte ani și acum, după sfârșitul bandei din Wandlitz, și de fiecare dată a urmat o perioadă de înflorire“. Se pare că așa sunt ei, saxonii.

Deoarece Loest este încă cetăţean al R.D.G., şi-a putut înregistra editura Linden la Leipzig. Acum e în căutarea unei case nelocuite, pe care să o restaureze. În septembrie vrea să prezinte la târgul de carte de la Leipzig cartea sa *Durch die Erde ein Riss*[1], apoi o carte a lui Staeck şi *Totes Holz* a mea (ambele la Steidl). Mă gândesc să-i cer săptămâna viitoare lui Faber (de la editura Aufbau) publicarea imediată a *Plebeilor*[2]. În cazul în care Faber nu e de acord, vreau să cedez dreptul de publicare lui Loest/ Leipzig, pentru ca Steidl să o poată tipări imediat. – Loest vrea să vină şi el la congresul SPD de la Leipzig şi să-şi anunţe acolo intrarea în partid, ceea ce, după şapte ani şi jumătate de Bautzen şi după şicanele care au urmat, va însemna o satisfacţie pentru el. Eu am desenat coperta pentru memoriile sale *Durch die Erde ein Riss*.

Iar în spatele tuturor acestora Polonia rămâne ascunsă şi dureros de vizibilă. Premierul extrem de trist al Poloniei ar putea juca un rol fantomatic în *Unkenrufe*. Vor să-l atragă la inaugurarea cimitirului german. Încă nu ştiu dacă vine.

În orice caz, presiunea exercitată asupra Poloniei de Germania de Vest şi, după alegerile din martie, şi de R.D.G. va creşte. Strămutaţii, polonezi care se consideră germani, şi emigranţii polonezi sunt „expulzaţi". Premierul, extrem de trist, caută ajutor în Franţa, însă primeşte doar promisiuni. Se caută cu disperare sprijin de la Uniunea Sovietică, dar aceasta este prea ocupată cu ea însăşi. Doar societatea germano-polonă de cimitire aduce devize.

---

1. *Prin pământ, o fisură.*
2. Piesă de teatru de Günter Grass din 1966, cu titlul *Die Plebejer proben den Aufstand* (*Plebeii încearcă o răscoală*) (n.r.).

Acum, în sfârşit, am terminat discursul pentru Frankfurt. – Ieri s-a dezlănţuit deja un alt uragan asupra Franţei şi a Germaniei de Vest. Peste douăzeci de morţi. Nu se poate exclude faptul că violenţa acestor uragane îşi are cauza în începutul schimbărilor climatice.

Mama lui Ute reuşeşte să conducă orice discuţie, într-un mod irezistibil, către Hiddensee sau Rügen. Ce a rămas din crap după vizita lui Loest şi a familiei sale.

De la Mölln la Berlin, cu trenul, 5.02.'90

Pe o vreme primăvăratică. În compartiment o femeie din Berlinul de Est, care le prezice social-democraţilor 50%, în timp ce eu sper la 30%. O experienţă nouă a călătoriei: la control a trebuit să arăt doar cartea de identitate. Impresie stranie la lectura interviului lui Brandt din *Spiegel*, în care vorbeşte alternativ despre

federaţie şi confederaţie, dă Elveţia ca exemplu, acceptă până la urmă chiar şi o confederaţie ca unitate. Este evident că a ascultat cu atenţie la Tutzing.

Dorinţa de a fi în acelaşi timp la Leipzig şi la Gdańsk. Cum îi merge acolo societăţii mele germano-polone de cimitire. Pământul e cumpărat. O echipă de grădinari angajaţi cu contract de muncă plantează, pe o vreme blândă, sălcii plângătoare, mesteceni, gard viu de cimişir. Pe valută poţi obţine chiar şi materiale de construcţii pentru zidul cimitirului. În aprilie pot fi aduse pe calea aerului primele cadavre. Aeroportul e aproape.

Berlin, 6 februarie '90

De ieri în Niedstrasse: un maldăr de corespondenţă. Însă acum nu mai este permanenta corvoadă a scrisorilor de refuz, ci plăcerea de a confirma: vineri o manifestaţie a SPD-ului din Est în Prenzlauer Berg, cu o lectură în premieră din *Plebeii* – o satisfacţie târzie. Iar în 10 martie lectura la Teatrul de Stat din Schwerin, iar după aceea, poate, la Stralsund. Astăzi, după convorbirea telefonică cu Tomáš Kosta, s-a prefigurat o săptămână la Praga pentru sfârşitul lui mai, cu posibilitatea de a da în sfârşit curs invitaţiei lansate în 1968 de Grupul 47 – ce a mai rămas din el: preşedintele statului, Václav Havel, se poate destinde şi poate participa absolut normal, ca scriitor.

Astă-seară a gătit Beatrice: iepure cu mămăligă. Găteşte bine nora mea din Elveţia. Apoi, ce-i drept, convorbirea cu prietena ei, însărcinată şi ea, despre lucruşoare de bebeluş, pe care le adusese aceasta: printre ele, obiecte moştenite de la bunica sa. Atâta entuziasm te amuţeşte.

Însă azi-dimineață Beatrice mi-a dăruit pentru dormitor un cactus în ghiveci, din cei care cresc în Portugalia în aer liber.

Pentru prima dată în ultimii ani sunt la Berlin fără fiice: Laura e la Aachen, Helene în așa-numita vacanță de schi în Anglia, iar Nele e cu mama ei în Elveția – schiază. Așa se face că am câteva ore libere.

În clipa de față înclin către forma unui roman epistolar între văduv și văduvă. Însă romanul epistolar s-ar putea îmbogăți și cu scrisori din altă parte, atât germane, cât și polone, precum și cu știri din ziare, procese-verbale, discursuri din parlament, anunțuri de tip reclamă pentru societatea de cimitire și așa mai departe.

Maria mi-a pus dinainte peste două sute de gravuri, ca să le semnez.

Berlin, 8 februarie '90

Revin de la Spandau, unde, după întâlnirea lor de la Berlin, membrii europeni ai Internaționalei Socialiste au dat o masă de adio în citadela de lângă Juliusturm. Am stat între trei social-democrați polonezi, care, firește, se studiau bănuitori din priviri. Printre ei, câțiva pe care i-am cunoscut acum trei luni la Gdańsk, cu Lipski – și Tadeusz Fiszbach, care, după recenta dizolvare a Partidului Comunist, a întemeiat unul social-democrat; însă, orișicât, în timpul legii marțiale Fiszbach s-a declarat de partea celor de la Solidarność, astfel că a fost destituit.

Le-am propus facțiunilor poloneze să discute timp de două zile pe marginea diferendului lor ca invitați

ai mei în Niedstrasse şi, pe cât posibil, să se pună de acord.

Astăzi a apărut în *Zeit* discursul meu de la Tutzing, iar în *Frankfurter Rundschau* discursul Christei Wolf de la Hildesheim: resemnat şi cu nuanţe de tristeţe, un text emoţionant.

Berlin, 10 februarie '90

Completări: ieri-seară, Prenzlauer Berg[1]. Social-democraţii îşi făcuseră propagandă doar cu foi volante. Aula şcolii pe jumătate plină. Cu toate acestea, o seară memorabilă. Eu am avut chiar (după mulţi ani) din nou o umbră de trac, deoarece am citit dintr-o piesă de teatru: scene din primul act şi din al doilea din *Plebeii*, apoi tot actul al patrulea. Un public atent, captivat, chiar dacă tânăr, pentru care 17 iunie era o dată istorică, percepută însă prin intermediul lecturii şi amestecată cu experienţa ultimelor luni. Discuţia care a urmat, precum şi convorbirile purtate apoi cu tovarăşii mei la cârciuma Oderkahn, au scos la iveală deprimare, mâhnire adâncă. Substanţa opoziţiei se descompune chiar şi acolo unde, ca la social-democraţi, ea începe să se organizeze cu ajutor din vest şi cu consiliere permanentă. Mi se prevăd dezbateri furtunoase la congresul partidului de la Leipzig.

În timpul călătoriei cu maşina – noua maşină a lui Fritze Margull – spre Prenzlauer Berg: eclipsă de lună tot mai avansată. Sumbrul Berlin de Est dimprejur de Leipziger Strasse. Controlul vamal neliniştitor de lejer.

Încă târziu, acasă, discuţia cu Raoul, care vrea să mă convingă să scriu „aşa, ca variaţie", un scenariu de

1. Cartier în sectorul berlinez Pankow.

film. În timp ce îi povestesc pe scurt despre societatea de cimitire germano-polonă, îmi dau seama că *Unkenrufe* ar putea fi, într-adevăr, (și) un film; însă mă tem de forfota filmării. Mai bine să stau mult timp, la adăpost, asupra manuscrisului. Această permanentă ispită: să poți fi singur cu tine însuți, urmărindu-ți propria bombăneală.

Ieri după-amiază, discuția cu Roehler despre biroul electoral al scriitorilor din anul 1965. Între timp am ajuns aici: ne memorăm propria istorie. Roehler, afectat de accidentul pe care l-a avut, se străduiește mereu să-și păstreze memoria: crede că își amintește vremea din anumite zile. Eva Hönisch scoate la iveală scrisori vechi: de la Karl Schiller, Willy Brandt – scrisoarea lui, scrisă de mână imediat după o reprezentație cu *Plebeii* la Schillertheater.

Sentimentul tot mai acut al restrângerii opțiunilor. Unitatea Germaniei este generată într-un mod compulsiv, prin vorbărie, doar realizarea ei în pripă mai lipsește. Încet-încet, devine periculos să te ridici prin vorbe împotriva acestei noi nebunii. Dacă rămân totuși la „Nu“-ul meu, asta nu se întâmplă din îndărătnicie, ci mai degrabă – pe lângă toate celelalte argumente – dintr-un tot mai puternic presentiment al eșecului.

Citesc în *FAZ* un discurs al lui Rushdie cu titlul „Oare nu există nimic sfânt?“, pe care l-a ținut Pinter în numele său. O pledoarie pentru romanul *Versetele satanice*. Iarăși foarte aproape de poziția mea, cu toate că invocă (de ce oare?) teoreticieni postmoderni. Încerc să mi-l imaginez pe el, colegul meu, izolat într-un mod atât de oribil, schimbând un refugiu cu altul: pe el și societatea supraveghetorilor săi.

Presupunând că procesul unificării germane se accelerează, favorizat într-un mod aproape irezistibil de un

haos generat de vorbe, astfel încât într-un an Marea Republică Federală să aibă contururi fixe şi să se învecineze direct cu Polonia, nu ar trebui atunci ca societatea de cimitire germano-polonă să cadă pradă presiunilor, unele suspicioase din partea Poloniei şi o presiune revendicativă, tot mai revendicativă, din partea Germaniei?

Helene s-a întors din Anglia. Astă-seară cu ea, Fritze şi Raoul la premiera ecranizării unui roman canadian, făcută de Volker Schlöndorff.

De la Berlin la Büchen, 11.02.'90

Filmul lui Volker *Bericht der Dienerin*[1], după un roman al canadiencei Atwood, este de o netezime perfectă. Astfel, întâmplările – oribile de la un capăt la altul – dintr-un stat poliţienesc totalitar (după o catastrofă ecologică) rămân cumva la distanţă. Scenariul lui Pinter nu le-a permis personajelor să evolueze aproape deloc. În schimb, prestaţia unor actori buni şi abilitatea lui Volker de a-i dirija sunt de-ajuns ca să creeze tensiune.

După premiera filmului, cu Helene, Raoul şi Fritze la vechiul Paris Bar. Sper că Volker, care e conştient de latura slabă a filmului şi îl numeşte o „naştere cu forcepsul", se va desprinde în curând de America. Situaţia nouă din Germania îl tentează. Helene a băut două lichioruri şi a povestit, fără a se lăsa prinsă de efervescenţa ei obişnuită, despre săptămânile petrecute în Anglia. A fost, evident, într-un colegiu pentru copiii din clasele superioare. Părinţii studenţilor trebuie să plătească 24.000 de mărci pentru un an de şcolarizare.

---

1. *Povestea cameristei*, film din 1990 regizat de Volker Schlöndorff, după romanul lui Margaret Atwood, *The Handmaid's Tale* (n.r.).

La prânz i-am avut în vizită pe Walter Höllerer, Christian Delius şi Peter Schneider. Am discutat planul de a recupera întâlnirea grupului cu scriitorii cehoslovaci, programată în 1968 la Praga şi împiedicată de ocupaţie – ceea ce a condus, împreună cu evenimentele secundare de la întâlnirea de la Pulvermühle din '67, la sfârşitul grupului. Sper să participe şi Hans Werner Richter, care e bolnav.

O întâlnire bună, colegială. Râsul lui Höllerer încă mai este molipsitor.

Iar astăzi le-am luat (împreună cu Eike) pe Ingrid şi Nele de la Bahnhof Zoo. Mai târziu cele trei m-au urcat în trenul de Hamburg. Cât de tandră, cât de veselă e Nele! Ingrid, mai destinsă decât de obicei, însă totuşi împovărată iar de probleme profesionale: vrea să plece de la Luchterhand la Rowohlt sau la Kiepenheuer. – La Behlendorf mă aşteaptă o scrisoare de la Nele.

În *Unkenrufe* o firmă de servicii funerare vest-germană sau din Berlinul de Vest, cum ar fi „Grieneisen“, ar putea intra în societatea de cimitire germano-polonă, în Polonia e lipsă de sicrie şi de accesorii pentru sicrie.

Behlendorf, 12.02.'90

Revenit de la Hamburg. Disputa cu Augstein pentru *Panorama* a decurs furtunos. El: un smintit adorabil, care trebuie să le mângâie pe secretare, care luptă cu *Spiegel* împotriva corupţiei din întreaga lume, dar tolerează corupţia din firma sa – „Karasek e deştept şi corupt“ – şi se complace într-o îndărătnicie germană naţionalistă: „Trenul ce duce spre unitate a plecat...“

De la Hamburg la Frankfurt pe Main, 13.02.'90

Am mai scris ieri, repede şi concentrat, două pagini, spre a le trimite lui Augstein, care mi-a promis că va avea grijă să fie tipărite: despotul luminat. Am pus drept titlu fraza lui lipsită de conţinut şi repetată papagaliceşte peste tot, „Trenul a plecat". Încă o dată disputa. Moderatorul Wagner, care îşi citeşte textele de pe monitor şi le induce telespectatorilor impresia că le spune pe de rost, fără să se încurce. Inducerea în eroare devenită practică curentă. În ceea ce priveşte confederaţia, ar fi trebuit să vorbesc mai în detaliu, în contul polemicii, de îndată ce s-a limitat la marota lui Augstein – Bismarck şi consecinţele.

Astăzi, în *Frankfurter Rundschau*, proiectul unei Constituţii, elaborat de doi specialişti în drept internaţional din Leipzig şi Berlinul de Vest. Proiectul prevede într-o primă etapă o ligă, ceva asemănător unei confederaţii. Dintre membrii Bundestag-ului şi ai Volkskammer[1] se alege un parlament federal. Apoi mai există un Bundesexecutivrat[2] şi tribunalul ligii. În hotărârea finală a proiectului de tratat, în articolul 26, se prevede posibilitatea de a anula acest tratat dacă un referendum întruneşte o majoritate în favoarea creării unui stat federal german. – Pentru mine acest proiect ar fi acceptabil în chip de compromis. Conferă un fundal ideilor prea vagi ale lui Willy Brandt.

Noaptea mi-a fost în mare măsură lipsită de somn. Cuget din nou la o formă pentru *Unkenrufe*. Pe de o parte o povestire simplă, aproape ca un basm, împănată,

---

1. Camera Poporului, camera legislativă unică în R.D.G. înainte de unificarea din 1990 (n.r.).
2. Consiliu executiv federal.

pe de altă parte, cu scrisorile dintre văduv şi văduvă, dar şi cu alte scrisori. Corespondenţa dintre văduv şi văduvă ar putea oglindi o iubire târzie, în evoluţia ei şovăitoare, apoi furtunoasă, în final precipitată. Sunt câteva lucruri care pledează în favoarea formei intime, deoarece desfăşurarea actuală a acţiunilor politice în curs e percepută ca de la distanţă, printr-un filtru personal. – De lămurit dacă şi câţi copii şi nepoţi au văduvul şi văduva. Să scrie şi ei scrisori? (Radicalul fiu al văduvei.)

Ieri la ZDF, indescriptibilul „Literaturquartett“. Nu pricep de ce Jurek Becker se expune într-un asemenea anturaj. Când Reich-Ranicki i-a defăimat iarăşi pe Christa Wolf şi pe Stephan Hermlin – Karasek a vrut imediat să mă amestece şi pe mine în supa lor tulbure –, Jurek nu l-a contrazis suficient de categoric. Pe cine menajează? Atacul lui Reich-Ranicki la adresa editurii Luchterhand. Este evident că l-a atins protestul de după ultima emisiune.

De la Frankfurt la Göttingen, 14.02.'90

Aşadar, asta a fost: discursul de la Frankfurt *Schreiben nach Auschwitz*, în faţa a peste o mie de auditori, în cea mai mare parte studenţi, în sala arhiplină a lui Adorno; se pare că în jur de cinci sute de auditori au urmărit totul pe un ecran video, în amfiteatrul situat dedesubt. Abia ulterior am simţit tensiunea şi m-am speriat când, după o tăcere de o oră, mi-au răspuns ample şi repetate bătăi din palme, numite aplauze. – Pe parcursul prelegerii mi-a devenit clar că, provocat de subiect, mă expuneam cum nu o mai făcusem înainte în nici un alt text.

Recepţia de la Luchterhand (în vila prea scumpă) a fost relaxantă. – Înainte, expoziţia din biblioteca universităţii.

În câteva fotografii timpurii mă descopăr direct: spre exemplu, la începutul anilor şaizeci, cu pălărie panama, între Uwe Johnson, Hans Magnus Enzensberger şi Wolfgang Neuss. O plăcere să o văd pe Anna dând lecţii de balet. Alături, *Die Ballerina*[1] tipărită la Friedenau. O expoziţie realizată cu competenţă.

Iar astăzi: consiliu editorial. Cele două editoare sunt suprasolicitate. Noi am cerut ca pe viitor Elisabeth Raabe să fie prezentă la editură nu doar două, ci patru până la cinci zile. Amabilul Frielinghaus e prea nehotărât. Rămâne totuşi de văzut dacă Elisabeth Raabe poate s-o facă, deoarece colaboratorii editurii – aproximativ douăzeci şi cinci la număr – sunt, cu mici excepţii, o gloată leneşă la vorbă şi lipsită de chef. Lectorii sunt funcţionari ai Literaturii. Iar asta într-o vreme a provocărilor la adresa editurii, ai cărei autori din ambele Germanii sunt expuşi la atacuri, calomnii.

Minunata istorie a unei beţii a lui Bichsel, când, după o lectură publică la Kiel, i se pare că a adormit şi a pierdut o lectură pe care urma s-o ţină la televizor, însă după aceea i se confirmă că a citit foarte bine.

Acum vreau să desenez în atelierul lui Steidl două litografii pe piatră, una în format vertical şi una în format orizontal.

Behlendorf, 16.02.'90

Totuşi, am mai reuşit să fac ulterior alte două litografii, astfel încât mapa, după ce am desenat vreo treizeci de motive, din care cincisprezece sunt inutilizabile (imprimanta rusească a cedat), a adunat acum destule foi. Printre ele, bufniţa ca un nor deasupra pădurii.

---

1. *Balerina*, volum de Günter Grass apărut în 1963.

Apoi, chiar înainte de miezul nopţii, disputa cu Rudolf Augstein. Pe ecranul televizorului a făcut o impresie şi mai proastă; mulţi telespectatori, cum am auzit astăzi, l-au crezut beat. Poate că influenţa acestui potentat pe cât de mic de statură, pe atât de megaloman, a scăzut. Mâine emisiunea se dă în reluare pe Programul Trei.

Prânzul cu Franz la restaurantul italian. Noul lui grajd de vite creşte şi costă. Ce individ frumos, bizar, naiv şi cu grijă pentru bani, plin de putere şi lipsit de curaj este fiul meu cel mai mare! Îmi face plăcere să-l văd.

În timpul călătoriei de întoarcere cu trenul am fost prea epuizat ca să scriu în jurnal. Nici un gând măcar pentru *Unkenrufe*. Îmi rămâne în minte doar cuvântul *„kuronski"* pentru cartelele de masă din cantinele pentru săraci, pe care le-a inventat ministrul polonez Kuroń. Oare societatea germano-polonă de cimitire ar trebui să organizeze în căminul de bătrâni o astfel de cantină pentru bătrânii polonezi (în schimbul acestor *kuronski*)? Afacerea cu ricşe a bengalezului Daud Chaudry merge atât de bine pentru că deplasarea cu taxiul e prea scumpă: foşti şoferi de taxi în chip de *culi* la ricşă.

Iar astăzi, după convorbiri telefonice cu „Kennzeichen D"[1], cu Dirk Sager, o zi liniştită. Am bătut la maşină subtitlurile pentru *Totes Holz* şi am început un desen mare în cărbune: cioturi de copaci pe o colină întinsă. Nu mă pot despărţi de acest subiect.

Am trimis la *Die Zeit* ultime corecturi pentru *Schreiben nach Auschwitz*. Astfel că acum se află sub tipar manuscrisul din perioada petrecută în Portugalia şi, în afară de asta, epilogul la *Totes Holz*. Ce plăcere să desenezi pe format mare!

---

1. Emisiune politică a televiziunii germane ZDF.

Cuget dacă n-ar trebui ca, după vreo două săptămâni de vacanță în Rügen, să mergem apoi în Polonia: la Gdańsk, ca să batem apoi cu piciorul terenul cimitirului și să căutăm mai departe material, prețuri ale alimentelor etc. – În jurul casei înfloresc brândușe și alte flori. În afară de asta, vreme rea, cu inundații, în Franța, Elveția și sudul Germaniei. Schimbarea climei e pomenită doar vag în discuție, fiind eclipsată de subiectul Germania plus Germania.

Behlendorf, 17.02.'90

Văd încă o dată, pe Programul Trei, disputa cu Augstein. Mai întâi inserarea materialului din anul '60. Glasul delicat, neputincios, de cărturar, al lui Jaspers. Augstein: un *Oberleutnant*[1] guelfo-prusac. Tonul său de cazinou. Îl numește pe Zahrnt preot de țară. Kogon îl compară pe Jaspers cu Socrate, care, cu un băț, îi face pe oameni să se împiedice, ca să cugete asupra împiedicatului. Zahrnt spune: „Jaspers ne-a făcut mai deștepți".

Astăzi am început o a doua coală mare în format vertical, din nou cu cioturi de copaci. Liniștea din Behlendorf îți permite să-ți aduni grijile răzlețe. – Va mai fi asta „Germania mea"? De-acum cehii și polonezii îi cer deja Uniunii Sovietice să nu-și retragă trupele prea repede. Tonul poruncitor al Bonnului ne permite să anticipăm viitorul stil al stăpânilor. Felul urât în care a fost tratat la Bonn Modrow – precum și miniștrii grupului Mesei Rotunde[2] – este jenant, dar este totuși

1. Locotenent-major.
2. În germană Runder Tisch sau Zentraler Runder Tisch, forum democratic format în Berlinul de Est în decembrie 1989, din care făceau parte membri ai fostelor partide comuniste și

şi ceea ce Augstein numeşte *Realpolitik*, în timp ce tonul său (din disputa televizată) nu poate fi deosebit de zgomotele neplăcute ale domnilor Kohl, Waigel, Dregger, Rühe etc. – Iar social-democraţii tac. Dacă Oskar Lafontaine nu revine în următoarele zile şi nu ia decizii – candidat la postul de cancelar, da sau nu, şi, dacă da, cu ce politică privitoare la Germania –, SPD n-o să mai iasă din postura celui care doar reacţionează. Stoltenberg vorbeşte despre un comandament comun pentru Bundeswehr[1] şi Nationale Volksarmee[2] – şi nimeni nu îl contrazice.

Ieri la televizor: Masowiecki şi Modrow împreună, melancolia la dublu – umani, pricepuţi, capabili de suferinţă, aproape emoţionanţi. Prin comparaţie, bubuitorii noştri mari politicieni: îţi vine să verşi!

Behlendorf, 18.02.'90

Pregătiri pentru călătoria la Leipzig. Convorbirea telefonică cu Antje Vollmer: îmi atrage atenţia asupra lipsei de legitimitate a Bundestag-ului de a decide asupra unirii, deoarece în momentul alegerilor această temă nu era pe ordinea de zi; o obiecţie discutabilă, care ar putea duce doar la controverse nesfârşite şi sterile. Mai important ar fi să se întărească dreptul Bundesrat-ului de a participa la decizii. – Curios că încă mai sper; nu, chiar sunt sigur că obiecţiile şi îndoielile vor căpăta

---

reprezentanţi ai societăţii civile. Scopul acestuia era să reformeze societatea est-germană şi să elaboreze o nouă constituţie. Acest demers legislativ al lor a devenit inutil odată cu unificarea Germaniei (n.r.).

1. Armata Republicii Federale (n.r.).
2. NVA, Armata Naţională a Poporului – armata R.D.G. între anii 1956 şi 1990.

validitate, cel mai târziu la întâlnirea Grupului Celor Şase şi apoi la conferinţa KSZE[1] din septembrie.

Completări: poza arogantă a lui Unseld când mi-a predat personal cecul la Frankfurt, ca finanţator al evenimentului organizat de Universitate. Apoi: ministrul Economiei, Haussmann, care, la deschiderea târgului „Ambiente", emite critici de pe podiumul stilat al guvernului R.D.G., cum că darul „uniunii monetare" nu a fost înţeles şi apreciat, şi arată spre Ungaria, care ar primi cu bucurie un asemenea dar. Idolatrizarea mărcii vest-germane. Materialism vulgar privit drept conştiinţă naţională. „La naiba, zoniştilor[2], de ce nu vreţi să dansaţi, la porunca noastră, în jurul viţelului de aur?"

Ar mai fi posibil ca în *Unkenrufe* polonezii să pună capăt – sau să vrea să pună capăt – vâlvei legate de cimitir, fie încercând să închidă cimitirul, fie chiar să-l facă una cu pământul, ori, după ce l-au închis, să fie constrânşi de partea germană, prin presiuni economice, să redeschidă cimitirul, împreună cu întreprinderile anexe. Ultima variantă e posibilă şi s-ar putea oglindi în scrisori, ca o acţiune dramatică intermediară. După aceea transferul cadavrelor decurge fără greutăţi, mai ales că – de-acum deja către sfârşitul celei de-a doua treimi a cărţii – văduva şi văduvul sunt învinşi de consiliul de administraţie, care are majoritatea voturilor, şi sunt constrânşi să demisioneze. Abia acum plănuiesc călătoria în Italia. Să vadă Napoli şi... Întru totul după dorinţa lor.

---

1. Konferenz über Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa (Conferinţa pentru Securitate şi Cooperare în Europa).
2. În germ. *Zonis*, denumire dată de cei din R.F.G. celor din R.D.G.

Am notat deja? În orice caz, văduva are un fiu radical (troţkist), văduvul are trei copii adulţi şi, în plus, câţiva nepoţi. Relatările despre copii joacă un rol în corespondenţă: atitudinea diferită faţă de proiectul cimitirelor. Biografii într-o traducere cât mai liberă posibil.

La Steidl, scurta întâlnire cu Manthey. Conservatorul de stânga. Felul său ales de a vorbi, părând întotdeauna uşor ofensat...

Vreau să iau cu mine la Leipzig un bloc pentru schiţe. Ute e tristă pentru că, împiedicată de mama ei, nu poate veni cu mine.

Berlin, 19 februarie '90

În timpul călătoriei de la Büchen la Berlin am ocazia unei discuţii, întreruptă de lectură, cu un cuplu de patruzeci şi cinci spre cincizeci de ani din Oranienburg. „Asta nu ştiu unii, că la noi KZ-ul[1] şi-a încetat activitatea abia în '49." Apoi, literalmente, despre Dumnezeu şi lume, deoarece ea, frizeriţă de meserie (el e zugrav), se prezintă deodată, când vine vorba de alegeri, ca exegetă a Bibliei: „De aceea, fiindcă Dumnezeu a ales deja, eu nu votez". El vrea să voteze ceva acolo, ca să plece cei de la SED. Frici mari, speranţe mici. Amândoi se ruşinează pentru că în Vest trec atât de mulţi asociali – „Se spunea că la noi nu există din ăştia". De îndată ce vorbeşte ca exegetă a Bibliei, vocea şi privirea ei capătă ceva prevestitor-profetic. Un fiu (din cei trei ai lor) a plecat, via Budapesta, la Kiel, unde l-au vizitat la sfârşit de săptămână. Acum speră că, dacă

---

1. Abreviere la *Konzentrationslager* (germ.), lagăr de concentrare.

la ei lucrurile se îndreaptă, o să vină înapoi. Ea spune: „Ce scrie în Biblie, împărăţia celor o mie de ani, înţelegeţi, aia va veni. Hitler, ce-a promis el, a fost doar o mică mlădiţă din ea". Amândoi lucrează într-o cooperativă şi nu au cont de economii, fiindcă în urmă cu trei ani au investit totul în propria casă. Îmi cer autografe.

Aici telefonul funcţionează încontinuu. *Spiegel* nu a tipărit, fireşte, textul meu, „Brief an Augstein: Der Zug ist abgefahren, aber wohin?"[1]: adversarii neînduplecaţi ai cenzurii o practică ei înşişi – dezgustător! Dau textul la *taz*[2].

Schiţă pentru ultima foaie din *Totes Holz*, înainte de călătoria la Leipzig.

1. „Scrisoare către Augstein: Trenul a plecat, dar încotro?"
2. *Die Tageszeitung*, ziar înfiinţat în 1978 în Berlinul de Vest.

De la Berlin la Leipzig, 20.02.'90

Trec pe lângă un teren întins, pentru exercițiile trupelor (Jüterbog). Un teren răscolit de tancuri, acoperit cu mesteceni și pini. Trec pe lângă o gară cu numele localității acoperit cu vopsea albă: un mărfar staționat, încărcat cu tancuri, vehicule cu șenile și tunuri de calibru mare. (Transporturi ale unor unități sovietice înainte de plecare?)

Fritze Margull m-a adus la gara Lichtenberg. O parte animată a orașului. În Weitlingstrasse, o tutungerie în care am cumpărat (pentru cincizeci de mărci est-germane) trabucuri și *cigarillos* din Cuba. Vânzătoarea spune: „Câtă vreme mai sunt". Apoi mă roagă să-i dau un autograf pe *Tagesspiegel*. (De citit Weitling.)

La peronul C trage mai întâi, cu întârziere, trenul spre Malmö, via Greifswald-Sassnitz: multe grupuri de copii, șoricei pașnici de oraș, care pleacă în vacanță. În compartiment, un cuplu în vârstă și un tânăr gras. Muți cu toții.

„Ein Schnäppchen machen"[1]. Această expresie, pe care o folosește Steidl când profită de un drept subsidiar sau șterpelește de la artiști niște tipare de probă sau schițe, s-ar putea aplica întregii R.D.G., de vreme ce unii dintre liderii economici vest-germani vorbesc despre posibile investiții, iar unii politicieni, tot mai fățiș, despre *Anschluss*[2]. Colonialiști ce se pricep să apuce. E rușinos ce se așteaptă de la acești oameni epuizați și speriați.

Pentru *Unkenrufe*: în cimitirul german din Gdańsk sunt prevăzute zone pentru morminte cu urne. Citit ieri

1. A face un chilipir.
2. Anexare.

că fabricanţi de sicrie vest-germani livrează în R.D.G. sicrie la cursul monetar de 1 la 5, deoarece sicriele redegiste din carton sunt refuzate de clienţi la incinerări, fiindcă adesea mânerele lor nu sunt fixe sau lipsesc. Ar trebui construit sau proiectat un crematoriu cu dotări moderne, cu posibilitatea de a fi folosit de partea polonă?

De la impunătoarea Leipziger Hauptbahnhof[1], pe jos, pe Nikolaistrasse în sus, până la biserică. La casa parohială, prima surpriză: pastorul Christian Führer nu m-a găzduit în particular, contra cost, cum i-am propus, ci în camera fiului său, pe al cărui birou notez acum această stare a lucrurilor.

Plimbare prin centrul oraşului, de la biserica Sf. Nicolae la Naschmarkt, pe lângă primărie, apoi, după ce ocolesc biserica Sf. Toma, la mormântul lui Bach. După ora 18 sunt puţini oameni pe stradă, cu precădere tineri. Mă întâlnesc cu Führer în faţa restaurantului Auerbachs Keller, care e închis. Mâncăm apoi la Thüringischer Hof, eu *Sauerbraten*[2], din păcate fără găluşte. Führer este la fel de obsedat de perioada dinainte de 9 noiembrie '89, când biserica lui a fost un loc de refugiu al opoziţiei. Tinerii care atunci se lăsau „ridicaţi" în fiecare luni de poliţie şi îşi asumau orice risc sunt astăzi marginalizaţi, în timp ce, spre exemplu, preotul Ebeling, care nu a fost dispus să deschidă biserica Sf. Toma pentru opoziţie – abia decizia consiliului parohial comunal a dus la deschiderea ei –, astăzi se umflă în pene cu discursuri, ca purtător de cuvânt al DSU (aripă a CSU)[3].

---

1. Gara centrală din Leipzig.
2. Friptură cu sos marinat.
3. DSU – Deutsche Soziale Union, partid mic din R.F.G., întemeiat în 1990. CSU – Christlich-Soziale Union, partid politic întemeiat în 1945 în Bavaria.

La televiziune se relatează despre anunţata tăiere a subvenţiilor pentru alimente, bunuri de consum etc. şi despre cumpărăturile masive care vor începe imediat, în scopul stocării de produse, împotriva cărora avertismentele lui Modrow nu vor avea, fireşte, nici un efect. „Report München“ încearcă să-l pună pe Modrow într-o lumină proastă, la fel ca şi unii social-democraţi de frunte, care nu au crezut dintotdeauna în reunificare. În stil vest-german: „Der Schwarze Kanal“[1].

Führer, care mâine-dimineaţă la 8 are prima sa înmormântare, îmi povesteşte despre situaţia din cimitire. Înmormântări de urne în masă, anonime, „pe câmpie“. Florile se vând din nou după înmormântare. Morţilor li se smulg dinţii de aur. Confirmă calitatea proastă, precară, a sicrielor de carton.

În centrul oraşului, linişte, circulaţia rutieră foarte departe. Mirosul dulce-amărui al lignitului ars. Vitrinele decorate drăguţ. Afişe electorale pe latura longitudinală a primăriei. Afişe SPD peste care s-a mâzgălit: „Pentru Schorlemmer, nu Böhme“. Cer de două ori indicaţii: această saxonă dezinvoltă.

Conversaţie la telefon cu Baby Sommer. Călătoria e stabilită. Dresda, Bautzen, Karl-Marx-Stadt sunt sigure. Şi Neubrandenburg. Discuţie la telefon cu Schorlemmer, la Wittenberg. Probabil o să merg pe la el în 14.03, de la Leipzig, în drum spre Stralsund. Nu candidează, vrea să rămână pastor.

---

1. „Canalul negru“, emisiune de propagandă politică a televiziunii din R.D.G.

Leipzig, 21.02.'90

Acest desen cu priveliştea din camera fiului mi-a oferit astăzi câteva minute de linişte. Nu şi vizita ulterioară la muzeul Bach de lângă biserica Sf. Toma. Eu, unic vizitator, aplecat peste documente care, într-o scriere corectă, îl dezvăluie pe gospodarul Bach. În biserică, o expoziţie cu planşe pe care se poate citi cine a fost botezat aici. Bebel s-a cununat. Masur e într-un turneu de concerte. Urc în blocul-turn al Universităţii Karl Marx până la etajul zece, fiindcă mi s-a spus că liftul nu ar opri la unsprezece. Apoi discuţia cu germaniştii, la care mai târziu au venit şi studenţi. Se suferă de complexul „Nu am făcut nimic. Turnul a rămas turn, înălţat deasupra poporului din stradă". Am încercat să vorbesc împotriva resemnării latente. Pezold, care era asistentul lui Hans Mayer în 1961, când am vizitat pentru prima şi ultima dată universitatea, am citit acolo din *Toba de tinichea* şi le-am transmis studenţilor salutări de la Johnson, căruia i se retrăsese cetăţenia, m-a invitat la masă. Înainte de asta s-a stabilit pentru după-amiaza zilei de 26 februarie (penultima zi a carnavalului) o lectură publică din *Plebeii*. El mi-a povestit apoi la masă, şovăitor, despre distanţarea sa treptată de SED. Abia când partidul nu a fost dispus să se dizolve, s-a retras.

Apoi, în faţa sălii de concerte, interviul pentru „Channel Four". La stâlpul pentru afişe grasul doctor Schumann,

împreună cu o femeie (soţia sa), lipea afişe pentru sine. Un entuziast neobosit, confuz.

Când m-am întors, am găsit în camera mea (camera fiului încă necunoscut mie) invitaţia de la Magirius, superintendentul de la biserica Sf. Nicolae, de a veni la discuţii la Masa Rotundă de la Leipzig. Doamna Führer m-a condus la Neues Rathaus[1], o clădire sumbră de la cumpăna veacurilor. Magirius a condus adunarea, mult prea mare, cu răbdare, autoritate şi prezenţă de spirit. Cu douăzeci şi patru de comisii, această Masă Rotundă continuă până pe 6 mai munca consiliului, care s-a retras (din cauza unor fraude electorale). Alte trei grupări şi partide, grupul de iniţiativă „Prinzip Hoffnung", Partidul Ţărănesc şi Partidul Forum au cerut, cu întârziere, să fie primite şi ele, dar au fost refuzate. Magirius: „M-am înscris pe mine însumi la cuvânt".

Temă de discuţii: de cine aparţine domeniul recreerii? De turism sau de sport? Apoi, în fine, punctul trei, alegerile, comisia electorală a regiunii, instructajul privitor la condiţiile impuse de dreptul electoral. Lipsesc cabine de vot. Reprezentantul „Iniţiativei pentru pace şi drepturile omului" s-a abţinut permanent de la vot. O foaie volantă care defăimează SPD, lansată de DSU, a fost condamnată în unanimitate, şi cu voturile DSU, şi cu cele ale CDU. Cât de anevoioasă e democraţia. Sunt permise pe perioada târgului manifestări electorale în centrul oraşului (Marxplatz), cum ar fi cea cu Kohl, deja anunţată? Masa Rotundă se pronunţă împotrivă, din raţiuni care ţin de circulaţia rutieră. Führer mai are musafiri până târziu. Sunt prea obosit ca să-i urmăresc prea mult zelul religios.

---

1. Primăria nouă.

Leipzig, 23 februarie '90

Neliniştitoarea vreme de primăvară durează. Congresul SPD nu poate fi comparat cu manifestările asemănătoare din R.F.G. Stilul este încă impus de necesitatea de a improviza. De asemenea, cuvântările lui Hilsberg şi Böhme, oricât de multe ar fi învăţat ei între timp, sunt încă lipsite de naturaleţe. Toate par decalate în timp: hala târgului agricol, ca de la începutul anilor '60. Discuţii cu vechi social-democraţi din R.D.G. Satisfacţia lor târzie. Cât de suveran resping în schimb tinerii social-democraţi calomniile DSU. – Astăzi urmează să vorbească Oskar. Nici un gând la *Unkenrufe*, doar certitudinea că realitatea urmăreşte pas cu pas ideea mea de bază. – Până târziu, cu Scharping şi soţia lui, Steidl şi Staeck la hotelul Merkur.

Leipzig, 24.02.'90

Ieri-dimineaţă – am încercat să mai fur un pic de somn – fiul cel mai mic cânta pe coridor „Sus pe deal e o schelă/ unde fetele sunt sărutate electric..." Cântecul, pregătit la grădiniţă pentru carnaval, mi-a trezit amintiri.

După aceea congresul, procedura istovitoare, care mă impresionează, deoarece, neputând fi înlocuită cu nimic, arată desluşit cât de lung şi adesea plictisitor este procesul modelării opiniei democratice – aici aproape ca la carte, deoarece democraţia trebuie exersată. – Între timp, ameninţarea cu bombă. Se stă gură-cască în soarele primăverii. Bănuiala cade nu pe vreo grupare de extremă dreaptă, ci mai degrabă pe formaţiunile Stasi încă active. Ibrahim Böhme, acest omuleţ firav, care are un aer demodat şi teatral, creşte de la o apariţie la alta. Este ales preşedinte cu o majoritate puternică. Într-un târziu

sunt poftit la tribună – asta şi pentru a-i înviora puţin pe delegaţii obosiţi.

Iar astăzi, după o aşteptare chinuitoare, deoarece discuţia din program a fost întreruptă preţ de trei sferturi de oră preţioase, a venit Willy Brandt, a fost ales, prin ridicarea de pe scaune, preşedinte de onoare şi a ţinut iarăşi un discurs mare, mare, deoarece s-a referit la delegaţi, apoi la oraşul Leipzig şi în final la cetăţenii R.D.G., devenind totuşi inteligibil dincolo de graniţele germane. Desigur, până la viitorul stat federal german, mi-aş fi dorit mai multă limpezime în plan istoric, de exemplu în ceea ce priveşte Deutscher Bund, biserica Sf. Pavel[1], însă el iubeşte vagul şi are succes cu el. Una peste alta, a ieşit un congres cu greutate istorică.

La puţin timp după discursul lui Willy, când eu eram adus de fiul lui Loest la biserica Sf. Nicolae, delegaţii erau din nou implicaţi puternic în proceduri electorale. Iar afară primăvara neliniştitoare persistă. Seara, înainte de plecarea spre Berlin, urmează să mai aibă loc o „întâlnire culturală“ în holul pavilionului expoziţional. Erich Loest, care îşi serbează astăzi cea de-a şaizeci şi patra aniversare, va intra în SPD. Urmează să vorbesc şi de data aceasta, însă mă voi limita la un discurs aniversar.

---

1. Paulskirche din Frankfurt am Main, biserică protestantă inaugurată în 1780, anul Revoluţiei Franceze, este o clădire încărcată de simbolism politic. În 1849 a devenit sediul Parlamentului de la Frankfurt, un corp legislativ ales democratic, iar după dizolvarea acestui parlament a redevenit lăcaş de cult până după al Doilea Război Mondial. Astăzi este clădire civilă şi are valoare de simbol al democraţiei germane (n.r.).

Şi *Unkenrufe*? Refugiul meu în timpul pauzelor. Pofta mea tot mai accentuată de a alerga din nou, fără astâmpăr, dintr-o parte în alta prin faţa mesei de scris, de a mormăi, de a mesteca frazele până când devin uşor de asimilat, cu pipa când rece, când caldă.

Berlin, 25 februarie '90

De discursul aniversar pentru Loest nu s-a ales nimic, deoarece festivitatea finală urma să aibă loc prea târziu; astfel că la ora 18 am pornit deja spre Berlin. Şi Grüning, care m-a luat de la gară, s-a justificat în timpul călătoriei şi mai târziu a făcut, ca să spun aşa, o spovedanie (cum făcuse Pezold la Leipzig), deşi nu fusese membru de partid, însă fusese favorizat, fiindcă era prieten cu fiul lui Sindermann. Şi pentru locuinţa lui foarte mare pentru situaţia locativă din R.D.G. – pe două niveluri – îmi oferă explicaţii: fiindcă primea adesea vizite importante din Vest, ministrul Culturii, Hoffmann, i-a repartizat acea locuinţă cu cameră de oaspeţi, în care locuiesc eu acum. În sfârşit, un duş. Apoi au venit Christoph Hein şi soţia lui. S-a făcut târziu.

Leipzig, 26.02.'90

Completări, completări! Doar că sunt prea obosit pentru asta, deoarece călătoria, cu trei manifestaţii în două zile, lectura publică de la Berlin, *Schreiben nach Auschwitz*, apariţia cu Baby Sommer la Neubrandenburg şi lectura de astăzi (*Plebeii*) la Leipzig au fost, poate, totuşi prea mult pentru cei 62 de ani ai mei. Sper ca mâine, înainte să plec la Dresda, să găsesc timp şi putere pentru completări. Numai un lucru înainte de a adormi: astăzi, a cincea furtună din februarie, simţită în timpul călătoriei

cu maşina de la Neubrandenburg la Leipzig. Se spune că ar fi fost iarăşi peste treizeci de morţi şi chiar şi alaiul din penultima zi a carnavalului de la Köln, altfel greu de tulburat, a suferit din cauza furtunii. Mă îndoiesc însă că, date fiind aceste dispute germano-germane interminabile, lumea meditează la această prăbuşire a climei, care nu mai poate fi împiedicată.

Leipzig, 27.02.'90

Să regăsesc la Berlin, printre micile evenimente în continuă desfăşurare, timpul de dinainte de amiază: manifestarea duminicală din sala Apollo a Operei de Stat. Cuvântul-înainte, bun, al lui Hein. Publicul pare burghez. Sunt prezenţi Veronika cu Helene, Fritze cu Chana, Maria Sommer. Îmi lipsesc Ingrid Krüger şi Nele. Se pare că prelegerea mea este ascultată. Urmează să fie transmisă, tipărită. Discuţie la „Aktuelle Kamera". Masa (pe banii guvernului), ca în vremurile privilegiate de odinioară. Sunt prezenţi, în afară de editoarele mele şi Helmut Frielinghaus, şi editorii Faber, Gruner şi Marquardt. Şi ministrul Culturii, Keller, care dă senzaţia de epuizare şi deprimare, în timp ce eu sunt, se pare, singurul convins că nu se va ajunge la o reunificare sub formă de *Anschluss* la Republica Federală. Reacţionez la discursul trist al lui Keller şi încerc să îi însufleţesc un pic pe Christoph Hein şi Christa Wolf, dar se pare că tulbur consensul resemnării. – Lângă mine şade tăcută Helenchen a mea, exotica vegetariană. (În timp ce scriu, afară, pe coridor, fluieră Führer, creştinul mereu voios, care m-a tratarisit încă de la micul dejun cu citate din Biblie.)

Călătoria cu maşina de la Berlin la Neubrandenburg, prin sate şi orăşele distruse în urma proastei administraţii: Fürstenberg, Neustrelitz. La Oranienburg, o plăcuţă

indicatoare către fostul KZ Sachsenhausen. Cazărmile degradate ale Armatei Roşii. Singurătatea câte unui soldat sovietic. Şoferul, un berlinez tânăr, înfipt, a fost membru SED, a ieşit de curând din partid, însă votează PDS, pentru a întări constructiv, cum spune el, printr-o opoziţie puternică, probabilul guvernul SPD. Un fermecător peisaj lacustru, uşor colinar în jurul Neubrandenburgului, unde ajungem în jurul orei 17.

Baby Sommer şi-a instalat instrumentele la Pädagogische Hochschule[1], o construcţie nouă, inaugurată de curând de Margot Honecker. Înainte de asta, la biroul SPD. O casă veche, uzată de locuirea îndelungată, care înainte servise Frontului Naţional. După mai multe apeluri telefonice, NVA se arată dispusă să ne împrumute nişte reflectoare pentru reprezentaţia noastră.

E apoi o plăcere să fac repetiţie şi să apar iar împreună cu Baby Sommer. A urmat o discuţie cu candidatul SPD (un preot) şi cu publicul. Un succes mare într-un cadru prea mic. – Neubrandenburg a fost distrus complet la sfârşitul războiului. Numai zidul oraşului e în picioare, împănat cu case de paiantă mici, nostime, în care ai vrea să locuieşti.

Înnoptez la un tovarăş care arată ca un haiduc ungur, într-o locuinţă proaspăt construită, cu vedere până dincolo de grădiniţele de zarzavat de la periferie şi mai departe, spre instalaţiile industriale. Către miezul nopţii se dă la radio discursul meu, ţinut înainte de amiază. Mă ascult, pentru că rareori am ocazia să fac asta. Dorm în camera fiicei. Soţia lui e medic, el e inginer de drumuri. Căsnicia suferă din cauza muncii sale de partid.

Despre asta aud fără întrerupere mai multe de la ora 11, înainte de amiază, în timp ce ne îndreptăm spre

1. Facultatea de Pedagogie.

Leipzig, via Berlin. Încă o confesiune care acoperă o întreagă viaţă. De data aceasta un bărbat de cincizeci de ani, cu un aer tineresc, care nu a fost membru SED şi a avut de suferit din cauza asta. Teama sa continuă de spioni pătrunşi până în conducerea partidului. Frica de nevoia presantă de performanţă într-o viitoare societate bazată pe DM[1].

În timpul călătoriei de cinci ore, pe furtună, ţine crispat volanul. Caroseria maşinii are umflături vizibile. De la nord spre sud: acest pământ rănit, trist, cenuşiu.

Apoi, la ora 4 şi 15, prelegerea de la Universitatea Karl Marx. Aula nu este chiar plină, deoarece s-a făcut prea puţină reclamă. Citesc scene din *Plebeii*. Discuţia care urmează, prea lungă, moderată şovăielnic de Pezold.

După masa de prânz, după o oră de întârziere şi aşteptarea în gara centrală din Leipzig, uriaşă, sărăcăcioasă, având aerul unei rămăşiţe, cu trenul rapid la Dresda. – Lectura de ieri mai cere o selecţie dură de pasaje pentru lectura de la târgul de carte de la Leipzig, din 13.03. Rămâne de neînchipuit cum poate fi pur şi simplu preluată R.D.G., această ţară înapoiată în toate privinţele, fără să se ajungă la tensiuni şi răbufniri sociale, cu atât mai mult cu cât nu se poate detecta vreo voinţă a părţii vest-germane de a face investiţii de mare efect. Să folosesc acest timp liber pe care prevăd că-l voi avea. De ieri e rece şi nebunul de mine i-am dat Veronikăi paltonul meu de iarnă.

Dresda, 28.02.'90

Când am coborât ieri la Dresden-Neustadt, nu era nimeni care să mă ia de acolo. În hala bântuită de curent.

---

1. Marca vest-germană.

Pe o vreme rece şi umedă, îmbrăcămintea uniformă sărea în ochi, ca semn al sărăciei. Pe acest fundal, copii în costume de carnaval, stridenţi, pictaţi în multe culori. O atmosferă ensoriană[1]. Cum costumelor le lipsea perfecţiunea vest-germană, de magazin, aveau ceva autentic şi înspăimântător.

Într-un final am sunat la Baby Sommer. Era pe drumul de întoarcere de la gara centrală, unde mă aşteptase, şi până la urmă a venit şi m-a dus, îngheţat bocnă, la Radio Dresda, care se află în Muzeul Igienei. O discuţie de o jumătate de oră, care s-a transmis seara. Îmi reiau avertismentele faţă de o reunificare de tip *Anschluss* şi trimiterea la Auschwitz ca imperativ inevitabil.

Călătoria în compartimentul de clasa întâi, singur. Geamurile murdare, pământul cenuşiu, uitat de Dumnezeu, instalaţiile industriale bune de fier vechi, satele mici, ghemuite, parcă rămase întâmplător locului. Dintr-odată, o ninsoare scurtă. Dorinţa mea subită de a mă afla lângă cactuşii mei portughezi, care îmi sunt mai apropiaţi, comparativ cu răceala acestui loc străin.

Târziu, discuţia cu Baby Sommer şi soţia lui, această încarnare a forţei, supremaţiei şi rigorii protestant-socialiste. El: evaziv, fricos, gândindu-se mereu la posibilităţi

1. Trimitere la James Sidney Ensor (1860-1949), pictor expresionist flamand din Belgia (n.r.).

de fugă. Şi totuşi se ţin ca scaiul unul de celălalt, fiind legaţi şi de casă, această căsuţă de păpuşi pe două niveluri, în stil Biedermeier, rezultatul zelului lor conjugal de colecţionari. Mai târziu ni se alătură – la găina în vin roşu – nişte prieteni de-ai lor, un sculptor şi soţia sa. Toţi se văd neputincioşi, într-o situaţie disperată, se tem de venirea Vestului, dar o şi doresc, deşi astfel vor avea parte în mod cert de o nouă tutelă. Se plâng că SED este încă înfipt peste tot şi e dispus să vândă casele care au nevoie de renovare mai degrabă unor clienţi din Vest decât unor cetăţeni din R.D.G. Curând, prea curând, aici s-ar putea dezvolta c clasă de stăpâni coloniali.

După o noapte neliniştită, furtunoasă, un mic dejun târziu. Acum plecăm la Bautzen, unde vor fi Veronika şi Helene: am fost acolo de Anul Nou în '73-'74, când Veronika era însărcinată cu Helene şi certurile nu se mai sfârşeau.

Dresda-Radebeul, 1.03.'90

La Bautzen, iarăşi drumul de-a lungul zidului oraşului, cimitirul Sf. Nicolae în ruină, muzeul sorabilor[1], femeia sorabă cu un aer cât se poate de kaşubic care ne-a condus. Mai sunt aproximativ 70.000 de sorabi. Exploatarea lignitului a înghiţit multe sate. Feţele păpuşilor de cârpă în strai popular sorab, fantomatic rigide, care nu plac publicului. Traduceri ale Bibliei în sorabă. Oraşul vechi, sub forma unei aglomeraţii de case, încă mai există, în ciuda degradării. Cum o să arate după ce vin banii Vestului, după vreo zece ani? – La prieteni de-ai

---

1. Grup etnic slav de dimensiuni restrânse, ce trăieşte în zona bazinului râului Neisse, în estul Germaniei şi sud-vestul Poloniei (n.r.).

Veronikăi, la zidul de apărare, apoi revederea cu Veronika, Helene, Katharina şi Stefano. Fiicele lui Hentschke se gândesc dacă să preia din nou firma de construcţii a tatălui lor.

Reprezentaţia, într-un cinema. Sala plină. Mai înainte Stefano face un interviu pentru *Espresso*. Baby şi cu mine, concentraţi, într-o dispoziţie bună. Interes pentru discuţia cu doi reprezentanţi ai social-democraţilor locali şi cu publicul. Din toate întrebările răzbat nesiguranţa, temerile. Se pare că DSU atrage adepţi cu CDU, pe socoteala social-democraţilor. Defăimările – punerea semnului de egalitate între SPD şi fostul SED – au efect.

Chelneriţa morocănoasă de la Weißes Ross. După aceea, cu prietenii până după miezul nopţii. Helene îi vorbeşte lui Baby. Veronika savurează prezenţa mea în oraşul ei natal. Târziu, înapoi la Radebeul. (Pe drumul de întoarcere, pădurile bolnave.)

După un somn lung, azi-dimineaţă, la radio, ştiri despre al cincilea – sau al şaselea – uragan, care face prăpăd mai ales în Suabia şi Bavaria: porţiuni defrişate în Pădurea Neagră. Apoi plec cu Heidrun Sommer la Dresda. Îl vizităm pe Eberhard Göschel. Pictează cu şpaclul într-o locuinţă goală lucrări delicate, nu mult diferite de produsele vestice. Relatează de pe poziţia sa de oponent permanent. Peste tot, şi în Hubertus Giebe, îi vede pe cei vechi plantaţi într-o poziţie nouă.

Mai târziu, cu Heidrun la Teatrul de Stat de Păpuşi, o clădire veche, cu şarm, a cărei şubrezenie ar fi dus în Vest la închiderea ei. Câţiva artişti, printre care şi Göschel, se gândesc să preia clădirea cu tot cu restaurant şi anexe. Aici urmează să aibă loc astăzi reprezentaţia noastră.

Bizar: probabilitatea de a scrie *Unkenrufe* creşte odată cu pericolul, tot mai mare, ca cei de dreapta, în frunte cu DSU, să câştige alegerile. Iarăşi: literatura e posibilă doar din postura de perdant?

În centrul Dresdei încă se mai văd urmele distrugerilor provocate de război. Prin comparaţie, lumea înapoiată şi sărăcăcioasă, e drept, însă totuşi teafără, de la poalele dealurilor cu vii de la Radebeul. Vile burgheze, podgorii...

Dresda-Radebeul, 2.03.'90

Bună reprezentaţia de ieri de la Teatrul de Păpuşi din Dresda, cu Baby Sommer, care, fiindcă se afla în oraşul său natal, a avut chiar trac. Discuţia care a urmat, precum şi discuţiile de dinainte, mi-au arătat limpede că acea mentalitate de dreapta din R.D.G., odinioară ascunsă, neconsumată, care iese acum fără reţineri la lumină şi se manifestă naţionalist, xenofob, antisemit, vulgar-materialist şi, în ansamblu, intolerant, este mai puternică decât m-am temut. Majoritatea SPD pronosticată este serios periclitată. La aceasta se adaugă faptul că toate grupările care au iernat aici ca opoziţie tăcută şi au reuşit până la urmă să impună schimbarea acum sunt epuizate, par lipsite de iniţiativă, nutresc suspiciuni unele faţă de altele şi în interiorul lor.

În faţa tuturor acestor noutăţi a pălit ştirea că în Nicaragua sandiniştii au pierdut alegerile. Acum, dată fiind şubrezenia Uniunii Sovietice, această ţară mică şi nefericită este subordonată în totalitate S.U.A.

Mă aşteaptă ultima oprire, Karl-Marx-Stadt, şi în curând din nou Chemnitz.

Karl-Marx-Stadt, 2.03.'90

Uriaşul cap al lui Marx din faţa clădirii Rat des Bezirks[1]. Urmează să fie vândut, pentru ca din câştig să se finanţeze schimbarea numelui oraşului. Evenimentul de la muzeu, cu gustare (înainte), într-unul din spaţiile expoziţionale. Directorul muzeului este un fost membru SED. Vorbeşte deschis şi totuşi reţinut despre asta. De curând aici a venit Kohl şi a întrebat populaţia în stilul practicat la Palatul Sporturilor: „Vreţi unitatea Germaniei? Vreţi bunăstarea noastră?“ – Mai vulgar nu se poate.

Behlendorf, 4.03.'90

Ieri, la început pe viscol, de la Dresda la Berlin. M-a luat Heidrun Sommer cu maşina ei din Vest, fiindcă trebuia să ducă nişte documente la o tipografie din Stuttgarter Platz. – Beatrice era în Niedstrasse şi tricota lucruşoare de bebeluş, puţin înainte de naştere. Nu mai fac înregistrări TV pentru „Kennzeichen D“, deoarece în ultimul timp am apărut prea des la televiziune şi aşa mai departe...

Am jucat cu Nele şi Ingrid Krüger o partidă de „Nu te supăra, frate“. Nele a câştigat. Ingrid şi-a dat demisia de la editura Luchterhand; motive a avut destule. În timpul călătoriei cu trenul de la Berlin la Büchen am început să fac corectura la *Streit ums einig Vaterland*[2], o ediţie de buzunar plănuită de Steidl; Augstein a făcut puţine modificări. – Ute a venit să mă ia de la Büchen. Mi-a pus deoparte un cuvânt pentru sicriele redegiste, *„Erdmöbel“*[3], pe care l-aş putea folosi în *Unkenrufe*.

---

1. Consiliul local sau regional.
2. Aprox. *Polemică despre patria unită* (n.r.).
3. Literal: „mobilier de pământ“ – termen eufemizant, specific germanei din R.D.G.

Iar astăzi, din nou în atelierul meu. Cele două desene – aproape gata înainte de călătorie –, terminate şi fixate. Mi-am întins desenele. Ce repede mă acomodez din nou aici.

După-amiază s-a transmis pe Programul Trei sesiunea de la Tutzing, rezumată de Stephan Lohr. Lohr e de părere că tezele mele privitoare la o confederaţie ar avea în momentul de faţă o importanţă sporită, deoarece greutăţile şi rezistenţa împotriva unităţii printr-un simplu *Anschluss* sunt din ce în ce mai mari. Se poate. Eu mă tem că rezultatul va fi mai degrabă negativ la alegerile, de-acum anticipate, din 18.03.

De ziua ei Nele îşi doreşte un câine. Vreau să îi scriu preventiv o scrisoare, deoarece un câine este, pe cele patru picioare ale sale, ataşat şi dependent; vezi ghemul nostru de păr, Kara.

Behlendorf, 5.03.'90

Văd la „Aktuelle Kamera" o emisiune pe tema alegerilor, la care participă Verzii şi Asociaţia Femeilor. Masa Rotundă a stabilit o chartă socială şi un minister al Femeilor. Cu paisprezece zile înainte de alegeri se decid lucruri concrete, pe care noul guvern poate construi: dreptul la locuinţă, protecţia chiriaşilor, şcolarizare gratuită, dreptul de a primi mâncare în şcoli, grădiniţe etc. Respect în faţa unor foruri politice care, în pofida haosului generat de toată vorbăria, iau decizii liniştite şi lucide. Unul dintre participanţi pliază un cocor după tehnica japoneză a plierii hârtiei.

După-amiază au fost aici sora mea cu prietena ei; au adus prăjituri pentru douăsprezece persoane şi lista de invitaţi pentru a şaizecea aniversare a ei. Hans a adus

o piatră de litografie şi a luat corecturile la disputa cu Augstein. Am întins două coli, dar încă nu am găsit puterea să desenez.

Behlendorf, 6.03.'90

Îi scriu farmacistului Voigt din Leipzig, pentru a mă găzdui pe 18; la Masa Rotundă de la Leipzig ne-a invitat la casa lui de oaspeţi. – Am fost la Lübeck, să cumpărăm pentru mine un costum de pânză albastru-închis. Vremea capricioasă continuă. Apoi se pare că dinspre Atlanticul de Nord se apropie un nou minim barometric, cu o viteză mare a vântului. Distrugerile provocate pădurilor după şase furtuni sunt foarte extinse; mi-aş putea extinde tema cu „lemn viu". Dar sunt încă ocupat cu „Totes Holz", spre exemplu cu un format vertical. Pe lângă asta, am schiţat mica litografie pentru ediţia bibliofilă la *Totes Holz*.

Behlendorf, 8.03.'90

Ieri la F.J. Raddatz, cu Gerd şi soţii Fechner de la Hamburg. O seară tristă: să fii nevoit să priveşti cum un prieten îşi nutreşte naţionalismul de dată recentă cu acuzaţii gratuite emise de CDU împotriva lui Brandt şi Bahr. Să fie de vină perioada scurtă pe care a petrecut-o el însuşi în R.D.G. şi pe care vrea să o compenseze cu zelul convertitului? Acest comportament a făcut, de exemplu, ca interviul său cu ministrul Culturii, Keller, să se transforme parţial într-un interogatoriu. Cum de i-a venit să spună, referindu-se la mine, că de fapt „chestiunea germană" sporeşte distanţa într-o prietenie sau chiar o distruge?

Steidl a adus paginarea de probă la *Totes Holz*. Astăzi am stabilit ordinea şi subtitlurile. Desenez mai departe

în format mare. Bănuiala că preşedintele DA, Schnur, a fost spion al Stasi va influenţa, probabil, cu toate dezminţirile, tot restul campaniei electorale.

Behlendorf, 10 martie '90

Chiar înainte de plecarea la Schwerin. Alaltăieri Oswald Nell-Breuning a spus, la cea de-a o suta aniversare a sa: „Atât de mult bine! Însă egoiştii strică iar totul“. Nu s-ar putea găsi o formulare mai potrivită pentru relaţia R.D.G. – R.F.G. de după revoluţie.

Ieri au venit soţii Bissinger şi soţii Müller la fazan şi raţă sălbatică cu găluşte de cartofi şi *Ananasweinkraut*[1]. Încet-încet, începem să pricepem îngrozitoarea perspectivă ca pe 18.03 DSU (şi, împreună cu el, CDU, partidul din coaliţie asociat abia ieri) să devină cel mai puternic partid, înaintea social-democraţilor. Convorbire telefonică cu Hans Werner Richter, care la sfârşitul discuţiei uitase ce spusesem la început. Vrea să scrie invitaţiile pentru Praga.

Pentru *Unkenrufe* să nu pierd din vedere evenimentele din Lituania, din Wilna: din pricina curentului naţional din ce în ce mai puternic, cimitirul polonez de la Wilna devine problematic. – Plec cu sentimente amestecate. – Imediat după ce am trecut graniţa la Mustin, am desenat: o pădure de mesteceni uscată.

Schwerin, 11.03.'90

După somn puţin:
Stau megafoane prin ţară.
Unitatea este imperativul lor.

---

1. Varză murată cu ananas.

Acum trebuie să nu facem zgomot
Ca să nu ne scape
Ce ne spunem unii altora
şi nici următoarea alarmă de furtună.

Schwerin, 12.03.'90

Lectură în frumosul teatru, urmată de o discuţie reuşită. Între timp pot umbla liber cu textul *Plebeilor*.

Seara, o zgomotoasă manifestare a tineretului SPD, cu un moderator gras de la NDR[1]. Apoi, la teatru, o reprezentaţie uimitoare cu cântece FDJ[2] şi cântece populare: o tristă ambiguitate. Răsturnarea macabră a textelor optimiste şi luminoase ale FDJ, „Clădeşte, clădeşte!", sau cântecele populare „Acum rămâi cu bine, patria mea iubită" şi „Unde-o fi oare Cristian al meu, la Hamburg sau la Bremen..." Actorii mai în vârstă (în faţa unor fotografii mari din tinereţe) au cântat cântecele FDJ. Gazdele noastre, domnul şi doamna Ürkwitz – ea este secretară la teatru –, au un umor sec-naiv; el vorbeşte blajin şi neîntrerupt: „Asta a fost încă pe vremea lui Adolf-Nazi..."

De la Schwerin la Leipzig, 13.03.'90

Puţin după Schwerin, cocori pe un câmp. Ieri, turul oraşului după vizita la muzeu: olandezi din secolele al 17-lea şi al 18-lea, apoi în cabinetul de gravuri în cupru, gravuri în lemn, litografii şi gravuri (răscoala ţesătorilor) de Kollwitz. O lucrare frumoasă: *Consfătuirea*.

În Schelfstadt, construcţiile morbide, de paiantă, ale oraşului vechi, care ar avea neapărat nevoie de salubrizare.

---

1. Norddeutscher Rundfunk, post de radio german.
2. Freie Deutsche Jugend (Tineretul Liber German).

Pfaffenteich, [lacul] în jurul căruia a mers în '89 convoiul protestatarilor cu lumânări. Partea din față a șirului de case în stil clasic. În centrul orașului, un magazin universal din anii douăzeci. În jurul monstruosului castel. Debarcaderul romantic, din piatră naturală. Mișmașul de stiluri anticipează postmodernismul.

După aceea, în Casa Asociației Culturale[1], o discuție: „*Quo vadis* cultura". Concepte și planuri care refuză să perceapă situația politică. Dramaturgul Wiek mă invită să țin o scurtă alocuțiune. Atrag atenția asupra interzicerii bărcilor cu motor, asta dacă se dorește, conform proiectelor, „turism blând". Directive privitoare la întreținerea monumentelor, care îl încarcă pe noul antreprenor cu sarcini corespunzătoare. Teama evidentă a adunării de a percepe realitatea politică.

După un somn scurt: spectacolul de seară al Bisericii la primărie. Citesc din *Die Rättin*[2], apoi discuție. Agresivul cantor. Nici o îndurare pentru Honecker la „creștinii" mai vârstnici.

Leipzig, 14.03.'90

Lectura din *Plebeii* de la Leipzig – cu siguranță cea mai bună de până acum –, desfășurată la Gewandhaus, în sala pentru muzică de cameră, a fost fără discuții, deoarece n-a existat nici o înscriere la cuvânt. Editoarele mele, prezente, nu-i fac față editorului de la Aufbau, Faber. După aceea cu Masur, al cărui optimism este programatic. (Helmut Schmidt a avut aici o întâlnire electorală chiar înainte de lectura mea.) Conturile mici de economii urmează să fie convertite în raport de unu la unu:

---

1. În original: Haus des Kulturbundes (n.r.).
2. *Șobolanca*, volum al lui Günter Grass apărut în 1986 (n.r.).

contribuţia lui Kohl la bătălia electorală. E grotesc că aici, la târgul de carte, am de-a face cu trei edituri: pe lângă Luchterhand şi Aufbau, acum şi Linden, plus Steidl. Disputa cu Augstein se vinde bine. Iată ce repede merge atunci când intră în acţiune edituri mici.

Înainte de amiază, forfota specifică târgurilor de carte. Cu Erich Loest în cabina din spatele standului editurii Linden: doi înverşunaţi cai de dârvală. – Ieri, în timpul călătoriei de la Schwerin la Leipzig: copaci prăbuşiţi după ultima furtună, numită „Wiebke“. Acum mai departe, spre Wittenberg.

De la Wittenberg la Stralsund, 15.03.'90

Călătorie cu maşina de la Leipzig la Wittenberg, prin păduri şi sate dărăpănate, în care predomină afişele DSU (CSU). Nivelul apelor Elbei este ridicat. La seminarul teologic mă aşteaptă Friedrich Schorlemmer, un om de acţiune mereu entuziasmat – şi de el însuşi: deştept, meşter la vorbă, de un curaj fără limite. Mă conduce în frumoasa curte interioară, apoi în Casa Luther şi în muzeu. Impunătoare, încăperea în care Luther, alături de familie şi prieteni, a purtat conversaţii la masă şi a ţinut discursuri, „notate imediat“. Eşecul lui Luther în războiul ţărănesc ocupă acum iarăşi un spaţiu mai restrâns în muzeu.

Apoi ştirea că Schnur şi-a recunoscut activitatea de colaborator al Stasi şi – la insistenţele CDU – a renunţat la preşedinţia DA. O repetare a scandalului Barschel? Poate o uşoară slăbire a Alianţei[1] şi o stabilizare a SPD?

---

1. Bündnis 90 (Alianţa 90), o alianţă politică a trei grupări necomuniste, formată în februarie 1990 în Germania de Est. În 1993 a fuzionat cu Partidul Verzilor din Germania (n.r.).

Manifestarea cu Baby Sommer, în fața a circa 200 de persoane, a fost reușită, ca și discuția care a urmat. Îngrijitorul la început grosolan, apoi servil, se plânge de mâncarea servită, de obicei rece, la restaurantul HO[1] de la Casa de Cultură, care, ca toate clădirile din R.D.G., este supraîncălzit.

După aceea la Schorlemmer, care, de când a plecat soția lui, duce o viață de holtei. (Urma, spune el, să fie recrutată de Stasi, iar mai târziu a intrat sub influența unor femei emancipate din Vest, ceea ce a dus la despărțire.) Și aici se deplânge iarăși pierderea începuturilor democratice. Tânărul de la combinatul Schwarze Pumpe, care pur și simplu i-a picat în casă lui Schorlemmer, emoționant de neajutorat cu ochelarii săi cu ramă îngustă de metal.

Dorm adânc și, trezit de deșteptător, nu știu unde mă aflu. Cumpăr la gară o ediție estică din *tageszeitung*. Batjocoritor până la perfid cu social-democrații, dar fără să se poată recunoaște orientarea ziarului. Stânga unită? Mă încumet să fac un pronostic, fiindcă afară vremea primăvăratică este atât de blândă:

SPD: 33%; Bündnis 90: 5%; Verzii + Femeile: 4%
DSU: 3%; DA: 5%; CDU: 37%
PDS: 12%; Liberalii: 4%; Partidul Țărănesc: 3%

La Stralsund, la Casa Asociației Culturale

Un prim drum la debarcaderul Flotei Albe, față în față cu Rügen, apoi prin orașul dărăpănat. Și aici SPD-ul este împins la margine de Alianță și de PDS. Conversații

---

1. Handelsorganisation, întreprindere comercială de stat de comerț cu amănuntul, întemeiată în R.D.G. în 1948.

purtate pe stradă arată nesiguranţă şi la unii oameni tineri.

Privesc de la fereastră spre Stralsunder Bodden[1], spre mare şi Rügen. Vizavi, un hambar care stă să se prăbuşească.

Ute încă n-a ajuns. Până voi fi dus la cină, vreau să mă întind o oră şi să stau pe gânduri – eufemistic vorbind.

Stralsund, 16.03.'90

Ieri-seară la doctor Müller la masă. Ute a venit ceva mai târziu. Şi el – fost membru SED – începe imediat să vorbească despre el, să-şi facă reproşuri, să se justifice.

Drumul de la malul estic, pe Schillerstrasse, Fährstrasse. Uitasem cheia de la casă. Îmi deschide o tânără. Amândoi avem probleme cu dormitul. Oare scandalul Schnur, plus micul scandal Ebeling, frânează afluenţa către Alianţă?

---

1. *Bodden* – un golf maritim nu foarte adânc, aproape închis, la ţărmul german al Mării Baltice.

Azi în oraş: biserica Sf. Nicolae restaurată în culori prea stridente. Figurile sculptate şi pictate, cu capete expresive. Apoi în arhiva şi în biblioteca mănăstirii Sf. Ioan. Ruina frumoasă a bisericii, care formează un spaţiu deschis, potrivit pentru concerte şi piese de teatru. Afumătoarea, fostul azil de bătrâni, galeria, refectoriul călugărilor franciscani, reconstruite excepţional. Cele două curţi cu case de paiantă şi colibe parţial locuite, parţial degradate. Un tânăr pe nume Links[1], de meserie orfevrier, cu nevastă şi doi copii şi cu un frate tânăr editor, tocmai a cumpărat trei case nelocuite cu aproape 2.000 de mărci. Acum umblă după un împrumut. Îi fac – şi de dragul lui Ute – o ofertă.

Leipzig, 18.03.'90

În cinci ore şi jumătate Ute ne duce cu maşina de la Stralsund la Leipzig, la familia Armin Voigt, care locuieşte la Wiederitzsch: o casă parcă visată de Wagner, dar realizată de un farmacist! Spre exemplu, piscina. Începând din aprilie, urmează să fie încălzită cu panouri solare. În jurul piscinei stau, la stânga şi la dreapta unui Hristos în mărime supra-naturală care binecuvântează, şase sfinţi, printre care şi evangheliştii. Structura acoperişului este susţinută de coloane "dorice" suple, de stuc. Ca să se întâlnească, cum spune Voigt, elementul elenistic cu cel creştin. Figurile din gresie (perioada târzie a secolului al 19-lea) sunt din biserica Sf. Marcu, care a fost distrusă de ştabii SED (la fel ca şi alte biserici). În grădină, lângă iaz, un cap din bronz al lui Goethe, înalt de 1,50 m, care trebuia să fie topit. Însă Voigt a dat pentru el cupru la schimb. Un candelabru, tot din

1. Stânga.

grădină, urma să fie vândut în Olanda împreună cu alte candelabre, însă Voigt l-a convins pe transportator să lase un exemplar să cadă într-un iaz, de unde a putut apoi să-l recupereze. Două coloane de labrador de la cimitir, un bazin din porfir (Rochlitz) etc. În casă, diferite tapete cu aspect de gresie, pentru acoperirea pardoselii. Totul are, cum spune Voigt, o istorie. Iar istoriile pe care le povesteşte el sună ca nişte istorii scrise de Udo Steinke. Eşecul încercărilor sale de *joint venture*. Plăcuta lui soţie, care îi îndură neastâmpărul zâmbind. Peste tot construieşte locuri de stat jos, însă el nu stă niciodată.

Mai târziu ne întâlnim cu soţii Suhl la hotelul Mercur şi mâncăm scump (preţuri de târg) la Milano. Taximetristul care ne aduce înapoi la familia Voigt este decis să voteze cu CDU: „Banii, banii trebuie să vină. Absolut indiferent cum, principalul e să vină banii..."

Aşteptăm rezultatul alegerilor cu presentimente rele.

Leipzig, 19.03.'90

Şi apoi lucrurile au ieşit mai rău decât ne-am aşteptat. Înfrângerea social-democraţilor şi victoria Alianţei, laolaltă cu partidul de coaliţie CDU, sunt atât de exagerate, încât se poate vorbi de dimensiuni groteşti. – Am fost la „Casa Democraţiei", în strada Bernhard Göring. Mai întâi la Verzi, apoi la Bündnis 90. Dezamăgirea tinerilor era limitată; este limpede că sunt obişnuiţi să stea pe margine.

Behlendorf, 21.03.'90

Abia acum m-am adunat. După lungul drum înapoi de la Leipzig, de-a lungul podgoriilor de pe malurile râului Unstut, prin partea neîmpădurită a Thuringiei, prin

Mühlhausen şi peste graniţă, mai întâi la Nienhagen, unde am mâncat la Franz, în gospodăria lui ţărănească, pâine cu brânză şi cafea de malţ şi le-am arătat soţilor Suhl „brânzăria“. Am ajuns abia târziu la Behlendorf. – A fost bine că am găsit nişte desene aproape terminate şi că încep (astăzi) două noi: tot lemn mort.

Înapoi la duminica alegerilor de la Leipzig. În faţa intrării laterale a bisericii Sf. Nicolae, pe un gard din tablă ondulată al unui şantier, e lipit un afiş cu un chenar albastru şi o inscripţie albastră, care imită un indicator stradal: „Piaţa Păcăliţilor. Vă salută *Oktoberkinder*. Da, mai suntem aici“. Să scriu un articol polemic intitulat „Privind dinspre Piaţa Păcăliţilor“[1], dedicat *Oktoberkinder*[2] şi care să trateze în primul rând victoria partidelor de coaliţie şi zestrea acestora, în al doilea rând să îi definească pe alegătorii mânaţi de teamă (şoferul de taxi), în al treilea rând să ia în derâdere relaţia lui Kohl cu destinul şi cu ceasurile fatidice, în al patrulea rând să definească duhoarea germană vetustă ca vestitor al nenorocirii viitoare, în al cincilea rând să deplângă lipsa de curaj a social-democraţilor şi să critice înălbirea prea rapidă a SED/PDS, în al şaselea rând să îi mai descrie o dată pe *Oktoberkinder* în noaptea alegerilor şi în al şaptelea rând să cuteze să arunce o privire în viitor.

---

1. În germană, în original: „Vom Platz der Angeschmierten aus gesehen“. Textul a apărut ulterior, în luna mai a aceluiaşi an, cu titlul „Einige Ausblicke vom Platz der Angeschmierten“ (n.r.).
2. Organizaţie în care intrau grupele de copii între 7 şi 9 ani din U.R.S.S.; între 10 şi 15 ani copiii făceau parte din organizaţia pionierilor.

Behlendorf, 24.03.'90

Mă simt vlăguit. Astăzi la medic, la Lübeck. Soţii Suhl au plecat ieri: seara grotescă cu ei la Societatea Navigatorilor din Lübeck, în mijlocul unei adunări de agenţi de turism din clasa mijlocie. S-a servit supă, *Labskaus*[1], *Rote Grütze*[2], vin franţuzesc... şi corul marinarilor din Travemünde, care a cântat şlagăre siropoase de odinioară: „Băiete, întoarce-te curând..."

După alegeri totul se pierde în trivial şi învechit. Stoltenberg şi nesfârşitul scandal al submarinelor. Numărul necunoscut al foştilor agenţi Stasi care sunt azi deputaţi în Volkskammer. Şovăielile SPD din Est între opoziţie şi coaliţie (fără DSU). Şi rolul de candidat al lui Oskar, nesatisfăcător, deoarece nu ştie să spună decât „Nu". La acestea se adaugă naţionalismul care se iveşte în Lituania, România, la sârbi şi la albanezi.

Încerc să abordez *Unkenrufe*. Incinerările estice de la Potsdam, ieftine pentru berlinezii din Vest; astfel, înhumările din Polonia (în cimitirul german) ar putea fi mai ieftine, în pofida transportului, decât o înhumare normală în Vest. Inversare de roluri: ea ar trebui să fie practică, el nepriceput într-ale vieţii.

Mâine plec la Berlin.

---

1. Mâncare marinărească din carne sărată, piure de cartofi şi castraveţi.
2. Desert specific părţii de nord a Germaniei şi Scandinaviei: o fiertură din fructe – în general de culoare roşie – care se leagă cu amidon, ce capătă după răcire o consistenţă de jeleu.

Berlin, 26.03.'90

Din nou printre munţi de corespondenţă. Beatrice, rotundă şi molcomă, aşteptând zi de zi, dacă nu oră de oră, copilul. Ingrid pare lovită: moartea surorii ei se combină cu alte probleme. Ieri o rundă TV în Berlinul de Est: Stephan Hermlin din profil, în lateral faţă de frumoasa harpistă rusă. Am rugat un fotograf să-mi facă pe ascuns o fotografie. Cel mai convingător a fost bătrânul Heym, în timp ce Heiner Müller a părut doar căldicel şi cinic, rutinat. Rolf Schneider, bine informat, nici cal, nici măgar. De atacul asupra lui Kant m-aş fi putut lipsi, mai ales că nu era prezent. Am comandat pentru Ute melodia de generic de la „Aktuelle Kamera", între timp dispărută.

Adineauri am vorbit la telefon pe rând, ca şi când ar fi de la sine înţeles, cu Ingrid, cu Veronika, apoi cu Ute şi în final cu Anna. Abia ulterior am observat aglomerarea. Nele vrea să-şi tundă părul scurt.

La alegerile comunale din Schleswig-Holstein SPD a câştigat aproape două procente în plus şi este astfel cel mai puternic partid, deoarece CDU a pierdut corespunzător, chiar dacă nu remarcabil de mult; este evident că a profitat de alegerile din R.D.G.

Behlendorf, 1 aprilie '90

Bruno împlineşte douăzeci şi cinci de ani şi vrea să vină după-amiază cu fiica lui, Ronja, şi cu Susan, mama acesteia, la serbarea deschiderii primilor muguri ai pomilor. Toate înfloresc, chemate prea devreme, în acelaşi timp: narcisele galbene, ciuboţica-cucului, lalelele...

Săptămâna de la Berlin a fost plină: Ingrid Krüger între moartea şi înmormântarea surorii ei, munţii de corespondenţă. Convorbirea televizată cu harpista în

Berlinul de Est, lectura de vineri de la Biblioteca de Stat (*Zunge zeigen*[1]), în fața unor cetățeni vest- și est-germani din pătura cultivată, vizita fraților Links, împrumutul meu de 10.000 DM pentru orfevrierul Links, seara cu Veronika și Helene: am dansat cu fiica mea, care înflorește, a condus ea. Târziu, la Katharina și Stefano.

Și atunci Banca Federală face cunoscut cursul de schimb probabil de 1 la 2, iar frauda electorală a lui Kohl este descoperită; *„die verkohlte DDR“*[2]. La aceasta se adaugă necontenitele scandaluri Stasi. E vorba să merg cu Weizsäcker în Polonia. Titlul de *doctor honoris causa* la Poznań. Și apoi Stephan Lohr mă roagă să vin la ședința Academiei, la Loccum, unde aș putea, pe marginea temei „Politică și îndărătnicie“, să fac legătura cu discursul de la Tutzing, deci să-mi dovedesc îndărătnicia: în primul rând *Anschluss*-ul prostesc, în al doilea rând alegerea mărcii vest-germane, în al treilea rând naționalismul fad și îngust într-o epocă de mare mobilitate, în al patrulea rând pierderea de odinioară a coloniei Deutsch-Südwest și câștigarea recentă a altei colonii, Deutsch-Ost, în al cincilea rând controversa în jurul articolelor 23 și 146, grația unei constituții în pas cu vremea, o națiune culturală multietnică, în al șaselea rând cum se ajunge de la o stare confederativă constituantă la un stat unional federalist[3], în al șaptelea rând, doar la sfârșit, dominația mărcii vest-germane.

---

1. *Să scoatem limba.*
2. Joc de cuvinte: *Kohl* înseamnă „varză“, *Kohle* înseamnă „cărbune“, iar *verkohlt* – „carbonizat“, dar se poate traduce și prin „kohlizat“: „R.D.G.-ul kohlizat“, de la Helmut Kohl.
3. În original: *föderalistischer Bundesstaat.*

Behlendorf, 7.04.'90

După călătoria la Göttingen, pe 2.04, şi după ce am pus acolo cu Steidl, până la ora două dimineaţa, subtitlurile desenelor pentru *Totes Holz* – aproape în joacă, fiindcă [am lucrat] cu ajutorul tehnicii sale de mărire şi micşorare. Apoi ne-a întrerupt două ore cina cu Franz, care mai nou vrea să scurgă zerul din brânzărie direct în cada de baie, fiindcă e sănătos.

Am plecat dimineaţa la München, unde m-am întâlnit cu Walter Höllerer la Hans Werner şi Toni Richter, pentru a pregăti călătoria Grupului 47 de la sfârşitul lui mai. Maniera lui Richter de a uita mereu începutul unei fraze către sfârşitul ei. La asta se adaugă felul cum cochetează cu uituceala bătrâneţii. În schimb, amintiri precise din timpul uceniciei sale ca librar în Berlinul anilor douăzeci. La sfârşit a recunoscut că îl bucură gândul la Praga.

După toate astea (zborul înapoi la Praga, cina cu Ute şi Bruno), din nou la Behlendorf. Linişte, viaţă retrasă, conştientizarea zădărniciei eforturilor mele politice: să le mai rostesc doar pentru că trebuie spuse. La fel şi ieri, la „Wewelsflether Gespräch“[1]. Uimitor cât de repede a devenit cinic Björn Engholm. Se pare că puterea politică corespunde clişeului despre ea. Cum se pregăteşte el deja de acum – cu câteva asigurări verbale – pentru articolul 23 din *Grundgesetz*[2], articol ce se referă la *Anschluss*. Cum îi probozeşte pe tinerii de stânga. Şi cum dă la o parte obiecţiile mele, care ar fi „doar manifestări literare“. Înviorător în schimb tânărul social-democrat din R.D.G. (Matschie).

1. Conferinţele de la Wewelsfleth.
2. Legea fundamentală.

Unkenrufe trebuie să aştepte. Desenez încă *Totes Holz* în format mare. Adăugire: pe 1 aprilie, de ziua lui Bruno, s-a născut Rosanna. Opt livre şi trei sute de grame. Raoul a adus-o chiar a doua zi pe Beatrice a lui în Niedstrasse.

Behlendorf, 8.04.'90

Mă întorc, prin desen, în Harzul Superior, în Munţii Metaliferi. Între timp ştiri amestecate: nou-aleasa Volkskammer se întruneşte pentru prima dată (pe 5.04). Un feribot norvegian arde în fiordul Oslo (140 de morţi). Peste tot sunt alegeri: în Peru, Slovenia, Bulgaria, Ungaria...

Sper ca între Cottbus, Spremberg, Senftenberg, să mă pot rupe de *Totes Holz*.

Am acceptat la Loccum, dar vreau să schiţez discursul abia la sfârşitul lui aprilie (Berlin) şi să îl scriu de la începutul până la mijlocul lui mai. Şapte pagini reduse la esenţă.

Ieri au fost aici la cină Günter de Bruyn şi preotul Harig: sparanghel, cartofi fierţi în coajă, şuncă. Ute şi de Bruyn s-au întreţinut numaidecât despre heliotrop şi alte plante de-ale lui Fontane. (De îndată ce nu mai lucrez regulat la manuscris şi desenul trece pe primul loc, ortografia îmi devine nesigură.)

Astă-seară în biserica Sf. Petru urmează să aibă loc discuţia cu de Bruyn şi Loest: despre Germania, simplă şi dublă, până ne-a ieşit pe nas.

Behlendorf, 9.04.'90

Aşa a şi fost. În biserica Sf. Petru, rece, cu o instalaţie de amplificare proastă. Loest a considerat că trebuie să

mă numească „pesimistul naţiunii“, pentru ca apoi să zugrăvească în culori sumbre situaţia din R.D.G. Günter de Bruyn a evidenţiat faptul că e de altă părere decât mine, în pofida acordului. Să fie mania autorilor de a se remarca? Doi colegi relaxaţi şi dragi mie încep să se distanţeze de îndată ce discuţia devine publică, ceea ce pe mine mă provoacă iarăşi să subliniez distanţa creată verbal. Un trio indispus, care stârneşte indispoziţie. Încă deprimant şi dimineaţa, la trezire.

Behlendorf, 11.04.'90

La telefon: Ingrid e abătută. După moartea surorii ei a fost cu Nele la cea de-a optzeci şi treia aniversare a mamei ei, care nu e în stare să perceapă nici moartea fiicei, nici pe fiica rămasă în viaţă şi nici pe fiica acesteia.

Mâine urmează să depună jurământul conducerea primei Volkskammer „liber alese“.

În penultimul număr din *Spiegel*, un articol despre firmele de pompe funebre care ştiu să facă afaceri: sicrie postmoderne. Iar mâine vreau să văd şi altceva: cu Bruno la meciul de fotbal St. Pauli – Stuttgart.

De la Büchen la Berlin, 16.04.'90

După douăsprezece zile la Behlendorf, iar pe drum: aproape de Cottbus, în zona cu lignit. Poate că reuşesc să mă distanţez de *Totes Holz* desenând peisaje. Ultimele douăsprezece desene mari în cărbune, plus două desene în cerneală din popenchi neobişnuit de timpurii, de pe pajiştea din livadă, sunt de fapt o încheiere bună.

Aştept cu o nerăbdare moderată R.D.G.-ul de după alegerile din 18 martie. Între timp Marea Coaliţie, despre care nu se poate spera decât cu reţinere că va

dezvolta o conştiinţă de sine în faţa guvernului de la Bonn, rezistă. Acum, când Lituania trebuie să se aştepte la un război comercial, probabil că următoarele zile vor fi marcate de criză. S-ar putea ca americanii să îşi aleagă un alt stereotip de duşman. Şi georgienii, şi ucrainenii vor încerca să profite de slăbiciunea Moscovei. O situaţie care ar putea naşte dintr-odată o serie de pericole.

De Paşte au fost la Behlendorf Bruno, Malte şi Hans. Ute a reuşit să ne trimită pe mine şi pe cei doi fii să căutăm ouă în grădina udată de ploaie. Bruno, care plecase mai înainte, ar fi participat cu siguranţă şi el. Convorbire telefonică cu Laura: se pare că Ralf ar putea fi angajat permanent la Bärenreiter. O grijă mai puţin. Îi amintesc Laurei de călătoria noastră în America de acum aproape un an.

Pentru *Unkenrufe* ar fi de meditat la acutizarea naţionalismului în Lituania şi, în consecinţă, la periclitarea cimitirului polonez: doar cimitirul german înfloreşte!

Cottbus, 17.04.'90

Am fost luat de la Bahnhof Zoo. Două ore de drum cu maşina până la Cottbus. Mâncăm cu Metag (Jimmi) la hotelul Lausitz. Mai târziu, cu prietena lui Metag la Cottbuser Hof. Ea este contabil-şef la o întreprindere care comercializează spermă de taur şi de vier. Amândoi sunt siguri, la fel ca mine, că reforma monetară (1 iulie?) va fi un eşec total, deoarece marca vest-germană (atât de aşteptată) este cheltuită imediat pentru produse din şi călătorii în Occident – Paris, Italia, Spania –, aşadar se scurge înapoi în Vest, fără să resusciteze economia R.D.G. Dimpotrivă: toate produsele de aici devin nevandabile, iar firme vor da faliment, chiar şi acelea care s-ar fi putut dezvolta în mod cert.

După vizionarea întreprinderilor din R.D.G., „investitorii“ vest-germani sunt interesaţi numai de vânzare. E de aşteptat o armată de jurişti specializaţi în administraţie (pentru organizarea landurilor): funcţionari coloniali. Oamenii din R.D.G. vor fi din nou „păcăliţii“.

În pasajul pentru pietoni, un bilet care anunţă că se caută reprezentanţi pentru mărfuri vest-germane în consignaţii şi spaţii de depozitare. Frumos (şi ca de pe o altă planetă) teatrul Jugendstil din Cottbus.

Cottbus, 18.04.'90

Desene pe ambele laturi ale satului Pritzen, în două mine de lignit întinse: satul a rămas până acum pe un istm. Însă dacă şi casele se degradează, satul ajunge „la scadenţă“. Pritzen se întinde pe o latură a şoselei ce duce la Senftenberg. Seara, când am mers la lectura publică de la Senftenberg (*Plebeii*), am revăzut mina de lignit situată chiar înainte de Senftenberg, acum acoperită [de plante], totuşi recognoscibilă, în apropierea căreia am fost rănit în 20 aprilie 1945 pe drumul ce duce la Spremberg.

Terenul nisipos al Brandenburgului. Mina în contrast cu peisajul adorabil. Desenez cinci foi sub razele soarelui, între averse. Abia după-amiază mă izbeşte intensitatea radiaţiei solare. Chiar şi soarele care apunea avea un efect înspăimântător. Sunt sigur că stratul protector de ozon este vătămat mai tare decât bănuim, ştim, presupunem. Peste tot înfloreşte, cu şase până la opt săptămâni prea devreme, liliacul.

Lectura de la Senftenberg la Casa Asociaţiei Culturale. Discuţie bună, care dă de gândit.

Seara: astăzi alte cinci desene în apropiere de Spremberg, vizavi de Schwarze Pumpe şi de Hoyerswerda. Areale

de exploatare spaţioase, în care excavatoarele dispar în negru ca nişte insecte uriaşe. Soare arzător. Mirosul de gaz de la Schwarze Pumpe. Sunt epuizat în urma efortului de a desena. Azi vin Nele şi Ingrid cu o prietenă. Seara intensă, cu Baby Sommer la baterie.

După un somn scurt: îmi arde faţa.

Cottbus, 19.04.'90

Spectacolul cu Baby Sommer mai că s-ar fi dus de râpă, deoarece el nu a vrut să apară într-un asemenea „şopron sumbru" din Casa Tineretului[1]; a spus că nu i se poate pretinde aşa ceva. Incitat de soţia sa, Heidrun, a refuzat să apară. Ea a spus că, în schimb, aş putea citi eu ceva. Metag mi-a cerut sprijinul. Apoi nici n-a mai fost dificil să-l facem pe Baby să-şi schimbe părerea, mai ales că ea s-a ţinut acum deoparte. – O (ultimă) manifestare bună. Nele a stat în primul rând.

Primele zile sub un cer înnorat. Nele şi Ingrid vin cu mine la minele de lignit. Ingrid e încă deprimată şi hăituită la muncă. De ce trăieşte singură această femeie deşteaptă, frumoasă şi dificilă în rectitudinea ei – cu Nele, desigur, însă depinzând totuşi numai de ea însăşi?

Ultimele desene în mina mare de lignit, pe o latură a drumului către Senftenberg, iar la urmă două coli de la marginea minei, lângă orăşelul Altdöbern, care, cu castel, cu parcul castelului, te invită să rămâi. Mă voi şi caza acolo câteva zile, pentru a putea desena (fără maşină) la faţa locului. Mina mare, de necuprins cu privirea (circa 40 până la 45 de metri adâncime), m-a vrăjit. – Ingrid şi Nele veniseră şi ele şi am avut un

1. În original: Haus der Jugend.

picnic vesel la marginea minei, chiar lângă halda de gunoi, unde Nele a găsit o jumătate de cadavru de cal.

Acum o oră de linişte – Nele şi Ingrid au plecat –, apoi la Hoyerswerda, pentru lectura din *Die Rättin*.

Cottbus, 20.04.'90

Azi se împlinesc 45 de ani de când am fost, la 17 ani, în regiunea asta. Am revăzut, dacă nu locul exact, atunci măcar mina de lignit, între timp acoperită de vegetaţie, din imediata apropiere a Senftenbergului, lângă care am fost rănit în ziua ultimei aniversări a lui Hitler. Satul în care am stat în arest într-o pivniţă, împreună cu un caporal, din cauza „îndepărtării de trupă" (ordinul lui Schörner) şi pe care mi-l aminteam drept Peterlein se numeşte Petershain şi este aşezat lângă Cottbus şi Senftenberg. Caracterul accidental al supravieţuirii mele a fost dovedit aici în puţine zile, în locuri diferite.

Astăzi înapoi la Berlin, cu Reichsbahn[1].

De la Berlin la Büchen, 21.04.'90

De la o zi de naştere la alta. Masa supraîncărcată a lui Nele: copil unic. Am ajuns imediat după ora opt cu *Brehms Tierleben*[2], ediţia pentru copii, şi am luat trenul de 9.35. Ah, de n-ar fi copilul, pe care îl iubesc...

Aseară, până târziu, cu Raoul şi Beatrice. Vor să se căsătorească abia în decembrie, din cauza alocaţiei pentru creşterea copilului. Beatrice s-a bucurat de lănţişorul

---

1. Societatea de căi ferate din Republica de la Weimar, în Germania naţional-socialistă, apoi, după întemeierea Republicii Federale Germane în 1949, din raţiuni de ordin juridic, în R.D.G.
2. Enciclopedie de zoologie a lui Alfred Edmund Brehm, apărută pentru prima dată în perioada 1863-1869.

indian de argint pe care i l-am dăruit Ute şi cu mine la naşterea Rosannei. Lui Raoul i-am dat cinci sute de mărci est-germane câştigate de mine, onorariile pentru lecturi. Mai întâi a fost dezamăgit – numai marca vest-germană contează –, apoi a priceput caracterul special al darului.

Mă bucură gândul la cele două zile în Behlendorf şi la Ute. Vreau să încerc să lucrez pe cele paisprezece schiţe. Epilogul la *Totes Holz*, să citesc ultimele corecturi. Procesul unificării germano-germane devine, din lipsa unei idei şi a unei viziuni politice, un teatru provincial. Interesul meu scade şi doar furia îmi mai permite să particip. Cu toate acestea, vreau să mă încartiruiesc anul acesta (concentrat asupra desenului) la Espenhain, lângă Leipzig, şi la Altdöbern, lângă mina de lignit. Pe la sfârşitul lui iulie, începutul lui august. Privirea mea este încă îndreptată către interiorul minei. Depozitele conice de deşeuri. Printre ele, lacuri alimentate de apa freatică. Deasupra, zgomotele făcute de benzile transportoare. Dispozitivele de transport, asemenea unor insecte uriaşe. Oameni nu se văd aproape deloc sau foarte rar. Apoi, dintr-odată, prin megafoane, o voce limpede, cu nuanţe brandenburghez-berlineze, care anunţă ce benzi transportoare pornesc sau se opresc. Doi căpriori în acest pustiu lunar. Oare cum arată aici luna plină pe furtună? – Ochii îmi lăcrimează mai tare decât înainte. Şi asta de la Calcutta. Sau e vârsta?

Behlendorf, 22.04.'90

Epuizat după zilele de naştere şi, probabil, după călătoria scurtă şi solicitantă în Lausitz. Cele paisprezece desene, întinse pe podea, îmi par străine, însă mâine vreau să schiţez una până la două coli mari: în creion.

Convorbire telefonică mai lungă cu Antje Vollmer. Vrem să ne întâlnim la Loccum şi să urzim ceva.

Afară domină o primăvară prea timpurie, neimpresionată de zbaterile omeneşti. Îmi amintesc liniştea din mina de lignit, de care aparţine, fără a întrerupe liniştea (deoarece îi este subordonată), zgomotul continuu al benzilor transportoare. Nu am avut putere şi timp să fac schiţe suplimentare în jurnal.

Lituania şi nici un final: acum sub blocadă. Care este atitudinea Poloniei faţă de situaţie? Tace.

Behlendorf, 23.04.'90

Ieri şi azi am început două coli în format mare – creion şi cărbune: mina de lignit dintre Spremberg şi Hoyerswerda. Mâine iarăşi la Berlin. Acolo vreau să concep discursul pentru Loccum: „Einige Ausblicke vom Platz der Angeschmierten“[1]. În primul rând locul şi alegerile, în al doilea rând dominaţia mărcii vest-germane, în al treilea rând discursul sacadat al partidelor, în al patrulea unitatea afirmată, în al cincilea salvarea nechibzuită prin uniunea monetară, în al şaselea consecinţele, în al şaptelea ultimele propuneri din Piaţa Păcăliţilor. De asemenea, ar trebui să spun câteva cuvinte despre încrederea din R.D.G. şi înstrăinarea crescândă a R.F.G.

De la Berlin la Büchen, 27.04.'90

O seară veselă cu Helene şi clanul Schröter, însă Veronika pare încordată, în special lângă înfloritoarele ei fiice, Jette şi Katharina. Stefano devine tot mai tăcut.

---

1. „Câteva perspective din Piaţa Păcăliţilor“.

Christoph, primul soţ al Veronikăi, laconic. În ziua următoare, masa cu Nele şi Ingrid. Prietenia noastră e favorizată de distanţă. Apoi, la televizor, ştirea despre atentatul asupra lui Oskar Lafontaine: ca o pecetluire a situaţiei politice. Nu mi-a venit să cred mai târziu că tot răul a fost spre bine şi a împiedicat ce-ar fi fost mai grav. Cu toate acestea rămâne incert dacă Oskar va mai avea destul timp ca să demonstreze că lui Kohl i se aplică povestea cu hainele cele noi ale împăratului. Îi lipseşte o viziune opusă şi limpede. În politica de zi cu zi el trăieşte în mod vizibil de azi pe mâine.

Când tocmai dictasem discursul pentru Loccum aproape până la sfârşit, Ute mi-a spus că întâlnirea de acolo a fost contramandată. Acum vreau să fac din el, într-o a doua versiune, un articol. Îi mai lipseşte reprezentarea tristeţii care s-a aşternut asupra R.D.G. şi care m-a cuprins şi pe mine.

Iar ieri o *Herrenabend*[1] cu Peter Schneider şi Delius. Schneider povesteşte despre câinii-lupi de pe frontiera R.D.G.-ului, care nu sunt răi, deoarece (din cauza permanentelor schimburi de gardă) au avut contact strâns cu prea multe persoane. Relaxantă discuţia noastră, deoarece poziţiile ne sunt apropiate şi ne permit o cordialitate care altfel mai apare doar rareori între scriitori.

Iar astăzi, când am adunat pentru Trautwein, pentru arhiva Academiei de Artă, materialele pe care vreau să le las încă din timpul vieţii, am găsit în arhiva mea mape cu piese de teatru din tinereţe: *Das Kartenhaus*[2], *Der Tisch*[3],

1. Seară a domnilor.
2. *Casa din cărţi de joc.*
3. *Masa.*

texte uitate. În plus, mape cu poezii nepublicate. Ar trebui să pun câteva dintre ele în mapa de atelier.

Ingrid a adus fotografii de la minele de lignit. Şi una cu o lozincă roşie, de 1 Mai, care se găsea în halda de gunoi de la marginea minei.

Aeroportul Köln, hotelul Holiday Inn / Bonn, 1.05.'90

Înaintea zborului de mâine cu Weizsäcker în Polonia. Deoarece German Wings, o companie aeriană Burda, a dat faliment, am obţinut doar un zbor Lufthansa până la Düsseldorf, de unde m-a luat deputatul CDU Würzbach (pe vremuri secretar de stat în Bundeswehr) cu o maşină comandată.

E ciudat să stau singur la hotel, deoarece aproape toate călătoriile mai lungi le fac cu Ute. Şi mai ciudat să cinez singur: un steak argentinian cu cartofi Idaho în folie şi cu smântână dulce-acrişoară.

Însă de fapt sunt tot la desenele mele, peisajele din zona de exploatare a lignitului, şi la textul „Einige Ausblicke vom Platz der Angeschmierten", pe care l-am rescris în ultimele două zile, ca să intre săptămâna viitoare în *Zeit*. – Resping uniunea monetară făcută acum şi fără măsuri economice preventive şi prevăd un dezastru. Dacă va fi să se întâmple contrariul, adică banii să rămână dincolo, iar economia să înceapă să funcţioneze, îmi voi pune întrebări în legătură cu abilitatea mea de judecată politică.

Aştept cu bucurie călătoria în Polonia? Nu prea. Pentru că discursurile preşedintelui federal, oricât s-ar strădui el, nu-i pot oferi Poloniei nici o garanţie cu privire la Germania. Însă rămân deschis în faţa unor surprize plăcute. Teamă de vizita la Treblinka. Astăzi un soare

de o intensitate neliniştitoare, ca în Lausitz. Sunt tot mai convins că motivul este stratul de ozon deteriorat. Ochii mei lăcrimează, însă asta are de-a face mai degrabă cu vârsta.

Zborul Bonn-Varşovia, 2 mai '90

Stau lângă Dedecius. Acest amestec ciudat de la vizitele de stat în Polonia: unul, doi oameni din domeniul literaturii – la Brandt, în 1970, am fost Lenz şi cu mine –, apoi reprezentanţi ai bisericii şi nobilime prusacă, de data aceasta chiar şi contesa Dönhoff şi doi Bismarck deodată – unul fost director la Goethe-Institut, celălalt preşedinte al asociaţiei de compatrioţi din Pomerania. Interesant cum se reglează protocolul cu ajutorul unor mici broşuri. Totul foarte strâns. Mă bucur că voi asculta imnul naţional polonez, singurul, din câte ştiu, pe care se poate dansa. Dedecius spune că Dombrowski, mareşalul sau generalul atât de cântat, a avut o mamă germană şi că vorbea o poloneză stricată. Weizsäcker a pornit cu oaspeţii maşinăria de conversaţii scurte. – Oare o să-mi mai vină idei pentru *Unkenrufe*?

După sosire, baletul militar. Mergem cu microbuzul în spatele limuzinelor. La zece patruzeci şi cinci, la Mormântul Soldatului Necunoscut, depunerea de coroane şi discursul unui ofiţer despre înfrângerile şi victoriile polonezilor. Mormântul este o rămăşiţă a Palatului Saxon de odinioară. Apoi drumul la monumentul răscoalei din 1944: depunere de coroane. După aceea – numai oaspeţii – la Ministerul Culturii şi Artelor, apoi la casa de oaspeţi Parkowa: masa. Apoi odihnă. Recuperez somn. Citesc Laurence Sterne, *Călătorie sentimentală* – şi imediat, stârnit de perechea de îndrăgostiţi germano-polonă,

Unkenrufe este din nou accesibil. În acest registru stilistic, să trec lejer de la evocarea narativă din scrisori la simpla citare a scrisorilor. Astfel povestitorul ar putea să relateze şi sfârşitul celor doi, accidentul de maşină: deoarece mai înainte perechea a fost jefuită (din pradă fac parte şi scrisorile), poliţia nu găseşte acte de identitate, nu găseşte indicii privitoare la acele persoane. De aceea sunt înhumaţi, fără nume, într-un cimitir sătesc. Povestitorul ar putea găsi scrisorile la un târg de lucruri furate; sau cel ce povesteşte e un intelectual italian care, decăzut social, se hrăneşte din furturi; sau pur şi simplu domneşte spiritul povestirii... totul încă neclar. Însă Sterne este un indiciu!

Am apucat ceva din frigider, în care erau trei sticle, altceva nimic. Am crezut că îmi torn apă minerală şi am băut votcă – şi tocmai mi-am vârât în gură, în locul unui *cigarillo*, o jumătate de grisină cu sare şi am tras, am tras zdravăn din ea.

Cu Dedecius în Sächsischer Park, o grădină vastă, plină de copaci bătrâni, drumuri ramificate cu perechi de îndrăgostiţi, totul îngrijit, neoglindind nimic din situaţia economică a Poloniei. Palatul regilor saxoni se restaurează. Mirosul familiar de gudron. Obligatoriul monument al lui Chopin, în stilul patetic-polonez: geniul sub un copac îndoit de furtună. Dedecius fluieră neîntrerupt *Tannhäuser* şi povesteşte despre institutul său. Ne întâlnim cu unul din colaboratorii săi, a cărui soţie e poloneză, amândoi la Darmstadt.

Pe tema cimitirelor germano-polone ar putea totuşi să-mi iasă o carte veselă, îndrăzneaţă, care să curgă frumos! – Acum, la cină la hotelul Victoria. Ne invită Jaruzelski.

Pentru *Unkenrufe*: el ar putea să fi scris un studiu istoric cu titlul „Conexiuni între imigrarea poloneză în ţinutul Ruhr şi înflorirea fotbalului german".

Varşovia, 3.05.'90

După depunerea unei coroane la monumentul răscoalei (cu rememorarea căderii în genunchi a lui Brandt din decembrie '70) şi la monumentul de la Umschlagplatz[1], călătoria la Treblinka prin ziua văratică de mai. Puţin înainte de Treblinka, văd pe o şură de lemne o spânzurătoare de care atârnă o stea a lui David, totul pictat cu alb. Poate că oroarea, incomprehensibilul dintotdeauna al genocidului organizat comis asupra evreilor, devine limpede prin cifrele diferite, estimate grosier: o dată opt sute de mii, altă dată un milion trei sute. Pâlcul de jurnalişti plus fotografi care mişunau în peisajul idilic a împiedicat concentrarea.

Apoi (cu întârziere) masa de prânz, oferită de Europaclub în palatul Jablonna. Adam Michnik, splendid de beat. Discursul prea frumos al lui Weizsäcker, discursul mai întins al lui Mazowiecki. Ambele discursuri ar fi avut nevoie de o dezbatere critică. Citat: „Nu ce le-au făcut germanii polonezilor, ci nişte oameni altor oameni".

Apoi expoziţia de carte, după traversarea pieţei oraşului vechi, înconjuraţi de polonezi uimiţi, care nu pricep nimic. Ciudata ediţie *underground* a *Tobei de*

1. *Umschlagplatz* (germ.) – punct de colectare, de transbordare a mărfurilor. Monumentul este ridicat pe locul unde evreii din ghetoul Varşoviei au fost strânşi şi apoi încărcaţi în vagoane, spre a fi trimişi la Treblinka, în cadrul acţiunii denumite *Aktion Warschau*. Unii istorici consideră că ar fi fost cea mai mare comunitate exterminată în cel de-al Doilea Război Mondial.

tinichea, expusă sub sticlă ca un obiect preţios. Apoi o recepţie generală pentru germani şi conferinţa de presă, pe care Weizsäcker a ţinut-o cu iscusinţă, însă vădit rece până în străfundul inimii. Acum mă tot întreb ce rost are călătoria asta. Fiindcă în afară de amabilităţi reciproce, care mâine pot fi iarăşi eliminate, nu aduce prea multe. Uimitori doar polonezii, care, bizuindu-se în totalitate pe propriile puteri, trăiesc cu un număr de probleme care cu greu ar putea fi redus, trăiesc cu siguranţă şi din escrocherii: recepţie cu masă la palat, chelneri bine pregătiţi, bătrânii domni ai literaturii, rezistenţa lor – alaltăieri încă la închisoare, astăzi noua aristocraţie, e drept, scăpătată, însă cu stil. Mi-ar plăcea să fiu polonez? N-aş vrea să fiu nici polonez, nici german, ci să desenez. Mai beau o votcă de noapte, iar mâine, la Danzig/Gdańsk, cuibul...

De la Varşovia la Danzig, 4.05.'90

Din nou baletul militar de pe aeroport, pe o vreme invariabil frumoasă. Azi-dimineaţă, cu coloana oficială la un cimitir civil de la marginea Varşoviei. Acolo, printre morminte civile poloneze, o cruce simplă de mesteacăn: în timpul unor lucrări de construcţie s-au găsit bucăţi de uniforme germane şi, deoarece în Polonia nu există cimitire ale soldaţilor germani, au fost înmormântate „compensatoriu", pentru ca înalţii oaspeţi de stat, ca Weizsäcker, să aibă acum ocazia să îşi depună coroana în prezenţa presei; vai de politicianul care neglijează acest act de cultură absurd. S-ar putea foarte bine ca bucăţile de uniformă să fi aparţinut unui revoltat polonez ucis, deoarece luptătorii Rezistenţei, în lipsa uniformelor proprii, se îmbrăcau în articole de uniformă

germane luate ca pradă. – Somn prea scurt. Mă trezesc cu ochii umflaţi.

Probabil că va fi totuşi nevoie să scriu *Unkenrufe* începând cam din anul 2000, privind retrospectiv spre 1 noiembrie 1989 şi dezvoltarea cimitirelor germano-polone de după aceea...

Aterizarea pe aeroportul kaşubic; se pare că *tante* Anna a avut gospodăria acolo unde acum se întinde pista de aterizare. Prânz cu Weizsäcker la masă; e relaxat şi adoptă imediat, cu un pastor, jargonul bisericesc, care îi este familiar. Apoi o hoinăreală scurtă cu Dedecius şi alţii – eu ca ghid al oraşului – pe Frauengasse şi Brotbänkengasse. Apoi la monumentul Solidarność, iar înainte biserica Sf. Brigitte. Vanitosul şi rotofeiul preot Jankowski. Între timp plesneşte şi Wałęsa de demnitate. Discuţia preşedintelui cu studenţii de la Universitatea Oliva. Întrebări bune, răspunsuri prea plate. În faţa catedralei din Oliva stau rubedeniile kaşube: Marija cu soţul, Kazimir cu soţia, mai târziu Agnes cu bărbatul. Stăm la şuetă şi râdem în soare, în timp ce înăuntru se derulează programul concertului.

De rămas îmi va rămâne în minte călătoria cu o navă puitoare de mine la Westerplatte. Acolo se interpretează imnul naţional german: spaima mea. Unde anume s-a aflat nava de linie Schleswig în '39? Trăncăneala militară a unuia dintre fraţii Bismarck.

Danzig, înainte de plecarea spre Mohrungen, 5.05.'90

Nu, vă rog, fără alte toasturi care delegă orice greutăţi Europei unificate. Frazele devin tot mai pozitive şi nu îngăduie nici o jumătate de propoziţie ironică. – Târziu, mai stau cu Antek şi Max la votcă.

Zborul Danzig-Köln, 5.05.'90

De-a lungul întregii zile însorite, cu autobuzul prezidenţial, traversăm Vistula prin ostrov – minunatele răchite retezate, spaţiul, copilăria, verdele ce apare mereu –, apoi, pe lângă Elbing, la Mohrungen, la muzeul Herder din castelul Dohna şi mai departe, la Frauenburg, în turnul lui Copernic, la prânz la episcop. În sfârşit, ca moment de încheiere, inaugurarea unei conducte de alimentare cu apă în apropiere de Elbing, apoi la aeroport.

Priveliştea din turn peste golf, în direcţia Kahlberg, şi la dreapta, spre graniţa sovietică. (Curând această parte a Prusiei Răsăritene va fi izolată de îndată ce Lituania va deveni independentă.) Berzele din jurul bisericii mănăstirii.

Prusia Răsăriteană, ostrovul, acest pământ oprit în timp. La Mohrungen, săteni care bat prietenoşi din palme, copii cu chipuri de carte poştală ilustrată.

Acum, deoarece avionul aparţinând Luftwaffe (încă) nu poate survola R.D.G., trecem de Rügen, de Hiddensee, şi în câteva minute, în timp ce se serveşte masa, ajungem deasupra [insulei] Møn. (Mi-e dor de Ute.)

De la Köln la Hamburg (cu trenul), 6.05.'90

Zborul de ieri de la Danzig la Köln, această accelerare care înghite timpul, nu mi-a permis să ajung, de aceea la început am purtat dialogul cu Tomáš Kosta (la Mondial) ca şi când aş fi fost absent. Hans Werner Richter a căzut pe stradă. Venirea lui la Praga este pusă în pericol. Kosta povesteşte că gelozia şi invidia scriitorilor acompaniază într-o măsură tot mai mare activitatea lui Havel ca preşedinte al statului.

Să revin în republica federală înseamnă să-mi percep distanţa tot mai sporită faţă de Germania „mare“. Ea nu poate fi ţara mea în felul acesta. Va trebui, probabil, să-mi iau rămas-bun (prin cuvinte).

Nimicitor cum pripa lui Kohl este întărită de pofta necugetată de călătorie a ministrului său de Externe, dacă nu deştept, atunci viclean, ca şi cum ar vrea să se întreacă unul pe celălalt. Adorabilă soţia lui Weizsäcker, care, după cum am văzut la întoarcere în „cabina prezidenţială“, ţine un jurnal de călătorie. (Tânăra şi frumuşica agentă de securitate poloneză, care o trăgea de fiecare dată de mână afară din mulţime.) Toţi au căzut de acord asupra unui lucru: trei zile de linişte la Frauenburg ar fi fost cea mai bună încheiere a călătoriei.

Personaje: fraţii Bismarck, diferiţi – Claus von este mai vârstnic cu un an şi jumătate, iar mai tânărul Philipp tot trăncăneşte despre „dreptul la patrie“ sau îşi cultivă amintirile militare.

Ofiţerul Bundeswehr, însoţitorul militar al preşedintelui, a uitat să execute salutul militar la intonarea imnului naţional, iar când s-a cântat imnul german pe Westerplatte, aproape că a ratat salutul.

La proiectul hidrotehnic: băiatul polonez în vârstă de vreo 13 ani ciupeşte un bas, i se alătură o fetiţă de 12 ani, ce mângâie coardele contrabasului: o pereche frumoasă.

Am dansat câteva măsuri cu Barbara, secretara preşedintelui, când orchestra ţărănească a interpretat o mazurcă. Costumele grupului sunt de la Cracovia. Conducătorul proiectului, care cântă la acordeon, le-a adus şi le-a transplantat la Elbing.

Agnes primeşte 300.000 de zloţi pensie. O pâine costă 2.300 de zloţi. Când eram la Gdańsk, *Hundejahre* a

apărut într-un tiraj de 50.000 de exemplare şi s-a comercializat imediat pe piaţa neagră.

Mă bucură gândul la Ute, la Behlendorf, la desenul început, până şi la câine. – Cu siguranţă nu la rezultatul alegerilor comunale de astăzi din R.D.G. Peste tot înfloreşte (prea devreme) rapiţa, însă în mod deosebit de-o parte şi de alta a Vistulei.

De la Behlendorf la Berlin (cu trenul), 11.05.'90

M-am detaşat prin desen de călătoria prezidenţială (nu de Polonia): cărbune şi creion, în alternanţă. Ieri polemica mea împotriva uniunii monetare a apărut în *Zeit*, sub un alt titlu. Între timp a descoperit şi *Spiegel* tema escrocheriei cu DM, iar Augstein îi scuteşte pe cititori de epistolele sale germano-naţionale de luni. Ieri a venit paginarea epilogului la *Totes Holz*. Voi face imediat corectura.

Moartea lui Irmtraud Morgner. Înmormântarea mă aduce la Berlin. Smulsă din lucrul la cel de-al treilea volum al trilogiei ei. După Johnson (sau alături de el), este singura scriitoare epică de prestigiu care şi-a găsit materialul de lucru în sedimentele R.D.G.

Va fi, probabil, necesar să scriu pentru a treia oară despre Germania: după uniunea monetară. Pentru mine totul duce la despărţire sau distanţare.

Zborul Berlin-Hamburg, în seara de 11.05.'90

Cu Ingrid, de la Paris Bar la cimitirul central Lichtenberg. Nu foarte mulţi participanţi la funeralii, judecând după importanţa lui Irmtraud Morgner. De exemplu, a lipsit noul preşedinte al Uniunii Scriitorilor, Rainer Kirsch (ca să nu mai vorbim de Kant şi de alte mărimi din

R.D.G.). Gerhard Wolf a vorbit bine, însă prea încet, murmurat, apoi Alice Schwarzer, care a vorbit în prezența mamei despre copilăria grea, marcată de lipsuri, a defunctei.

Apoi parastasul la hotelul Unter den Linden (fără Ingrid, care avea o consfătuire cu Naumann de la Rowohlt). În scurt timp, prea repede, am ajuns la tema viitoarei colaborări dintre editurile Aufbau și Luchterhand. Faber nu vrea să se decidă ferm. Gerhard Wolf susține propunerea mea de a continua tradiția colaborării în domeniul edițiilor de buzunar. Christa Wolf spune că nu înțelege nimic din asta.

În Niedstrasse Eva Hönisch și Trautwein au găsit multe manuscrise cu texte dramatice vechi. Acum vine să mă ia Bruno.

De la Behlendorf la Rostock (în mașină), 12.05.'90

Cu Ute și Bruno. Amândoi au acest stil de a zâmbi superior la adresa mea, de cele mai multe ori drăgălaș, uneori și ofensator. Îi face să zâmbească împrăștierea mea, pare-se că și neînfrânta mea conștiință de sine, persoana mea.

Ieri, discuția despre alegerea cimitirului. Ute, care vrea să-și coasă singură cămașa mortuară, încă nu știe unde. Eu m-am decis pentru Berlin, pentru micul cimitir Friedenauer. Discuția a fost inspirată de relatarea mea despre înmormântarea lui Morgner: ea se odihnește (conform dorinței ei) pe un rând transversal față de primul ei soț, Paul Wiens, despre care se spune că ar fi fost agent Stasi. Vizavi de Wiens, mormântul lui Herbert Nachbar; din numele lui, scris cu litere din metal, lipsește N-ul.

La Rostock este expusă expoziţia Bremer Block, cu desenele mele de la Calcutta. Voi citi din *Zunge zeigen*. – Mâine, alegeri în NRW[1] şi în Saxonia Inferioară.

În maşină, de la Rostock la Behlendorf, 13.05.'90

Expoziţie bine panotată a Bremer Block la Kunsthalle[2]: şaptezeci de coli cu Calcutta. Lectură în faţa unui public atent. Rostock, într-o stare mai bună decât Wismar şi Stralsund. Se dovedeşte că directoarea de la Kunsthalle a stat cinci ani în Africa (Kenya) şi e specialistă în *makonde*. La discursul introductiv, locuitorii din Bremen sunt încă afectaţi de scandalul literar de la Bremen din anul 1960: refuzul premiului pentru *Toba de tinichea*. Bizară această penitenţă târzie.

Ar trebui să alcătuiesc un volum de buzunar cu al treilea articol despre cele două Germanii, cu texte intercalate din călătoriile mele în R.D.G., călătoria în Polonia, călătoria la Praga: şaizeci până la şaptezeci de pagini.

Pentru *Unkenrufe*: să includ acţiunea „Eutanasia" ca stimulare a cazurilor de deces întru servirea unui scop.

Behlendorf, 15.05.'90

Alegerile au decurs altfel decât m-am aşteptat. Avantajul la limită din Saxonia Inferioară permite o coaliţie roşu-verde şi o majoritate în Bundesrat. Rămâne discutabil însă dacă social-democraţii vor folosi acest avantaj.

Iar ieri, discuţia cu Pörner de la Leipzig, moderată de Stephan Lohr de la NDR, pe Programul Trei. Amândoi

---

1. Nordrhein-Westfalen – landurile Renania de Nord-Westfalia.
2. Muzeul de artă contemporană din Rostock. Ca substantiv comun, *Kunsthalle* înseamnă galerie de artă.

considerăm, de acord unul cu celălalt, că urmările uniunii monetare vor fi dezastruoase. Emisiunea s-a transmis azi după-amiază.

La prânz, pe când vizitam un atelier de cioplit piatra de la Ratzburg, spre a găsi un granit pentru terasa şi scara noastră, complexul de pietre funerare, împreună cu perioada petrecută de mine în pietrăria de la Düsseldorf, s-au intersectat cu proiectul *Unkenrufe*: două firme de cioplit piatra şi de pietre funerare aflate în proprietate germană angajează ucenici polonezi. În vitrinele magazinelor trebuie expuse pietre funerare germane vechi, din perioada anterioară lui 1945. Pe una din aceste pietre scrie „Nimic din ce e pe pământ nu durează veşnic".

Dacă aş vrea să folosesc acest jurnal ca fundament pentru o carte pe care s-o public, atunci planificata carte *Unkenrufe* ar trebui să se dezvolte în serii, frânturi şi reflexii în intervalul de timp din noiembrie 1989 (Sâmbăta Morţilor), aşadar dinainte de căderea Zidului, până la alegerile din întreaga Germanie; de asemenea, acolo şi-ar putea găsi locul şi textele care au luat naştere în această perioadă, de la cuvântarea ţinută la congresul SPD la „Kurze Rede eines vaterlandslosen Gesellen"[1] şi de la „Einige Ausblicke vom Platz der Angeschmierten" până la un discurs care mai trebuie scris. Acestora li s-ar putea ataşa varianta definitivă a *Unkenrufe* – sau povestirea ar apărea în acelaşi timp, sub formă de carte.

Behlendorf, 18.05.'90

Tocmai am urmărit la televizor semnarea tratatului interstatal de către miniştrii de Finanţe Romberg şi Waigel. Iarăşi un „ceas istoric". Suportul material al

1. „Scurt discurs al unui flăcău fără patrie".

semnării tratatului a fost masa de scris a lui Adenauer, pe care a fost semnat deja şi tratatul fundamental pe vremea lui Willy Brandt. Verzii nu au fost prezenţi. Vogel a rugat să fie scuzat, invocând „agenda de lucru“. Se pare că SPD va vota tratatul în Bundestag şi în Bundesrat. Dacă acest lucru se va întâmpla fără o modificare consistentă, zilele mele ca membru SPD sunt numărate.

Ieri, manifestaţia Iniţiativei Electorale SPD la Lübeck, cu miniştrii Jansen, Bull, Klingner, Böhrk. Un exemplu de informare bună. Tipic însă faptul că R.D.G. a fost amintită numai colateral, doar atunci când au fost atinse interese ale R.F.G.: centrala atomică Greifswald, articolul 218. Am vorbit la sfârşit şi nu am lăsat nici un dubiu asupra distanţei mele tot mai mari faţă de SPD.

Alaltăieri la urolog. Hemograma, urina, toate bune şi normale. Doar o uşoară hernie în stânga, deoarece se pare că incizia s-a închis prost după operaţie. Un rău mic, cu care se poate trăi.

Astăzi e gata a douăsprezecea coală în format mare cu peisaje din zona minelor de lignit. Şase coli în cărbune, şase în creion. Vreau să merg la mijlocul lui iunie la Altdöbern şi să mă cazez trei zile acolo, la marginea minei.

Behlendorf, 21.05.’90

Din nou, impulsionat de vizita lui Steidl, creez două litografii în format mare pe hârtie de transfer: buturugi în format vertical. Una din ele urmează să devină afiş pentru Oskar L. dacă – şi deja mă invadează, amatoriceşte, politica – rămâne candidat. În mod justificat, O.L. a pus condiţia respingerii tratatului de stat în forma sa actuală. Vogel încearcă să armonizeze fracţiunea cu

landurile cu guvernare SPD. Aşadar, un afiş la cerere şi numai pentru cazul acesta: „Să mergem cu Oskar în pădurea moartă“.

Mâine mergem la Praga, via Dresda: să vedem ce a mai rămas din Grupul 47.

La sfârşitul săptămânii au venit în vizită Maria Rama şi Fritze Margull. Memoria Mariei, care păstrează tot ce are legătură cu familia mea şi cu femeile mele, în ordinea în care s-au succedat. Povestea cu Franz, care, în semn de protest (împotriva bombelor atomice), se atârnă într-un copac cu un dispozitiv de spânzurare special, conceput de el, şi îi scutură mâna unui turc îngrozit, ce îl atinge cu sfială. Sau rugăciunea lui Franz, rătăcit, la 16 ani, în Laponia: „Doamne, nu mă lăsa să mor. Sunt încă atât de tânăr“. Sau cum Franz nu mai vrea să-l cheme Grass şi îşi caută (zadarnic) în registrul de adrese un nume nou.

Praga, 22.05.'90

De la 9.30 la 18.30 Ute ne-a dus prin Berlin şi Dresda, fără nici o oprire mai lungă, cei şapte sute de kilometri până la Praga. Tomáš Kosta şi soţia lui erau deja la hotelul Atlantik. Am mâncat împreună înainte ca ei doi să plece la concert: după douăzeci de ani, din nou la Filarmonica din Praga cu Václav Neumann. Noi am mers la pas prin oraşul vechi. (De altfel, la hotel ne-a dus un taxi pe drumuri necunoscute.) De-a lungul unei străzi principale, Graben, pe stâlpii de afişaj e lipită istoria Cehoslovaciei: de la întemeiere, după Primul Război Mondial, până la Primăvara de la Praga şi la scurta perioada Dubček din 1968. Rareori am văzut istoria documentată atât de impresionant: procesul Slánský, tânărul Pavel Kohout încă de partea comuniştilor.

Când vrem să bem o cafea, portarul hotelului ne invită la masa lui de pe terasă, unde stă la o şampanie rusească, împreună cu soţia şi fiul lui, după terminarea zilei de lucru. Admiraţia lui mărginită, fără limite, pentru vest-germani; dispreţul lui pentru est-germani, polonezi, ruşi. Până la urmă vrea să cumpere mărci vest-germane, pentru că, din câte spune, mâine e ziua de naştere a fiului său, care ar urma să primească în dar un aparat de ras Braun şi un casetofon. Dezamăgirea lui, fiindcă vreau să schimb doar 100 DM. Se pare că ne-a invitat la masa lui numai pentru valuta din Vest. Ute e dezamăgită. Oricum, eu văd cât de uşor se lasă corupţi oamenii.

Însă oraşul vechi – după '68 sunt pentru prima dată din nou aici – nu dezamăgeşte. O face în schimb călătoria de la graniţă până la Praga: o degradare şi mai evidentă decât în Polonia şi în R.D.G., în contrast cu peisajul vast, cu un aer eroic, deasupra căruia însă plutesc straturi de gaze industriale. Partea cehă a crestelor Munţilor Metaliferi arată şi mai deplorabil decât cea est-germană. Îmi vine din nou pofta să desenez imediat.

Praga, 23.05.'90

Acolo unde a locuit familia Kafka, unde a avut tatăl lui prăvălia, ce a mai rămas din casa în care s-a născut, portalul. Apoi în cea mai veche sinagogă şi la cimitirul evreiesc, care a devenit o aglomerare de pietre funerare de când, pe la începutul secolului, aici s-a construit un cartier de clădiri noi, iar pietrele funerare din diversele cimitire au fost transferate în „cimitirul de colectare". Desenez pietrele în trepte şi poziţia lor individuală, înclinată. Legătura cu cimitirul comemorativ Treblinka. Printre grămezile de pietre funerare sunt salcâmi. Să stau trei-patru zile acolo şi să desenez aceste pietre grăitoare.

Lectură cu actori din *Plebeii* la Teatrul Realist, apoi o discuţie de o oră şi jumătate. În public, pentru scurt timp, Stepán, fiul cel mic al defunctului meu prieten Vladimir Kafka, plus František Černý şi Josef Čermák. Vremurile de acum mai bine de douăzeci de ani îmi reînvie în minte. Nimic străin. Černý cu un ton familiar, sceptic, vesel. Celor din Boemia le place să şadă. După aceea la teatru, care e plin, fiindcă se joacă *Asanarea*, piesa lui Havel, preşedintele. Deoarece este o piesă bazată pe conversaţie, rămânem doar până la pauză.

Praga înaintea alegerilor. Toţi speră ca Forumul să câştige alegerile. Poate că aşa e la Praga, dar pe cuprinsul ţării? Cât de relativ de fericită e această biată ţară, fiindcă nu are un frate bogat.

Dobříš, 24.05.'90

Din nou la cimitirul evreiesc, pentru trei schiţe, după care, deja cu bagajele în maşină, am urcat la cetate, pentru ca, după masa luată într-un restaurant deloc turistic (friptură de porc cu găluşte), să mergem la preşedintele statului. Forfota anunţării vizitei, numeroasele săli rococo, toate în alb, cu stucaturi aurite, până când, în sfârşit – după ce au plecat radicalii italieni –, stăm împreună cu Václav Havel. Şi-a amintit că Anna şi cu mine i-am dăruit în 1967 un paté de iepure preparat de mine; eu i-am amintit de masa lui de la munte: găină cu picioare de porc. Discuţia a fost sterilă, deoarece Havel, cu toate realizările lui, face deja parte dintre politicieni, care nu sunt buni ascultători. Cu oricine ar vorbi, nu se uită la el. Nici un interes pentru problemele sociale. Savurează faptul că poate merge, ca preşedinte, printre oamenii obişnuiţi şi astfel, ca să spunem aşa, face surprize poporului. Acolo unde ar fi putut începe o

discuţie (şi o dispută), totul a fost tulburat de Walter Höllerer, care (nechibzuit) a redus totul la vecinătatea culturală dintre Berlin (cu al său Colocviu Literar) şi Praga. Dacă mă gândesc la Havel cel din 1967-'68, îndărătnicia i-a rămas un punct forte şi o limitare. Cu toate acestea rămâne uimitor şi demn de admiraţie că un popor aflat într-o situaţie dificilă îşi permite drept preşedinte un literat (cu o suită de consilieri literaţi); Germania nu şi-a „permis" niciodată aşa ceva. (Îi amintesc lui Havel de candidatura zadarnică a lui Heinrich Mann în timpul Republicii de la Weimar.)

Apoi, pe autostrada aproape goală, călătoria la Dobříš: un castel (conţii de Mansfeld după Războiul de Treizeci de Ani) cu labirint şi de o frumuseţe atemporală. Hans Werner Richter a fost deja aici, cu memoria lui plină de goluri. Au fost şi alţii: Jürgen Becker, Jochen Schädlich, Milo Dor... Pe mine mă năpădeşte melancolia. Abia mai pot să susţin discuţii şi prietenii moştenite. Această întâlnire, oricât ar fi de bine-venită, o să fie, în ceea ce mă priveşte, ultima.

De la Dobříš la Berlin, 28.05.'90

Până la urmă întâlnirea a decurs bine. Iar Hans Werner Richter a spus la sfârşit: „Ne vedem atunci la anul, dacă o să fiu tot sănătos".

Berlin, 29.05.'90

Retrospectivă Dobříš. După lectura lui Peter Bichsel – două povestiri excelente, cu totul noi şi totuşi foarte bichseliene – interesul meu pentru literatură a crescut din nou, cu atât mai mult cu cât lecturile următoare au fost de o calitate tot mai bună – şi cele ale autorilor

cehi. Realmente dezolantă (iarăşi) lectura de carte: neputinţă afectată. Interesantă încercarea lui Delius de a descrie printr-o tiradă pompoasă plantarea unui păr de către vest-germani – cinci autobuze – la Ribbeck, văzută din perspectiva cetăţenilor R.D.G. care trăiesc acolo. Lui Czechowski, ce-i drept, i s-a părut jignitor că un „autor din Vest“ şi-a permis să scrie dintr-o perspectivă estică. O temă delicată.

Apoi sâmbătă i s-a decernat lui V. Havel (împreună cu Janka) premiul de carte Friedrich Ebert. Nici un vorbitor german nu a amintit de autorii Grupului 47, în schimb a făcut-o Havel; nici un cuvânt de la Börner, care doar a citit de pe hârtie, despre Hans Werner Richter; obişnuita ignoranţă.

În cinci ore şi jumătate Ute ne-a dus, pe Helga Novak şi pe mine, la Berlin. Ea trăieşte în Polonia, în Tuchler Heide[1], şi are, se pare, un prieten braconier (de aici poeziile ei de dragoste îmbătate de natură). Pescuiesc cu minciogul electric păstrăvi şi ştiuci dintr-un pârâu.

Helga Novak: îşi trăieşte (ca şi până acum, cu paşaport islandez) propria viaţă, bea mai puţin, a devenit rotofeie şi mai feminină, aproape sentimentală.

Astăzi i-am scris lui Björn Engholm o scrisoare mai lungă, în care i-am motivat concordanţa mea de opinii cu O.L. şi posibila mea ieşire din SPD în cazul în care Oskar va fi silit să-şi retragă candidatura.

Ludvík Vakulík cântând şi povestea lui „de-a şoarecele şi pisica“. Prea mult şnaps de fructe pe parcursul a două nopţi. Cearta dintre Bichsel şi Schindel. Discursul electoral al lui Havel (trei minute) în piaţa arhiplină din Dobříš. Revederea cu fiii lui Vladimir Kafka, Tomáš

1. Pădurea Tuchler (în poloneză Bory Tucholskie) (n.r.).

și Stepán. František Černý, care urmează să fie atașat cultural la Bonn. Eu împingându-l pe Hans Werner Richter în scaunul cu rotile. Ute și Helga Novak, două posibile prietene. Ilse Aichinger, zâmbind tăcută.

De la Berlin la Büchen, 1.06.'90

Rămânem blocați în trafic încă dinainte de intersecția de pe Lietzenburger Strasse. Ingrid trece cu îndrăzneală pe altă bandă. Parcăm, scoatem bagajele și alergăm, ne precipităm, ne împiedicăm, ne îngrămădim spre Bahnhof Zoo. Ajungem acolo cu trei minute înainte de plecarea trenului, urcăm – ne așteaptă Helene – în vagonul greșit. Ingrid râde afară, deși înainte stătuse ca împietrită, fiind certată cu Nele, care o ia ușor. După ce a trebuit să parcurgem patru vagoane pline până la refuz, încă multă vreme după Potsdam sunt cu respirația tăiată și lac de sudoare. Acum fiicele mele stau în fața mea și sporovăiesc. Helene, desculță și împodobită cu lanțuri de la frunte până la glezne, Nele cu o păpușă, drăgălașa și fascinata de Helene. Ieri Ingrid, Nele și cu mine am fost (cu invitații de onoare) la Circul Roncalli. Stând lângă copil, am putut să mă dedic, complet relaxat, programului pe cât de lejer și de vesel, pe atât de artistic.

După lectura schiței de scenariu pentru *Die Rättin* făcută de Tengiz Abuladze, un rahat mistic, reacționar, a trebuit să scriu o scrisoare de refuz dură. Iar astăzi încă o scrisoare, la fel de neprietenoasă, către editoarea E. Raabe, care își manifestă public râca încărcată de invidie față de Steidl. Multe supărări, iar zilele de la Praga și Dobříš sunt deja foarte departe.

Ieri, în *Zeit*, un atac nedrept al lui Greiner împotriva Christei Wolf și o pledoarie în apărarea ei a lui V. Hage. Acum începe dezgustătoarea masacrare și respingere a

părerii celuilalt. Lafontaine este din ce în ce mai izolat. Presupun că în curând va lăsa baltă candidatura; sau să aibă oare destul sânge-rece pentru a aştepta să vină şi ceasul său, la toamnă, când stricăciunea uniunii monetare va fi evidentă?

Mă bucură gândul că îi voi revedea pe Ute, Behlendorful, atelierul meu şi desenele şi litografiile începute.

La Reinickendorf urmează să se prezinte în noiembrie o expoziţie cu 100 de lucrări, „Defrişarea din capul nostru", pe tema „Totes Holz". Decisă azi cu Maria.

Însă nu doar supărări: fiicele din faţa mea sunt dulci, drăgălaşe, comice şi, în orice caz, mă fac să nu-mi regret păcatele.

Behlendorf, 5.06.'90

Fiicele mele au plecat ieri. Am fost ocupat cu amândouă, în special cu Nele.

După atacurile lui Serke şi Greiner asupra Christei Wolf, a apărut acum în *FAZ* încă o reglare de conturi pe o pagină întreagă: a lui Schirrmacher. Cuget la un răspuns cu titlul „Beim Strickedrehen"[1], care analizează de la cânepa grosieră a unui Reich-Ranicki la urzeala fină a lui Schirrmacher şi Greiner şi sârma răsucită a domnului Serke, aşadar, materialul frânghierilor. Noaptea stau adesea fără somn, apăsat de închipuiri despre o Germanie care nu mai poate fi a mea. Această făptură kohliană: autocrat, patetic, de treabă, dur şi condescendent, puternic şi făcând pe inofensivul.

Citesc mape vechi. Piese de teatru şi schiţe din anii cincizeci, scrise la Berlin şi Paris. Titluri care mi-au ieşit din minte. La recitire îmi amintesc câte ceva. Lucruri

1. „La împletitul funiilor".

neterminate, care apar mai târziu, transformate, în scene din *Toba de tinichea*, cum ar fi: „Ultimul tramvai“, „Masa“, „Bătutul covoarelor“, „Casa din cărţi de joc“. Nu trebuie publicate sub formă de carte! Ciudat să te descoperi atât de străin. Dar stăruie pofta de a trăi iarăşi cândva, peste puţin timp, de pe o zi pe alta, doar artistic, decuplat de „trenuri istorice“ încărcate cu problemele societăţii, de a-mi căuta din nou plăcerea în acuarele, de a avea din nou lut lipit de degete, de alte desene delicate, fragile, şi, în sfârşit, de poezii. Poate după *Unkenrufe* (dacă voi apuca să fac asta). Aş putea reuşi, după Calcutta, *Totes Holz* şi peisaje cu mine de lignit, să fiu iarăşi – ca într-un protest – jucăuş, uşuratic şi fără scop?

În spatele trandafirilor de pe spalierul atelierului o mierlă cloceşte trei ouă. Fiii mei Franz şi Raoul mă roagă să nu privesc situaţia cu prea mult pesimism. Amuzant cum se percep ei, ca pragmatici.

Behlendorf, 9.06.'90

Ute se întâlneşte cu un medic veterinar din Rostock pe nume Jobst. Plec astăzi la Berlin, pentru ca mâine, după inaugurarea bibliotecii Döblin la spitalul Am Urban, să călătoresc la Altdöbern: patru zile la minele de lignit. Poate îmi iese, pe lângă asta, o „Scrisoare din Altdöbern“. Şi pregătirea întâlnirii din Reichstag, de pe 16 iunie, când opoziţia vrea să constituie un consiliu de conducere pentru o „Adunare Constituantă“.

Pentru *Unkenrufe*: un narator care relatează povestea cuplului germano-polon din scrisorile găsite şi salvate ale acestuia, cu citate din scrisori. Vreau să scriu neapărat această carte (ca o încununare a cărţilor legate de Danzig), doar că îmi lipseşte o idee care să determine perspectiva povestitorului.

Deja îmi cultiv „singurătatea“ şi o protejez prin ironie, la nevoie printr-o demonstraţie de voioşie, care se poate intensifica până la veselie.

În timp ce îmi fac bagajul – geanta, sacul cu materiale pentru desen, scăunelul pliant cu trei picioare, mapa cu hârtii şi cărţile: Döblin, *Plebeii* mei... –, observ că făcutul bagajelor – împachetatul şi despachetatul – ţine de atitudinile mele fundamentale. Între acestea, sedentarism temporar, mai scurt sau mai lung (cu bagajele pregătite). Prin contrast cu asta, casele din Berlin, Behlendorf, Portugalia şi cabana din Danemarca stând în aşteptare, răbdătoare, puţin ofensate, fiindcă la invitaţiile lor se răspunde atât de rar şi de fiecare dată doar între o sosire şi o plecare. – Aşa să rămână!

În timpul călătoriei cu trenul de la Büchen la Berlin

Redactez în tren scurtul discurs pentru inaugurarea bibliotecii pentru pacienţi Alfred Döblin. Citesc (după ani) „Über meinen Lehrer Döblin“[1]. În vremurile actuale merită să ne amintim de el. Vreau ca la sfârşitul prelegerii – despre Döblin azi – să atrag atenţia asupra persecuţiei ideologice a Christei Wolf, în cazul în care publicul ar fi maleabil.

Altdöbern, 10.06.’90

După discursul de la inaugurarea bibliotecii pentru pacienţi Alfred Döblin de la spitalul Am Urban, pe care l-am ţinut în mare măsură vorbind liber şi la sfârşitul căruia am trecut, pornind de la luările ferme de poziţie ale lui

---

1. „Despre profesorul meu, Döblin“ – Prelegerea a apărut în volumul *Über meinen Lehrer Döblin und andere Vorträge* din 1968 (n.r.).

Döblin şi de la polemicile sale pline de pasiune la apărarea la fel de fermă a Christei Wolf împotriva actualei vânători de vrăjitoare, tipograful de litografii de la Steidl îmi aduce andrucul afişului meu „Pentru Oskar“, care mâine sau în curând şi-ar putea retrage candidatura. Apoi vin Nele şi Ingrid la ceai şi, puţin după ora 16.00, Jimmi, şoferul meu din R.D.G. Plecăm pe o ploaie continuă, care cade de ieri-dimineaţă, şi ajungem la destinaţie după aproape două ore.

Altdöbern e aşezat între Finsterwalde şi Cottbus, aproape de Calau şi Senftenberg. Jimmi Metag mi-a găsit găzduire la bătrâna doamnă Schreck şi la fiica ei infirmă: o cameră la etajul întâi, cu pat dublu. Baia se află în locuinţa de dedesubt. Aflu de îndată că Altdöbern are „unii spun cinci mii de locuitori, dar la ora actuală, deh, numai patru mii şi ceva“.

Fiica spune: „Asta a început fiindcă pe 18 am votat greşit, da“. Mama spune: „Doar au spus-o toţi: numai cu CDU, ăia au banii“.

Mulţi locuitori din Altdöbern au luat cernoziom la excavarea minei de lignit. „Dar era deja amestecat. N-a crescut nimic pe el; roşiile mele, uite-aşa de mici“.

„Numai cooperativa de consum o să rămână din toate“, spune fiica. „Ăia or să se calce în picioare după 1 iulie. Nici un coş de cumpărături n-o să capeţi, aşa or să se înghesuie.“

E vorba să se continue o jumătate de an cu exploatarea de suprafaţă. „Ăia speră să-i cumpere cineva din Vest. Toate celelalte au dispărut. Pe vremuri aici era un joagăr.“

Mănânc la Fuchsbau, vizavi şi pe diagonală. Odată cu personalul amabil a venit şi berea Hacker-Pschorr din Bavaria. Berea din R.D.G. nu mai poate fi vândută

la pahar sau la halbă. Din vremea Blocului de Est au rămas doar supa *soljanka* şi, ca fel principal, tocana bulgărească iute ca focul, cu *risotto*. Birtaşul se arată optimist: „Ştiţi, oamenii de aici, din zonă, beau mult. Aşa că o să meargă ceva şi după 1".

În timp ce mănânc, vine Jimmi Metag să mă salute. Şi afacerea lui concertistică va stagna după uniunea monetară. Mai târziu, de la ora 21.00 încolo, stau cu patru femei în camera de zi şi mă uit la meciul de fotbal Germania-Iugoslavia din Campionatul Mondial: 4 la 1. Cele patru băbuţe par că savurează prezenţa mea: sunt cocoşul din ogradă.

Altdöbern, 11.06.'90

Înainte de amiază, chiar înainte de 12, când a început din nou să plouă, în spatele spitalului de copii, acolo unde, la groapa de gunoi a Altdöbernului, scoarţa pământului se rupe până la o adâncime de 45 de metri şi unde, pe o suprafaţă neagră-cenuşie proaspăt apărută, a crescut un peisaj lunar tronconic în jurul unui lac, am făcut două desene în cărbune şi o schiţă, ultima acolo unde drumul îngust de la Altdöbern la Pritzen se termină brusc şi coasta abruptă se înalţă în trepte din lac, de la mare adâncime: potrivit pentru un format vertical.

La întoarcere, în Piaţa Bisericii. Dau ocol ciudatei biserici, care are un aer de Jugendstil. La stânga, un monument dedicat celor care au participat la război între anii '14 şi '18. În dreapta, în faţa bisericii, un cimitir foarte îngrijit al ostaşului sovietic, cu aproximativ 45 de pietre funerare, decorate cu câte o stea şi cu o emblemă la mai mulţi soldaţi.

Panoul de afişaj al comunei promite pentru 16 iunie o ultimă excursie pe mărci est-germane cu autobuzul în

Soltauer Heide: 100 de mărci estice plus 12 DM vestice (intrarea în parc). În faţa primăriei din Piaţa Bisericii, rezultatul alegerilor comunale din 6 mai. Majoritate absolută a CDU. Pe locul al doilea – însă la diferenţă mare –, SPD. Una dintre bătrâne a spus ieri: „Nici măcar nu sunt bătrânii, nu; tinerii cumpără ca nebunii numai lucruri din Vest şi nu bagă de seamă că strică tot". Gazda mea, doamna Schreck, vine din Silezia, din Grünau: „Am avut acolo o gospodărie întinsă cât vedeai cu ochii..."

Altdöbern, 13.06.'90

Desenez ca în extaz. Ieri cinci coli, azi patru. După cărbune, acum domneşte creionul. Nu am apucat încă să lucrez mai departe la „Scrisoarea din Altdöbern", pe care o începusem la restaurantul Park, ca să o transform în „Relatare din Altdöbern". Acest text ar putea fi nimerit pentru scurta cuvântare din Reichstag. După 1, „Introducere: Altdöbern şi mina", 2: ar putea fi oare privită mina ca o imagine a distrugerii într-o comparaţie cu R.D.G.? 3: ar fi de spus ceva despre lichidarea tuturor mărfurilor din Industrieladen[1] din Altdöbern, faptul că toate prăvăliile trebuie golite până la 1.07, ca pe rafturile lor să intre numai şi numai marfă din Vest. De aici rezultă 4, dezvăluirea înşelătoriei cu economia de piaţă, şi 5, răfuiala cu cei răspunzători: Kohl, Haussmann, Pöhl etc. Cei care, după regula adenauriană a „democraţiei cancelare", au încropit, sub nasul tuturor instituţiilor democratice, plăsmuirea „Tratatul de stat", pentru ca 6: articolul 23 să aibă grijă de rest. Însă 7: cum să reuşească acum o grămăjoară buimacă de democraţi

---

1. Magazin din R.D.G. cu articole şi unelte pentru gospodărie, grădinărit etc.; aprox. „Metalo-casnica" (n.r.).

radicali neabătuţi să pună totuşi iar în practică articolul 146? Oare însăşi existenţa *Anschluss*-ului, prin articolul 23, este anticonstituţională? Să se pregătească oare deja o excepţie de neconstituţionalitate?

Din piaţă şi din Marktstrasse văd pe hornul unei fabrici închise un cuib de berze locuit. Orişicât, ceva pozitiv. Am cumpărat de la Industrieladen, unde o lopată costă 7 mărci şi o coasă 3 mărci, trei blocuri mari de desen cu hârtie fără celuloză, cu 50 de pfennigi bucata. În prăvălie ziare, toate din Vest, în afară de *Sachsenspiegel*.

Lectura de ieri de la Guben, în faţa unui public bun. A urmat o dezbatere lungă. Cu excepţia unui cuplu care nu voia să renunţe la speranţe, oamenii au împărtăşit în special îndoielile mele privitoare la tratatul de stat. Târziu, la Cottbus, la hotelul Lausitz, care este înconjurat de maşini din Vest.

Gălăgia de pe stradă de la ora cinci încolo îmi împuţinează somnul. În fiecare dimineaţă, la ora 8.00, doamna Schreck şi fiica ei mi-au pus micul dejun pe masă. Între timp vestea prezenţei mele s-a răspândit în orăşel; primarul vrea să stea de vorbă cu mine.

Biserica a fost construită în 1921, după ce vechea biserică a fost mistuită de foc. Despre castel se spune că ar fi fost locuit pe vremuri de un von Witzleben, până când acesta a dat faliment şi a trebuit să vândă. Patru persoane obligate la muncă în serviciul comunităţii fac acum curăţenie în parc.

Altdöbern, 14.06.'90

Am terminat astăzi două litografii pe hârtie de transfer şi am în mapă 13 desene şi schiţe. Şi ieri lectura din *Plebeii*, în faţa unei săli pline, a fost reuşită. Dezbatere fără întrebări retorice. Înaintea lecturii l-am întâlnit în

parc pe primarul Thierbach, independent de pe lista CDU. E plin de optimism, însă nu ştie de ce. Am cumpărat de la Industrieladen alte două blocuri de desen şi două ascuţitori din masa de faliment a R.D.G. Ultimele mele onorarii în mărci estice. Jimmi Metag îmi va cumpăra de 350 de mărci vinars de la Wilthen.

O privire în mină. Un peisaj ca tocmit pentru veşnicie. Însă şi aici, îmi spune primarul, în circa trei ani se va forma un lac între coline, întocmai ca la Senftenberg. Încă mai aud zgomotele uriaşelor excavatoare.

Berlin, 16.06.'90

Astăzi după-amiază mi-am ţinut în Reichstag (aripa sudică) discursul pentru o nouă Constituţie, „Bericht aus Altdöbern“[1], pe care l-am scris ieri. Apoi a vorbit Ullmann – foarte bine. Apoi totul era să se înece în trăncăneala generală, fundamental-democratică. Aici apare celebra întrebare a dependenţilor de speranţă: Domnule Kästner, unde sunt lucrurile pozitive? După, seara de ieri de la Ingrid, care nu mai are nădejde nici în ea, nici în Nele – care, crede ea, nu are chef de şcoală şi de învăţat. La urmă ne-am uitat la fotbal. Iar azi, acum, imediat, cu Veronika şi clanul ei la restaurantul grecesc.

Berlin, 18.06.'90

Ieri, spre amiază, la Literaturhaus, în Fasanenstraße, să citesc poezii în faţa copiilor. Am citit la sfârşit, în faţa unor copii prea mici şi a unor părinţi politicoşi şi neajutoraţi, poezia „Căsnicie“. Discuţie cu o jurnalistă

---

1. „Relatare din Altdöbern“.

din Berlinul de Est. Am invitat-o la nişte bureţi galbeni cu *Semmelknödel*[1]. Un flirt într-o după-amiază de duminică: ce relaxant. Ar trebui să-mi permit mai des asemenea gesturi necugetate.

Astăzi iar corespondenţă. Discursul încă nu a ajuns la *Zeit*. Franz încă nu are viză. Altdöbern s-a îndepărtat foarte tare, iar eu voiam să schiţez o poezie: „Cu ochii în mina de suprafaţă". Poate când voi desena, în iulie. Ute a ajuns aici cu Maria. Mâine spre Polonia.

Poznań, 19.06.'90

După patru ore şi jumătate prin canicula sufocantă, de la Berlin la Poznań. Înainte de amiază încă scriu scrisori către Klaus Staeck: critică la adresa manifestului său electoral lipsit de substanţă; către O. Lafontaine, căruia i-am trimis discursul de la Altdöbern şi căruia i-am cerut o alternativă la „Nu"-ul său lipsit de alternativă: „Bund deutscher Länder"[2] pe baza unei noi Constituţii. Deoarece *Zeit* nu a vrut să tipărească „Altdöberner Rede"[3] nici săptămâna asta, nici săptămâna viitoare, am vorbit la telefon cu Eisermann de la *Spiegel*. Ei sunt interesaţi, deşi în numărul următor Karasek vrea, se pare, să-şi ia avânt pentru a lovi în Christa Wolf. Am avut însă grijă, din precauţie (şi experienţă), ca textul să fie oferit, la nevoie, celor de la *Frankfurter Rundschau* sau de la *Süddeutsche Zeitung*.

Pentru Oskar, formularea „Îndură-te odată de oamenii din R.D.G." – deoarece lipsa de îndurare a acestei

1. Găluşte de franzelă, garnitură specifică bucătăriei din sudul Germaniei, Austria şi Boemia.
2. Uniunea ţărilor germane.
3. „Discursul de la Altdöbern".

politici e cea care îmi repugnă, fiindcă are tăria și puterea de convingere a neînduratorului, fiindcă îi lipsește orice gând care trece dincolo de economia mărcii vest-germane.

Încă dinainte de granița poloneză, ținutul pustiu. Câți polonezi sunt pe drum în mașini din Vest! La graniță se dovedește că buletinul de identitate al lui Ute expiră mâine. Sunt bucuros că mă pot sustrage pentru câteva zile convulsiei germane. Vreau să scriu despre urâțenia acestei uniri.

Poznań, 21.06.'90

Întâmplarea (întâmplarea?) a vrut ca astăzi, în timp ce mi se acorda, într-un mod festiv polonez, titlul de *doctor h.c.*, iar eu transpiram sub talar și sub toca pătrată de catifea, în Bundestag și în Volkskammer să fie în sfârșit recunoscută granița vestică a Poloniei – și, în plus, să fie începutul verii calendaristice.

Franz a ajuns aici cu trenul la 5 dimineața. Helga Novak, care ieri mai era cu noi la Gnesen și a rezistat și la cele două ore și jumătate de lectură și dezbateri, astăzi parcă a dispărut. În orice caz, a șters-o pe neștiute, probabil în refugiul ei din Tuchler Heide.

O zi pe cât de frumoasă, pe atât de obositoare. Amabilii germaniști polonezi și strădania lor de a fi permanent plini de spirit. Ambasadorul venise de la Varșovia: cu formular și ștampilă, pentru a prelungi buletinul lui Ute. În alocuțiunea mea de mulțumire (în talar și cu mănuși negre) am prezentat la sfârșit noua provocare economică și politică pentru polonezi și germani: marca vest-germană pe Oder. Va putea oare Polonia, instruită în rezistență, să găsească acum puterea de a realiza prin muncă un stat social, modern și stabil economic;

vor şti germanii să-şi înfrâneze forţa economică şi dorinţa de expansiune? Îndoielile mele sunt precumpănitoare atât într-un caz, cât şi în celălalt.

Scumpirile caracterizează cotidianul polonez. O marcă vest-germană corespunde la 5.300 de zloţi. Franz lucrează la arborele genealogic kaşubic. La sfârşitul manifestaţiei corul academic a cântat „Gaudeamus igitur...".

De la Poznań la Gdańsk, 22.06.'90

Abia la nord de Tuchel începe Tuchler Heide, o zonă împădurită, împănată cu ienupăr. Oameni îmbrăcaţi festiv: Sânzienele? Rulăm pe o vreme de vară minunată. În 1970 Anna şi cu mine am parcurs traseul acesta împreună cu Franz şi Raoul.

Gdańsk, 23.06.'90

Le-am arătat oraşul lui Franz şi Ute. Aici se observă limpede că, în pofida schimbărilor revoluţionare, Polonia se vede aruncată înapoi în propriile-i structuri bolnave, în timp ce R.D.G. este silită, împinsă din afară, să fie sau să devină ceva ce nu este sau nu este încă, deoarece propriile ei structuri, de asemenea bolnave, mai există, e drept, însă din punct de vedere economic sunt scoase din circulaţie.

Referitor la R.D.G.: să scriu ceva despre formula repetată zi de zi *„mit Würde und Anstand"*[1], deoarece procesul *Anschluss*-ului, în desfăşurarea sa reală, este „lipsit de demnitate" şi „necuviincios". La Gdańsk, lângă Krantor[2], şi pe insula grânarelor, din nou construcţii noi, „gotice", şi „grânare". Toţi fac negoţ cu de toate, dar tot mai puţini

1. Cu demnitate şi bună-cuviinţă.
2. În poloneză *Brama Warowna*, poarta cu macara.

sunt dispuşi să producă. Mai târziu vrem să mai bem un pahar de vin în Frauengasse, la Clubul Actorilor. Sunt recunoscut şi sărbătoresc examenul a trei chelneriţe care au studiat slava veche. Franz le explică tuturor despre gospodăria lui ţărănească şi, prin asta, despre lume.

Ieri, călătoria prin Kaşubia, pe drumuri lăturalnice. Franz se gândeşte să-şi mute aici gospodăria lui ţărănească.

Am fost şi la Poşta Poloneză. I-am arătat lui Franz placa memorială cu numele fratelui bunicii sale, „Franciszek Krauze". Acum plecăm la kaşubi. Luni (la prânz) mă întâlnesc cu A. Wajda. Vrea să ecranizeze *Plebeii*.

Gdańsk, 26.06.'90

După trei zile prea pline. Sâmbătă cu Franz la kaşubi. Mai întâi masa pusă la Hannes şi Lucie. Apoi la Agnes şi Josef, unde masa era de asemenea pusă. Acum, abia după-amiaza târziu, la Kazimir, în locuinţa nouă, unde iarăşi umplu masa cu prăjituri, cârnaţi şi roşii, plus pui şi şniţele. În final a vrut şi Sigismund să ne arate locuinţa lui de la Rumia. Fireşte că şi acolo masa era încărcată. Mai târziu am adus-o pe Lucie, cu ajutorul lui Sigismund, înapoi la Brösen.

Bine că Marija şi Kazimir au venit abia târziu. Astfel l-am avut pe Hannes trei ore doar pentru noi. A povestit cu însufleţire despre vremea ostăşiei sale în trupele Wehrmacht, despre copilărie, a presărat printre poveşti bancuri deocheate. Interesul său deloc domolit pentru gospodăria ţărănească a lui Franz. Şade pe marginea patului, cu pătura alunecând de pe el, fumează cinci până la şase ţigări pe zi, bea şi un pahar, două de votcă pe zi.

Munca sa ca pantofar în timpul prizonieratului la americani. Înainte nu văzuse negri niciodată. Întoarcerea

sa la Danzig. Cum i se iau fotografiile din perioada milităriei şi *Reichsmark*[1]. Fotografiile i-au fost arse. Cum înnoptează, la sfatul unui ofiţer, la Langfuhr şi abia apoi aleargă pe jos la Bissau, unde tatăl îi este mort, iar gospodăria, mistuită de foc.

Franz lucrează la arborele său genealogic şi scotoceşte după cele mai îndepărtate rubedenii.

La Kazimir copiii ne întâmpină cu flori şi cântece. Mulţumiri pentru locuinţa pe care o cumpărasem la un preţ avantajos. Cadou: o casă kaşubică meşterită din lemn. Înainte de asta, la Agnes, care e la Firoga şi vine abia mai târziu. Josef tocmai fierbe căpşune pentru iarnă. Borcanele deschise stau lângă toaletă. El vrea să se bărbierească, însă, deoarece e de povestit, nu apucă.

Fiindcă e noaptea de Sânziene, copiii au ridicat peste tot grămezi de lemne. Mai târziu se porneşte ploaia. Focurile scot un fum gros. Pădurea apropiată, în spatele clădirilor noi, de aceeaşi formă, din Rumia. Locuinţa lui Kazimir e la parter şi din balcon dai într-o mică grădină de legume. Şi Sigismund, care locuieşte la trei blocuri distanţă, are în apropiere o grădină mai mare, de trei sute de metri pătraţi, pe care o cultivă soţia sa. Copiii numeroşi, frumoşi, liniştiţi. Inevitabila votcă. Franz explică la cerere, pentru a suta oară, cum e cu gospodăria lui ţărănească, numărul vacilor, producţia de brânză. Fotografii de familie.

Călătoria de la Brösen la Gdynia, prin Oliva şi Zoppot. După staţiunea în egală măsură îngrijită şi degradată, care, cu pavilioanele ei de iarnă, încă mai e plină de farmec, prin înfiorătorul peisaj industrial al Gdyniei şi al împrejurimilor sale. Dur, rece, respingător

---

1. Moneda oficială a Germaniei în perioada 1924-1948.

de pătrăţos, sfâşiind peisajul morenelor de la capătul gheţarului, frumos în sine. O rană care nu se va mai vindeca niciodată.

Familia mă felicită pentru titlul de *doctor honoris causa* şi se bucură. Încerc să mă bucur şi eu.

Duminică, pe o vreme schimbătoare, mergem mai întâi în Heubude (Stogi), distrus complet prin colonizare, căutăm apoi în harababura industrială, care nu pare să fi avut vreun plan la bază, traversăm Östlich-Neufähr – Westlich-Neufähr, răzbim, ce e drept, vedem resturi ale acestui peisaj care cândva părea neatins, care în anii şaizeci încă mai putea fi recunoscut, trecem în sfârşit peste podul de pontoane de lângă bacul scos din funcţiune, vedem rambleul de pirită de lângă Vistula moartă – un deal urât în peisajul neted al luncii –, ajungem în Schiewenhorst (Swibno), direct la bac, găsim Nickelswalde complet distrus prin colonizare, trecem prin Stege – biserica frumoasă, cu pictură veche –, prin Stutthof, pe lângă muzeul KZ şi spre Fischerbabke, pe limba de pământ dintre mare şi lac, până la Kahlberg. Peisajul de pe ambele părţi ale limbii de pământ, încă relativ nevătămat. Alergăm prin pădurea de pe malul mării. Suntem la patru kilometri de graniţa sovietică, găsim câteva firimituri de chihlimbar (Franz pentru Gianna), însă nu ne încumetăm să intrăm în Marea Baltică, parcurgem drumul înapoi, vedem bâtlani deasupra golfului, cocori zburând, cotim la Stege în direcţia Tiegenhof, Neuteich, însă pe mine ambele localităţi mă îngrozesc. Decădere, lipsă de iubire, neputinţă, lucruri care nu se explică prin sărăcie sau stăpânirea comunistă, ci mai degrabă prin neputinţa actuală şi, evident, prelungită, fiindcă decăderea vechilor gospodării ţărăneşti, printre care unele au case cu pridvor, nu poate fi scuzată prin

nimic, cu atât mai mult cu cât reconstruirea Danzigului vechi a reuşit.

Cu toate acestea ne farmecă pe toţi – şi pe Ute – peisajul neted al ostrovului, organizat în trepte prin şirurile de copaci (sălcii, plopi).

De la Neuteich ne întoarcem apoi prin Dirschau, Praust, Ohra. Aici, de-a lungul străzii, sunt câteva case cu pridvor într-o stare relativ bună.

Acum, după această călătorie, mă cuprinde totuşi o tristeţe ce anticipează nenorocirea care va veni (pentru Polonia, pentru noi toţi). Apoi, către ora 21.00, îl ducem pe Franz la Hauptbahnhof[1], aşa cum m-a dus pe mine cel de şaisprezece ani tatăl meu la Hauptbahnhof în septembrie 1944. Eu, atunci, cu ordinul de concentrare şi o valiză de carton; Franz călătoreşte azi spre o destinaţie mai bună. Vedem apoi la televizor meciul de fotbal Germania-Olanda: 2 la 1. După aceea, ştiri. Conflictul dintre Wałęsa şi Geremek cu Michnik se acutizează.

Luni, micul dejun cu Zeidler. Discuţie despre premiul Chodowiecki. Apoi la editură, în Breitgasse, unde aflu că pentru ediţia din *Hundejahre* îmi revin 64 de milioane de zloţi (12.000 DM). Îmi pot deschide un cont bancar, ceea ce am şi făcut astăzi cu 55 de milioane de zloţi. *Aus dem Tagebuch einer Schnecke*[2] urmează să apară chiar anul acesta, e la cules. Traducerea la *Calcanul*[3] este încheiată. Propun să se traducă *Plebeii*.

La prânz ne întâlnim la hotel cu Andrzej Wajda. El, fiind parlamentar, va fi mai puţin liber până în mai, anul viitor, însă până atunci vrea să realizeze scenariul

---

1. Gara centrală (n.r.).
2. *Din jurnalul unui melc*, roman apărut în Germania în 1972 (n.r.).
3. În original *Der Butt*, roman apărut în Germania în 1977 (n.r.).

pentru ecranizarea *Plebeilor* (autorul scenariului: Kohlhaase din Berlin?) şi să facă alte pregătiri: finanţarea şi aşa mai departe. Sunt surprins, fiindcă vrea să lucreze exclusiv cu actori germani. Wajda se gândeşte chiar să filmeze în Schiffbauerdammtheater[1]. Vorbim pe scurt despre aglomerarea problemelor Poloniei, despre productivitatea în scădere, lipsa investiţiilor străine, lipsa generalizată a capitalului, conflictul din interiorul Solidarność, rezistenţa vechilor structuri. Îmi explic temerile legate de dezvoltarea R.D.G. Discuţia dintre noi curge liniştit, ca între doi meseriaşi rutinaţi, care nu trebuie să-şi arate, să-şi demonstreze nimic. Bucuria noastră anticipativă (tăcută) la ideea colaborării.

După aceea Ute şi cu mine mergem prin oraş. În Frauengasse turiştii mă privesc cu uimire, ca pe o atracţie suplimentară. (Aş putea deveni ghid turistic aici.) Discuţie în Langgasse cu un bătrân fiu al Danzigului, care s-a întors în '46 din prizonieratul american (Olanda) pentru a-şi căuta părinţii, care erau morţi. A rămas aici. S-a căsătorit cu o nemţoaică din Dirschau. Mă roagă să-i dau bani „pentru o ceşcuţă de cafea". Chiar înainte de asta a spus „Cei din Danzig nu cerşesc".

Apoi iarăşi în galerie la Zeidler, care mai târziu ne conduce, la dorinţa mea, la Grosse Allee. Vizavi de Sporthalle, unde acum e opera, încă se mai înalţă clădirea de cărămidă a intrării principale de la fostele cimitire orăşeneşti, care în 1968 au fost nivelate şi transformate în parcuri. Ca mărime şi prin istoria sa, acest areal este potrivit pentru *Unkenrufe*. Se adaugă

---

1. Teatru din Berlin în stil neobaroc, operă a arhitectului Heinrich Seeling, inaugurat în 1892; unul din cele mai frumoase teatre din Germania.

şi cimitirul menonit din apropiere. O alee a teilor urcă până la Mirchauer Weg.

Mai târziu mergem la Cimitirul Francez şi în nişte locuri alternative, dincolo de Bischofsberg. Sus, lângă fosta cabană a Tineretului Hitlerist, vechile cazărmi napoleoniene în stare de degradare. Vizavi de cazematele de la Poarta Oliva, acolo unde strada ce duce spre Karthaus trece pe lângă benzinăria „fără plumb“, şi lângă cimitirul soldaţilor sovietici, un vechi cimitir german, care a fost folosit de polonezi până la mijlocul anilor cincizeci. Şi acesta ar putea fi cumpărat mai târziu de societatea de cimitire.

Perechea mea vizitează locul acesta (veche piatră de mormânt germană: „Familia Zielke, 1934“). Şi aici: fundalul istoric potrivit.

Apoi la Poarta Leege. Lângă vechea ruină a turnului gotic, o adunare de marinari beţi pe malul Motlavei, cu vedere spre hambare şi Podul Vitelor.

În biserica Sf. Petru, o capelă armenească. În Polonia Biserica Armeană este unită cu Biserica Catolică. În Gdańsk sunt vreo patruzeci de familii de armeni. Doar o navă a bisericii Sf. Petru este reamenajată. Frumuseţea deosebită a spaţiului văruit în alb.

Detalii: preotul de la Sf. Petru, cu căţeluşul în biserică. Maşini Golf electrice pentru transportul turiştilor din oraş. Deschiderea contului meu la vechea Danziger Bank. Cumpărăm pizza din hala pieţei Sf. Dominic. Germanul care ne povesteşte despre greutăţile întâmpinate de Allgemeine Ortskrankenkasse[1], care vrea să investească în Polonia în hoteluri şi sanatorii pentru germani. Doar contracte de arendă pentru zece ani.

1. Casa locală de asigurări de sănătate.

Mai târziu, cu Zeidler, la Oliva. Ne arată localul ruinat din Schwabental. Văd moara Silberhammer şi Freudental. Valea este distrusă prin colonizare, cu clădiri ridicate în micile grădini de periferie şi cu căsuţe de tip cort din lemn. Bătrânul cu opt câini din Schwabental, care păzeşte ruina vechiului local. Mai târziu, cu Zeidler şi soţia lui, la Adlershorst (Orłowo). Pe ponton. Cârduri de lebede pe Marea Baltică murdară. Masa la un restaurant cu chelneriţe îmbrăcate în iepuraşi. Mai târziu „programe": dans, striptease, muzică rusească. Totul pentru turiştii germani şi scandinavi (la fel şi preţurile). Zeidler povesteşte cum a izvodit dorinţa Deutscher Ritterorden[1] de a face „investiţii pur umanitare" în Polonia.

Târziu, la hotel. La televizor se desfăşoară încă disputa dintre Wałęsa şi Geremek.

Cred că am localizat *Unkenrufe*!

Gdańsk, 27.06.'90

Ieri, la ora unsprezece, la editură. Acel sentiment de certitudine că te afli în faţa unei edituri adevărate, care îţi oferă informaţii angajante privitoare la obligaţii, termene de tipărire şi de publicare, îţi livrează exemplare de control şi îţi plăteşte un onorariu. Apoi cu Max la Altstädtisches Rathaus[2], care a rămas nevătămată în război şi îşi etalează şi din interior farmecul exterior. Acolo e acum o expoziţie de artă javaneză. Directorul ne-a invitat şi la alte vizionări. Apoi am mers iar pe Grosse Allee, fiindcă acolo, în fosta şi viitoarea incintă a cimitirului, voiam să mai trec câteva amănunte în jurnal. Lungimea cimitirului, de la Technische Hochschule până

---

1. Ordinul Cavalerilor Teutoni.
2. Primăria Oraşului Vechi, construită în 1595.

la policlinică (unde, când eram copil, la trei ani, am fost operat din cauza unei otite medii), măsoară un kilometru bun.

Apoi încă o dată la kaşubii din Brösen. Masa a fost iarăşi plină cu prăjituri, mâncare de varză cu perişoare şi ciuperci, măruntaie de pasăre şi aşa mai departe. Mai târziu ni s-au alăturat şi Agnes cu Josef. La ora şapte, când am plecat, a fost, fireşte, „mult prea devreme!“ Hannes povesteşte iarăşi „de pe vremuri“, când transporta cărămizi şi când a vrut să schimbe, într-o tutungerie din staţia de tramvai Halbe Allee, tutun pe carne şi unt şi a fost prins la control de un „secret“[1]. Sau cum, pe vremea Oraşului Liber, era înjurat la graniţă de vameşii polonezi, care-l numeau „şvab“, şi la graniţa Oraşului Liber, unde era numit „poleac“. Când l-a întrebat pe tatăl său, unchiul Josef, care sunt motivele acelei duble insulte, el i-a spus: „Noi, kaşubii, suntem purtători de manta, o purtăm ba aşa, ba aşa“. I-am dăruit lui Hannes ciudatul covor înflorat de la Posen. Jolla, fiica Marijei, a recitat o poezie în germană pentru *doctor honoris causa*. A urmat încă un rând de votcă.

Apoi la Zoppot (aproape de fosta graniţă a Oraşului Liber), în cimitirul evreiesc, care e aşezat în pădure. Pietre de mormânt fără inscripţii, oarbe, parcă şterse, răzuite. Întreţinerea aşezământului este plătită de americani. Nici o plăcuţă comemorativă. În schimb, o plăcuţă comemorativă Chopin, deoarece în această clădire frumoasă, plină de stil, se află o facultate de muzică. – Chiar înainte de plecare.

---

1. Agent secret.

Behlendorf, 28.06.'90

Helene împlineşte 16 ani şi, fireşte, nu poate fi găsită la telefon: repetiţii. Călătorie cu maşina, ieri, de la Danzig prin vestul ţinutului kaşubic, prin Karthaus, Stolp, Küstrin, Kolberg, greutăţi când am făcut plinul cu benzină fără plumb, apoi mai departe la Cammin, dc unde a venit Uwe Johnson, şi la Swinemünde, unde, după traversarea cu bacul, am avut parte de un spectacol deosebit: ofiţerul polonez de la vamă m-a recunoscut, mi-a vorbit de titlul de *doctor h.c.*, ne-a dat voie să plecăm imediat mai departe, deşi trecerea este prevăzută numai pentru germanii din R.D.G. şi polonezi, în timp ce funcţionarul R.D.G. a trebuit să vorbească mai întâi la telefon cu un „superior". În sfârşit călătoria a continuat, după ce am dăruit două exemplare din *Hundejahre* în traducere poloneză (cu dedicaţie): prin Wollin, Usedom, Anklam, Stavenhagen, Güstrow, unde am luat cina la restaurantul castelului. Discuţie cu reprezentantul vest-german al firmei de frigidere şi cu colaboratorul brandenburghez. Apoi mai departe prin Schwerin, peste graniţă, Ratzeburg şi spre casă. Sosirea la ora 23.00. La urmă, furtună cu tunete şi fulgere, ploaie puternică, ceaţă, chiar de Ziua celor Şapte Adormiţi[1].

Pe mine această călătorie, cele patru zile la Altdöbern, oprirea scurtă la Berlin şi apoi călătoria la Poznań şi Gdańsk mă ajută să compar mizeria şi peisajul încă nevătămat de dincolo de graniţă. Copaci de-a lungul şoselei. Şoselele bune din Polonia. La Swinemünde înţeleg şi totuşi mi se pare înspăimântător: aici se vor învecina în curând Republica Federală mare şi Polonia, pe o graniţă europeană a bogăţiei şi sărăciei.

---

1. În calendarul creştin ortodox este numită sărbătoarea celor şapte tineri din Efes (serbată pe 4 august).

Astăzi am aflat că *Spiegel* vrea să-mi tipărească „Bericht aus Altdöbern“ doar cenzurată, fără prima pagină, apărarea Christei Wolf. Acum textul apare sâmbăta viitoare în *Frankfurter Rundschau*.

Vreau ca în următoarele zile să desenez, pornind de la lucrările din Altdöbern. Pentru *Unkenrufe* a venit timpul unui plan nou, care să integreze amplasamentul găsit la Gdańsk. Abia atunci va fi limpede dacă scriu „clasic“ un text narativ închis sau dacă acest jurnal ar fi potrivit ca bază pentru cronica unei schimbări care ar putea sta, asemenea textului narativ – sau, mai bine, co-narativ –, sub titlul *Unkenrufe*.

Behlendorf, 29.06.'90

Ar mai fi de scris o polemică cu titlul „Ein Schnäppchen namens DDR“[1], iar formularea neogermană *Schnäppchen* trebuie să fie etalonul actualei mentalități nesocotite a rapacității capitaliste. Această nevoie de a face – cu demnitate și bună-cuviință, firește – „un chilipir“ oriunde se ivește ocazia.

Behlendorf, 30.06.'90

Am revenit la Altdöbern, pe carton Bristol cu cărbune cenușiu. Așadar, mâine e momentul: în timp ce în Arizona și California, la aproximativ cincizeci de grade, flăcările pustiesc pământurile, are loc a nu știu câta conferință pentru protecția mediului, la care se amână din nou renunțarea la producția de carburanți, campionatul mondial trece în sferturile de finală – mâine Germania-Cehoslovacia –, eu trebuie să mă obișnuiesc cu ochelarii

---

1. „Un chilipir pe nume R.D.G.“.

noi (aduşi astăzi de la Mölln), marca vest-germană stă la pândă, produsele vest-germane circulă peste graniţa doborâtă, urmează să fie făcute chilipirurile mari şi cele mici şi, de mâine încolo, banii vor domni în spiritul Germaniei Mari. (În *Unkenrufe* nu s-ar putea folosi înainte o lichidare a stocului, golindu-se, la un preţ derizoriu, depozitul de sicrie al fabricii VEB[1] de sicrie?)

În spatele „cimitirelor reunite" de la Grosse Allee, între Technische Hochschule şi policlinică, se afla stadionul Albrecht Forster, numit după *Gauleiter*-ul (din Fürth) regiunii Danzig-Prusia de Vest. Lângă Abdankungskirche[2], crematoriul; pentru polonezi (fiindcă sunt catolici), astăzi scos din funcţiune. Însă ar putea fi pus iar în funcţiune pentru societatea funerară germano-polonă dacă creştinii ortodocşi de la Abdankungskirche ar putea fi convinşi, prin ctitorirea unei noi biserici, să accepte mutarea.

Behlendorf, 1.07.'90

Încep în Ziua X un format vertical din Altdöbern: „Chiar lângă clinica de femei". – Interesul naţiunii (şi al meu) este concentrat în acelaşi timp asupra campionatului mondial de fotbal şi asupra introducerii DM. Realizarea concretă: să se aducă banii în siguranţă, la momentul şi în locul potrivit, spre a fi distribuiţi; marfa vine după bani, este, ca să spun aşa, cu un pas în urmă. Aşa s-a învăţat, aşa se face. Nu e însă cert că munca şi remuneraţia ei se vor dezvolta şi ele în urma acestei distribuţii, cu atât mai mult cu cât mărfurile vin din afară, în timp ce produsele realizate prin muncă în spaţiul

---

1. Volkseigener Betrieb – întreprindere aflată în proprietatea poporului, termen din R.D.G.
2. Biserică pentru slujbele funerare.

rural rămân nevandabile şi, în plus, sunt remunerate la un nivel inferior.

Vorbesc la telefon cu fiica mea, acum de 16 ani, pe care mâine o voi vedea jucând teatru. E grăbită, vrea să vadă ce fac oamenii din Berlinul de Est cu banii cei noi.

Şi un rezultat trudnic la fotbal, 1 la 0 pentru germani contra cehilor.

De la Behlendorf la Berlin, 2.07.'90

Prima călătorie la Berlin fără control vamal, acei funcţionari morocănoşi cu prăvălia lor ambulantă. Călătoresc cu un cuplu de pensionari din Frankfurt pe Oder: „Pentru noi nu poate fi decât mai bine". El: 650 de mărci pensie, ea încă îşi aşteaptă pensia de infirm.

Numai cu greu mai pot rămâne membru SPD. În afară de NU-ul scris cu majuscule, O. Lafontaine nu are nici o concepţie. Pe perioada absenţei lui Lafontaine adepţii săi cu greutate, Engholm şi Schröder, nu par dispuşi să-i reprezinte eficient poziţia în public. – La Brandt nu vreau să mă gândesc.

În *Spiegel*-ul de astăzi, după ce, ca un belfer de istorie de şcoală veche (liberal de dreapta până la naţionalism german), tratează o mie de ani de istorie – dându-i mereu ca exemplu pe cei „mari" –, Augstein atacă în pasajul final al articolului său doar poziţia mea, opusă lui. Atacurile obişnuite. Respingerea moralei ca etalon în politică. În esenţă, pe el, cinicul profesionist, îl mână mai departe credinţa în istorie a micului Moritz. – Să răspund la asta? Nu prea.

După ce în prima şi a doua treime ar avea la bază jurnalul, în ultima treime *Unkenrufe* ar putea să se desfăşoare ca o povestire „zveltă", care s-a eliberat, ca să spunem aşa, scriind despre strigătele lugubre ale

cotidianului politic. Desprinderea de Germania, lentă şi nu lipsită de durere, cu ajutorul limbii germane. Pentru că, probabil, într-acolo ne îndreptăm.

Pumnii strânşi pentru cehi în timpul jocului de ieri sau speranţa, până la fluierul care anunţa prelungirile, că echipa Camerunului va reuşi să îi bată pe englezi, după care, în semifinală, le va arăta nemţilor de ce e în stare o fostă colonie. (Totul, desigur, nu fără recidive: sigur, Klinsmann şi Littbarski sunt buni. Sper ca Matthäus să nu primească al doilea cartonaş galben.)

De la Berlin la Behlendorf, 3.07.'90

După două ore de palavre: planul celor de la Luchterhand de a face o societate de valorificare a cărţii de buzunar. Sminteala lui Faber, graba lui să iasă pe piaţa arhiplină cu o serie de buzunar: „Moştenirea noastră clasică!" Tocmai acel Faber care (după informaţii din interior, date de un jurnalist de la *FAZ*), deoarece Gerhard Wolf a insistat pe această temă, a trebuit să admită că de patru zile are pe masă scrisoarea de concediere şi că nu mai este decât directorul „interimar" al editurii Aufbau. Acum au trebuit luate rapid decizii. Chiar şi mai degrabă şovăitoarea Christa Wolf s-a arătat dispusă să adopte statutul consiliului autorilor[1] de la Luchterhand şi s-a lăsat consiliată de Christoph Hein. Sper să nu fie prea târziu. Eu am sugerat să fie consultat şi avocatul Hertin, specialist în drepturi de autor, care ne-a consiliat şi pe noi. Pe masă erau farfurii pline cu biscuiţi Bahlsen, într-o ciudată ordine simetrică, biscuiţii rulaţi ţintind precum nişte ţevi de tun spre unul sau altul din capetele lungii mese. Am luat apoi pentru prima dată un taxi

1. În original, în germană: Autorenrat (n.r.).

din Est (cu un şofer încă necunoscător al locurilor) spre Berlinul de Vest, am predat geanta în Niedstrasse şi după o jumătate de oră am plecat cu Nele la premiera teatrală a Helenei, la şcoala Droste Hülshoff. O reprezentaţie reuşită. Am intrat în aulă prin coridoarele şcolii, pe trepte, apoi am ieşit. În prima parte, comic absurd. Chiar şi un text al lui Botho Strauß, care amestecă în profunzime suferinţele de ordin general din iubire, a deranjat doar pasager, fiindcă prelucrările după Borchert şi Kafka au fost reuşite. Este evident că nişte profesori buni au făcut posibilă munca aceasta pe parcursul mai multor luni de probe; mare noroc să ai asemenea profesori.

Veronika a considerat că trebuie să răstălmăcească interpretarea dată de Helene literei I ca *outsider* dat la o parte, care ar vrea să stea şi el cu celelalte litere pe bancă, să dea din picioare la unison cu ele şi să ţipe, ca pe o reprezentare a poziţiei lui Helene: mamele astea!

Înainte să se pornească palavrele la editura Aufbau, l-am luat pe Peter Härtling de la Academie. Am fost salutat acolo ca un fiu (sau tată?) rătăcitor. Ne-am deplasat la Brandenburger Tor. Am mers apoi pe faimoasa, dar nu prea aglomerata Unter den Linden, am băut cafea şi rachiu redegist (resturile din stoc) şi am găsit în final, în Französische Strasse (eu pentru prima dată), editura Aufbau. Acolo, în hol, o stafie adorabilă din vremuri trecute: Theo Pinkus.

Poate că ieri acel teatru şcolar mi-a dat imboldul să plasez în peisajele cu mine de lignit figuri, fiinţe fantastice, ca citat pentru păsările mele de odinioară, iar în planurile inferioare un peşte cu oase, cu atât mai mult cu cât excavatoarele de extracţie (în realitate), văzute de la distanţă, au dimensiuni de insectă şi, în

neagra lor înțepenire, sunt asemenea unor ființe fantastice.

Discuția de azi după-amiază cu Peter Glotz, pentru revista *Neue Gesellschaft*, mi-a oferit ocazia de a formula îndelung acumulata critică la adresa lui Brandt și a lui Lafontaine, așadar, la adresa unui SPD rămas fără alternativă, și să fac măcar aluzie la distanța mea din ce în ce mai mare față de partid, pe de-o parte, ca membru al lui, și față de Republica Federală mare și felul cum se naște ea, prin *Anschluss* și cu împrumut.

De Sărbătoarea Tuturor Sfinților din '89 văduvul și văduva ar trebui să viziteze cimitirul de lângă monumentul eroilor ruși (vizavi de benzinăria fără plumb) și să pună acolo la cale începuturile planului lor.

Behlendorf, 4.07.'90

Italia a fost eliminată ieri. Cizma e în lacrimi. Însă, surprinzător, argentinienii au fost mult mai buni: până la penalty-uri. Aceste războaie surogat au rolul lor; iar dacă, în cazul în care Anglia îi învinge azi pe nemți, se va ajunge la o finală Anglia-Argentina, războiul din Falkland s-ar putea juca din nou – de astă dată fără vărsare de sânge.

Am acceptat astăzi (pentru mâine) un dialog pentru *Spiegel* cu Karasek, care mi-a devenit antipatic. Bissinger m-a îndemnat să o fac. Vreau să insist asupra cazului Christa Wolf.

La amiază a venit Carlo Feltrinelli, care e prieten cu Bruno. El conduce editura și îndură supus presiunea unei mame pline de vitalitate și a legendei tatălui său. Vrea să mă aducă înapoi – în mod ironic, cu o carte politică –, deoarece abia ce am părăsit Feltrinelli și am trecut la Einaudi din cauza unei cărți politice (social-democrate),

pe care tatăl, la vremea aceea obtuz ideologic, nu a vrut să o publice. Un tânăr simpatic – poate puţin prea amabil pentru meseria asta.

În sfârşit începe să se clatine şi Albania!

Behlendorf, 5.07.'90

Primele păsări vechi stau deja în faţa unui peisaj nou: ca şi când ar fi fost poftite. Aceste coli, cu uriaşele movile funerare în fundal, au ceva de „peisaj eroic". Oare să pun în prim-planul unui format vertical cuibul părăsit de mierlă, cu cele patru ouă neclocite?

Meciul de ieri s-a terminat cu penalty-uri şi l-au câştigat nemţii. M-am surprins totuşi ţinându-le pumnii nemţilor când englezii aveau şanse de gol. După meci Oskar L. a comentat ca un profesionist. Discuţia de astăzi cu Karasek şi R. Becker, pentru *Spiegel*, a decurs oarecum civilizat. Să vedem ce rămâne în versiunea finală. Se pare că Bundesrat-ul intervine acum în elaborarea celui de-al doilea tratat de stat, cel al unificării: întărirea landurilor.

Behlendorf, 6.07.'90

Am găsit de dimineaţă sub nuc, din prima, un trifoi cu patru foi (pentru Ute, pe masă, la micul dejun).

După-amiază trebuie să merg la o serbare sătească: Behlendorf a devenit „cel mai frumos sat". Urmează să citesc la han din *Calcanul*. Între fanfara pompierilor şi discursul festiv.

Apoi plecăm la Hamburg, la familia Nevermann.

Au fost unele dintre prevestirile mele rele doar prevestiri rele, aprecieri greşite ale unui pesimist notoriu? Faptul că cetăţenii R.D.G. nu au fost cuprinşi de febra

cumpărăturilor, cum mă aşteptasem eu, e cumva un prim semn pozitiv? Ar putea Bundesrat-ul, cu o majoritate SPD şi cu un O. Lafontaine de-acum prezent politic, să se apuce de treabă, să se apuce de treabă şi să aibă rezultate în direcţia *Deutscher Bund* sau *Bund deutscher Länder*[1]? Apropierile timide dintre NATO şi Pactul de la Varşovia lasă să se întrevadă un sistem de securitate europeană cu adevărat nou? Până la urmă, prin garantarea prin tratat a graniţei vestice a Poloniei, nu se relativizează totuşi pericolul expansiunii economice dincolo de Oder? Optzeci de milioane de germani, concentraţi doar asupra bunăstării lor, constituie un ordin de mărime suportabil? Eu, cu temerile, fricile şi prevestirile mele rele, sunt doar dominat de idei preconcepute, fiindcă vin din trecut?

Împotriva acestor idei pledează faptul că, de la o zi la alta, se vede tot mai tare cui îi vor aparţine mijloacele de producţie – de la bere până la cinematografe, de la cei care prăjesc cafeaua (Tchibo) până la producţia de maşini: stăpânilor vest-germani. Astfel, de-acum situaţia proprietăţilor e deja stabilită.

După serbarea sătească – a mai vorbit un domn von Cutare despre „schimbarea structurilor în spaţiul rural“ – am terminat desenul în format mare „Păsări vechi în faţa unui peisaj nou“. Capitolul „Ollefritz“ pare să fi plăcut publicului câtuşi de puţin literar.

Behlendorf, 7.07.’90

În sfârşit *grappa* şi rachiul de fructe (după mult vin roşu) ne-au ajutat pe Jürgen Flimm şi pe mine să ajungem din nou – fără dureri de cap – la o euforie potrivită; la

---

1. Statul federal german sau confederaţia germană (n.r.).

fel şi duelul nostru verbal pe tema *Plebeilor*: am ameninţat în glumă că, după o perioadă de graţie de o jumătate de an, voi pune o interdicţie pentru reprezentaţiile cu această piesă în spaţiul lingvistic şi teatral german. El voia să realizeze neapărat „ceva nou“ cu mine pentru scenă. Da, am spus, după ce îmi pune în scenă *Plebeii*. Şi aşa mai departe. O seară reuşită, mai ales că şi Naumann (Rowohlt), care ar vrea să cumpere editura Aufbau înainte să pună mâna pe ea Suhrkamp (Unseld), a fost şocat când i-am asigurat că autorii de la Aufbau, la sfatul meu şi al lui Härtling, vor să se protejeze de bunul plac editorial printr-un statut al consiliului de autori.

Gazda, Knut Nevermann, care în 1968, când era de stânga, a refuzat dur cererea mea „revizionistă“ de a colabora la o iniţiativă electorală social-democrată, a devenit între timp atât de loial statului şi atât de binecrescut, încât trebuie să mă îmboldească tot timpul – dar este şi adorabil, ca şi Marie a lui; şi, în afară de asta, atunci am pronosticat că ne vom reîntâlni cu cei de stânga peste nişte ani, atunci când vor apărea din nou, zâmbind amabil, dinspre dreapta. Acum Knut Nevermann nu e de dreapta. Între timp e nici-nici, însă măcar e adorabil. Iar Ute (în violet) a fost frumoasă toată seara.

După-amiază, musafiri de la Schwerin: domnul şi doamna Ürkwitz. Amândoi se plâng, cum fac în momentul de faţă toţi cei din R.D.G., de preţurile prea mari, în special la alimente, fiindcă sunt, în parte, mult mai mari decât cele vest-germane. Până acum HO şi Konsum[1] au deţinut monopolul comercial tradiţional. Acum urmează ca SPAR şi alţi comercianţi cu amănuntul de tip *discount* din Vest să spargă acest monopol. Însă deocamdată se

1. Mari cooperative de consum din R.D.G.

fac cumpărături în zonele din apropierea graniţei şi în Berlinul de Vest, ceea ce ar putea, desigur, să urce preţurile şi aici. Se constituie comunităţi de cumpărături, care trimit pe cineva dincolo cu maşina (şi camionul) şi cu liste de cumpărături. La această evoluţie a lucrurilor nu m-am aşteptat nici măcar eu, pesimistul. Nu-i de mirare că, având salarii şi retribuţii mici, oamenii se plâng: Dar este mai rău decât înainte! Mai ales că la pantofar, spune *Frau* Ürkwitz, perioadele de aşteptare sunt la fel de lungi ca înainte, la preţuri mai mari. Probabil că asta va fi tonalitatea predominantă în următoarele luni: găsirea de cusururi şi lamentările.

Behlendorf, 8.07.'90

După un somn lung, căruia nu i-a supravieţuit nici un vis, am trecut de la cărbune la creion: un format vertical având în prim-plan cuibul de mierlă pe care mi l-a adus Ute. Desenul e început şi acum trebuie să aştepte întoarcerea mea. Mâine, la Berlin.

De la Behlendorf la Berlin, 9.07.'90

Aşadar, asta a fost: nemţii, care joacă mai bine, sunt campioni mondiali. Imediat după aceea s-a sărbătorit în manieră germană: în întreaga republică, cu mai mult zgomot şi mai multă fericire decât la căderea Zidului. Între timp DM a împlinit o săptămână în R.D.G. şi deja şi-a pierdut o parte din strălucire, ba, mai mult, se dovedeşte a fi, în mod perfid, o valută într-adevăr forte.

Cele trei desene în format mare, create în opt zile, m-au epuizat. Oare ar trebui să povestesc *Unkenrufe* la prezent?

În săptămânile astea trebuie să validez materialul antum pentru arhiva Academiei şi să finanţez şi să

prezint noul premiu al fundației Chodowiecki. Toate acestea în perspectiva nu tocmai reconfortantă ca Berlinul să devină capitală – pentru cine? Republica Federală mare? *Deutscher Bund*? Sau, cum mi-ar conveni mie: *Bund deutscher Länder*?

Berlin, 10.07.'90

După-amiază, când am mers cu Nele, care a venit de la școală voioasă ca întotdeauna, mai întâi la bancă – Nele a spus: „Să jefuim banca" –, ne-am așezat, Nele cu un cornet de înghețată, pe o băncuță, vizavi de restaurantul italian. I-am explicat în cuvinte cât se poate de simple conflictul dintre Ute și Ingrid și cauza acestuia. Nele a înțeles totul și s-a străduit să-mi ușureze vorbăria.

După câteva ore de dictat scrisori, am ieșit cu Maria pe Rheinstrasse, pentru o gustare italiană. Maria este o bună ascultătoare. – Acum la Jurek Becker și la Christine a lui. Alaltăieri a venit pe lume copilul: Jonathan.

Behlendorf, 13.07.'90

Mă întorc epuizat de Berlin, de munții de corespondență, de ciondăneala familială. – Jurek Becker tată. Locuința, odinioară îngrijită, aproape cu stil, acordată pentru viața în doi, seamănă acum cu un câmp de bătălie. Jurek se vede înșelat în prietenia lui cu Manfred Krug de când și acesta cântă pe coarda naționalistă. Deoarece vede Berlinul următorilor zece ani ca pe un șantier uriaș – și pentru că la Berlin toți copiii suferă de crup –, vrea să își stabilească o a doua reședință pe Schlei, în apropiere de Kappeln: un loc cu apă.

Iar Ingrid – ce ușurare – a găsit o casă în Uckermark și a cumpărat-o printr-o strângere de mână. Pare a fi

un sat pe jumătate depopulat, într-o zonă unde stau foşti locuitori din Stettin, care acum sunt siguri că, în urma unificării germane, în curând Stettinul va fi din nou „al nostru“. Istoria ca proces invers: *Unkenrufe*.

Văduvul şi văduva ar putea găsi chiar de la început, în timpul vizitei la cimitir, de Sărbătoarea Tuturor Sfinţilor, în cimitirul fost german, apoi polonez, apoi nefolosit de la mijlocul anilor cincizeci, lângă monumentul eroilor ruşi şi vizavi de Hagelsberg, o piatră funerară cu o inscripţie în germană, pe care văduvul o recunoaşte ca fiind piatra unui stră-unchi dinspre mamă.

În R.D.G. izbucneşte haosul social. Până şi Raoul, care, pragmatic, voia să mă liniştească, vede acum confirmate „prevestirile mele rele“. Faptul că am avut dreptate mă indispune. Ieri şi azi, corecturile la convorbirea pentru *Spiegel*, tăiată de mai multe ori, şi la cea de la *Neue Gesellschaft*: expediate şi transmise prin telefon.

Ute mă ia de la Mölln.

Behlendorf, 14.07.'90

La două săptămâni de la introducerea mărcii vest-germane în R.D.G.: copilul care a căzut în fântână este declarat vinovat.

Behlendorf, 15.07.'90

În nici cincisprezece minute am ajuns la fostul punct de frontieră Mustin. R.D.G. începe cu o pădurice uscată de mesteceni. Am trecut prin Schwerin, Sternberg şi, după ce am trecut pe lângă Darbel, cotind la stânga după Borkow, am ajuns, după un kilometru, la Woserin, unde, într-o fostă casă parohială (cu doi tei la intrarea în curte), locuiesc Christa şi Gerd Wolf: aproape două

ore de mers cu maşina printr-un peisaj imens, care la Woserin aduce cu zona noastră din jurul Behlendorfului, însă suprafeţele mari ale cooperativei agricole de producţie (C.A.P.) fac peisajul mai monoton. Din pricina reclamelor la produsele din Vest – Camel, îngheţată Langnese –, parcă aşezate deasupra lor, şi a firmelor proaspăt vopsite ale prăvăliilor, localităţile cenuşii par acum şi mai cenuşii,

La soţii Wolf a venit în vizită o autoare din Hanovra, Elisabeth Lenk. Vizita a început în grădină, cu multe feluri de prăjitură cu frecăţei. Mai târziu, în bucătărie, Gerhard Wolf a scos o raţă de la cuptor. Terenul lăsat în paragină, locuit şi de o fiică a Wolfilor, cu soţul ei şi doi copii: Anton şi Helene. Anton i s-a adresat înfricoşat inofensivei noastre Kara cu „tu câine mare".

Atât de relaxată şi de puţin rezervată nu am văzut-o încă niciodată pe Christa Wolf. Însă mi se pare că îşi bate capul excesiv cu ea şi cu povestea ei, lungită prea mult. Neglijenţa (explicabilă) de a nu fi ieşit din partid atunci când, după retragerea cetăţeniei lui Biermann şi protestul care a urmat, mai mulţi scriitori, printre care Kunert, Sarah Kirsch şi, de asemenea, Gerhard Wolf, au fost excluşi din SED; ea a scăpat cu o mustrare. Semnătura de protest nu şi-a retras-o niciodată. Rolul lui Kant[1] de pe vremea când era adjunctul lui Hager[2].

1. Hermann Kant (n. 1926), scriitor din R.D.G., membru al SED, acuzat de a fi fost colaborator neoficial al Stasi şi de a-l fi spionat, începând cu 1961, pe Günter Grass.
2. Kurt Hager (n. 1912), membru al Comitetului Central şi al Biroului Politic al SED. A avut o influenţă hotărâtoare asupra politicii culturale şi a educaţiei în R.D.G. şi a fost considerat ideologul-şef al SED.

Se pare că nu rezistă public reproşurilor generale, vizibil nedrepte, care urmăresc să o distrugă, deoarece unele dintre aceste crestături pe răboj fac parte din lucrurile de care se acuză permanent şi ea, cum ar fi tăcerea ei la ocuparea Cehoslovaciei, în august '68.

Vizita noastră la soţii Wolf îmi confirmă că am avut dreptate să îi ţin partea în campania actuală, cum am făcut-o ultima dată în convorbirea din *Spiegel*, care va apărea mâine.

Ciudat cum domină ea, chiar dacă Gerhard Wolf se dovedeşte a fi cel cu mintea limpede, căci de cele mai multe ori el îşi păstrează părerile pentru sine; un ritual exersat. Printre altele, frânturi de conversaţie despre vise, nepoţi, pescarul de pe lacul apropiat, care nu-şi mai vinde captura la restaurant, fiindcă (după introducerea DM) nu mai vin oaspeţi. Chiar înainte de plecarea noastră – o conversaţie despre maşini –, îmi mulţumeşte în mod inutil pentru sprijinul solidar.

Ar trebui să-mi motivez încă o dată pledoaria pentru Christa Wolf. Întrebările lui Karasek sau Peter Glotz nu au atins miezul problematicii; de altfel, atacurile grosiere permit doar o apărare grosieră, adică masivă.

După ora 23 am călătorit înapoi pe şoseaua pustie; cu atenţia abătută de la noi înşine, Ute şi cu mine am fost volubili. Vreau să văd cum mă întorc la desenele mele.

Behlendorf, 17.07.'90

Desenez. Pornind de la desenul în format mare, în creion, început încă înainte de călătoria la Berlin, mi-a fost uşor să încep o coală în cărbune. E ca şi cum aş vrea să mă îngrop în acest peisaj lunar de lignit, între

movile de deşeuri, mai ales că marile evenimente politice nu prea îmi dau de ales.

Kohl îşi sărbătoreşte succesul în Uniunea Sovietică. Situaţia economică mizerabilă îl constrânge pe Gorbaciov să recunoască, în schimbul acceptării ruşinate a cinci miliarde de mărci vest-germane, calitatea de membru NATO pentru întreaga Germanie. O decizie plină de consecinţe pentru viitor (până dincolo de anul 2000), care înghesuie din nou Polonia între doi giganţi. – Dacă Germania de Vest este membru NATO, ce ne împiedică să păstrăm spaţiul dintre Elba şi Oder nemilitarizat, dacă tot se pretinde că NATO nu mai vede în Uniunea Sovietică un duşman? Vecinii din Vest sărbătoresc cu inima strânsă „succesele germane“, dându-şi silinţa să nu cadă pradă tonului grosolan al englezilor. Gross-Bundesrepublik domină deja, căci ea impune ritmul, fixează termene şi îşi demonstrează puterea economică. În acelaşi timp, haosul din R.D.G. creşte. Oskar Lafontaine apare acolo pentru prima dată în public, precaut, felicitându-l pe Kohl în faţa unor muncitori constructori care fac o demonstraţie şi dozându-şi critica în porţii mici.

După o noapte aproape fără somn: citesc într-o carte cum s-au petrecut lucrurile în Germania în faza finală a Războiului de Treizeci de Ani – rolul principelui elector.

I-am povestit lui Ute pentru prima dată despre planul meu de a transpune acest jurnal, într-o formă condensată şi dezvoltată, în povestirea *Unkenrufe*.

Astăzi are loc conferinţa Doi plus Patru plus Polonia.

Behlendorf, 18.07.'90

Ute a plecat la mama ei bolnavă, la Freiburg. Ne temem de un cancer. Vrea să rămână o săptămână sau mai mult. Mie îmi place să rămân singur cu câinele. Am

început imediat să lucrez la proiectul „Signatur“, rămas prea multă vreme deoparte: pe o primă coală (în cărbune), păsări în fața unui peisaj, iar textul „Străvechile mele păsări au revenit“ este așezat de data aceasta într-un decor nou, între Cottbus și Senftenberg, acolo unde lignitul iese la suprafață. – Să fac trecerea la scrisoarea din Altdöbern, care ar putea umple o jumătate de pagină dintr-o coală dublă.

S-ar zice, în limbajul actual, că „unitatea“ a „mers“. Acum credite de miliarde urmează să subvenționeze agricultura care se prăbușește, orașele și comunele vlăguite. Trăiască economia de piață! Polonia vrea acum și ea – la fel ca Uniunea Sovietică – să încheie cu Germania un tratat general, care, desigur, de dragul economiei, nu urmează să se numească așa. Nici n-a fost bine recunoscută granița Oder-Neisse, că deja trebuie europenizată, adică făcută permeabilă, astfel încât economia, adică cea germană, să se poată dezvolta liber.

Să scriu un portret al germanilor, cum trec ei granița, de data aceasta pașnici, înarmați doar cu bunuri de consum și credite avantajoase. Până la urmă nu se va putea chiar fără drept de instalare în teritoriu. Avantajele amplasamentului trebuie asigurate. Astfel politica dictează acțiunea povestirii mele *Unkenrufe*, deocamdată doar în curs de elaborare. (O nouă împărțire a Poloniei în zone de interes economic nu s-ar putea numi, pe înțelesul tuturor, „europenizare“?)

Behlendorf, 19.07.’90

Dacă acum povestitorul din *Unkenrufe* ar avea asemenea ambiții literare, încât o narațiune plană să-i repugne, caracterizarea personajelor să i se pară ridicolă și să considere trivial tot ceea ce este real, atunci – marcat

de anii cincizeci – ar trebui să oscileze între Noul Roman şi Poezia Concretă. O oscilaţie bizară, care este ţinută permanent în frâu prin acţiunea determinată din afară. Astfel, la început ar putea chiar să fie prezentate pe larg, cu patima detaliului, amplasamentul topografic al zonei şi pătrunderea standurilor de flori din Piaţa Sf. Dominic, până când, în sfârşit – prin forţa împrejurărilor –, are loc cumpărarea florilor. Văduvul şi văduva cumpără de la o ţărancă ghemuită într-un colţ ochiul-boului de culoarea ruginei.

Behlendorf, 20.07.'90

Ieri Björn Engholm a venit împreună cu Nilius (de la Hamburg) pentru a lua cheile casei din Portugalia. Bănuiala mea că vrea să se retragă din politică imediat ce are ocazia se întăreşte. În mod excepţional, spune, l-ar putea tenta misiunea de a scoate, din postura de premier, landul Mecklenburg din dezastrul care se prefigurează.

Bucuria sa anticipativă legată de cartea pe care acum a scris-o şi el. O generaţie de politicieni, printre care se numără şi O.L., cărora le lipseşte pasiunea. Ar putea face şi altceva: să privatizeze, să conducă o galerie de artă etc. Pe de altă parte tocmai această labilitate îi face umani.

Desenez un format vertical şi pentru „Signatur". În Berlinul de Est Coaliţia e pe cale să eşueze din cauza procedurilor electorale.

Trebuie să pregătesc o comunicare de 10 minute pentru congresul de la Oslo (la sfârşitul lui august): despre ura celor ieşiţi în pagubă. Despre victoria târzie a perdanţilor: Germania şi Japonia. Nedreptatea socială ca mediu de cultură pentru o ură care se regenerează

continuu. Două feluri de germani. Şi alături de germanii de rangul al doilea stau în curând cetăţenii de rangul al treilea şi al patrulea, cehii şi polonezii, care se pierd în ura lor faţă de ruşi. Peste 80 de milioane de germani ca obiect al invidiei şi al urii. Scurtimea textului cere teze. Ură din motive rasiale (evreii), religioase (Islamul) şi motive care ţin de dependenţa politică de-a lungul câtorva secole (polonezii şi ruşii), la care se adaugă motive ideologice (comuniştii şi capitaliştii) şi, nu în ultimul rând, cauze sociale.

Behlendorf, 21.07.'90

Singurătatea îmi prieşte, mai ales că bătrâneţea devine insistentă, iar obişnuita singurătate în societate, insuportabilă. De asemenea, înfrângerile (nu doar cele politice) devin mai inevitabile.

Desenul la „Signatur“ permite reveniri: astăzi, în creion, „Calcanul“.

Soţii Nevermann mă vor lua în scurt timp la aniversarea unei zile de naştere în apropiere, pe malul lacului Behlendorf: senatorul pe probleme de mediu Kuhbier de la Hamburg împlineşte nu ştiu câţi ani.

Oricât de iraţională pare orice ură, ea are totuşi motive reale. (Pentru Oslo.)

Behlendorf, 22.07.'90

Am ajuns înapoi la miezul nopţii: o aglomerare de funcţionari de stat, arhitecţi, miniştri, soţii, plăcuţi, stingheri şi interesanţi, într-o casă ţărănească primitoare, reamenajată discret. Prăjituri de casă. Plimbarea până la lac. (Vizavi de satul Behlendorf.) Un mic golf ca plajă. Un turn din lemn demodat, pentru sărituri.

Unii dintre domni fac baie. Mai târziu amuţesc, fiindcă râsetele care zburdă în jurul meu, provocate de subiecte funcţionăreşti şi de serviciu sau de constatarea că în R.D.G. lipsesc notarii bine pregătiţi, pe mine nu mă entuziasmează. O adunare de liberali de stânga bine situaţi: capabili şi neliniştitor de echilibraţi. Toastul celui mai în vârstă dintre fraţii Kuhbier, despre monstruosul lor tată şi cum au avut de suferit sub dominaţia lui; scurta mea replică în favoarea tatălui mort şi, prin urmare, mut şi împotriva cincvagenarilor care pretind că suferă încă efectele de durată ale greşelilor de educaţie. (Şi asta s-a receptat cu amabilitate.) Amuzantă fiica puberă a stăpânilor casei: lălâie, roşcată.

Iar astăzi, după ce am schiţat un desen pentru „Signatur", au venit Bruno, Susan şi drăgălaşa mea nepoţică Ronja. Un fiu tandru. Am mers cu bicicleta lui Ute şi cu tandemul la Berkenthin, am mâncat acolo *Königsberger Klopse*[1] şi am pedalat apoi pe malul canalului, pe sub plopi, până la ecluza Behlendorf. – Vreme frumoasă de vară, cu vânt şi o secetă continuă.

Behlendorf, 23.07.'90

Grădinarii vin deja devreme. Ingrid Krüger mi-a anunţat la telefon – după puţină flecăreală – sosirea lui Nele după-amiază târziu. Aşa că mi-a mai rămas timp pentru o „semnătură". Pentru colile în format mare îmi lipseşte momentan imboldul, fiindcă sunt concentrat asupra formatului „Signatur". Mă mai uit la ciondăneala coaliţiei din Berlinul de Est, dar doar cu neplăcere (iar acum şi cu un interes tot mai scăzut). Aceste frecuşuri,

1. Specialitate culinară din Prusia Răsăriteană, un fel de perişoare cu sos alb şi capere.

care mai țin doar de politica de partid și ignoră problemele veritabile ale populației. Acum se prăbușește și industria extractivă de potasiu: presiunea concurenței vest-germane.

Unul dintre grădinari prinde esențialul: „Kohl se impune“. Celălalt grădinar spune: „Dar oamenii din R.D.G. au vrut asta. Așa că nu mi-e milă de ei“. – Rolurile sunt deja împărțite: populației est-germane îi revine (iarăși) rolul de ratat, de perdant.

Vreau să încerc (încă înainte de venirea lui Ute) să schițez un plan pentru *Unkenrufe* sau să fac o listă cu materialul existent. Și o înșiruire cronologică a unor evoluții paralele.

Behlendorf, 27.07.'90

Ieri a plecat Nele. Trei zile senine: tatăl și fiica. Vizită la Lübeck, prin pădure, înot la lacul Behlendorf. O învăț pe Nele să înoate pe spate, îi arăt (mândru) săritura mea cu capul în jos de pe trambulina de 2 metri, gătesc pentru ea: *zucchini*, măr cu cartofi prăjiți și cubulețe de slănină. Mai apuc să lucrez două-trei ore la „Signatur“. Doar planul pentru *Unkenrufe* trebuie să mai aștepte. Momente de fericire: să merg cu copilul, mână în mână, prin pădure.

Vizita lui Stephan Lohr cu soția. Ca și Wolfram Schütte (*Frankfurter Rundschau*) mai devreme, la telefon, și Lohr îmi povestește acum despre articolul de nedescris al lui Greiner din *Zeit* și despre un articol din *FAZ*, în care sunt apărat într-un mod perfid de șiretlicurile lui H. Kant. Această consonanță între *Zeit* și *FAZ* îi neliniștește atât pe Schütte, cât și pe Lohr, însă pe mine nu mă mai neliniștește. Acum, după ce astăzi discuția mea cu cei de la *Neue Gesellschaft* este tipărită în prealabil

în *FR*, atacurile se vor înteţi. Vreau să adun acest material, să aştept al doilea tratat de stat şi apoi să fac un bilanţ intermediar; dacă nu la începutul lui august, atunci în Danemarca. Exemplar felul în care se procedează cu Christa Wolf: pe de o parte realizările ei ca scriitoare, pe de altă parte funcţionarii culturali Greiner şi Schirrmacher, care judecă şi oprimă. Încep să cadă verdicte de vinovăţie la adresa populaţiei R.D.G. Cum se poartă germanii cu germanii. Această brutalitate, într-o manieră formală şi politicoasă, trădează deja noul ton al stăpânului în relaţiile cu polonezii şi ruşii, în continuare slabi economic. Poate că ar trebui să preiau în acest bilanţ intermediar cele patru pagini de text pe care le voi scrie în Danemarca pentru Oslo.

Behlendorf, 31.07.'90

Astăzi Ute a plecat iarăşi la Freiburg, la mama ei, care urmează să fie operată la sfârşitul săptămânii ăsteia.

Sunt terminate un desen pe o pagină şi treisprezece pe două pagini pentru „Signatur", sub titlul „Brief aus Altdöbern"[1]. Surprinzător cum au curs, coală după coală, fără nici un concept prestabilit, doar de la distanţa unor perioade de lucru care aparţin trecutului, însă inspirate de peisajele de lignit. Se pune întrebarea dacă mai e posibilă şi necesară o ultimă coală dublă ca epilog, cu trimitere la Calcutta?

Pentru Oslo vreau să analizez pauperizarea socială ca temei declanşator al urii de diferite nuanţe. Preluarea puterii de către naţional-socialişti şi nebunia rasială aferentă cu greu ar fi fost posibile fără şase milioane

1. „Scrisoare din Altdöbern".

de şomeri. Rasismul american, mai ales faţă de negri, evoluează în paralel cu pauperizarea socială a păturilor inferioare, în special a negrilor. Tot astfel, şi pauperizarea continuă şi accentuată a popoarelor din Lumea a Treia va avea ca rezultat o ură de naturi diferite şi din ce în ce mai puternică, care mai întâi se îndreaptă asupra a ceea ce le este apropiat – a altor triburi şi grupări religioase. Pauperizarea probabilă a unor pături largi ale populaţiei din Uniunea Sovietică şi Polonia va genera o ură amestecată cu naţionalism. În pofida unor condiţii aparent favorabile, în interiorul populaţiei R.D.G. aşteptările iniţiale legate de minunea DM sunt pe cale să se transforme în dezamăgire. Numărul şomerilor, care creşte în salturi, atitudinea arogantă, de atotştiutori şi şefi, a stăpânilor vest-germani, perspectiva previzibilă de a fi din nou păcăliţi, de a fi eternii perdanţi, ba acum şi rataţii, ar putea face să apară germenii urii, din care nu ar lipsi ura de sine. După prăbuşirea despotismului şi a economiei de penurie comuniste, sunt puse acum la încercare sistemul capitalist şi ideologia sa, dura economie de piaţă şi puterea băncilor.

În R.D.G. (la patru săptămâni după introducerea DM) se înmulţesc ştirile despre catastrofe. Astăzi ministrul Muncii, doamna Hildebrandt, a vorbit despre prăbuşirea economiei şi despre emigrarea accentuată în Vest a tinerilor muncitori calificaţi şi a ucenicilor; toate acestea, stări de fapt pe care le-am prevăzut şi care acum, când se împlinesc, nu-mi induc o stare de veselie.

Ieri şi alaltăieri au fost aici Antje Vollmer cu Johannes al ei. Ne-am dat seama ce puţin a mai rămas din speranţele noastre (nici atunci prea mari) de la întâlnirea din Tutzing. E ciudat cum lumea se ceartă la televiziune

pe tema „Berlinul – capitală“ sau pe cea a modalității corecte de desfășurare a alegerilor, în timp ce gaura fiscală – treizeci de miliarde – crește și iar crește.

Behlendorf, 1.08.’90

O zi fierbinte; îmi ard ochii. Nu mă ajută nici ochelarii cei noi, nici picăturile de ochi. Oare și aici, la țară, aerul e bogat în ozon? Sau să consider acest rău supărător (de la Calcutta încoace) un cadou al vârstei?

Și totuși o zi senină, de muncă liniștită, concentrată. Înainte de amiază a luat naștere o altă și ultimă foaie dublă pentru „Signatur“: Calcutta (în imediata vecinătate a Altdöbernului), un desen în cărbune.

Apoi, după ce mi-am luat avânt de mai multe ori, am schițat în creion pe carton Bristol, în format orizontal, melcul dublu în fața unui peisaj de lignit – ca și când și respectiva creatură ar fi așteptat acest ținut cu orizont.

După aceea, deja obosit de desen, am început să schițez pentru *Unkenrufe* planul 2, în cinci părți: mai întâi introducerea, într-unul din cele cinci blocuri de desen înhățate de la Altdöbern la lichidarea de stoc, dar fără a fi sigur de perspectiva narativă și de registru. Pentru prima propoziție îmi rămâne timp până la sfârșitul anului.

Cât de prezentă în casă și, în același timp, cât de departe e Ute.

Miniștrii din R.D.G. sunt îndemnați de la Bonn să nu răspândească vești proaste. Dolarul cade la 1,59. La sfârșitul săptămânii vreau să plec la Berlin și apoi în Uckermark, pentru a vedea casa cumpărată de Ingrid. Sunt bucuros că cele două și-au găsit un loc al lor. Ingrid la telefon: ca întotdeauna, agitată. Dacă nu ar exista planșeta mică și cea mare. Îmi ard ochii.

Behlendorf, 2.08.'90

Irakul a intrat cu trupele în Kuweit. Cum au loc – astăzi, la fel ca ieri – războaie de cucerire sub scutul marilor puteri.

Lucrez mai departe la melcul dublu. O zi fierbinte. Timp de o oră am tot mutat furtunul prin grădină. Muncesc cu băgare de seamă la planul pentru *Unkenrufe*. Se semnează mârşavul tratat electoral. Încă nu m-am decis dacă voi participa la alegerile acestea, dar dacă da, atunci voi alege Bündnis 90, prin Verzi. La Karlsruhe, primele îndoieli privitoare la tratatul electoral.

Seara au fost aici soţii Bissinger, iar mai târziu Eva şi Peter Rühmkorf. Am suferit veseli de Germania.

Behlendorf, 3.08.'90

Acum începe fuga în statul unitar. Kohl devansează alegerile pentru 14 octombrie, se pare că la dorinţa premierului R.D.G., de Maizière. Vrea să depăşească prin acest şiretlic haosul economic şi social. Mă tem că, dată fiind slăbiciunea de durată a SPD, îi vor ieşi socotelile

„Melc dublu ajuns la ţintă“ e gata. Vreau să mă concentrez asupra planului pentru *Unkenrufe* şi să schiţez un concept pentru încă un text, pe care îl voi dicta la Berlin: „Ein Schnäppchen namens DDR“.

Seara târziu: Lafontaine, de la Paris, bătăios, serios, cu o critică precisă, însă tot fără o idee alternativă. *Unkenrufe* gata ca plan, ar putea deveni o poveste mlădioasă, de un comic amar, de 180 până la 200 de pagini.

După-amiază m-a vizitat sora mea, care îşi sărbătoreşte acum, anticipat, a şaizecea aniversare a naşterii (pe 23 septembrie). Apoi a venit primul soţ al lui Ute, Bruno Grunert, cu Annette şi doi copii, plus o căţea cu

şase căţeluşi: 1.000 DM bucata. Veneau din Møn: Marea Baltică miroase urât, a putred. Arşiţă constantă, ba nu, tot mai intensă. Valorile ozonului ridicate în nord.

De ce rămân imperturbabil, concentrat asupra desenelor mele? Ieri a murit Norbert Elias, unul dintre ultimii „învăţaţi". Am mâncat seara, cu ouă jumări, unul dintre cei douăzeci şi cinci de păstrăvi pe care i-a pescuit domnul Lübcke din iaz.

Behlendorf, 4.08.'90

Arşiţa se înteţeşte. Franz, fermierul nostru ecologist, se plânge la telefon de a treia vară secetoasă. Şi sub acest clopot de arşiţă are loc unificarea Germaniei ca demers falimentar. Cu toate acestea vreau ca de luni, la Berlin, să încep textul „Ein Schnäppchen namens DDR". Ideile ar fi următoarele:

1. bilanţul după doar o lună de faliment: case de bani goale, şomaj,

2. refugiul în încălcarea constituţiei: alegeri pe 14 octombrie, procedura electorală,

3. germanii de categoria a doua: urmările sunt ură, invidie, sentimente de inferioritate,

4. ideologia retuşată: economia de piaţă,

5. lipsă de bună-cuviinţă şi demnitate – nici o idee, însă un chilipir,

6. felul în care se poartă germanii cu germanii ne face să nu ne aşteptăm la nimic bun pentru polonezi,

7. democraţia suferă deja: încălcări ale Constituţiei sub nasul Parlamentului, vânarea intelectualilor concomitent cu cruţarea Stasi. Consonanţa presei. Oamenii trebuie avertizaţi cu privire la această Germanie care se formează acum. Desconsiderarea opoziţiei.

8. mentalitate de *Blitzkrieg*. Ca şi când Germania şi Japonia ar fi câştigat războiul. Cultura nu apare.

9. pericolul ozonului. Inconştienţa generală.

Întregului îi lipsesc începutul concret şi cadrul. Ar trebui să iasă douăsprezece pagini. Poate călătoria în Uckermark îmi va permite să înţeleg mai multe.

Deocamdată s-a sfârşit cu desenul, cu aceste ceasuri şi zile în faţa planşetei mari, cu lumina nordică bătând dintr-o parte. După revenirea de la Berlin, bate la uşă plecarea la Møn.

Gorkow, 5.08.'90

Călătoria la Berlin a făcut ca două doamne mai în vîrstă din compartiment s-o categorisească pe Kara drept câine care ar putea apărea la televizor. Maria ne-a luat de la Bahnhof Zoo. Forfota obişnuită de acolo, intensificată până la absurd. Un beţiv la bustul gol le strigă clienţilor restaurantului gării, aşezaţi afară, o predică despre pocăinţă. I-am arătat Mariei desenele pentru „Signatur". Cu câtă exactitate precaută le-a comentat. Mai târziu, la restaurantul grecesc: Kara, câinele de ţară, a savurat mirosurile cu care erau marcate străzile din Friedenau.

Astăzi, la ora 10, Heike şi cu mine am pornit spre Uckermark, la Gorkow, pe autostrada plină. Izbitor de mulţi şoferi din R.D.G. cu maşini din Vest. Am cotit în apropiere de Pasewalk. După douăzeci şi cinci de kilometri, satul Gorkow, pe jumătate degradat. Acolo, o casă pentru o familie, cu grajduri şi coteţe în grădina lăsată în paragină, locuită deja, după cum s-a dovedit, de Ingrid şi Nele. Directorul editurii Reclam din Leipzig şi urmaşul lui Marquardt este un tânăr pe nume Richter, după ce nulitatea de Opitz a fost revocat din funcţie. Şi el şi-a cumpărat, fireşte că ieftin, o casă în sat. Baie în

lac. Oamenii de la locul de scăldat, parcă din anii cincizeci. Cabinele aşezate pe bare (înalte până la genunchi). Multe femei încă tinere şi totuşi deja prea grase, care stăteau întinse ca nişte morse. Târziu după-amiază, prin Randowbruch, cu o şefă de C.A.P. grasă, la un padoc de cai Haflinger. Să cumpăr un cal castrat pentru Nele, care, ca şi Laura cândva, e înnebunită după cai? Mie îmi place peisajul mlăştinos, uşor colinar, sărac, nisipos, ca uitat de lume şi, probabil, fără nici o şansă de bunăstare în viitor.

Mă bucur – oricât sunt de distrat – pentru Ingrid şi Nele, care şi-au găsit aici locul potrivit. – În timpul călătoriei cu maşina Eike îmi prezintă proiectul său de film, despre o fostă filială Mercedes, care a funcţionat în timpul războiului cu deţinuţi din KZ şi cu ucraineni condamnaţi la muncă silnică şi care acum urmează să fie pusă din nou în funcţiune de Mercedes, ca fabrică de camioane, cu promisiunea vagă de a prelua 4.000 din cei 7.000 de muncitori.

Târziu, când l-am întâlnit în Niedstrasse pe Raoul, care se întorsese de la Elskop, mi-a sărit în ochi predispoziţia lui de a face burtă, ceea ce m-a supărat, de parcă fiii mei nu ar avea voie (sau nu încă) să imite burta tatălui.

Pentru diseară şi-au anunţat vizita Christoph Hein şi soţia lui. Locuiesc la douăzeci de kilometri distanţă, tot într-o casă familială construită în anii cincizeci, pe care au putut-o cumpăra ieftin chiar înainte de uniunea monetară şi pe care acum o extind. L-am văzut, uscăţiv, fragil şi totuşi rezistent, în salopetă, la masă cu zidarii, care la C.A.P. primesc patru mărci pe oră, în timp ce la el sunt plătiţi pentru sfârşitul de săptămână cu 15 DM. Unul dintre zidari a fost deja racolat în Vest. În industria

construcţiilor lipsesc comenzile, deoarece comunele nu au bani, astfel încât şi (chiar şi) firmele de construcţii se află în pragul falimentului.

Behlendorf, 9.08.'90

Cele trei zile (cu câinele) la Berlin m-au ţinut în mişcare. În sfârşit plouă.

În prim-plan, pericolul unui război iminent în Orientul Apropiat. Dacă priveşti mai atent, naţiunile care au industrie tehnologică şi de servicii (acum şi Uniunea Sovietică) sunt opuse ţărilor sărace în materii prime din Lumea a Treia. La asta se adaugă disputa pe tema alegerilor şi a aderării în Germania dublă şi în curând unitară. Lafontaine începe să lupte. În momentul de faţă SPD-ul îl susţine – dar pentru câtă vreme? În timpul unei convorbiri nocturne cu Peter Schneider – cu vin şi şnapsuri de fructe – am discutat despre o eventuală susţinere a unei viitoare coaliţii SPD-Verzii-Bündnis 90 pentru începutul lui septembrie.

Fiindcă a trebuit să dictez pentru conferinţa de la Paris din 25 septembrie un text de cinci pagini, nu m-am putut pregăti pentru Oslo. Treabă pentru Møn.

Expediat „Signatur" lui Rommerskirchen.

Behlendorf, 10.08.'90

Dezbaterea de ieri din Bundestag a avut un singur punct culminant: discursul scurt al lui Antje Vollmer, care, conştientă de sine, a considerat atitudinea germanilor faţă de ei înşişi şi faţă de alţii – spre exemplu, faţă de polonezi – un etalon pentru acţiunile viitoare şi a dedus din procesul democratic din 1968 dreptul politic de a conduce pentru Bündnis 90/Verzi. Discursul lui

Lafontaine – deşi corect în sfera social-politică – a rămas, ca de obicei, lipsit de vreo dimensiune suplimentară. Acum data alegerilor rămâne totuşi 2 decembrie.

Vizita lui Steidl: ultimele litografii cu copaci semnate şi exemplare din *Totes Holz*.

Corectez textul pentru Paris, vreau să-l rescriu mâine. Ute a venit târziu. Bucuria cu care am aşteptat-o.

Telefon la Laura şi Ralf: griji legate de locuinţă. Mă îndoiesc că pe parcursul următoarelor luni voi reuşi să încep să lucrez cu concentrare la manuscris – la *Unkenrufe*; politica face prea multe valuri. Mai că aş fi preferat ca pe 14 octombrie să se ajungă deja la alegerile care vor decide totul: tăcerea dezolantă de după ele m-ar fi putut îndemna la lucru.

Behlendorf, 12.08.'90

Sunt epuizat. Ce m-a adus în starea asta? Desenele în format mare? Dar şi această nouă Germanie, care prinde formă ca şi când nu ar exista alte posibilităţi, civilizate; mereu trebuie să fie foarte mare, ca o operă care îmbină toate artele.

Iar mâine plecăm la Møn, unde mă pot refugia în pădure.

Am acoperit şapte plăci de cupru. Vreau să desenez mai mult cu creion şi cu grafit. Trebuie să iau maşina de scris cu mine. Să scriu pentru Oslo şi un pasaj despre ură şi „războiul sfânt". Textul pentru Paris, „Einige Warnschilder"[1], e gata, e mai tăios şi cu siguranţă audibil, aşa cum ar trebui să fie avertismentele. Citesc despre Chodowiecki: ce hărnicie de-o viaţă în format mic!

---

1. „Câteva indicatoare de avertizare".

Ulvshale / Møn, 13.08.'90

Marea Baltică se întindea deja, plumburie, sub zăduful nemişcat. Vogterhus ne aşteaptă (acum a cincisprezecea vară). Iarba galbenă, mestecenii deja galbeni, murele uscate. Deşi soarele stă în dosul pâclei şi al unor văluri de nori, înţeapă şi străluceşte atât de intens, încât a trebuit să plec de la masa din faţa casei, pe care altminteri o răcorea întotdeauna o briză.

Ute şi-a uitat geanta pe bac (pe puntea principală). Am observat abia când eram deja pe puntea de maşini. Am alergat la puntea de încărcare, am rugat să se anunţe la difuzoare pierderea ei, am căutat pe puntea principală: zadarnic. Între timp Ute a dus maşina într-o parcare, a alergat din nou pe vapor şi s-a întors peste jumătate de oră cu geanta: cineva (ea e de părere că din R.D.G.) o găsise şi o predase la biroul de obiecte pierdute. Sigur că s-a cuvenit să plătim 100 DM recompensă.

Abia ce am ajuns, mi-am şi aranjat micuţa cameră de lucru (cu lumină dinspre nord), cu vedere spre mare: creioanele, pensulele, cărbunele, tutunul, *cigarillos*, chibriturile, pipele. Pe o scândură, cele şapte plăci de cupru, acoperite. Maşina de scris Olivetti, tot prea scundă, pe un dulăpior. Un buchet cu pene de pescăruş şi de gâşte sălbatice stă aici de anul trecut, pentru desen. – Deasupra casei, deasupra pădurii din spatele ei, deasupra pajiştii, până la dune, sunt tot timpul pescăruşi, însă fără ţipete: totuşi agitaţi pe fundalul cerului palid şi strălucitor.

Acum doi ani, aici, în pădure, în spatele casei, au luat naştere primele desene pentru *Totes Holz*. În câteva zile cartea va fi distribuită.

Ulvshale, 14.08.'90

După o noapte agitată, în care m-am luptat cu nişte ţânţari neobişnuiţi, şi după primul salt înviorător în Marea Baltică, la Klintholm Havn, unde am cumpărat cambule şi heringi de pe cuter, am încercat să intru în atmosferă în pădure, desenând în faţa motivelor care, de doi ani, îmi sunt familiare, şi m-am oprit deocamdată, cu creion şi grafit pe un format vertical, la un rezultat care permite continuarea cu alte lucrări, poate chiar (după faza în creion) cu desene compacte în cărbune; însă cu asta tema dată trebuie să se încheie (dacă e de încheiat). – Cele trei desene din cartea de schiţe, pe care le-am făcut în cimitirul evreiesc din Praga, ar putea fi un imbold pentru gravuri; litografiile ar fi doar traduceri.

De data asta mi-e greu să ajung la Ulvshale-Vogterhus. Mănunchiuri întregi de gânduri legate în reţea cu R.D.G. (Altdöbern, Uckermark) trebuie retezate. Rămâne întrebarea dacă nu ar fi fost mai corect (mai logic) să mă cazez paisprezece zile în Saxonia sau în Lausitz decât să vin, de hatârul lui Ute, din nou aici.

Vreau să pornesc maşina de scris şi să mă întorc acolo scriind.

Ulvshale, 15.08.'90

N-am avut somn. Spre miezul nopţii a plouat cu stropi mari timp de zece minute. Mi-a rămas doar să macin gândurile neterminate. Apoi această căscioară, care an de an ne culcă împreună, ca şi când ar fi creată pentru dragoste. Şi Ute, care an de an cercetează cei patru pereţi şi tavanul, căutând ţânţari. Urmele pliciului ei. Lectura mea înaintea nesomnului: *Malte Laurids Brigge*. Ciudată pentru aceste vremuri şi totuşi potrivită, deoarece

cartea asta exprimă zadarnic dorința, ba nu, chemarea propriei morți. Cât de exact și de îndepărtat de neclaritate poate fi Rilke. O carte care va rămâne, în măsura în care cărțile vor mai rămâne.

După înot, oricât am fost de obosit, am cumpărat heringi de pe cuter: încă trăiau. Pescarii jupoaie pielea cambulelor în barcă și hrănesc cu ea pescărușii: un popor fără ierarhie, doar dacă nu se impune cel mai puternic – un comportament apropiat de cel uman.

Un scandal în războiul din Golf, posibil în orice zi, ar fi și s-ar putea declanșa chiar și mâine dacă Irakul ar ataca marile orașe israeliene cu rachete cu gaze toxice și astfel germanii, de care se spune că lumea nu mai trebuie să se teamă, ar participa din nou, indirect, ca furnizori, la exterminarea evreilor. Această posibilitate ar trebui să declanșeze deja proteste, dacă nu în Germania, atunci în străinătate.

Pădurea emană zăduf, este sufocantă. Am desenat totuși în format orizontal, în creion.

Sute de gâște sălbatice trec în zbor, într-o ordine care se dizolvă permanent și se regăsește într-o formă nouă, peste pășunea din fața casei, înspre largul mării. Țipetele lor apar la fel de brusc cum dispar.

Oare văduvul și văduva nu ar putea să lase fiecare, în afară de corespondența lor, și jurnale? Cum ar fi dacă amândoi, în timp ce călătoresc deja prin Italia, pe drumul de întoarcere de la Napoli, i-ar trimite povestitorului moștenirea lor scrisă, ca să „facă ceva cu ea“?

Ulvshale, 17.08.'90

În sfârșit mi-am găsit ritmul de Møn: desenat în pădure, mure în tufăriș, mașina de scris în camera dinspre nord. În plus, o furtună cu tunete și fulgere, urmată azi și de

ploaie, a adus răcoare şi vânt. Trăim din peşte luat de la Klintholm Havn: heringi, cambule. Ştirile transmise de radioul german anunţă, pe lângă slăbiciunea dolarului (1,55), acutizarea conflictului cu Irakul şi eliberarea din funcţie a miniştrilor SPD de către de Maizière. Le simt pe toate foarte aproape, mai ales că am început textul pentru Oslo.

Cândva – chiar anul viitor – vreau, poate cu ajutorul *Unkenrufe*, să mă relaxez şi să renunţ la formele de disciplină asumate. Deja sunt de prea multă vreme la datorie.

Astăzi cu Ute la drum, cu tandemul.

Ulvshale, 20.08.'90

Zilele trec dintr-una într-alta; doar culesul murelor din tufe cere o desfăşurare în timp. Când i-am văzut, acolo unde tufărişul se învecinează cu strâmtoarea, în îngrăditura pătrată a bastionului acoperit de plante din perioada blocadei continentale, pe acei şapte hornari – ucenici şi calfe la vârsta adolescenţei – sărbătorindu-şi cu bere excursia organizată de întreprinderea lor? Sigur că printre flăcăii blonzi, care, cu căciulile lor negre şi îmbrăcaţi în general în negru, arătau că aparţin breslei, zburda gingaşă şi o singură fată. Câţiva flăcăi îşi înnegriseră feţele. O poveste care, istorisită ba aşa, ba aşa, nu trebuie scrisă. I-am mai auzit mult timp.

Micul dejun în pat, fiindcă dis-de-dimineaţă cade o ploaie când puternică, când monotonă. Peste zgomotul ploii se suprapune radioul german: criza din Golf se acutizează; SPD din R.D.G. a părăsit (în sfârşit) coaliţia. Două evoluţii ale evenimentelor care la prima vedere nu au de-a face una cu cealaltă, însă bursa reacţionează de două ori mai acut.

Textul de cinci pagini pentru Oslo, despre ură (tema conferinţei), este gata. Am argumentat în continuare motivele urii germano-germane şi germano-polone şi, atrăgând atenţia asupra dezvoltării şi construirii în Irak a unor fabrici pentru gaze toxice de către firme germane, am arătat pericolul ca germanii să se încarce din nou de vinovăţie, mai cu seamă că au o contribuţie hotărâtoare la dezvoltarea rachetelor cu rază lungă de acţiune şi – probabil – a focoaselor nucleare. (Ar trebui sau aş putea să încerc să leg textul pentru Paris cu cel pentru Oslo într-un al treilea text, extins.)

Între timp pe pereţii odăii dinspre nord atârnă cinci desene în creion, în format mediu. Numai copaci dezrădăcinaţi, cu rădăcinile dezvelite, la vedere. Pe parcursul unui an degradarea copacilor prăbuşiţi a luat o asemenea amploare, încât pădurea respiră putregai. Sunt chinuit de înţepături de ţânţari şi de muşcături de furnici, dar fără a suferi prea mult, deoarece atunci când desenez, predomină plăcerea. – După scăderea bruscă a temperaturii, Marea Baltică a devenit de gheaţă; doar pe câinele nostru nu îl sperie.

Ulvshale, 22.08.'90

Ritualurile noastre de vară: să stăm seara în uşa deschisă doar în jumătatea de sus, să bem un păhărel, două de Aquavit, să privim peste pajişte spre gâştele sălbatice care se odihnesc acolo. Sau să ieşim după lăsarea serii în faţa casei, ca să fim imediat prinşi – oarecum – de zigzagul zborului de lilieci: fâlfâie atât de repede, aproape de pământ şi de noi, încât ochiul cu greu îi poate urmări.

Cumpărăm peşte la Klintholm Havn: de data aceasta, alături de heringi, peşti-cu-spadă. Culesul devine o manie: dacă închid ochii seara târziu şi aştept somnul, văd tufe

pline cu mure enorme, care par negre şi atât de aproape, încât îmi vine să întind mâna după ele.

Sau foarte târziu, fiindcă ne usturā ochii de la focul din vatră, ieşim în faţa casei, ne depărtăm şi vedem, pe fundalul pădurii întunecate, coliba acoperită cu paie, cu cele două ferestre luminate de flacăra lumânării. Trăim exclusiv aici. Literalmente.

Şi numai radioul german (şi ziarele venite prin poştă) ne lasă să ghicim ce-i cu restul lumii.

Cu toate previziunile mele sumbre privitoare la R.D.G. după uniunea monetară, totul este mai rău, mai neîndurător, mai şubred şi mai urât decât ne-am aşteptat. Chiar şi investiţii deja confirmate, cum ar fi cea de la Mercedes, sunt retrase. (Dacă vest-germanii ar avea posibilitatea să revină la starea de lucruri de dinainte de căderea Cortinei de Fier, probabil că ar face-o, pentru a fi lăsaţi în pace cu această „unitate" costisitoare şi aducătoare doar de neplăceri.)

Astăzi a luat naştere a şaptea coală. Dar încă îmi lipseşte un desen care să arate, într-o formă scurtată şi frontală, dezrădăcinarea unui copac.

Ulvshale, 23.08.1990

Când, în drum spre plajă, am traversat izlazul întins, de-a curmezişul cirezii de juninci şi viţei (cu tauri), s-au zburătăcit, ca la o chemare, vreo două sute de gâşte sălbatice, apoi au planat înspre dune şi au aterizat printre alte gâşte sălbatice. An după an, aici e locul lor de adunare, motiv pentru care pajiştea de pe care acum a fost păscut şi ultimul fir de iarbă este acoperită cu pene şi puf de gâscă. Încă îmi mai reuşeşte săritura în laterală peste gardul de sârmă, prin al cărui fir din partea de sus trece curent electric.

Un mic dejun fără ciuperci, din cauza uscăciunii. Astăzi s-a stabilit ca aderarea R.D.G. la Republica Federală să aibă loc pe 3 octombrie: iarăşi un moment istoric. Se deplânge public faptul că nu se iscă nici un fel de entuziasm.

Dimineaţa devreme, când am plecat la cules de mure, Ute a zâmbit la vederea înclinaţiei mele pentru cules şi recoltat. Iar pe mine nimic nu mă relaxează mai tare decât umblatul după ciuperci, culesul de mure sau (în Portugalia) scotocitul după scoici rare de-a lungul plajei late ori, aici, scotocitul printre pietrele de cremene de la poalele coastei abrupte a insulei, mereu cu speranţa că voi găsi un arici-de-mare fosilizat – şi, de-a lungul anilor, am şi fost de câteva ori un descoperitor fericit.

Mâine vreau să scriu textul pentru Oslo în ultima sa variantă.

Ulvshale, 25 august '90

Ieri şi astăzi am găsit la nord de dumbrava de mesteceni, anini şi cătină, în faţa dunelor, primele pitărci tinere – iar în spatele casei, înspre pădure, sub tufişurile care avansează mult spre noi, bureţi-şerpeşti tineri, cum mai găsisem şi anul trecut, şi acum doi ani. Bureţii-şerpeşti tăiaţi în sferturi, cu lamelele desprinse dinainte, apoi prăjiţi în unt, plus pitărci tăiate felii: un antreu unic; după aceea un peşte-cu-spadă marinat.

Acum e gata a zecea coală (în grafit): o serie reuşită, fiindcă după cărbune şi cerneală, creionul şi grafitul au scos în evidenţă şi alte (ultime) posibilităţi. Copaci dezrădăcinaţi, de fiecare dată în altă poziţie. Unele din desene urmează să intre în expoziţia din Reinickendorf – mă gândesc să fie cinci până la şapte coli.

Zborurile de pe pajişte, înspre mare, se intensifică odată cu venirea toamnei timpurii. Formaţiunile de zbor ale gâştelor sălbatice, care se desfac şi apoi se refac. De cum aterizează bâtlanii, ele zboară.

Am terminat *Malte Laurids Brigge*. Totuşi ultima treime e o lectură dezamăgitoare: observaţiile precise şi ciudăţeniile numite acolo se îneacă în sentimentalism şi în „aproximativul“ lui Rilke. Tari, aşa cum mi le şi aminteam, scenele din Danemarca: moartea zgomotoasă a bătrânului Brahe sau frica de ace a mamei. – Ciudat cum contrastează nevoia cărţii de „o moarte proprie“ cu boala (cancer) aducătoare totuşi de moarte (probabil); boala mamei lui Ute, care trece prin toate staţiile de tortură ale unui spital modern, bine dotat, şi prin toate neajunsurile: plămânul rănit la puncţie, anusul contra naturii prost plasat. De săptămâni întregi nu poate mânca, nu poate bea şi este hrănită artificial, prin perfuzii. – Chinuitoarea noastră discuţie nocturnă despre eutanasie: da sau nu. Această întrebare apare inevitabil abia când situaţia devine serioasă – iar de săptămâna viitoare mama lui Ute va fi îngrijită la domiciliu, la fiica mijlocie, Undine. N-aş putea face asta niciodată în urma unei decizii proprii, ci doar, eventual, la rugămintea muribundului.

Situaţia din regiunea Golfului este încă periculos de neclară. După o asemenea risipă de forţe, americanii vor, evident, un conflict armat. Este grotesc cum se raportează înşelătoria politică pe scară mare (America) la înşelătoria pe scară mică (Republica Federală); cum ar fi, acolo, mobilizarea rezerviştilor americani sau, aici, jurisprudenţa în cazul întreruperilor de sarcină.

Mâine zburăm la Oslo, iar câinele rămâne la nişte prieteni danezi: la familia Bagge.

Oslo, 26 august '90

Sper ca această conferinţă să se desfăşoare măcar aproximativ atât de clar (şi cu o perspectivă atât de largă) cum a fost vizibilitatea în timpul zborului de la Copenhaga la Oslo, pe deasupra Mării Baltice, acolo unde se combină cu Marea Nordului. Deoarece invitaţia la conferinţa de la Oslo, „Anatomia urii", a pornit de la Elie Wiesel şi de la Comitetul Norvegian al Premiului Nobel pentru Pace, sunt prezenţi preponderent israelieni şi scandinavi, însă şi Nelson Mandela, György Konrád, Adam Michnik, Geremek, Havel, Rîbakov, Nadine Gordimer şi aşa mai departe.

Ce temă! Şi cât de mare e pericolul ca totul să se înece în apeluri binevoitoare. Discursurile de deschidere – şi cel al lui Elie Wiesel –, merg, din păcate, în direcţia aceasta. Apoi referate scurte: două femei. Mai întâi o franţuzoaică, ce emite interesanta teză că de fapt copiii nu cunosc ura, că sunt educaţi să fie aşa prin exemplul adulţilor. A vorbit despre experimentele pe care le făcuse cu nişte copii la Marsilia. Apoi a vorbit o japoneză, şefa opoziţiei şi preşedinta socialiştilor japonezi. Ea propune ca O.N.U. să impună o nouă ordine economică mondială. Rita Süssmuth a vorbit – ca întotdeauna – *edel, hilfreich und gut*[1]. În fine, o femeie din India, care a pornit de la conflictul dintre hinduşi şi musulmani.

Oslo, 27 august 1990

Discuţia de ieri, care a urmat primelor cuvântări, a rămas, din păcate, vagă, cu excepţia alocuţiunii văduvei

1. Parafrază după versurile din poezia lui Goethe „Das Göttliche": *„Edel sei der Mensch, / Hilfreich und gut"* – „Nobil fie omul/ săritor şi bun".

lui Saharov. După cină am vorbit puţin cu R. Süssmuth şi am numit şederea ei scurtă (azi dimineaţă a plecat deja cu avionul) *unfair* faţă de participanţii la congres. I-am spus că intenţia ei de a o invita pe Christa Wolf este absurdă atâta vreme cât nu se pronunţă public împotriva acestei campanii calomnioase la adresa acesteia. O femeie curajoasă pe termen scurt, însă uşor de speriat, care nu va fi în stare să se manifeste ofensiv din funcţia de preşedintă a parlamentului (spre exemplu, în ceea ce priveşte noua Constituţie). Mai târziu am băut la bar cu Per Wästberg şi soţia lui un pahar de vin roşu (primul de două săptămâni încoace). – Noapte proastă, uşoară durere de dinţi.

Acum vorbeşte Jimmy Carter. Îi invocă, cum a făcut-o deja ieri ministrul de Externe norvegian, pe Cain şi Abel; citează din Biblie.

Cu mare valoare informativă, alocuţiunea lui Moncef Marzouki din Tunisia, care vorbeşte din perspectiva arabă şi descrie teama arabilor de o nouă cruciadă, de pildă în faţa portavioanelor americane.

Mai târziu ura a fost comparată, cu sens şi fără sens, cu cancerul.

Discursul meu scurt nu a fost comentat, e drept, a avut însă parte de aprobări ulterior, şi pe parcursul celor două ore de călătorie cu vaporul în Oslofjord, şi de la polonezi: Geremek, Michnik.

Durerile de dinţi au trecut (sper). Acum vorbeşte Nelson Mandela: puternic şi delicat, îmbrăcat în stil conservator şi elegant. Se pare că este candidat la premiul Nobel pentru Pace. – Îi răspunde ministrul alb de Externe al Africii de Sud, Wessels, într-o manieră constructivă. Iar acum vorbeşte Nadine Gordimer: mică, adolescentină şi îndrăzneaţă. Au fost ucişi şaizeci şi şase de albi,

dar, pe de altă parte, peste zece mii de negri. Totuşi, spune ea, deşi, e drept, a apărut mânia faţă de albi, ca şi amărăciunea, nu a apărut şi ura. Nici la albi nu domină ura, ci teama de răzbunarea negrilor. Doi israelieni (Urbach şi Olmert) îi cer lui Mandela să se distanţeze de o rezoluţie O.N.U. în care sionismul este condamnat ca rasism. Mandela răspunde extraordinar, atrăgând atenţia asupra faptului că negrii trebuie să includă întotdeauna în gândirea lor argumentele şi interesele albilor.

Oslo, 28 august '90

Ieri, cina la Akershus Slott. Gazdă a fost prim-ministrul. Cina a decurs civilizat, cu toasturi melancolice şi muzică de Grieg, Chopin al norvegienilor. În faţa mea, una dintre chinezoaicele din Piaţa Păcii Cereşti, aranjată acum în chip de „fiică de rang superior", care, pe lângă o engleză bună, vorbeşte şi poetic cu mâinile. Lângă ea, rabinul scandinav, dintr-o familie de rabini de mai multe generaţii. Din când în când adormea şi se trezea fără să manifeste vreo jenă. Durerea de dinţi a dispărut, congresul merge mai departe. Din păcate, dezbaterea Israel-Palestina rămâne sub nivelul discursului de ieri al lui Mandela. Sunt reluate argumente cunoscute şi afirmaţii false, care urmăresc să ascundă propria vină. Şi apoi Mitterrand ţine o cuvântare despre Europa, de nivelul unei emisiuni radio pentru elevi, complet eurocentristă, deşi poţi bănui că spre sfârşit va arunca şi câteva frăzuţe despre Lumea a Treia.

Şi iat-o, cuvenita referire la Lumea a Treia. Ba chiar inteligentă şi pătrunzătoare, cu trimiteri la bursă şi la preţurile în scădere la cacao. Iar acum, după obişnuita deziluzie Mitterrand, vorbeşte Václav Havel: „Ura este

pentru cel care urăşte mai importantă decât obiectul urii sale". O analiză precisă, pe alocuri cu nuanţe academice. Predispoziţia naţiunilor est-europene pentru ura colectivă, în special pentru că aceste naţiuni sunt tinere, lipsite de experienţă şi „imature". – În discursul său, Geremek este inteligent, versatil, însă în ceea ce priveşte Polonia rămâne ciudat de abstract. – Konrád a fost mai concret, dar şi mai dezorientat. – Landsbergis încearcă să se dea drept om politic (creştin).

Oslo, 29 august '90

Ultima zi. Din păcate, congresul s-a terminat ieri cu o autoelogiere Elie Wiesel. A început cu faptul că Mitterrand l-a făcut Cavaler al Legiunii de Onoare la Ambasada Franceză. Concertul de seară, cu programul său potpuriu, americanizat pompos (cu Gregory Peck şi Audrey Hepburn). Însă inflaţia de superlative a dezvăluit, într-o manieră curioasă, şi neajutorare. Astăzi urmează să se discute despre prizonierii urii. Ies din nou în evidenţă studenţii chinezi, la ale căror întrebări politice nu vrea însă să răspundă nimeni.

Ieri m-am amestecat de două ori în discuţie, criticând rigiditatea poziţiilor israeliano-palestiniene şi dându-l pe Mandela ca exemplu. Apoi i-am reproşat lui Mitterrand că a ţinut un discurs retoric, adică găunos. Amintind de Planul Marshall din perioada postbelică, i-am cerut un Plan Mitterrand pentru Europa Centrală şi am comparat situaţia acestor ţări cu povara datoriilor ţărilor din Lumea a Treia.

Imediat Jack Lang a căutat astăzi (înainte de plecarea preşedintelui în Islanda) să intre în contact cu mine. – Mă nelinişteşte să văd cum Václav Havel este implicat tot mai mult în circul prezidenţial. Târziu, cu Per Wästberg

şi soţia lui la barul hotelului. – În vis am vorbit în franceză.

Abordând tema antisemitismului polonez (fără evrei în ţară), Adam Michnik vorbeşte despre un „antisemitism magic“.

Ulvshale, 30.8.'90

Zborul spre Copenhaga, cu vizibilitate proastă. Veseli, cum suntem de mulţi ani, cu Vagn Grosen şi Per Øhrgaard. Mi se potriveşte ironia danezilor, capacitatea lor constantă de a se percepe pe ei înşişi ca europeni, spre deosebire de suedezi şi norvegieni. – Apoi, din păcate, puţin înainte de Ulvshale (pe la miezul nopţii) o vulpe ne-a ieşit direct în faţa maşinii.

Cu ajutorul murelor, am reuşit fără şovăire să mă integrez imediat din nou aici şi să încep cu desene în cărbune, în format mare, direct în faţa temei: negru pe negru, potrivit situaţiei generale.

Retrospectiv, „Festivalul Elie Wiesel“ îmi pare absurd. Pe de o parte a reuşit, desigur, cu o pricepere deosebită, să adune politicieni de renume, de la Mandela şi Mitterrand până la Havel şi Geremek, dar sponsorii fundaţiei sale, evreii americani şi israelieni, au fost într-o superioritate numerică prea supărătoare. Astfel Uniunea Sovietică, aşadar comunismul, a fost identificată mereu şi mereu drept sursa tuturor relelor, însă S.U.A. au fost cruţate; nici măcar preotul din Honduras nu a îndrăznit să le spună americanilor în faţă că sunt cei ce au provocat teroarea din ţara sa.

Supărătoare a fost lovitura surprinzătoare de la sfârşit, cu care Elie Wiesel a pus întreaga adunare în faţa faptului împlinit cu o rezoluţie gata formulată, „Împotriva urii“: un text în care a predominat poezia proastă şi în

care a fost uitată responsabilitatea socială şi politică pentru ura din întrega lume. Cum, de altfel, n-au fost tratate aproape deloc conflictele din India şi America de Sud.

Criza din Irak continuă. Cât vor mai sta liniştiţi americanii în deşert? Până la urmă, după o desfăşurare de forţe atât de serioasă, se aşteaptă o victorie a marii puteri. E grotesc că procesul unificării germane se loveşte acum, înainte de semnarea contractului, de modalităţile de avort. Astăzi avem în sfârşit la masă un calcan.

Ulvshale, 1 septembrie '90

Nu, calcanul l-am avut azi, după ce l-am desenat, conjurându-l, fiindcă Erling Bagge ne comunicase mai înainte, parcă în treacăt, că lunea viitoare Vogterhus va fi vândut statului de cei paisprezece ţărani; se ia în calcul chiar şi dărâmarea sa. Ute a plâns, căci e ataşată de coliba acoperită cu paie. Dar şi eu am fost afectat. Am lucrat acolo timp de cincisprezece veri, la *Calcanul* şi la *Întâlnire la Telgte*[1], şi am desenat an de an în pădure în ultimele trei veri. Acum vreau să încerc, cu ajutorul lui Niels Barfoed şi Per Øhrgaard, să închei un contract de arendă. Mâine plecăm deja, fiindcă Ute trebuie să aibă grijă de mama ei, care îşi trăieşte ultimele săptămâni la Dobersdorf: un chin care însă la spital ar fi fost şi mai inuman. Nici o gravură, dar am terminat zece desene în creion şi grafit şi cinci desene negre în cărbune, în format mare. De altfel, printre bagajele noastre se numără şi cincisprezece borcane Weck cu *rote Grütze* de mure, pradă de august.

1. În original *Treffen in Telgte*, roman apărut în germană în 1979 (n.r.).

De aseară vânătorii trag seară de seară cu arma prin zonă: a început sezonul de vânătoare. Au alungat gâştele sălbatice. Nu-mi pot lua ochii de la păianjenii care, coborâţi în escadrile până aproape de pământ, şi-au ţesut plasele în jurul casei, dar şi în tufele de mure, şi îşi aşteaptă prada în mijlocul plasei. – Citesc o biografie interesantă a lui Chaplin şi *Sonata Kreutzer*. Între timp am ajuns la a treia căsnicie a lui Chaplin şi la *Modern Times*. Perfecţionistul genului comic. Povestirea lui Tolstoi: înspăimântătoare în evidenta sa lipsă de artisticitate.

Behlendorf, 3 septembrie '90

Duminică am venit înapoi prin Dobersdorf, unde locuieşte sora lui Ute. În „Casa Cavalerilor“ de lângă castel, unde cândva, când avea şaisprezece ani, Laura şi-a început ucenicia în olărit, mama lui Ute îşi aşteaptă acum moartea; adică de fapt nu aşteaptă deloc, ci doar îşi face griji dacă – „după ce trece chestia asta de aici“ – să se ducă la un medic din Stralsund sau din Greifswald. Doar locurile copilăriei sau ale tinereţii ei îi sunt apropiate. Aşa slăbită şi străvezie cum e, chipul ei a (re)devenit frumos. Didi şi soţul ei – amândoi medici – îi mai dau câteva săptămâni sau chiar câteva zile.

Dar se pare că astăzi a fost iarăşi mai vioaie. Am pus laolaltă desenele pentru expoziţia de la Reinickendorf: treizeci de coli de peisaje cu mine de lignit şi alte douăzeci şi cinci de coli „Totes Holz“.

Chiar dacă la Ulvshale *Unkenrufe* a rămas pe ultimul plan, am schiţat totuşi, din toate perspectivele, o broască: studii preliminare pentru o gravură ce ar putea deveni coperta cărţii încă nescrise.

Vreau totuşi ca acum, în săptămâna rămasă până la plecarea la Berlin, să scriu un text mai lung, „Ein Schnäppchen namens DDR“, care ar putea fi gata de Ziua Unităţii, pe 3 octombrie, şi ar trebui să includă tezele din textele mai scurte pentru Oslo şi Paris. Îmi datorez acest bilanţ şi vreau, fie şi din îndărătnicie, să-l ofer ziarului *Zeit*.

Murele din spatele lacului sunt şi mai mari şi mai coapte decât cele din bărăganul din Ulvshale.

Behlendorf, 4 septembrie '90

Abia ce a plecat Ute la Dobersdorf, la mama ei – şi liniştea din casă nu mai e decât pentru mine –, că telefonul a făcut diaree. Mai întâi Lafontaine, care s-a scuzat fiindcă nu mi-a răspuns la scrisori (mi-a spus că preferă telefonul), iar apoi m-a rugat să vin pe 1 octombrie la Bonn, la prezentarea cărţii sale. Alta acum: politicieni care scriu!

Apoi a sunat, completamente confuz, Walter Höllerer, care, după patru săptămâni de şedere în spital, nu mai ştie dacă e deja nebun sau încă normal. M-a rugat să vin imediat, fiindcă n-ar putea vorbi decât cu mine. A sugerat sumbru că eu aş fi avut dreptate, nu el. Dar cu ce? Vreau să plec mâine la Berlin cu Fritze Margull, care vine la prânz, fără să am câtuşi de puţin habar dacă pot fi de ajutor.

Apoi am început totuşi un desen cu mine de lignit, cu două găini negre în prim-plan. – Plouă de ore întregi, ca pentru a compensa pentru seceta dinainte.

L-am îndemnat pe Lafontaine (la telefon) să aducă argumente pozitive, prin care să câştige teren: consiliul constituţional, o victimă profitabilă a solidarităţii, o

Germanie nouă, accentuat federalistă. A promis să ofere mai multă claritate în problematica azilului.

Berlin-Behlendorf, 6.09.'90

După două ore şi jumătate de călătorie cu maşina şi după ce am trecut pe lângă clădirile mute ale punctului de control, acum evacuat, am ajuns la Berlin. L-am găsit pe Walter Höllerer într-o stare jalnică. El, generosul, care a avut întotdeauna băierile pungii desfăcute pentru poeţii de o sărăcie notorie, se vede acum pe sine şi familia – „bieţii copii!" – în faţa unui abis financiar. După patru săptămâni de tortură spitalicească, nu mai vede cu ochiul drept; şi stângul îi este în pericol. Nu duce nici o frază până la sfârşit. Adesea vorbeşte încâlcit. Să fie din cauza a prea mult cortizon? Îl sfătuiesc răbdător să se debaraseze de angajamentele neplătite de la Sulzbach (arhiva de literatură) şi Berlin (Colocviul Literar) şi să rezilieze contractul pentru locuinţa din Sulzbach. În plus, arhiva lui (scrisori, manuscrise, materiale apărute în *Akzente*) ar trebui strânsă şi oferită spre cumpărare Academiei, ca moştenire literară. După trei ore – ultima cu Renate Höllerer, care, crede el, panicat, „aruncă banii pe fereastră" –, e mai destins, ba chiar zâmbeşte.

Vreau să încerc să încep totuşi textul „Ein Schnäppchen namens DDR". Noapte prea scurtă, somn prea puţin.

Discutat ieri cu Steidl despre târgul de carte: expoziţia cu desenele pentru *Totes Holz* se vernisează la 3 octombrie, „ziua unităţii germane". Îmi pică bine în chip de contrast.

Urmările datoriilor de miliarde. R.D.G. este transformată cu premeditare într-un caz social. Cosmetizare cu „o tiradă înflorită".

În Behlendorf, 6.09.'90

Poate că oboseala mi-a ajutat: am găsit o posibilă propoziţie de început pentru *Unkenrufe*: „Văduvul şi văduva stăteau unul lângă altul la standul de flori. Nu ştiu de ce mai târziu, mult mai târziu, mi-au trimis, legate cu sfoară, hârţoagele lor vechi – scrisori, calcule, decupaje din ziare. Străini unul faţă de altul, văduvul şi văduva stăteau doar întâmplător în faţa standului de flori pe care cumpărătorii îl goliseră aproape complet. Fiindcă, după cum afirmă el, a stat cândva în bancă împreună cu mine la şcoala gimnazială Sf. Petru? În găleţi erau doar puţine flori tăiate, crizanteme şi ochiul-boului. Văduva a ales ochiul-boului. În hârţoagele lor legate cu sfoară am găsit jurnalul lui, cu însemnarea din acea zi: «Nu e de mirare că standul de flori de lângă hala pieţei era atât de sărăcăcios, doar azi e Sărbătoarea Tuturor Sfinţilor...» Aşadar, de Sărbătoarea Tuturor Sfinţilor văduvul şi văduva au stat în faţa unui stand de flori, chiar lângă hala pieţei Sf. Dominic. Zău că nu-mi pot aminti dacă mi-a fost coleg de bancă la şcoală. A trebuit să schimb şcolile prea des. Dar asta e povestea mea, care aici nu contează. Când văduva a început să tragă din căldarea cu ochiul-boului una-două flori încă arătoase, văduvul a început şi el să scoată ochiul-boului din căldare, nişte flori ruginii, la fel ca şi cele scoase de ea. El notează poetic în jurnal: «Se pare că şi ei, ca şi mie, îi plac în mod deosebit florile de ochiul-boului ruginii, care ard tăcute în liniştea lor...» Multe flori nu mai avea de oferit căldarea. Nici văduvei, nici văduvului nu i-au ajuns pentru un buchet arătos..."

Astfel ar putea începe *Unkenrufe*. Însă deocamdată e prea mult zgomot pentru scris: prea multă unitate, prea multă criză în Golf.

Behlendorf, 7.09.'90

Aş putea începe cu enumerarea „SBZ[1], cealaltă Germanie, statul în ghilimele, R.D.G., fosta R.D.G., zona de la răsărit de Elba, ţara lui Luther“, apoi să continui cu un citat în care Thomas Müntzer spune, în anii războaielor ţărăneşti, ceva ce mai e valabil şi astăzi: „Stăpânii singuri fac astfel încât sărmanul le devine duşman. Cauza revoltei nu vor s-o înlăture. Cum poate fi bine în timp?“ Apoi ar putea să urmeze textul pentru Oslo, esenţializat, care să facă trecerea de la „fabricile germane de gaze toxice“ la textul parizian, care are ca temă teama faţă de germani.

Îi aştept pe Laura, Ralf, nepoţii şi pe Ute, care vine de la Dobersdorf. Prevăzător, ieri şi azi am cules mure.

După ce ieri am pus pe hârtie prima propoziţie şi cele care îi urmează, deja mă tentează să încep cu prima versiune la *Unkenrufe*. Vreau să mai meditez o dată la perspectiva povestitorului, ca să nu nimeresc un fir narativ scurt – ce e drept, tentant, însă care s-ar putea dovedi eronat.

Am mai început totuşi, înainte să dea năvală ceata de copii, un desen în cărbune în format vertical, care să mă aştepte: oase de peşte într-o mină de lignit.

Behlendorf-Berlin, 9.09.'90

Cu Ronja lui Bruno au venit patru nepoţi, care ne-au ţinut cu răsuflarea tăiată. Părinţi nesiguri, care lasă totul la voia ideilor sau chiar a capriciilor copiilor. Plimbarea veselă până la stăvilar; doar câinele s-a arătat iritat de amestecul haotic de copii, mereu în alte

1. Sowjetische Besatzungszone, zona de ocupaţie sovietică.

combinaţii. I-am privit ca un bunic iresponsabil, dar şi afectuos. Ute s-a ocupat de bucătărie.

Vreau să o ajut pe Laura, a cărei răbdare, însoţită adesea de un zâmbet chinuit, o admir, să achite muntele de datorii ale soţului ei.

După cinci săptămâni, ieri am renunţat la barba de vacanţă, o combinaţie de negru, cenuşiu şi alb care în timpul zilei a mai fost o dată spaima copiilor. La dorinţa lui Ute, care pe de o parte e bucuroasă că, la o podoabă capilară neschimbată, închisă la culoare, am fire argintii măcar în barba de vacanţă, dar pe de altă parte nu vrea să mă vadă cu bărbia acoperită. Aş vrea totuşi să mă desenez cu următoarea barbă de vacanţă. În plus, nu ducem lipsă de purtători de barbă completă!

Conversaţie cu chelnerul de la Mitropa, care sporovăieşte în dialect saxon şi care îşi bea cafeaua – tot la 4,50 ceaşca – cu două pliculeţe de zahăr; o inscripţie, „40 de ani de R.D.G. – 16 şi 17.09.'89 (Zilele Târgului de la Rositz)", şi încă o dată „40 de ani de R.D.G". Sub Zilele Târgului de la Rositz, o fructieră verde, pe care, în afară de pere, struguri şi cireşe, poţi recunoaşte şi râvnitele banane. Fructiera şi cele două rânduri jubiliare, „40 de ani de R.D.G.", par tipărite cu ştampile din cartofi. La verdele farfuriei, rubiniul inscripţiilor jubiliare. Chelnerul se plânge, însă încheie fiecare plângere legată de situaţia din R.D.G. – speră ca Mitropa să reziste, de dragul vechiului ei nume – cu formula: „Trebuie să trecem peste asta". Trenul se târăşte peste pământul eliberat de toată recolta.

După-amiază, discuţia cu Pörner şi Lohr pentru NDR, Programul Trei. A treia noastră discuţie – prima în noiembrie '89, a doua în mai '90 –, de data aceasta privind înainte, spre octombrie, şi retrospectiv, spre 1 iulie

şi uniunea monetară. Deşi pornim de la experienţe diferite, amândoi ajungem la concluzii negative asemănătoare. Am vorbit sus, în vechea mea bucătărie, care acum e goală. La ceai am avut nişte Nordhäuser, un şnaps din R.D.G.

Apoi o masă veselă cu Ingrid, Nele şi prietena ei. Am revăzut mai târziu la televizor impresionantul film redegist *Spur der Steine*[1], care fusese interzis în anii şaizeci.

În timpul călătoriei cu maşina de la Berlin la Leipzig, 13.09.'90

Au trecut trei zile de stres berlinez şi nu mi-au lăsat deloc timp liber, deşi după miezul nopţii, cum n-aveam somn, mereu îmi mai venea câte o idee pentru *Unkenrufe*. Cum ar fi: atitudinea critică a povestitorului faţă de văduv şi de stilul uneori liric al acestuia. Sau inscripţii funerare de genul „Abia în moarte patria l-a redobândit" – „Odihna cea de pe urmă în pământ german". Aşadar, inscripţii, care se lovesc prompt de opoziţia poloneză. Povestirea raportează momentele politice menţionate de văduv la peripeţiile societăţii funerare germano-polone. – Poate că ar trebui totuşi povestit retrospectiv, din anul 2000?

Munţii de corespondenţă sunt rezolvaţi. Textul „Ein Schnäppchen namens DDR" urmează să fie gata mâine, într-o primă versiune. Am alcătuit cu Maria expoziţia de la Reinickendorf: 93 de desene şi 18 litografii.

Ieri a fost semnat la Moscova, la conferinţa 2+4, un tratat care la 3 octombrie îi va reda Germaniei suveranitatea, cu zece condiţii.

Ieri, de la ora 20, au fost la mine Jurek Becker şi Peter Schneider: la vin roşu, brânză, şuncă şi pâine cu

1. *Urma pietrelor.*

chimen. Am vorbit despre alegerile care ne aşteaptă la 2 decembrie şi am căzut de acord să punem pe hârtie împreună câteva „Teze privitoare la alegerile germanilor“ şi să le publicăm în *Spiegel*. Peter Schneider, care pleacă în America, îşi va trimite propunerile de acolo. Jurek şi cu mine ne vom întâlni la Behlendorf. O seară veselă, chiar dacă eram obosit.

Poate că văduvul şi văduva nu ar trebui să fie de aceeaşi vârstă, ci el de 62 de ani, iar ea de 54. Autostrada din plăci de beton, veche de pe timpul lui Hitler, îngreunează scrisul.

Berlin-Büchen, 15.09.'90

Ce săptămână! Abia azi, către amiază, am încheiat prima variantă pentru „Ein Schnäppchen namens DDR“. Leipzigul avea ceva ireal. Şoseaua principală încă se mai numeşte „Strada prieteniei germano-sovietice“. Oare aşa o să-i rămână numele? Iar cenuşiul faţadelor pare şi mai cenuşiu prin contrast cu bogăţia de culori a reclamelor la produsele occidentale. În Galerie Theaterpassage originalele *Totes Holz* atârnau în trei rânduri suprapuse. Spaţiul arhiplin cu ocazia vernisajului împărţea expoziţia în două. Am citit „Epilogul“, am discutat deschis. Ce nelinişte înfricoşată! Şi mulţumiri pentru că am abordat idei ce îi apasă pe mulţi. Astfel devii, chiar fără să vrei, purtător de cuvânt. L-am constrâns pe Steidl să ne invite pe toţi, împreună cu familia galeristului, la Auerbachs Keller, care între timp îi aparţine cuiva din Hamburg: preţuri mai mari, calitate mai proastă, multe mese libere. Erich Loest, care a venit la expoziţie, a plecat repede. Mi-ar fi plăcut să-l întreb dacă încă mai vede în mine „pesimistul naţiunii“. După o călătorie de două ore la dus, ne-am întors cu Jenö, litograful ungur,

la volan (şi cu prietena sa) în două ore. De-a lungul autostrăzii înfloreşte comerţul cu maşini, zac maşini avariate după accidente. Cota sinuciderilor, mare şi înainte, creşte. Cum încearcă unii artişti din R.D.G. să se adapteze la arta occidentală.

Am citit ieri pentru Petra Meyenburg „Epilogul“ şi am răspuns la câteva din întrebările ei berlineze. Cum îşi trece, în ciuda bolii şi a copilului mic, cele 48 de kilograme prin cotidianul jurnalistic din Est.

Apoi, de la ora 22, talk-show-ul „Freitagabend“[1], cu Lea Rosh, pe tema „Radicalismul de dreapta în R.D.G.“ Primul meu talk-show după o îndelungă împotrivire. Pentru mine a fost important să folosesc puţinele minute acordate la televiziune ca să vorbesc despre cauzele radicalismului de dreapta. Gustav Just, impresionant de desuet în argumentaţia sa[2]. Limpede, cu un discurs final: Erwin Leiser[3]. Cei doi neonazişti: unul dintre ei, austriac, avea o gură de Mussolini. – Vinul mizerabil.

Şi în sfârşit, după-amiază, ceva în afara programului: am mers cu Beatrice, Rosanna, Raoul, Ingrid şi Nele la

---

1. „Vineri seara“.
2. Gustav Just (1921-2011) a fost un jurnalist şi traducător german, membru al Hitlerjugend din 1938, apoi membru al SED din 1946 şi secretar general al Uniunii Scriitorilor în anii ’54-’55. Arestat şi închis în 1957 ca membru al Harich-Gruppe, a fost exclus din SED în acelaşi an. În 1989 a întemeiat o filială locală SPD, în 1990 a fost ales în Landtag-ul din Brandenburg şi tot atunci a fost anulată condamnarea din 1957. În 1992 presa a dezvăluit că în cel de-al Doilea Război Mondial a participat la împuşcarea unor ostatici şi a fost nevoit să renunţe la mandat.
3. Erwin Leiser (1923-1996) a fost un publicist şi regizor germano-suedez, preocupat în principal de fascism şi de dictatura naţional-socialistă. A tradus în suedeză autori germani importanţi – Nelly Sachs, F. Dürrenmatt, B. Brecht şi M. Frisch.

Nationalgalerie pentru a vedea expoziţia Carl Blechen. Un pictor care face mereu surprize extraordinare, deşi puţine din tablourile lui pot sta lângă ale lui Friedrich şi Turner. Apoi Ingrid şi Nele m-au condus la tren. Câteva minute pe peron, o mică familie. Ingrid arată epuizată lângă copilul înfloritor.

În timpul călătoriei am dormit o oră în familiarul miros de dezinfectant. Vreau să scriu o carte pe cât de sprintenă, pe atât de rebelă. Nevoia compulsivă a germanilor şi a polonezilor de a corespunde clişeelor actuale. Nevoia compulsivă de a juca roluri.

Behlendorf, 16.09.'90

Hans m-a luat de la gară. După un somn lung, aflăm către prânz că azi-dimineaţă a murit Mausi, mama lui Ute, se pare că în somn. Ute şi Hans au plecat la Dobersdorf. Câinele stă întins în faţa uşii atelierului meu. Afară e o zi senină de toamnă târzie. Prin aer plutesc funigei, polen. Îmi sortez mapele. Mi-au mai rămas cincizeci de coli de „Totes Holz". Vreau să fixez o coală în maşina de scris...

Behlendorf, 19.09.'90

Am scris, în pofida guturaiului şi a acceselor de gripă, textul „Ein Schnäppchen namens DDR" în versiunea finală. După un apel telefonic de la Antje Vollmer şi invitaţia emisă de ea, va fi textul discursului pe care îl voi ţine pe 2 octombrie în Reichstag, în faţa adunării deputaţilor Verzilor şi a celor de la Bündnis 90. Ah, dragii mei social-democraţi, unde m-a abătut vântul! Totuşi Verzii şi Bündnis 90 au respins tratatul de stat şi tratatul pentru uniune şi au cerut o nouă Constituţie.

Cuget dacă nu ar fi oportun să scot următoarele texte în volum, în format de buzunar (încă înainte de alegerile

din decembrie): „Kurze Rede eines vaterlandslosen Gesellen“, „Brief an Augstein“, „Einige Anmerkungen zum Platz der Angeschmierten“, „Bericht aus Altdöbern“ şi „Ein Schnäppchen namens DDR“. Fie la Luchterhand (prea lent), fie la rapidul Steidl.

Ultimul text urmează să fie tipărit în *Zeit* pe 4 octombrie, după ce bat clopotele. Greiner este ofensat fiindcă l-am criticat dur, însă a fost totuşi de acord. Aici a sosit Ellen, sora din Freiburg a lui Ute, cu copiii. Mâine este înmormântată la Behlendorf mama lui Ute, Editha (Mausi).

Am dat astăzi televiziunii R.D.G. un interviu pe tema unităţii. O sumedenie de concluzii.

Behlendorf, 21.09.'90

Ieri, înmormântarea. La prânz am mai văzut-o o dată pe Mausi în sicriul deschis. Lipsa vocii ei şi a zâmbetului ei, cochet şi la bătrâneţe. Nu mai era decât un înveliş. Nepoţii şi ginerii au purtat sicriul. Ute îi dăduse preotului indicaţii stricte. Cântece bisericeşti de Gryphius şi Paul Gerhardt. Un sonet de Gryphius pe care l-a citit bine. Vocea limpede a lui Ute, numai arareori pierită. Deoarece a fost prezentă doar familia, am rămas împreună până seara. Cele trei surori, atât de diferite.

Astăzi am pus punct textului „Ein Schnäppchen...“ Cartea în format de buzunar va apărea totuşi la Luchterhand. Doamnele promit să-şi dea silinţa.

Lüdenscheid, 23.09.'90

A şaizecea aniversare a surorii mele s-a pornit cu avânt încă de ieri, veselă şi stropită din belşug: Bruno şi prietenul său Tim m-au aşteptat în Hamburg, la Hauptbahnhof. Am mers cu o maşină pentru livrări, care fusese maşină

de poliţie, maşină de pompieri, poate şi dric, şi care acum nu mai prinde decât 100 km pe oră. Antena fixată la exterior cu bandă adezivă. Duhoare de benzină în interior. Cu toate acestea, o călătorie veselă cu cei doi bărbaţi. Într-o parcare am adunat jir: unul din parfumurile copilăriei.

Puţin înainte de ora 17, la Lüdenscheid, unde Kazimir, soţia sa şi Irmgard ajunseseră deja cu autobuzul de la Gdynia, după o călătorie de 18 ore. Irmgard Krause este fiica cea mai mare a lui Franz Krause, un funcţionar polonez de la poştă care în 1939 a fost condamnat de un judecător german, activ încă multă vreme după război în Schleswig-Holstein, şi apoi împuşcat, împreună cu alţi funcţionari ai poştei. Pe Irmgard şi pe fratele ei Gregor i-am văzut ultima oară acum 53 de ani. Ea mergea în Weidengasse, la şcoala poloneză.

Apoi pe masă s-a pus Calvados. După o plimbare prin oraş – totul aranjat după regulile pieţei de consum; Oraşul Vechi, mic, seamănă cu o căsuţă de păpuşi –, am mâncat la restaurantul italian, excesiv de mult. Odată cu vinul a venit şi obligatoriul *grappa*. Iar de la ora 12, în toiul nopţii, a început petrecerea aniversară a lui Waltraut, cu dans, şampanie, stat în cap şi bucurie sărbătorească kaşubică. Mi-a plăcut să-i observ pe Bruno şi Tim, care nu au mai văzut asemenea petreceri. Waltraut s-a ambalat până la turaţie maximă. Într-un final m-a „botezat" cu şampanie. Era gata-gata să întreacă limita. Chiar înainte de a deveni furios, mi-a trecut prin cap să cer un foen. Aşadar, părul meu ud de şampanie a fost uscat cu foenul, iar atmosfera a fost salvată.

Irmgard, care este împotriva Bisericii şi a preoţilor ei, a spus: „Când se sfârşeşte, poate să vină preotul. Atunci s-a terminat şi gata".

Paris, 25.09.'90

La început petrecerea aniversară propriu-zisă s-a impus cu greu în faţa petrecerii preliminare. Însă apoi a intervenit şarmul surorii mele, entuziastă şi mereu polemică: „Am nevoie de stres!“ Către amiază au venit Franz, Gianna şi Laura singură, fiindcă Lucas, Leon şi Luisa erau bolnavi. Poate că-i părea bine să stea şi ea o dată fără copii. Dans până la trei dimineaţa. Între timp reprezentaţii, poezii etc. Un bufet bun. Iar în toiul petrecerii Franz şi-a vândut brânza de la fermă. Un geniu al afacerilor! Kaşubii, deşi la început păreau sfioşi, s-au manifestat cu multă siguranţă de sine. Pe mine şi pe copii cel mai mult ne-a impresionat Irmgard. În mica mea alocuţiune am vorbit despre destrămarea familiilor în anii '36-'39 şi am ajuns apoi la prima întâlnire germano-kaşubă de după război: în 1958. Din păcate, fără mama mea. Culcat mult prea târziu!

Charlie şi Helga m-au condus la aeroport. Zbor la Paris cu un avion cu elice. De la umeda şi vesela zi de naştere mic-burgheză la hotelul Meridien Montparnasse. Discuţia televizată cu M. Tournier a decurs în limitele clişeelor obişnuite.

Apoi, un pic înainte de ora 20.00, a venit Helene: nu mai era, cum mă anunţase Veronika, deprimată, ci mai degrabă degajată şi (fără zorzoane în păr) frumoasă. Am mâncat la un restaurant breton: *crêpes*[1] cu vin roşu. Helene a înnoptat cu mine în camera mea luxoasă. A pus soneria telefonului să o trezească la ora 6.30 şi de aici a plecat la şcoală. Cât de uşor acceptă luxul, care pe mine încă mă stinghereşte.

---

1. Clătite (n.r.).

Paris, 26.09.'90

Conferinţa în cartierul La Defense – un coşmar! – poate fi descrisă în puţine cuvinte. Ceea ce înainte de amiază fusese anunţat drept o „masă rotundă" s-a dovedit a fi o înşiruire de referate de 20 de minute, fără discuţii între vorbitori. Singurul interesant a fost discursul improvizat al lui D. Cohn-Bendit, după care lui Mitterrand i-a fost extrem de greu să umple timpul (jumătate de oră) cu discursul său frumos şi fără conţinut (ca la Oslo).

La Defense este un peisaj al lui De Chirico transpus în arhitectură. Se poate vorbi de „kitsch îndrăzneţ"?

Apoi, după-amiază, am vorbit totuşi liber, cu atât mai mult cu cât textul meu era deja tipărit în *Libération* sub titlul „Câteva indicatoare de avertizare". Mi-am numit articolul „discursul unui denigrator" şi am intervenit de mai multe ori în discuţie. Nu m-aş fi gândit că atât de mulţi francezi se percep ca fiind de rangul al doilea în faţa germanilor şi că mai şi acceptă cu mândrie acest lucru: nici un motiv de teamă faţă de germani, care sunt consideraţi instructori la materia de şcoală numită Economie.

După aceea, seara, cu Helene. Am stat la Mabillon, cafeneaua mea din anii cincizeci. Cina la un mic restaurant senegalez. I-am arătat lui Helene, care a ajuns destul de deprimată la Palatul Congreselor, câteva dintre colţişoarele şi străzile cele mai dragi mie din Quartier Latin. Către miezul nopţii am picat în pat ca mort: epuizarea după ziua de naştere germano-kaşubă îşi făcea simţit efectul. Dulce, într-o cameră cu Helene. Un cuplu cast.

Ce iubeşte Helene: mirosul metroului, ceaiul, clădirile de pe colţ cu unghiuri ciudate, să aibă mulţi prieteni, pe *papa* al ei, mierea în ceai...

Am mers pe Av. d'Italie. Şi am fost din nou surprins (ca şi anul trecut, cu Laura) de impresia de linişte, de confort, pe care o emană mica clădire din fundul curţii din Av. d'Italie, nr. 111. Beutler, actualul proprietar, era plecat într-o călătorie. I-am arătat lui Helene în ce văgăună minusculă, lângă sobă, am scris *Toba de tinichea*.

Un splendid magazin de peşte pe Avenue. Cu metroul, apoi pe jos, în final prin Jardin du Luxembourg, unde am găsit, într-un alt loc decât cel pe care mi-l aminteam, caruselul în care Franz şi Raoul au avut primele lor experienţe cu caruselul. Din păcate, nu mai există nici un elefant alb, doar unul albastru-cenuşiu.

Am mers să mâncăm cu Anne Freyer. A promis să ia legătura cu Helene. A fost surprinsă de cât de bună este de-acum franceza învăţată de ea la şcoală. Copilul este, la 16 ani, îngrijorător de avansat. După aceea am mers la Place de la Bastille şi ne-am plimbat de-a lungul canalului Saint-Martin, care la început e acoperit, apoi deschis. Jucători de *boule*, însă doar bătrâni. Canalul deschis, cu podurile sale, este încă surprinzător de frumos, însă circulaţia maşinilor nu îţi îngăduie să ai linişte. Hôtel du Nord se prăbuşeşte. O ruşine!

Înapoi la hotel (de la Gare de l'Est). Aproape o oră de odihnă pentru picioare, care mă ard. Apoi mergem la Gare du Nord şi de acolo, cu trenul suburban, la gazdele Helenei. Nu a exagerat: locuinţa strâmtă este de un prost gust respingător. Imagini mari de puzzle: un peisaj din Dolomiţi. Bibelouri. Tapete înfiorătoare. Cuplul de învăţători, cu patru copii, sunt o familie tipică, se arată prietenoşi, însă nu pun întrebări; de fapt nu vor să ştie cum e în afara Franţei. Masa mult lungită: cinci feluri.

Sigur că în această ambianță Helene pare un corp străin precoce. Cu toate acestea sper să se acomodeze; ambiția ei ar considera o renunțare timpurie, deși de înțeles, drept o înfrângere.

Helene mă conduce la gară. Cu puțin timp înainte vreau să-i dau copilului bani, îmi pierd portofelul, dar îl găsește Helene chiar înainte de sosirea trenului. Consider aceste pierderi repetate un semn al îmbătrânirii. Sunt epuizat: ziua de naștere germano-kașubă a surorii mele și călătoria la Paris au fost prea mult pentru mine.

Behlendorf, 27.09.'90

Revenit și prins imediat de casă și de grădină. Înainte de amiază, încă la Paris, după micul dejun cu Anne Freyer, eterna iubire fără speranță. La dorința ei, o discuție despre „urâta unitate". Apoi la aeroport. Acolo văd o *madame* care poartă sub braț, oblic, silueta lui Charlie Chaplin tăiată cu ferăstrăul (sau pur și simplu), în mărime naturală. Sau, ieri, bărbatul îmbrăcat în haine burgheze de pe peronul stației de metrou Gare du Nord, care ședea pe o bancă, cu pantofii lângă el, și și-a întins sub picioarele în ciorapi o parte din ziarul pe care îl citea, în timp ce un bărbat de culoare curăță peronul, ștergându-l cu mișcări ample.

Acum să-mi las brațele să se bălăbănească, să scutur praful acestei călătorii și să îmi întăresc deciziile luate: după 3 octombrie pentru mine tema Germania, deși nu este, ce-i drept, încheiată, nu mai merită comentată în nici un discurs. Să încep manuscrisul *Unkenrufe* în Portugalia.

Ute spune că lui Greiner „Ein Schnäppchen..." i s-a părut impresionant și că ar vrea, desigur, să publice textul în 4 octombrie.

Behlendorf, 29.09.'90

Guturaiul şi tusea m-au apucat iar – şi acum şi pe Ute. Acum e vorba ca Luchterhand să scoată totuşi rapid (la sfârşitul lui octombrie) cartea în format de buzunar. Încercarea mea de a scrie ieri un cuvânt-înainte a eşuat, pentru că am spus totul. Aşa că rămâne doar subtitlul, găsit spontan: „Letzte Reden vorm Glockengeläut"[1]. – Şi cu asta basta!

Apelul de ieri de la preşedinţie: deoarece a fost criticat vehement, preşedintele ar vrea să organizeze lectura mea împreună cu Günter de Bruyn la Bonn, nu la Berlin. Am refuzat şi am propus Weimarul ca alternativă pe care aş putea-o accepta. Am urmărit la televizor, deja detaşat, congresul SPD. Deoarece clipele de succes ale lui Kohl (ceasuri istorice, momente, zile) au trecut, Oskar ar putea să adune câteva puncte dacă ar rămâne fixat pe subiect; şi în '69 puţini au crezut în posibilitatea unei coaliţii social-liberale.

Vizită la *Mecklenburger Aufbruch*[2]. O femeie simpatică[3] îşi menţine cu greu ziarul pe piaţă – un tiraj de aproape 15.000.

Trăiască Curtea Constituţională Federală! A respins legea electorală.

Am adunat în grădină trei coşuri de fructe căzute: mere şi pere pentru mustărie. Anul trecut ne-am înecat în fructe, dar acum îngheţul din perioada de înflorire a diminuat recolta.

---

1. „Ultime cuvântări înainte de a bate clopotele".
2. Primul săptămânal independent din fosta R.D.G.
3. Regine Marquardt.

Behlendorf, 30.09.'90

Paharul de mure de ieri a fost, probabil, ultimul pe anul acesta. A trecut scurt Steidl: din mapa „Kahlschlag in unseren Köpfen"[1] (tiraj de 35 de exemplare) s-au vândut 21 de exemplare. Iar azi am făcut ordine, pentru ca pe 5 octombrie, când mă întorc, să nu-mi mai stea în cale nici o „unitate germană": fac loc pentru lucruri noi!

Am citit apoi de prin mape (pentru arhiva Academiei) poezii nepublicate din '51 până în '75. Unele dintre aceste poezii pot fi publicate în volumul cu lucrări de atelier: ceva din perioada Anna-Vladimir sau *Calcanul*-Veronika, trei-patru de la începutul anilor '50. Le-aş putea introduce în textul dactilografiat pentru biobibliografia mea. Cu siguranţă se mai găsesc şi texte din perioada *Die Rättin*.

Ute a plecat la Mölln împreună cu sora şi cumnatul ei din Kiel: moştenirea lui Mausi.

Imediat urmează să aibă loc o „conferinţă telefonică" cu membrii consiliului autorilor de la Luchterhand. Doamna Vitali a anunţat modificări în acţionariat. – Dereticatul prin atelier mi-a creat bună dispoziţie. Merită continuat.

Pentru volumul de buzunar *Ein Schnäppchen*... desenul în creion, în format mare, „Melc dublu ajuns la ţintă" va deveni motivul copertei.

După-amiaza târziu, o conferinţă telefonică (prima) cu editorii, cu Härtling, Bichsel, Max von der Grün, despre situaţia de la Luchterhand dacă Aufbau va fi vândut către Holtzbrinck. Ce atitudine vor avea Christa Wolf şi Christoph Hein? Dacă nici măcar aceşti autori

---

1. „Defrişarea din capetele noastre".

cunoscuţi nu îndrăznesc să se apere, ca să nu fie înhăţaţi de stăpânii colonialişti din Vest, atunci cum să te aştepţi la curaj din partea populaţiei?

Behlendorf, 1 octombrie '90

Vorba lui Ingrid de la telefon, „Doar venim amândoi din aceeaşi branşă", merită notată. Ieri, vizita soţilor Bissinger. Manfred pare epuizat. Destoinicia lui – mai întâi trece *Natur* pe profit, apoi reuşeşte să scoată *Merian* în tiraje mari – îi e fatală. Acum vrea să plece în vacanţă împreună cu fiicele sale: o săptămână în Vermont (S.U.A.), o săptămână în Israel (Ierusalim) – asta în timp ce ameninţarea războiului persistă.

Am dat acum iama prin mape vechi cu lirică. Din perioada timpurie, 1950 până în '53, rămâne foarte puţin: trei-patru poezii din ciclul „Säulenheilige"[1], predecesor cu o perspectivă de sus al lui Oskar. Adaug la ele două-trei scurte poezii italiene: „Auroras Garten..."[2] În fine, o mână de versuri din perioada care a precedat *Windhühner*[3]. Apoi însă există multe poezii din anii '70 până în '76, prime versiuni, fragmente şi un ciclu de poezii încheiat, „Vladimir nachgerufen"[4], pe care, pentru că atunci era prea personal, nu l-am publicat, însă am sugerat existenţa lui în cartea cu melci. Apoi câteva poezii care marchează date politice: moartea lui Allende, Brandt vorbind la O.N.U., întâlnirea Nixon-Brejnev. Vreau să verific acum ce se poate introduce în textul pentru volumul cu lucrări de atelier. Poate şi un fragment scurt, văd eu

1. „Stâlpnicul".
2. „Grădina Aurorei".
3. „Găinile-giruetă".
4. „Necrolog lui Vladimir".

care, de proză. Vreau să termin prima versiune a acestui text până la sfârşitul anului, pentru ca anul viitor să îmi rămână liber pentru *Unkenrufe*.

Afară grădinarii profită de soarele primei zile de octombrie. Vreau să-i scriu lui Helene.

Oare mă voi putea elibera curând, foarte curând, ca să scriu poezii noi – noi pentru mine?

De la Büchen la Berlin, 2 octombrie '90

Ultima călătorie pe calea ferată cu Reichsbahn prin încă-R.D.G. Ute remarcă toaleta murdară. Amândoi suferim din cauza frigului din compartiment. Afară satele lunecă iute (ca uitate) prin faţa noastră. Hambare în ruină, turle de biserică ghemuite, ca un ultim refugiu. Această ţară a lipsurilor va rămâne multă vreme în starea în care este: asemenea melcului, fiindcă etapele de istorie sărite şi falsele pretenţii nu se recuperează rapid.

Citesc ziare: *FAZ*, *Süddeutsche*, *FR*. Se clamează sfârşitul perioadei postbelice şi a literaturii postbelice (ca idee iluzorie). Schirrmacher, un elev de vreo 30 de ani al lui Reich-Ranicki, dă tonul emfatic, ca şi când ar vrea să se îndepărteze înot de generaţia mea, a taţilor, dar rămâne precaut în apropierea ţărmului, fiindcă nu se ştie niciodată...

La Berlin mă aşteaptă Reichstag-ul: Verzii şi Bündnis 90. Oare discursul meu în tonuri cenuşii le poate aduce vreo consolare? – După aceea, pentru televiziune, pe Programul Doi, nişte ultime cuvinte înainte de unificare, cu Bahr, Schäuble, Stürmer şi cu mine. Apoi repede spre Friedenau, în salvatoarea Niedstrasse, afară din harababura care începe.

Recidiviştii aceştia! Deja vor să proclame o nouă Oră Zero.

Frankfurt pe Main, 3 octombrie '90

Lui Kohl chiar îi ies toate! Chiar şi o lună plină de Ziua Unităţii Germaniei.

Am ajuns ieri, pătrunşi de frig, la Bahnhof Zoo cu o întârziere de jumătate de oră. De acolo la Reichstag, unde se întruniseră Verzii din Est, plus Bündnis 90 şi Verzii din Vest. Mi-am declamat articolul (care a apărut deja astăzi, mai devreme, în *Zeit*) sub forma unui discurs. Apoi Antje Vollmer, care a formulat bine şi ostentativ-personal: „Rămas-bun de la Republica Federală..." Discuţia de după aceea a început ca de obicei: „Unde-i partea pozitivă?", deşi eu, în text, doar luasem în derâdere această întrebare germană standard. Cum vorbitorilor li s-a acordat timp nelimitat, nu au ieşit la iveală doar viciile fermecătoare ale Verzilor: prolicşi, egocentrici. Un lucru bun, voturile puţine ale deputaţilor R.D.G.

Imediat după aceea, la ZDF, runda de discuţii în patru, de jumătate de oră, cu Schäuble, Bahr şi Stürmer. Probabil că am făcut bine că ne-am abătut de la rutina politicienilor şi am stricat socotelile Unităţii. Mai târziu am mâncat cu Fritze Margull, Baby Sommer, Antje Vollmer, Raoul şi Hans la restaurantul italian, pe Handjerystrasse. Localul pe jumătate plin. Clienţii nu erau în dispoziţie sărbătorească.

Desigur, avionul a ajuns cu întârziere la Frankfurt. Aşadar, am putut deschide iar expoziţia cu originalele pentru *Totes Holz* cu o întârziere de numai 20 de minute. Sala destul de plină. Primarul Hauff a vorbit surprinzător de bine. Klaus Staeck, în schimb, confuz, mai mult despre sine decât despre expoziţie. Am citit epilogul. Apoi m-am dedicat, aşa cum era stabilit, jurnaliştilor, unul după altul.

Ciudat să-l întâlnesc pe ginerele Ralf la târgul de carte. – Căldura de cuptor din carul de transmisie al NDR: discuţia în patru.

Behlendorf, 5.10.'90

Un amestec ciudat de epuizare şi satisfacţie, fiindcă pe tema Germania s-a spus şi s-a scris totul. Ieri m-am întors târziu de la Frankfurt: bună şi concentrată a fost doar discuţia cu scriitorul japonez Kenzaburō Ōe, pe care l-am întâlnit pentru prima dată acum optsprezece ani, la Tokyo.

Iar astăzi Ute a primit în schimbul fructelor noastre căzute 84 de sticle cu suc de mere. Asta se cheamă recoltă şi ne ajută să trecem peste această toamnă germană. – Discursul „Ein Schnäppchen..." e bine plasat (cum se spunea în R.D.G.) în *Die Zeit*. Am cugetat încă o dată la discuţia cu Kenzaburō Ōe: am vorbit aproape două ore în faţa publicului (cu traducere simultană) şi, în pofida dificultăţilor de limbă şi a distanţei dintre culturi, am fost mai apropiaţi decât aş fi fost într-o discuţie directă cu un profesionist oarecare din cultura europeană. Experienţa profesională similară, viziunea similară asupra profesiei, amestecul în politică, la fel de zadarnic, toate acestea ne-au făcut pe noi, „copii regali" marcaţi de război, să ne apropiem unul de celălalt. Oare publicul şi-a dat seama de asta?

Discuţie la telefon cu Peter Rühmkorf, care e profund deprimat. Am încercat să-i relativizez mâhnirea vorbindu-i de suferinţa lui Höllerer. Şi lui (ca şi mie) nu-i poate ajuta decât scrisul.

Ute lichidează cu surorile ei şi familiile acestora locuinţa lui Mausi. Am ars în faţa şopronului cutii de carton

adunate de-a lungul anilor, de la mutarea noastră de la Hamburg încoace, spre a face loc în şopron mobilelor lui Mausi.

Sunt bucuros de întoarcerea câinelui.

Citit corecturile la *Ein Schnäppchen...*

Încă sunt obosit şi fumez prea mult.

Behlendorf, 6.10.'90

După furtuna nocturnă, care încă mai durează – cu avertizare de valuri înalte la radio –, am adunat şase coşuri de mere şi pere din livadă. Peste tot stau, se îngrămădesc pe verticală şi pe orizontală rămăşiţe din „moştenirea lui Mausi". Înspăimântătoare, rochiile şi paltoanele. Ute este epuizată, dar până vineri (zborul spre Portugalia) vrea să facă, cât de cât, ordine în maldărul de lucruri.

De ce plâng încă după Germania posibilă, bogată în diversitatea ei? Doar ştiam de anul trecut, din noiembrie, în ce direcţie (şi ordine) bine-cunoscută se îndreaptă lucrurile. Să ne debarasăm de vechiturile politice! Să ne uităm îndatoririle. Îmi zic insistent să-mi anunţ retragerea din partid încă înainte de plecare, într-o scrisoare către Vogel. Mă împiedic totuşi să fac acest pas.

Astă-seară Baby Sommer vrea să vină cu instrumente noi. Vrem să pornim programul pentru *Calcanul*. Mă străduiesc să simt bucuria aşteptării.

În clipa de faţă doar fructele căzute au un sens.

Behlendorf, 9.10.'90

Deşi mă chinuie tusea, guturaiul şi, şovăielnică, o gripă, două zile de lucru cu Baby Sommer au conturat un posibil program şi m-au făcut să revin la *Calcanul*:

o carte bogată, care a rămas proaspătă, care încă aşteaptă să fie redescoperită şi mai poate să aştepte. Baby Sommer a venit cu instrumente noi: clopote din Meißen, cutiuţe de lemn din temple, pahare de consum ce sună diferit...

Programul, grupat în jurul basmului, promite să devină mai dens. În noiembrie vrem să facem probe în studioul de înregistrări (Berlin) şi să îl scoatem rapid. L-am sfătuit pe Baby să încerce cu drâmba.

În discuţia cu Nele, apoi cu Ingrid, s-a restabilit pacea. Ce bine (şi pentru mine) că Nele e un copil vrednic şi nu îi permite mamei ei, pe cât de puternică, pe atât de fragilă, să se prăbuşească vreme mai îndelungată. Cu siguranţă am făcut bine ieri că i-am atras atenţia lui Raoul asupra îndatoririlor sale; a venit aici ca să meargă cu noi la notar, pentru casa din Elskop, şi, în plus, ca să-şi exprime dorinţa de a primi bani. A promis că se va ocupa de Nele ca un frate.

Ieri au fost aici la cină domnul şi doamna Nölling, împreună cu soţii Nevermann (şi Baby). Nölling face parte din consiliul de conducere al Bundesbank şi îmi aprobă aprecierile negative asupra uniunii monetare implementate fără menajamente. A fost o seară veselă şi lungă.

Cât e de departe de mine – poate în urma lucrului cu Baby la programul pentru *Calcanul* – Germania cotidiană. Mai aproape mi-e Polonia: alegerile prezidenţiale. Mă tem că scundul Napoleon din Gdansk va câştiga alegerile şi va aduce Polonia într-o stare pre-democratică, guvernând prin decrete.

Dacă încep munca la *Unkenrufe*, vreau să păstrez povestea deschisă şi, în prima şi a doua optime a ei, să nu dezvălui multă vreme „ideea" cuplului, ca să se poată dezvolta.

Göttingen-Lübeck, 10 octombrie '90

Repetare: un ins ce trece pe lângă mine – e drept, nu amenințător și agresiv, ca de curând, în gara centrală din Hamburg, ci mut – îmi pune pe masă, în vagonul restaurant, un bilet plin de vorbe de ocară, pe care îl descopăr abia când plătesc. Când am părăsit vagonul restaurant și am intrat în vagonul alăturat, de clasa întâi, acest cineva a strigat de afară – trenul era oprit în Hanovra: „Hei, trădător de patrie!" Sigur, e ridicol, dar nu numai ridicol.

Expoziția de la Göttingen a fost bine primită: sala arhiplină. Dezbaterea, mult prea scurtă, n-ar fi adus însă cine știe ce nici dacă dura mai îndelung, fiindcă de la bun început vorbitorii s-au situat pe poziții extreme, pozitive, negative, iar apoi s-a auzit obligatoriul apel la speranță. Din păcate, cărturarii au cedat acestei năzuințe și au întârziat să anunțe cu onestitate starea de urgență națională.

Franz a venit de la începutul după-amiezii la Steidl. Ne-am uitat amândoi la noua tipografie, mai mult decât modernă. Apoi am luat o masă bună, siciliană. Franz vrea ca, împreună cu Gianna, să o viziteze la Palermo pe Aurora mea.

Behlendorf, 11.10.'90

Ar trebui să nu mă mai cred în stare de asemenea călătorii și de apariții publice. Tot ce rămâne – în afară de masa veselă cu Franz – este o amenințare cu arderea cărților.

Acum, după ce unitatea Germaniei este bătută în cuie, se vorbește din ce în ce mai deschis despre ceea ce nu este unitar. Chiar și A. Baring, acest oportunist mereu manierat, cântă acum melodia asta.

Iau cu mine un caiet gol, cu scoarţe tari. Poate reuşesc să pun pe hârtie în Portugalia primele zece-cincisprezece pagini din *Unkenrufe*. Sunt de-a dreptul dependent de acest imponderabil proces al scrisului, de această altă legitate, căreia mă supun cu plăcere – şi nu fără teamă.

De altfel, Academia de Artă din Berlin nu-mi poate cumpăra lucrările şi manuscrisele pe care voiam să i le las, deoarece i s-a refuzat alocarea de bani de la Loteria Naţională. – Foarte bine! – Oricum, fiindcă Trautwein a fost atât de harnic, am acum o imagine de ansamblu asupra a ceea ce există prin mape şi aiurea. Vreau să mă concentrez asupra mea şi-atât.

După o convorbire telefonică cu Kurt Mühlenhaupt, vecinul nostru din Portugalia, aflăm că în vale, înspre Monte Cima, se proiectează şi amenajează o groapă de gunoi. Poate mai rezist totuşi doi-trei ani în Portugalia. După aceea îmi găsesc, împreună cu Ute, un refugiu în ţinutul kaşubic. Să rămân în mişcare. Să călătoresc cu puţine bagaje. Să plec şi să ajung. Am fost deja nevoit să renunţ la multe case. Să fiu un refugiat bine pregătit.

Ute a găsit pentru mine o lăcustă mică, nemaivăzută în zona noastră.

Ştiu de mai multe săptămâni că Horst Janssen, acest cunoscut desenator, este ameninţat cu orbirea. Terasa lui, unde acidul pentru gravuri formează un laborator de otrăvuri, s-a prăbuşit sub el. Acidul l-a ars, i-a ars şi ochii, iar el a rămas nenorocit, deşi a scăpat cu viaţă; şi totuşi – îl cred în stare de asta – o să meargă mai departe, oricât de puţin mai vede, cu o pensulă aspră pe format mare.

Acum pe etajera de lângă pupitrul meu stă o bucată mare de chihlimbar, din moştenirea de la Mausi. Pupitru la care scriu în picioare. În plus, o fotografie cu Ute copilă şi foarte reţinută.

Vale das Eiras, 13 octombrie '90

După trei sferturi de an de absenţă, în care s-au întâmplat mai multe decât o arată primele urmări, când revăd această parte a Portugaliei, îmi pare respingătoare şi de o urâţenie înfricoşătoare. Cu siguranţă vara fierbinte – cu temperaturi de aproape 50 de grade – a vlăguit foarte tare pământul. Însă asta evidenţiază doar cât de distrusă e zona coastei, de la Faro până la Lagos, deoarece nimic nu o înfrumuseţează. Această porţiune nu este doar urâţită de construcţii, ci de-acum începe deja degradarea: gunoaie şi fiare vechi mărginesc şoseaua principală. Porţiunile rămase, parcă întâmplător, nevătămate arată ici şi colo cât de frumoasă a fost cândva această regiune.

Această vară le-a fost neprielnică până şi cactuşilor mei. Mulţi sunt vlăguiţi, uscaţi sau năpădiţi de buruieni. Au fost udate doar plantele din curtea interioară şi, în parte, cele din jurul casei. *Dona* Maria José este o şleampătă fermecătoare, dar totuşi o şleampătă. În faţa casei strada a fost decopertată, fiindcă s-a întins un cablu de curent de la felinar până la casă. Apoi azi-dimineaţă a

venit un tractor şi a astupat şanţul la loc. Tot o treabă de mântuială, fiindcă la următoarea ploaie se vor forma bălţi uriaşe.

De ieri cerul e cenuşiu. Averse. Nici măcar cumpărăturile făcute în Lagos nu ne-au putut înviora. După un somn (prea lung) de după-amiază, epuizaţi şi năpădiţi de sudoare, am decis să considerăm că ne-a ajuns. În schimb ieri, încă dinainte de a putea intra în sfârşit în casă, ne-a salutat o broască (*Unke*?).

Am cumpărat din hala pieţei din Lagos un crab mare, viu. Prima dată după cel din anii şaizeci, din Bretania – şi încă mă mai uimeşte frumuseţea fiecărui detaliu al lui. Finisajul carapacei de deasupra. Membrele bine concepute. Cleştii: unelte, active cu mult înainte de a apărea neputincioşii oameni.

Vale das Eiras, 15.10.'90

Jakob Suhl a prins, cu ajutorul unei antene parabolice (cadou de la soţia lui cu ocazia zilei de naştere), canalul

3sat. Chiar dacă (de la Leipzig, din 18 martie încoace) suntem mult prea obişnuiţi cu rezultate electorale deprimante, cel al alegerilor pentru Landtag în noile state federale şi în Bavaria a depăşit şi cele mai negre aşteptări. Prevăzători, am mâncat mai înainte peşte şi raţă, după aceea *rote Grütze* din mure şi căpşuni, şi abia după aceea am urmărit canalul TV. Optimiştii incorigibili din rândul social-democraţilor se vor consola cu gândul că, de la alegerile pentru Volkskammer din martie, SPD-ul creşte, chiar dacă încet şi nesatisfăcător, dacă facem comparaţie cu alegerile comunale. O aberaţie care trebuie să îi consoleze pentru criza SPD-ului şi eşecul său. Cu toate acestea am privit lucrurile cu destulă detaşare.

Astăzi am rămas în pat până după-amiaza devreme, când în sfârşit a apărut soarele, supunându-mă epuizării mele şi gripei latente. Apoi, cât am astupat bălţile din faţa garajului, mi s-a declanşat un val de transpiraţie care nu mai voia să se oprească. – Citesc cartea masivă a lui Fischer-Dieskau despre familia de cântăreţi Garcia. Un material interesant, la înălţimea căruia, din păcate, nu se ridică şi autorul, plin de greşeli de exprimare. Ce îl determină pe un specialist şi un perfecţionist să-şi demonstreze diletantismul în domeniul acesta? Totuşi parcurg captivat materialul îndesat aici.

Sunt prea slăbit ca să fac mai mult. Încă îmi lipseşte pofta de a scrie. Ţin cu greu sub control o depresie latentă. Oare ar trebui să-i dau frâu liber, să mă las să mă prăbuşesc? Poate că şi pentru asta sunt prea slab.

Vale das Eiras, 16 octombrie '90

Gripa m-a ţintuit în pat până după-amiază chiar şi de ziua mea. Ute a cumpărat în Lagos un peşte al Sfântului

Petru, pe care îl vom avea la masă – noi şi soţii Suhl –, ca fel aniversar, după burtă cu fasole. Frumosul dar de la Ute: un album H. Bosch cu ilustraţii bune şi cu obişnuitele legende. Vreau să-l compar cu volumul meu Bosch de la Berlin.

Până la urmă, în ciuda tuturor lipsurilor, terfelogul lui Fischer-Dieskau a fost captivant, cel puţin pentru cazul când gripa te obligă să stai în pat.

Vale das Eiras, 17 octombrie '90

Am rămas din nou în pat, cu frisoane uşoare (dar fără febră), până către ora 15.00 şi am citit pe nerăsuflate *Basanti*, povestirea lui Bhisham Sahni, numită roman. Autorul calcă pe urmele lui Premchand, fără a atinge realismul dens al acestuia. Cu toate acestea, o imagine exactă a vieţii de zi cu zi din metropolele Indiei. Scoasă de editura Reclam din Leipzig. Acum a dispărut şi ea şi cu siguranţă nu este în avantajul literaturii indiene, oricum răspândită fără prea mult entuziasm.

Abia acum îmi dau seama clar de depresia profundă (nemărturisită) care a pus stăpânire pe mine de câteva săptămâni. Starea coastei sud-vestice portugheze constituie fundalul stării mele. Vreau, trebuie să o duc până la capăt, aşa slăbit cum sunt.

După-amiază, când am comandat lemne pentru şemineu la crescătorul de porci din vecinătate, ne-a speriat starea de mizerie a gospodăriei sale degradate. Iar cele mai multe gospodării ţărăneşti, ca şi a vecinului nostru, Germano, sunt în starea asta.

Vale das Eiras, 18 octombrie '90

După un somn scurt, în stare de semitrezie, vise absurde: la îndemnul și la propunerea lui Walser și Handke, alternativ, Nicolas Born este proclamat „poetul unității germane". Editura Rowohlt preia această prostie și o popularizează. Polemizez cu ideea și cu Ingrid K., care, fiind lector la Rowohlt, rabdă în tăcere această trădare a lui Born. În consecință, vreau să renunț la cetățenia mea germană și îi scriu Parlamentului European, cerându-i un pașaport european. Sunt dus cu vorba și până la urmă decid să mă mulțumesc cu un document de călătorie care îmi atestă statutul de apatrid și pe care îl consider satisfăcător.

Astăzi în Lagoa, unul din puținele locuri din Portugalia ce au rămas plăcute. Apoi la olarul scoțian din Porches, care povestește despre sarcina fostei sale prietene, Susan, ca despre o moarte. Pe țărmul încă intact dinspre coasta abruptă și micile golfuri șterpelesc de lângă o casă țărănească degradată trei pui dintr-un desiș de cactuși. Găsesc pe plaja din golfuri câteva pietre lucioase și minuscule pentru Ute. Înapoi prin fostul nostru ținut, care se transformă tot mai mult în teren de golf. Casa noastră încă mai stă în picioare, în chip de clădire de birouri a antreprenorului general. Ce bine că, după ce abia ne întorseserăm din Calcutta (acum vreo patru ani), am renunțat imediat la acest loc, care acum este un șantier permanent, și ne-am construit aici o casă nouă, deși regiunea de coastă dintre Lagoa și Porches (cu vedere spre mare) ar fi fost mai atrăgătoare pentru Ute.

Noaptea, neavând somn, am citit niște povestiri de Premchand. Seci, precise, ca niște parabole discrete, în pofida realismului lor. Scrise împotriva tendințelor moderne. Să scrii astfel de povești din Germania „unificată".

Citesc în *FAZ* polemica lui Mattheuer la adresa trufiei artei occidentale şi o aprob. Schäuble pare să supravieţuiască atentatului. Îmi rămâne un regret, chiar dacă nemotivat, pentru că l-am atacat atât de dur pe 2 octombrie, pe parcursul discuţiei televizate.

Încă mă mai trec valuri de sudoare la cel mai mic efort.

Vale das Eiras, 20 octombrie '90

Minimumul matinal după noaptea aceasta. Chiar dacă încă mai reuşesc să umplu golul insomniei cu lecturi, ziua rămâne dezolantă. Lectură de noapte: Carola Stern, *Viaţa lui Dorothea Schlegel*. O carte care la început promite mult, dar apoi nu mai arată decât zel partinic. Romanticii care se refugiază din „plicticosul Iluminism" în catolicismul făcător de minuni. Ce temă actuală. Însă, din păcate, această epocă influentă este folosită ostentativ pentru a trage pe sfoară cu ideea „emancipării".

La amiază a venit o femeie (nemţoaică) din vecinătate, care ne-a povestit despre mişcarea civică împotriva gropii de gunoi proiectate în regiune. A adus o foaie volantă concepută de Kurt Mühlenhaupt şi tradusă în portugheză. Trăieşte aici doar cu fiul ei.

Mai târziu, la soţii Suhl, Leonore ne-a dăruit două agave mari, cu frunze albe cu verde, pe care vreau să le plantez la stânga şi la dreapta intrării în curte. Mi-a dat şi un borcan cu vitamina C, din care să iau câte o linguriţă plină la fiecare oră. Pentru rest nu există remediu.

Vale das Eiras, 21 octombrie '90

Ieri, pe când şedeam în faţa şemineului, mi s-a clarificat deodată perspectiva naratorului în *Unkenrufe*: în timp ce naratorul fără nume este legat de prezent, materialul care

i-a fost încredinţat de văduv relatează fără întrerupere până aproape de anul 2000 şi de moartea în accident. Acest interval de timp şi acest arc peste timp ar trebui să determine nota specifică a poveştii. La sfârşitul relatării sale povestitorul ar putea avea intenţia să verifice la faţa locului – în Gdańsk – cele povestite. Trăirile prevestitoare de rău ale văduvului.

Vreau să încep mâine cu prima versiune. Ar fi bine să pot alcătui o cronologie ficţională: din noiembrie '89 până în decembrie 1999. Blocada continentală a Europei împotriva năvalei Sudului. Dar şi masele de populaţie tot mai sărace din estul şi sud-estul Europei.

Astăzi la prânz am plantat cele două agave cu frunze alb-verzui în faţa intrării în curtea interioară. Am scos scaieţi cu sapa. Vitamina luată cu lingura, din oră în oră, pare să ajute. Acum e deja a noua zi ploioasă.

Vale das Eiras, 22 octombrie '90

De ieri, cu întreruperi, furtună. Am uitat să notez atacul lui Bucerius, proprietarul lui *Die Zeit*, pe de o parte prostesc, pe de altă parte venit ca o confirmare a temerilor mele celor mai rele, la adresa discursului meu din Reichstag, „Ein Schnäppchen namens DDR“. Nou-apăruta aroganţă – „Noi suntem motorul Europei“, „Noi suntem trezorierul CE“, „După exemplul nostru s-au însănătoşit valutele Franţei şi Belgiei“ – prinde deja formă, cu laitmotivul *noi*: „Noi, ca mare putere, trebuie să ne găsim rolul“. (Rămâne încă nerostit: „Acum am câştigat în sfârşit Primul şi al Doilea Război Mondial“.)

Probabil că de-acum capitalismul, lipsit de imaginea inamicului, se va ideologiza şi, ca o consecinţă logică, se va autodistruge. Aici, în Portugalia, se vede clar, cu

ochiul liber, ce forţă distrugătoare pentru ideea de ţară emană de la Comunitatea Europeană, adică de la sediul central din Bruxelles. Se alocă sume uriaşe pentru construcţia de străzi. Se numesc fonduri structurale, însă scindează structuri închegate, distrug agricultura, care are oricum o existenţă marginală, aruncă ţara şi oamenii, după normele CE, într-o înapoiere şi mai mare şi prezintă acest *boom* inutil din construcţii drept înflorire economică, înlocuiesc produsele portugheze (cu cele spaniole) şi i-ar putea învăţa pe polonezi, ce trăiesc departe de ea, ce îi paşte de îndată ce Europa de Vest, sub chipul CE, le exploatează slăbiciunea.

Ieri, cu Jules şi Mieke la soţii Suhl. Ute arată jalnic. Îmi frânge inima.

Nu, nu astăzi, mâine vreau să încep manuscrisul. Ce mă face să ezit?

Vale das Eiras, 26 octombrie '90

O sumedenie de zile irosite. Îmi lipseşte puterea în faţa foii nescrise. Cum vremea e rea, iar eu sunt predispus la tot felul de suferinţe mărunte, reale şi inventate, dar care devin tot mai mari, doar depresia, multă vreme mascată, acum vădită, prinde puteri. Nevoia de somn se combină cu lipsa de somn. Chiar şi săpatul printre cactuşi mă ajută numai în timp ce fac asta. Şi Ute e într-o dispoziţie proastă. Şi astfel fiecare rămâne preocupat, în chip jalnic, doar de sine însuşi. Pentru prima dată mă bucur că zilele petrecute aici se apropie de sfârşit, chiar dacă, în afară de nelinişte, nu ne aşteaptă nimic. Nici o scrisoare de la copii. Când am gătit burtă pentru seară... Dar nici măcar burta nu mai ajută. E ca şi cum toate s-ar fi dezumflat.

Vale das Eiras, 28.10.'90

După ce ieri a apărut soarele, am luat pentru prima dată micul dejun afară, ne-am vorbit amabil, ba chiar am fost în stare şi de o excursie la mare, la lagună, iar eu am şterpelit de acolo, de pe terenul de golf învecinat, un coş plin de pui de agave, dar acum cerul este din nou gri şi ploios.

De când „unitatea germană" nu mai oferă nimic altceva în afară de costuri ulterioare, ziarele trăiesc din criza din Golf, care produce şi ea numai costuri şi, pe de altă parte, scoate în evidenţă incapacitatea generalizată a lumii de a aborda crizele din perspectiva cauzelor lor.

După-amiază Ute m-a chemat în partea de vest a casei, unde un şarpe de aproape un metru începuse să înghită o broască cât pumnul. Cu gura căscată înfricoşător, acesta înghiţise deja picioarele din spate ale animalului. Partea anterioară a broaştei se umfla regulat. Iritat de noi doi (Ute fotografia, iar eu începusem un desen), şarpele i-a dat drumul broaştei, a ridicat imediat capul lui mic, triunghiular, aproape delicat, a scos limba şi s-a încolăcit epuizat, în timp ce posteriorul broaştei scuipate a rămas nemişcat sub un mucus roşiatic. Evident, sucuri digestive paralizante. Mai târziu şarpele a dat să se ascundă într-un tufiş, după ce a renunţat – evident, din slăbiciune – la o nouă încercare de a înghiţi broasca. Atunci a putut şi broasca să-şi mişte iar picioarele din spate. Am dus-o pe lama unei sape în nişte tufe mai lăturalnice. Ute a fost de părere că broasca, *Unke*, mă va răsplăti pentru această salvare. Printre nori, luna la pătrar. Aerul plăcut. Abia acum îmi dispare epuizarea.

Am mâncat prepeliţe cu cartofi dulci, slănină şi smochine, gătite la cuptor.

Încă o dată şarpele şi broasca: cât de străină, înfricoşătoare şi dincolo de orice reflexie umană este natura când se arată fără reţineri în felul acesta. Plastic, doar aspectul idiomatic: să fii înghiţit de viu; corespondenţe cu Hieronymus Bosch.

Pe parcursul ultimelor zile am citit (în afara planului meu) *Povestirile din Zürich* ale lui Gottfried Keller şi am fost surprins de prospeţimea lor şi de perspectiva clară a naratorului. Apoi un volum de povestiri poliţiste de Seichō Matsumoto: *Crimă la trecătoarea Amagi*. Mi-au plăcut în special povestirile mai scurte, fiindcă se deosebesc uluitor de stilul occidental al romanului poliţist: crima gândită în toate amănuntele, comisă la munte, din răzbunare. – Nici o scrisoare de la copii.

Vale das Eiras, 30.10.'90

Alaltăieri, după prepeliţe, când ne-am pierdut într-o conversaţie care s-a sfârşit spre ora patru dimineaţa, iar noi am fost tandri unul cu celălalt, am discutat, e drept, în principal despre Hiddensee şi Stralsund – de ce nu vrea Ute să susţină proiectul de stânga pentru casele vechi de lângă ruina bisericii Sf. Ioan –, însă, printre altele, vorbăria, însufleţită de trei sticle de vin roşu, a declanşat şi un gând lăsat în paragină: romanul Fontane-Berlin, proiectul meu de bătrâneţe, potenţiala mea carte din anii nouăzeci. O idee abandonată nu doar pentru că *Unkenrufe* a devenit mai stringent, ci, probabil, şi pentru că paranteza temporală din 1848 până în 1969 era prea banal de evidentă; abia noua situaţie politică din anii '89-'90 îmi permite să-l pun pe viul, supravieţuitorul, nemuritorul Fontane la adăpost, în custodia lui Rohwedder, unde – pentru prima dată bine plătit – trebuie să poarte de grijă unor castele din Brandenburg, Uckermark, Mecklenburg,

Lausitz şi aşa mai departe, fiind plasat, aşadar, într-o poziţie centrală şi în acelaşi timp marginală. Titlul provizoriu ar putea fi *Die Treuhand*[1]. De asemenea, în timpul conversaţiei nocturne mi-au mai trecut rapid prin minte şi alte funcţii ale lui Fontane: el, odinioară secretar al Academiei Prusace de Artă vreme de jumătate de an, ar putea să negocieze cu preşedinţii academiilor scindate, adică cu Müller Esticul şi cu Jens Vesticul. Ar mai putea şi să scrie (pentru preşedintele federal) un raport despre ideea Berlinului ca oraş-capitală şi (spre dezamăgirea preşedintelui federal) să respingă această funcţie pentru oraşul care de-acum nu mai e împărţit.

În timpul discuţiei am luat în considerare o colaborare cu Günter de Bruyn şi cu Gerhard Wolf, am respins ideea, dar am păstrat-o ca ficţiune.

Cum ar fi dacă (spre final) s-ar găsi o notă Stasi şi, în cele din urmă, un dosar despre Th. Fontane, legat de activitatea lui ca agent prusac al guvernului Manteuffel la Londra? Şi există deja o primă propoziţie: „Nu sunt lăsat să mor".

Dacă aş fi sănătos, în '91 aş putea să scriu *Unkenrufe*, în '92 să mă documentez pentru *Treuhand*, în '93 să încep să o pun pe hârtie şi în '97 (la a şaptezecea aniversare a mea) să îmi ofer o matură operă de bătrâneţe.

Vreau să-i scriu o scrisoare lui Rohwedder şi să-l rog să-mi facă o programare pentru o vizită în clădirea sediului Treuhand, această centrală a afacerilor-chilipir în curs de lichidare.

---

1. *Custodia*. Treuhand era numele organismului guvernamental însărcinat cu privatizarea sau închiderea obiectivelor industriale din fosta R.D.G. după unificarea Germaniei. Günter Grass a publicat romanul pe care îl plănuia aici în 1995, sub titlul *Ein weites Feld* (n.r.).

Ieri, după vizita la Jules şi Mieke (cu soţii Suhl), jeepul era plin de puieţi de agave, plus un exemplar mare. Am sădit astăzi restul prăzii în peste cincisprezece găuri de plantare şi acum sunt curios, aproape ca un copil, să văd ce va rămâne până în ianuarie din hărnicia mea de grădinar.

Am pus astăzi pe masa de seară două feluri de cartofi prăjiţi (pentru mine dulci). I-am mâncat cu rămăşiţe de peşte marinat şi măsline.

La plantările de pe latura estică am deranjat o broască uriaşă, care cântărea, probabil, vreun kilogram. Am găsit şi un gândac. Din câte se pare, în pofida sau datorită ploii, cele trei săptămâni de aici au pus capăt crizei noastre; deşi încordate, au avut un sens.

Scara încremenită în copac.
Cum înghite şarpele
încet broasca vie
(duce la paralizie facială).
Ploile dese se potrivesc anotimpului.
Apoi un gândac negru, semănând cu un rinocer
şi frumos în armura lui strălucitoare.
Prea multă natură pentru o criză normală.
Însă la vest de noi se spune că
e proiectată şi aprobată o groapă de gunoi.

Oare în cartea despre Fontane şi-ar putea găsi locul şi Uwe Johnson? Şi lezanta sa poveste de agent?

Vale das Eiras, 1 noiembrie '90

În ultima noastră zi aici, în a doua duminică (acum cu lună plină), care anunţă, se pare, o perioadă însorită mai lungă, Ute îmi găseşte o călugăriţă străvezie, galbenă ca paiul, fantomatică în eleganţa ei de doamnă. Cum îşi ţine trupul înţepenit şi îşi mişcă într-o parte capul cu cei doi ochi sferici, cum poate să îl încline.

Ute face bagajele. Eu am dus uneltele de grădinărit în garaj. Astăzi, împreună cu soţii Suhl, a venit şi *señor* Justo, care are grijă de grădina lor. Urmează să vină şi la noi o dată pe săptămână, în weekend, şi să ne cureţe răsadurile de scaieţi şi alte buruieni. Apoi urmează să planteze şi nişte pomi: migdali, măslini, rodii.

Ute şi cu mine suntem destinşi şi foarte atenţi unul cu celălalt, după ce ne-am adăpat ca nişte truditori de la moara crizei. Durerile mele din zona inghinală (dreapta). Pare a fi o ruptură internă a cicatricei rămase în urma operaţiei de prostată de acum trei ani. Simt o presiune, o durere vagă şi o fierbinţeală interioară neplăcută, usturătoare, mai ales când stau incomod mai multă vreme pe scaunele portugheze. O să merg luni la medic în Lübeck.

N-am scris nimic, n-am desenat, n-am gravat, deşi am avut cinci plăci pregătite în bagaj. Însă am avansat

în minte cu *Unkenrufe*, iar la *Treuhand* mă aşteaptă epuizant de multă muncă.

Am profitat de soare şi am parcurs în fugă terenul împădurit al vecinului şi al nostru. Am aşezat sub bătrâna şi imensa mimoză o bancă din bolovani mari, plaţi, cu vedere spre iazul acum iarăşi ceva mai plin, spre clădirea veche şi spre clădirea nouă, a cărei goliciune se umple şovăielnic pe fundalul munţilor. Am găsit două ciuperci de câmp.

Fontane înregistrează doar castelele şi starea lor, însă nu are drept de vânzare.

În perioada R.D.G. Fontane a fost activ în Kulturbund. Nu a mai scris nimic de la *Stechlin* încoace şi se vede continuat de Johnson.

Sunt binedispus, de parcă aş fi reuşit să stăvilesc ori să înfrâng criza, de parcă desenatul sau scrisul ar fi dus la ceva rezultate preliminare. Acum, când bagajele sunt făcute, pornesc pe drumul de întoarcere cu intenţia fermă de a începe să pun pe hârtie *Unkenrufe* în noiembrie ori cel târziu după fatalul 2 decembrie. Doar dacă nu m-ar mai aştepta alte trei săptămâni de Portugalia, începând de acum; însă mai întâi va fi toamna târzie de la Behlendorf.

I-am mulţumit lui Ute pentru indulgenţă la un şnaps de smochine; Ute mi-a mulţumit pentru disponibilitatea de a comunica lucruri ţinute sub tăcere. Suntem totuşi o pereche deosebită!

Afară luna are un halou mare, cum n-am mai văzut niciodată. Cât de plăcută e casa – proiectul nostru – când arde focul în şemineu.

Relaţia de azi a lui Fontane cu Anglia şi Hamburg şi anglicismul lui fals; vezi *Jenny Treibel*.

I s-a permis lui Fontane să călătorească în afara țării în perioada petrecută în R.D.G.? Poate de vreo două ori, la congrese. De ce nu a intrat în SED, nici în CDU, doar în Kulturbund.

Fontane și biograful său, Reuter.

Fontane, Dresda și copiii lui nelegitimi.

La ora șapte dimineața Germano ne duce la aeroportul Faro. Peste două luni suntem iar aici.

Behlendorf, 3 noiembrie '90

Înapoi la munții de corespondență. Bruno cu drăgălașa-i Ronja și sora mea ne-au așteptat la Fuhlsbüttel. Citesc că Oskar L. încă se bazează pe o victorie sau o victorie parțială (cel mai puternic partid). Dar sunt deja prea detașat pentru a-mi mai face speranțe. Scrisorile de la cititori în urma apariției discursului „Ein Schnäppchen..." în *Die Zeit* sunt preponderent negative și în parte răutăcioase. Le pun pe toate la păstrare.

Aici cerneala mea din *coprinus* s-a îngroșat în ultimele trei săptămâni, iar merele Boskop sunt trecute. Grădina în toamna târzie, atelierul care de-acum mă așteaptă. Dacă n-ar fi problemele din zona inghinală.

Citesc *Extreme Mitellage* a lui Peter Schneider, cea mai exactă analiză a permutărilor germano-germane de până acum, intuitivă, comprehensivă, însă pe alocuri prea ușurică pentru gustul meu .

Behlendorf, 4 noiembrie '90

Un an mai târziu. Cum se transformă un început în opusul lui. Obișnuita istorie a revoluției, derulată într-un tempo alert. Nu doar R.D.G. se înscrie în această cursă rapidă de îngropare accelerată a speranțelor. La sfârșitul

acestei luni în Polonia bat la uşă alegerile prezidenţiale: dacă va câştiga Wałęsa, Polonia ar putea să decadă din nou puternic faţă de ceea ce este astăzi.

Citesc că Bundeswehr îşi face reclamă cu tabloul lui Picasso *Guernica*, şi anume cu textul „Imaginile duşmanului sunt părinţii războiului". Mai cinic nici nu se poate abuza de artă, nu se poate falsifica istoria. Am strâns cinci coşuri de mere: fiecare măr, o minune coaptă altfel. În urmă cu un an, în Polonia, la Gdańsk. În faţa halei pieţei, lângă standurile de flori, ţărănci kaşube vindeau mânătărci; atât de caldă fusese toamna. Când m-am întors, a căzut Zidul. (La Gdańsk desenele mele de la Calcutta, Bremer Block, au fost expuse la primărie. Încercarea inutilă de a trezi, împreună cu profesorul Lipski, interesul studenţilor polonezi pentru social-democraţie.) Helene a fost şi ea acolo.

M-a schimbat anul acesta? Mai mult decât s-ar cuveni. Am rămas cu toate acestea la „Totes Holz". Abia constituirea, re-constituirea unei naţiuni duce acest termen *ad absurdum*. Prefer mai degrabă să fiu ţigan decât german. Sau altfel: pus să aleg dacă vreau, dacă trebuie să fiu german sau polonez, a treia mea cale ar fi să fiu ţigan, apatrid, european. În acest context îmi vine în minte bătrânul şi ridiculizatul profesor Otto Pankok; numai că Ute ar fi o ţigancă fără vocaţie. La asta se adaugă caracterul îndoielnic al convertirii. Cum să devii ţigan? În Portugalia mi-a sărit iarăşi în ochi faptul că ţiganii de acolo sunt cei mai frumoşi portughezi. Pus să aleg, evreu sau ţigan, aş prefera să fiu rom sau sinto. Şi fac astfel de speculaţii copilăreşti şi inutile după un an de unitate germană! (Cel-care-ar-avea-chef-să-fie-ţigan trebuie să meargă mâine la medic.)

Găsesc aici exemplare de probă din *Ein Schnäppchen*... în ediţie de buzunar (şaizeci de pagini). Un rezultat slab, însă de mai mult nu am fost în stare.

Behlendorf, 5.11.'90

Medicul din Lübeck m-a înştiinţat că ar putea fi nevoie de o operaţie. Pentru a-mi ridica moralul: am adunat cinci coşuri de mere. Vreau să iau mâine un coş mic la Berlin. De altfel, ieri am cules ultimele mure trecute: recoltă târzie, a spus Ute.

Brandt zboară în Irak şi astfel ar putea – cum se tem, speră cei ce fac speculaţii – să-i fie de ajutor lui Oskar L. în caz că reuşeşte să pună la punct un plan de pace pentru Orientul Apropiat, inclusiv Israel.

Ascult iarăşi NDR, Programul Trei: întreprinderea culturală merge ca unsă.

Afişul cu *Guernica* al Bundeswehr mă afectează. Vreau să obţin textul. Vreau să scriu despre asta. Ar fi potrivit pentru lectura pe care o s-o fac împreună cu de Bruyn la preşedintele federal. Redactate: trei pagini. Aş mai putea scrie un text cu titlul „Die Zigeuner sind da“[1].

Aş vrea să-mi trec furia prin urechile acului. Vreau să aştept cu bucurie şederea mea la Berlin. Ca să mă purific, adică să spun ce am pe suflet, trebuie să scriu o poezie.

Behlendorf, 14.11.'90

După săptămâna de la Berlin, unde nu am apucat să-mi pun cuvintele pe hârtie, luni la Lübeck, la medic. La jumătatea lui decembrie devine scadentă operaţia de hernie inghinală; durerile se înteţesc.

---

1. „Au sosit ţiganii“.

Trei probe de seară au arătat că s-ar putea face un nou program cu Baby Sommer pentru *Calcanul*. (Ce proaspete s-au păstrat textele.) Noul instrument al lui Baby: o drâmbă.

Expoziția din Reinickendorf, la primărie, în casa scărilor, a fost atât de incitantă pentru mine, încât ieri am început un desen „Totes Holz" în cărbune, în format mare: 160 × 100.

Astăzi s-a semnat în sfârșit la Varșovia tratatul de frontieră Oder-Neisse. Violențe la Berlin. Politica bugetară a lui Waigel, cu ajutorul rezervei de pensii: unitatea pe datorie. Dolarul scade la 1,48 DM. Pericolul unui război în Golf a ajuns să facă parte – între speranță și teamă – din cotidianul politic. Cu trei săptămâni înainte de alegeri, SPD are un chinuit 36,5% și opțiunea mea electorală tinde tot mai mult în direcția Verzi/Bündnis 90 (vot prin corespondență). Continui cu desenul în format mare. Totuși, vreau să scriu despre abuzul cu *Guernica*. Ute îmi rămâne alături.

După doar trei zile de odihnă, mâine plecăm la Köln. Mă bucură – nu știu de ce – gândul la călătoria cu trenul.

Behlendorf, 18.11.'90

Privind în urmă, această călătorie de trei zile constituie un nou succes în ceea ce privește afluența publicului: în Rheinbach, un orășel negru, s-au strâns 550 de oameni (cel puțin 100 la deschiderea expoziției). La iezuiții din Köln, la biserica Sf. Petru, au fost peste 1.200 în nava arhiplină, iar ieri, la Kiel, unde am făcut singura mea manifestație electorală, în sprijinul lui Norbert Gansel, o sală de conferințe s-a umplut până la ultimul loc, cu

250 de oameni, dar „îmbulzeala“ nu ar trebui să mă amăgească, căci aceste „succese“ țin de alt capitol decât blocada publică, a cărei influență se simte în special în comerțul cu cărți. Am citit din *Die Rättin* începutul „Pădurilor lui Grimm“, apoi poezia „Am visat...“, iar la final epilogul la *Totes Holz*. În biserica Sf. Petru erau expuse desenele originale, însă erau abia vizibile din cauza supraaglomerării. Poate că interiorul bisericii m-a încurajat să-i îndemn pe iezuiții „luminați“ „să-l trimită pe papă la dracu’“, după ce am comparat marile așteptări nutrite inițial față de alegerea unui papă polonez cu eșecul său, în special în ceea ce privește Lumea a Treia. Publicul s-a exteriorizat printr-un geamăt în parte speriat, în parte ușurat, care, pe măsură ce s-a stins, a făcut loc râsetelor. Chiar dacă iezuiții nu m-au aprobat, nici de contrazis nu m-au contrazis.

La Rheinbach am văzut tiparele de probă, chiar bune, pentru „Signatur“, pe care le adusese Rommerskirchen. Nimic nu va avea ramă de plastic, pe care am refuzat-o, ci una simplă, din oțel inoxidabil. Nu îmi place cine știe ce signatura Altenburg pe care mi-a dăruit-o: desenele sunt prea pretențioase.

Neuhaus, care a vernisat expoziția din Rheinbach și a deschis lectura publică de la Köln, alunecă ușor, cu vastele sale cunoștințe, într-o flecăreală precipitată.

Cu trenul până la Köln și înapoi: o posibilitate de a prelungi somnul prea scurt. Apoi cu mașina la Kiel. Pe drum am auzit la radioul din mașină că Helmut Schmidt l-a lăudat pe Kohl și l-a criticat pe Lafontaine: „Va pierde alegerile – și o și merită“. Schmidt le măsoară pe toate cu măsura egoului său. Însă el a fost cel care a răpit social-democrației orice perspectivă, prin pragmatismul său ridicat la rang de ideologie, care l-a

marginalizat pe Eppler şi a favorizat astfel apariţia Verzilor.

La Berlin se destramă coaliţia roşu-verde. Norbert Gansel mărturiseşte că este pentru prima dată când campania electorală nu-i face plăcere şi nu-i oferă nici măcar satisfacţie; e de înţeles. Din păcate, şi el vrea să scrie în curând o carte, fără să bănuiască ce înseamnă asta: să scrii o carte.

Revenit, îmi găsesc desenul în format mare. Îl termin şi încep imediat unul nou.

Cu două săptămâni înainte de alegerile pentru Bundestag şi de bombastica victorie a lui Kohl, care este foarte probabilă, sunt încă sau iarăşi indecis. Ce mă mai priveşte?

După un somn lung (până la prânz), astăzi am reuşit, cu ajutorul lui Ute, să mă detaşez de călătoria de trei zile. Frumuseţea zilei ploioase de noiembrie. Căprioarele din grădină. Programul Trei, ca de pe altă planetă.

La Köln am văzut în public chipul încremenit, nemişcat, al colegei mele de la sculptură din perioada 1949-1952, Trude Esser. Distanţă extremă şi apropiere. Pe parcursul discuţiei de la Kiel s-a pomenit mereu de pericolul şi posibilitatea unei dictaturi ecologiste.

Behlendorf, 19 noiembrie '90

Ziua Mariei! 79 de ani împlineşte bestia tenace, imprevizibilă, pe cât de fidelă, pe atât de perfidă, care mă însoţeşte – de la Anna la Ute – în cea mai mare parte a vieţii mele, fotografiind. Să scriu cândva o carte despre fotografa Maria; să pornesc de la „Mariazuehren“[1].

---

1. „În cinstea Mariei“.

A doua coală în format mare (orizontal) e gata, a treia (format vertical) pregătită. Ia naştere un triptic care are o nevoie acută de o biserică: martiriul actualizat.

Dorm până către unsprezece, pentru a mă recupera fizic, iau micul dejun în pat, lucrez fără pauză până către ora nouăsprezece. Vreau ca până la sfârşitul anului să închei în sfârşit tema „Totes Holz“ cu alte coli în format mare, poate şi cu tema minei de lignit (în creion).

Am primit de la Steidl material despre afişul *Guernica* al Bundeswehr. Şi aceste trei până la cinci pagini ar trebui puse pe hârtie până la sfârşitul anului. Abia după aceea voi putea începe liniştit *Unkenrufe*. Până atunci se va decide şi rezultatul alegerilor din Polonia; probabil că Wałęsa va câştiga cursa. În plus, peste iarnă în Rusia e posibilă o foamete – în special la Moscova şi Leningrad, deşi în provincie sunt depozitate destule provizii.

Criza din Golf stagnează, oricât ar miza S.U.A. pe cartea războiului. Probabil că voi vota totuşi cu SPD la Berlin şi în Bund (fie şi ca răspuns la Helmut Schmidt), dar cu mari reţineri.

Zborul Hamburg-Berlin, 20 noiembrie '90

Astăzi domnul Lübcke a scurs apa din iazul de peşte. S-au prins în năvod peste cincizeci de păstrăvi, mai bine de douăzeci de crapi şi încă şi mai mulţi lini. Douăzeci de păstrăvi încă prea mici şi câţiva lini decorativi (roşu cu portocaliu) au fost puşi din nou în libertate. Nici un ţipar n-a ieşit din nămol. Prima noastră cotă-parte am congelat-o: la sfârşit de săptămână vom avea crap la masă.

Piesa centrală din tripticul „Totes Holz“ este aşezată în format vertical. Sunt surprins de pofta mea sporită

de a aborda încă o dată această temă pe coli mari şi de a o încheia astfel.

Mâine se căsătoresc Raoul şi Beatrice. Astăzi (cu Anna) urmează să aibă loc o mică petrecere preliminară. După-amiază, după masa de nuntă de la restaurantul italian din Handjerystrasse, zburăm înapoi la Hamburg: o manifestare la Casa Literaturii din Schwanenwik.

Behlendorf, 22 noiembrie '90

O cină mai degrabă sărăcăcioasă în ajun (ajunul nunţii). Oaspeţilor din Anglia, sosiţi târziu, nu li se mai serveşte nimic. Oare la Raoul şi Beatrice se reuneşte spiritul de economie elveţian? Evident, copiilor mei le este greu să dea petreceri burgheze.

Anticamera Stării Civile Schöneberg este decorată cu imagini ale unor cupluri de îndrăgostiţi din Evul Mediu târziu, rococo şi din perioada modernă (Picasso). Ofiţerul stării civile a fost scurt. Nuntaşii, în cel mai bun melanj berlinez. Mâncarea la italian, foarte bună, cu mai multe feluri: supă de mânătărci, purcel de lapte (rece) cu sparanghel, spaghete cu ciuperci. Langustine cu şalău. Noi a trebuit să plecăm mai devreme, înainte de desert: avionul spre Hamburg.

De la căderea Zidului, restauratorului italian nu îi mai place în Berlin. Înstrăinat între timp de Italia, după douăzeci de ani aici, vrea totuşi să se întoarcă. „Cel mai frumos a fost în anii şaizeci“, spune el. Pe nora mea Beatrice se pare că mai trebuie să o descopăr. În schimb Rosanna, nepoata mea, este binecuvântată cu şarm. (Straniu şi, în acelaşi timp, familiar să şed iar lângă Anna.)

În timpul discuţiei de la Casa Literaturii din Hamburg, în apropierea fostei noastre locuinţe din Schwanenwik,

a trebuit să-i amintesc noului călău Raddatz de perioada sa redegistă şi de atitudinea sa revoluţionară din timpul târgului de carte din '68. Schädlich spune lucruri încâlcite, dar bine formulate: nu există o literatură redegistă. Nu a existat niciodată o literatură redegistă. Contează doar estetica. Înoată neputincios pe valul propagandei împotriva aşa-numitei *Gesinnungsliteratur*[1]. M-am înfierbântat vorbind (lucru care a amuzat). Ce frumos că a fost şi Bruno, atent. Bun, chiar dacă încă prea precaut, criticul Diekmann din Berlinul de Est. Întoarcerea foarte târziu, la două dimineaţa: încă o privire scurtă aruncată desenului în lucru.

Behlendorf, 25 noiembrie '90

Cu o săptămână înainte de alegerile din Bundestag, al căror rezultat, în urma sondajelor, pare clar, în Polonia se alege preşedintele ţării, iar rezultatul pare să fie inevitabil şi acolo. Deşi ambele alegeri îmi vor confirma *Unkenrufe*, această perspectivă nu mă înveseleşte.

Prima variantă pentru partea centrală a tripticului de altar nu se potrivea, deoarece arborele foios dezrădăcinat era prea viu, într-o contradicţie prea puternică cu cele două formate orizontale, însă cea de-a doua încercare, cu conifere care cad, deja prăbuşite ori care stau încă în picioare, pare să-mi reuşească.

Ieri Per Øhrgaard, care a rămas peste noapte, şi soţii Rühmkorf au venit la o masă cu crap: unul de cinci livre. Deoarece (de un an) nu mai are dureri sau beteşuguri suplimentare, Peter s-a pornit, sedentar, pe băut şnaps; Eva, în schimb, e chinuită de guturai. Mizeria germană ne-a creat o dispoziţie disperat-veselă.

---

1. Literatură ideologică.

O zi rece şi însorită. Livada goală. Peisajul în trepte, înceţoşat, în faţa şi în spatele plopilor de pe marginea canalului. Numeroasele păsări de pe ultimele poame căzute.

Behlendorf, 30 noiembrie '90

A cincea coală în format mare e gata, dar probabil că voi lucra până în decembrie (adică până după alegeri) la tripticul de altar, pe care, dacă îmi reuşeşte şi vreunul din popii din Lübeck are curaj, îl voi împrumuta unei biserici, iar mai târziu, dacă e sigur că va putea fi expus mai îndelung, i-l voi dărui. Cum altfel ar putea fi reprezentate astăzi „crucificările“?

O întrerupere a lucrului s-a datorat unui interviu cu B. Grimm pentru *Zeit*, pe tema „Totes Holz“, şi cu un jurnalist danez, cu care am purtat o discuţie de principiu pe tema Germaniei pentru *Politiken*. În afară de asta, ca preparative pentru operaţia de hernie inghinală, la care sunt programat spre sfârşitul lui decembrie, am făcut o endoscopie intestinală pe care am urmărit-o pe ecran până pe la jumătate, când a devenit dureroasă fără anestezie. Am văzut şi polipul răsărit ca o ciupercă, mare cât un bob de fasole, care a fost îndepărtat imediat. Înfricoşător de interesantă vederea din interior a propriului intestin, care, după cei cinci litri de soluţie salină, era realmente curat: un tunel colorat în tonuri gingaşe.

Respect pentru Oskar, care îndură campania electorală cu degajare şi fără să se abată de la subiectul amar. Poate că va reuşi chiar să câştige câteva puncte şi – prin comparaţie cu rezultatul lui J. Raus de acum patru ani, când noi eram la Calcutta – să obţină un rezultat ceva mai bun: între 37 şi 38 de procente. Se pare că FDP slăbeşte în

momentul de față CDU prin *Zweitstimmenwerbung*[1] pentru Genscher, astfel încât, dacă FDP ia mai mult de zece procente, iar Verzii se mențin între șase și șapte procente, ar putea exista posibilitatea ca social-democrații să devină mai puternici decât CDU (fără CSU) în caz că PDS rămâne la două-trei procente, însă probabil că lucrurile vor evolua mai prost decât se așteaptă, ca în Polonia, unde vitala lipsă de rațiune a învins. Voi rămâne sau nu membru SPD, în funcție de decizia lui Oskar de a candida sau nu la președinția partidului după alegeri.

Orice gând privitor la manuscris doarme neliniștitor. Mă țin de cărbunele de desen siberian. Astăzi, o zi geroasă, strălucitoare. De dimineață a căzut prima zăpadă. Ute a cumpărat cauciucuri de iarnă. Nunta lui Raoul, în realitate dezolantă – sau sunt nedrept? –, îmi ocupă gândurile. Dorm mult și prost. Peste zi însă, din obișnuință, sunt concentrat.

Ieri, târziu, apelul telefonic al lui Peter Schneider din America. Din inițiativa noastră electorală, pornită împreună cu Jurek Becker, nu a ieșit nimic. Vrem să reluăm legătura după alegeri.

Încă o dată în fața peretelui de desen, înainte de a merge la lectura din Stade. Înainte de asta, un coniac spaniol!

Behlendorf, 1 decembrie '90

Stade, un orășel care și-a înfrumusețat centrul vechi cu sprijin financiar – centrala atomică de pe Elba, situată în apropiere. Lectura în sala primăriei, înregistrată de Radio Bremen, unul dintre posturile mici care nu prea

1. *Zweitstimme* – vot dat de alegători la alegerile din Bundestag pentru fixarea ordinii candidaților unui partid dintr-un land federal.

au viitor. Apoi discuţiile obişnuite, chiar dacă m-am săturat să explic mereu şi mereu poziţia mea între idolii tradiţionali ai poziţiilor, resemnarea şi speranţa. Aceste speranţe cronice deformează orice privire obiectivă asupra realităţilor şi împiedică schimbări de fond.

În sfârşit Irakul şi S.U.A. încep negocieri în zona Golfului. În felul acesta măcar se mai câştigă timp – timp până la următoarea criză.

Ieri, în public, ca peste tot, mai multe femei decât bărbaţi. Femeile pun şi întrebările cele mai precise. Şi întrebări îngrijorate, legate de tăcerea mea iminentă (de la *Die Rättin* încoace). Probabil că fără cititoare nu ar mai exista literatură.

Iar mâine, noaptea alegerilor: Bruno şi Malte ne vor susţine.

Tocmai a trecut pe lângă casa noastră, realmente izolată, un autoturism cu difuzor care ne îndemna sistematic să votăm mâine NPD, neonaziştii care îşi spun „naţional-democraţi“: o glumiţă germană! – Vreau să scriu poezii.

Behlendorf, 2 decembrie '90

În duminica alegerilor, fiindcă e prima zi de Advent, Ute a pus pe masă coroniţa cu prima lumânare. Malte şi cu mine am îndurat zâmbitori toată osteneala. După-amiază, când vine Bruno, vrem să punem pe hârtie pronosticuri. Al meu, de un excesiv şi cronic optimism, va arăta, probabil, astfel: CDU/CSU 42%, FDP 10%, Verzii 6%, PDS 5,5%, SPD 36%.

Ieri şi azi am început să lucrez la un poem în proză mai lung, „Abend mit alten Freunden“[1]. Alte titluri din

1. „Seară cu vechi prieteni“.

minte: „Abschied vom Feuilleton“, „Wahlsonntag“, „Deutsches Allerlei“[1].

Niciodată atelierul meu nu mi-a fost un refugiu atât de necesar ca acum.

Behlendorf, 3 decembrie ’90

În teritoriul federal şi în Berlin social-democraţii sunt bătuţi măr şi s-au prăbuşit înapoi la treimea din anii cincizeci. Verzii din vechiul teritoriu federal au scăzut la jumătate şi astfel au ieşit din Bundestag. Oskar şi-a păstrat, e drept, ţinuta şi ca învins, însă rămâne sub semnul întrebării dacă e dispus sau capabil să preia conducerea SPD-ului vătămat. În orice caz, statul CDU se va instala încă o dată la toate nivelurile puterii, mai penetrant şi mai periculos prin *„Krauses“*[2] de dincolo.

Prezenţa fiilor blasfematori a făcut suportabilă noaptea alegerilor; însă şi ei au reacţionat: Malte cu cinism, Bruno încurcat.

Pentru că la suferinţele pricinuite de hernia inghinală s-a adăugat acum şi durerea din încheietura mâinii stângi – suprasolicitată la desenele în format mare –, noaptea mi-a fost fără somn. În mod bizar, insomnia mea s-a concentrat, ca şi cum această temă ar fi evocată acum, asupra unor frânturi de idei pentru *Treuhand*, pe care le-am notat către orele cinci ale dimineţii în biblioteca mea (fumând):

---

1. „Rămas-bun de la foileton“, „Duminica alegerilor“, „Fel-de-felul german“.
2. Familia cea mai puternică din Swinemünde, unul din cele două oraşe ale copilăriei lui Fontane, descrise în romanul autobiografic *Meine Kinderjahre* (*Anii copilăriei mele*).

Nemuritorul Fontane ar putea sta față în față cu nemuritorul agent secret, personajul lui Schädlich[1] (Tallhover[2]), care a supraviețuit anilor cincizeci și a plecat în Vest. T. lucrează pentru BND. Știe dosarul lui Fontane până mult în trecut, în anul revoluționar 1848. Îi știe copiii nelegitimi de la Dresda și pe urmașii acestora. Cunoaște activitatea de agent a lui Fontane la Londra. Așa se face că a exercitat devreme, la mijlocul anilor șaizeci, presiuni asupra lui Fontane în favoarea serviciului de securitate al R.D.G. Pentru că T. era deja prezent ca agent în *Tunnel*, i-a cenzurat poeziile lui Fontane și știe cele mai intime lucruri despre căsnicia acestuia, cei doi constituie un cuplu inseparabil, reprezentativ pentru situația actuală: Christa Wolf, Stephan Hermlin, Hermann Kant și așa mai departe. Acest cuplu întinde un arc peste întreaga istorisire, mai ales că Fontane a fost plasat, prin Tallhover, la Treuhand. Îmi imaginez douăsprezece episoade în care domină „echipa“ Fontane-Tallhover, însă Tallhover ar trebui să își facă simțită prezența și în alte episoade.

Cum a supraviețuit Fontane celui de-al Treilea Reich? Ca jurnalist activ, ca reporter de război, în special în Franța? De aici apare corespondență din timpul lui Fontane din războiul din ’70-’71, legată de prizonieratul său, de cartea sa despre acest război. Fontane și Unitatea. Cunoștințele sale despre aceasta. Originea franceză a familiei de hughenoți. O perioadă ce se întinde din ’70

---

1. Hans Joachim Schädlich, născut în 1935 la Reichenbach, autor german, critic la adresa regimului R.D.G., emigrat în 1977 în R.F.G.
2. Personajul principal din romanul omonim al lui Schädlich, un polițist care trăiește în toate statele germane de la jumătatea secolului al XIX-lea până la jumătatea secolului XX.

în ’71 şi din ’40 în ’45 şi care pentru Fontane rămâne relativ liberă, deoarece Tallhover are treabă altundeva.

De folosit jurnalul meu începând cu 1 ianuarie ’90: Fontane la Altdöbern şi Cottbus: castelul, minele de lignit, Lausitz, casele de cultură din Hoyerswerda-Guben. Fontane de două ori la Leipzig: la *Führer*, la Masa Rotundă, la congresul SPD şi la farmacistul Voigt; noaptea alegerilor din 18 martie ’90. Fontane în Neubrandenburg: inaugurarea Facultăţii de Pedagogie de către M. Honecker. Fontane cazat la un particular din Schwerin: seara de lieduri de la teatru, castelul. Fontane la Stralsund: scandalul legat de bijuteriile din insula Hiddensee. Fontane la Dresda. Copiii săi nelegitimi. La Radebeul îşi vizitează urmaşii. Baby Sommer, care povesteşte bătând toba. Indiciile lui Tallhover. Mai sunt de luat în calcul Prenzlauer Berg şi gara Lichtenberg.

Fontane şi literatura. Călătoria sa (ca iscoadă) la Frankfurt, la târgul de carte din 1968. Fontane la lacul Schwielow, unde se întâlnesc preşedinţii celor două uniuni ale scriitorilor. Fontane discutând cu de Bruyn despre heliotrop. Fontane la dialogurile pentru pace din Berlinul de Est. Fontane la lecturile din Berlinul de Est, între 1973 şi ’76: interceptat de Tallhover şi judecat şi evaluat literar de Fontane. Fontane despre moartea lui Johnson şi despre jurnalism.

Convorbirea mai lungă cu Tallhover despre nemurirea literaturii şi despre cenzură, în timpul unei călătorii cu trenul de la Berlin la Büchen. Întunecatele perspective viitoare.

Activitatea lui Fontane la Treuhand: odaia lui izolată. Castelele. Trebuie să limpezească situaţia Academiei, precum şi viitorul faliment imobiliar al clădirilor în care s-a desfăşurat activitatea Kulturbund, proprietate a

Kulturbund. Cei doi preşedinţi ai Academiei. Perioada petrecută în secolul al 19-lea ca secretar al Academiei Prusace. Cum îl cunoaşte în cele din urmă Fontane pe Rohwedder. Fontane se gândeşte ca la sfârşitul perioadei petrecute la Treuhand să meargă în Anglia (Scoţia): acolo crede el că nu îl cunoaşte nimeni, acolo s-ar putea întrevedea un sfârşit al nemuririi.

Cartea: viaţa şi viaţa dublă a lui Fontane. Un roman cu agenţi şi iscoade. Berlin: 1848, 1961, 1969, până în '90. El ca povestitor unic, ce dezvăluie totul. O carte despre suspiciunile ce planau mereu. Felul de a vorbi al lui Fontane, uneori sacadat, ca al regelui din *Schach von Wuthenow*[1]. Personaje precum Mathilde Möhring şi Jenny Treibel într-o manieră actuală?

Vreau să încerc să mă afund în *Treuhand*. Ce-mi rămâne de făcut?

Behlendorf, 4 decembrie '90

Acum, pentru a face înfrângerea şi mai dureroasă, Oskar L. a refuzat să candideze la preşedinţia partidului. Şi nici Vogel nu mai vrea să candideze (în mai).

Iar ultima noapte mi-a adus iarăşi în minte nişte frânturi pentru *Treuhand*.

Imortalitatea lui crepusculară, trezită, întrupată. Asta înseamnă că Fontane nu e tot timpul prezent. Însă marile evenimente şi momente îl fac să apară de îndată ce devin istorie. Astfel, cartea ar putea să înceapă cu construirea Zidului şi să integreze imediat şi căderea Zidului. Dacă ar rămâne permanent atât de bogat în

---

1. *Schach von Wuthenow – Erzählung aus der Zeit des Regiments Gensdarmes*, volum de Theodore Fontane (1819-1898), apărut în 1883 (n.r.).

semnificaţii istorice, acest prim capitol ar putea duce la Treuhand, iar *Înainte de furtună*[1] ar constitui, ca plan temporal, a treia perioadă a scrisului lui Fontane, cea de după 1871.

Apoi povestea s-ar putea relua cu al doilea capitol, prin introducerea celuilalt „nemuritor“, Tallhover: la Bahnhof Zoo, înainte ca Fontane să plece înapoi spre Berlinul de Est, cu nişte cărţi cumpărate din spirit de prevedere (la librăria Heine); discuţii în susul şi în josul halei între Fontane şi Tallhover.

Unde şi când îşi consumă Fontane nemurirea. Are mereu aceeaşi vârstă, în jur de 60 de ani, în pragul pensionării, chiar dacă în el vorbesc toate romanele scrise ulterior, până la *Stechlin*.

Afirmaţia lui cum că ar fi „nemuritor“ este anulată de variante realiste. Cunoscuţi şi colegi (la Kulturbund, în Academie) l-au numit dintotdeauna „Fontane al nostru“ – nu doar din cauza asemănării. „Stilul lui Fontane“ spre care se tinde nu trebuie să devină parodic, de aceea povestea concepută nu trebuie să depăşească 220 de pagini: patruzeci de episoade de cinci până la şase pagini.

Copenhaga, 6.12.'90

Sub un cer de un albastru rece, am luat ieri feribotul de la Puttgarden la Rødby. E ciudat să călătorim, ca oaspeţi ai verii de fiecare an, prin Danemarca iernatică. Privirea mea este încă fixată scrutător asupra fiecărui grup de copaci: chiar dacă danezii nu vor să accepte, o mare parte din conifere s-au uscat.

Conform ultimelor ştiri, decăderea SPD continuă. Desigur, e adevărat că programul electoral al lui Oskar,

---

1. *Vor dem Sturm*, roman al lui Theodore Fontane din 1878.

fixat unilateral pe „Nu“, i-a diminuat şansele de a obţine un rezultat mai bun, însă e la fel de adevărat că partidul l-a desemnat în unanimitate pe Oskar (cu programul său centrat pe „Nu“) drept candidat. Deviza lui Brandt, „Să-l ajutăm acum pe Oskar!“, nu a fost luată în seamă în primul rând de Schmidt şi Schiller. Aşadar, nu e de mirare că Oskar a considerat aceste contribuţii ale „bătrânilor domni“ drept stânjenitoare în campania electorală şi – evident, copleşit de atâta solidaritate – renunţă la preşedinţia partidului. Mă îndoiesc însă că Björn Engholm are stofă de conducător de partid. Prea puţin bătăios şi înclinat spre contemplaţie, e mai în elementul său la expoziţiile de artă decât la şedinţele continue de la Bonn.

La manifestaţia de la Muzeul Louisiana, această superbă instituţie democratică, a fost arhiplin şi întâlnirea nu se mai termina: o grămadă de întrebări; două ore şi jumătate. După aceea masa la Bootshaus. Am încercat încă o dată să-l conving pe Vagn Grosen, editorul meu de la Gyldendal, să preia prin cumpărare editura Hinstorff din Rostock.

Noapte fără somn, din păcate. Iar frânturile nocturne pentru *Treuhand* – confuze. În orice caz, e demn de notat că, pe lângă vocea narativă a lui Fontane, şi Tallhover relatează şi îl spionează pe nemuritorul Fontane. Alţi povestitori, cum ar fi o referentă de specialitate de la Treuhand sau o secretară a Academiei de Est, îl numesc „Fontane al nostru“ şi vorbesc despre o asemănare năucitoare.

Însă o întrebare rămâne: ce a făcut Fontane în 4 noiembrie, când au protestat artiştii? A ţinut şi el o cuvântare? A vrut să vorbească, dar a fost împiedicat?

O lărgire a perspectivei povestitorului prin adăugarea mai multor voci este ispititoare, dar poate deveni şi prea vastă. Fontane şi revoluţia din '48, din '68, din '89!

Acum vrem să hoinărim prin oraşul vechi.

Behlendorf, 8 decembrie '90

Ieri ne-am întors din Danemarca prin ceaţa cenuşie a Mării Baltice. Cele două zile bătute pe muchie ne-au ajutat să relativizăm groaznicul rezultat al alegerilor într-un stil danez, civilizat. O ţară fără mari evenimente înainte de alegeri – care vor schimba puţine sau nimic. Seara la Per Øhrgaard, veselă şi cam cu prea multă udătură. Cât de mult le place danezilor să râdă de ei înşişi.

Pe drumul de întoarcere, prânzul la familia Bagge. S-ar părea că Vogterhus a lui Ute ar putea fi salvată. Anul viitor urmează să se încheie un contract de arendă pe termen lung. Ar urma şi să fie racordată la apă şi curent. Noi plănuim reamenajarea unei camere pentru mine şi Ute, sub acoperiş. Odaia de până acum va deveni cameră de oaspeţi, iar cămara probabil că va lăsa locul unui duş.

Pentru *Treuhand* (iarăşi frânturi nocturne, de insomniac): fiindcă acolo se adună şi se centralizează toate, societăţii Treuhand i se pune în cârcă fiecare eşec, fiecare faliment, întreaga răspundere. Kohl a ieşit bine şi se va delecta alături de Mitterrand cu cuvântări despre Europa.

Fontane, real şi ficţiune: cetăţean al R.D.G. şi în acelaşi timp nemuritor.

De ce respinge, cu toate acestea, ideea ca Berlinul să fie capitală.

Fontane imaginează romane din fosta R.D.G.; Mathilde Möhring ca redegistă ancestrală. O emisiune la radio cu el, de Bruyn, Christa Wolf, Hermann Kant, Stephan Hermlin. Fontane îi consolează zeflemitor pe toţi.

Monologurile lui Fontane cu soţia şi fiica sa, care sunt absente.

Cum dispare la sfârşit din cadrul Treuhand şi se duce, cu toate economiile sale, în Scoţia: iese din nemurire. Micile satire ale lui Fontane. Vrea să reînvie foile ilustrate din Neuruppin.

Pe feribot, în timp ce Ute aduce cafea, îmi vine şi îmi stăruie în minte ideea de a publica *Treuhand* sub un alt nume: Maximilian Zsarg, ca o bucurie copilărească!

Mâine, la Berlin, probă cu Baby Sommer, urmaşul saxon al unei fiice nelegitime a lui Fontane.

Berlin, 13.12.'90

Ceea ce a început bine, proba generală cu Baby Sommer în faţa unui public mic, s-a dovedit a fi mai închegat decât primul program, „Es war einmal ein Land“[1], care a avut succes. Acest surprinzător acord pe care l-au descoperit în muncă doi comedianţi s-a transformat apoi într-o trudă morocănoasă de sfârşit de săptămână. „Turul de cumpărături“ cu Ingrid şi Nele, enervant. Corespondenţa, anostă. Expoziţia din Reinickendorf, părăsită şi parcă ignorată. Discuţia cu publicul în faţa unei săli pe jumătate goale, pierdere de vreme. Dar poate că doar gripa intestinală mă face să fiu nedrept. Oricum, masa de ieri „la francez“ a fost ciudată, fiindcă Maria mi-a făcut în sfârşit cunoştinţă cu angrosistul Hellbach, care a plătit pentru toţi cei de la masă. Hellbach, un om de afaceri

1. „A fost odată o ţară“.

atipic, surprinde printr-o tăcere atentă, precum şi prin aura lui de singurătate, în timp ce noua sa galerie oferă încă un spaţiu vast pentru un potpuriu: Buffet lângă Miró.

La spargerea de la Behlendorf – în timp ce eram în Danemarca – nu s-a furat doar radioul din bucătărie, ci şi cutia mea de tablă cu paşaportul vechi, schiţele de testament şi nişte bani gheaţă.

Raoul şi Beatrice au zburat cu copilul pe insula lor. Ute găteşte în vechea bucătărie din Niedstrasse. Mi-ar plăcea să vină şi Nele la cină. Dar nu vine, pentru că e Ute aici. Astfel, copilul a nimerit între fronturile materno-feminine.

M-a cuprins o silă – şi faţă de literatură. Poate că operaţia de hernie de săptămâna viitoare o să mă ajute. Mâine zbor cu Maria şi Eva Hönisch la Stuttgart. La deschiderea expoziţiei urmează să vorbească Engholm, căruia, după ce a acceptat să candideze la preşedinţia partidului, i-am scris o scrisoare lungă. Plănuita retragere din SPD este (deocamdată) amânată.

În trenul Stuttgart-Frankfurt, 15 decembrie '90

Un actor elveţian îmi dăruieşte *Tagesanzeiger*, care apare la Zürich, cu necrologul lui Friedrich Dürrenmatt, şi mă roagă să am grijă de mine: „Acum nu vă mai avem decât pe dumneavoastră!“

Vernisajul grotesc de ieri de la galeria Breitling, cu o introducere excelentă a lui Björn Engholm. Contrastul dureros dintre foile mele cu Calcutta şi risipa postmodernă de marmură a galeriei. Peste tot, chiar şi în pardoseală, sunt inserate iniţialele galeristei. Lectura mea s-a potrivit exact cu publicul venit la vernisaj. Imediat s-au vândut şase până la şapte desene, trei sculpturi şi două duzini bune de gravuri. Bizar şi totuşi enervant

războiul de uzură dintre Maria Rama şi Eva Hönisch. Engholm şi cu mine, gripaţi. Vigilenţii săi referenţi. Oskar Lafontaine a dispărut fără urmă (în sud). Moartea lui Dürrenmatt – cu şapte ani mai bătrân ca mine – mă obligă la concentrare suplimentară. El, pe care actuala mafie a teatrului şi foiletonului a încercat să-l ignore încă din timpul vieţii (vezi necrologul din *FAZ*.) Acum mă aşteaptă şedinţa consiliului de autori de la Frankfurt. Vreau să vorbesc răspicat cu editoarele.

Clinica Universitară Lübeck, 18.12.'90

Ras ca în palmă în jurul mădularului, pe burtă şi pe coapse; aşa aştept la ora şapte dimineaţa operaţia de hernie inghinală. Un spital nou, care arată peste tot la fel. Personalul are tendinţa de a vorbi pe deasupra pacientului când îşi face treaba: „Lui îi vine rândul mâine".

Ieri de Maizière a demisionat din toate funcţiile. Taxa de autostradă şi facturile telefonice mărite trebuie să finanţeze „unitatea". Frauda electorală devine evidentă (prea târziu). Escrocii fără jenă. Imediat vine targa cu rotile...

Clinica Universitară Lübeck, 19.12.'90

Peste noapte, dureri de îmi venea să urlu. Într-un final mi s-a făcut o injecţie. Apoi s-a desprins (într-o stare între veghe şi somn) canula pentru perfuzie: o porcărie însângerată. Acest spital e cu adevărat „plictisitor de moarte". Un du-te-vino plin de zel, care nu mişcă nimic, al surorilor medicale. Apariţia medicilor în alb corespunde celei din filmele de gen. Sper să ies sâmbătă!

Behlendorf, 23.12.'90

Pe Programul Trei, după cea mai nouă schimbare de direcţie a sa, Enzensberger vitupereazä împotriva lui Bloch, trivializându-l şi alunecând în fanfaronadă. Asta corespunde lecturii mele din spital, care continuă în patul din Behlendorf, *Înainte de furtună*, doar că sporovăiala lui Fontane este un principiu stilistic lămuritor, în timp ce sporovăiala lui Enzensberger reprezintă un rol printre multe altele. Cu proaspăta sa „modestie faţă de proiectele sociale totale", face referire la Montagne şi Diderot; pe Lessing îl lasă deoparte. Şi el (ca şi Walser) şi-a eliberat gândirea de „poziţiile radicale" simbolizate cândva de expresia „Jos capul!" a momentului '68 şi nu se simte responsabil pentru ele.

Mă însănătoşesc mai încet decât speram. Comparaţia „amuzantă" a lui Enzensberger între pierderea puterii şi a proprietăţilor de către oligarhii din Cuba şi pierderea puterii şi proprietăţilor latifundiarilor de pe malul estic al Elbei. (Să fac din acest şmecher limbut, căruia totul i se pare amuzant, o figură fontanescă.)

Sunt în continuare mai atras de *Treuhand* decât de *Unkenrufe*, care, fiindcă a căpătat prea repede o formă definitivă, trebuie să se odihnească. Toate acestea în timp ce Uniunea Sovietică şi Iugoslavia se dezagregă, iar războiul din Golf pare să fie o chestiune deja hotărâtă.

Behlendorf, 24.12.'90

Am dormit în şezlongul englezesc, în timp ce Malte a împodobit (la picioarele mele) pomul de Crăciun, iar Hans s-a uitat la televizor, la Charlie Chaplin în *Monsieur Verdoux*. A trebuit să mă întind, fiindcă înainte lucrasem

prea mult în atelier, la perete, desenând al treilea format orizontal mare: o răstignire, pe care o pregătisem înainte de operaţie. Vreau să termin planşa anul acesta.

De ieri e aici şi Maria şi nu mai vorbeşte decât despre necesitatea de a-mi vinde desenele cât mai scump posibil. Cum vede o nouă planşă de-a mea, se entuziasmează scurt şi intens, apoi socoteşte preţul şi cumpăneşte la un posibil cumpărător. E un geniu al vânzărilor.

În urmă cu un an zilele Crăciunului au fost marcate de invazia în Panama şi de revoluţia din România; de data aceasta sunt iminente un război în regiunea Golfului şi războaie civile în Uniunea Sovietică şi în Balcani.

Vreau să călătoresc prin zona de pe lângă Frankfurt pe Oder, la vest şi la est de râu: pe urmele romanului *Înainte de furtună*.

Behlendorf, la 25.12.'90

Hans, Malte şi Bruno, la cei 21, 23 şi 25 de ani ai lor, pe scara măgarului, această troică de fraţi, care manifestă unii faţă de alţii atâta bădărănie tandră, având pentru mine o afecţiune ce se întinde de la blând la îndărătnic şi, pe deasupra, dotaţi şi iubiţi de Ute într-un fel care îi va marca pe viaţă, mi-au făcut Crăciunul suportabil într-un mod adorabil. Târziu, o convorbire telefonică cu Franz, care, din cauza unei invitaţii la revelion, l-a caracterizat pe Bruno şi, prin el, „generaţia sa tânără“ ca fiind una ce „nu poate duce poveri prea mari“; e ciudat când Franz al meu, la cei 33 de ani ai lui, mi se plânge de „tineretul ăsta“. Cât mă bucur de copiii mei.

O noapte fără somn, care, ce e drept, m-a făcut să citesc până la sfârşit *Înainte de furtună* şi m-a ispitit ca, în timp

ce conturam în întunericul nopţii textul „Guernica“, să emit formularea „Täuschland, ein Gummibärchen“[1], deoarece *Deutschland, ein Wintermärchen*[2] a lui Heine ar trebui coborâtă la acest nivel; apoi probabil că am adormit, epuizat, în jur de ora şase, pentru a mă trezi la prânz, nedormit. „Täuschland“ ar însemna şi exploatare după bunul plac, adică, de exemplu, aşa cum se face reclamă la Bundeswehr cu *Guernica*, să se facă reclamă cu altarul de la Isenheim la aspirine sau la ideea reintroducerii pedepsei cu moartea. Astfel conceput, din subiectul oferit de *Guernica* ar putea apărea un eseu mai lung, numai bun pentru a fi citit pentru prima oară în faţa preşedintelui.

Odată cu anul se termină şi jurnalul meu. Noaptea mai am şi temeri difuze că la izbucnirea războiului din Golf s-ar putea detona şi o bombă atomică irakiană, pusă la păstrare în New York sau Tel Aviv, o bombă atomică a cărei producere se datorează participării active germane.

Behlendorf, 27 decembrie ’90

Astăzi – la zece zile după operaţie mi s-au scos firele – am luat de la Lübeck trei pachete (comandate) de cărbune pentru desen, am fixat o a treia parte centrală, „Golgota“, iar ieri au fost aici Björn Engholm cu Barbara, una dintre fete şi prietenul acesteia, după cum vorbiserăm la Stuttgart. Cafea şi prăjituri, fructe, şnaps, apoi vin alb: din Franconia. Engholm şi cu mine am stat o oră întreagă în atelierul meu. I-am schiţat concepţia mea

1. „Ţara amăgirilor, un ursuleţ de gumă“.
2. *Germania. O poveste de iarnă*, epopee satirică scrisă de Heinrich Heine în 1844.

despre viitoarea politică germană şi o eventuală colaborare. Baza pentru orice altceva ar fi voinţa SPD-ului şi a viitorului preşedinte de a transforma marea republică federală, constituită printr-un simplu *Anschluss*, într-un „Bund deutscher Länder“, şi anume printr-o nouă constituţie, întemeiată pe legea fundamentală de până acum.

Premisele pentru asta ar fi o Adunare Constituantă, care ar include şi intelectuali şi artişti şi care, prin întărirea elementelor federative, ar permite formarea unei naţiuni culturale, astfel încât să se impună suveranitatea landurilor în domeniul cultural.

Alte obiective constituţionale pe care le-am numit: redefinirea cetăţeniei, cu renunţarea la premisa de până acum a „rădăcinilor germane“, protejarea obligatorie a naturii şi a mediului, imperativul securităţii derivate din pacea socială, cu dreptul la muncă şi la locuinţă şi cu relativizarea concomitentă a securităţii militare tradiţionale.

I-am arătat că numai aşa s-ar putea declanşa consolidarea culturii printr-o dispută culturală permanent revigorată, aşa cum o doreşte el. De asemenea, aşa ar putea să se revigoreze şi să se regenereze şi restul fostei culturi a R.D.G. Câteva indicii privitoare la priorităţi: teatrul, Institutul Cultural de la Leipzig, Kulturbund şi aşa mai departe. Critica viziunii asupra culturii de până acum a SPD: circul Linda Reisch, spectacolul multimedia, tărăboiul manifestaţiilor de masă.

Engholm cel puţin m-a ascultat, a luat notiţe, însă mi-a atras imediat atenţia asupra opoziţiei (cunoscute şi mie) existente în interiorul PSD.

Rămân sceptic în ceea ce priveşte voinţa lui de a lupta pentru o astfel de politică germană ofensivă şi

dacă o va putea menţine vreme mai îndelungată. În plus, i-am propus viitorului preşedinte al partidului să invite scriitori şi intelectuali la expunerea din faţa fracţiunii SPD din Bundestag şi din faţa consiliului partidului.

Astăzi B.E. a plecat spre Colombo, în Sri Lanka. E ciudat, de vreme ce în Hessen, la începutul anului, se declanşează campania electorală.

Am întins o coală nouă pentru o compoziţie în trei părţi, nesegmentată. Nu mă pot opri!

Behlendorf, 28 decembrie '90

După o noapte iarăşi nedormită, am început totuşi „desenul de sfârşit de an". Peste noapte s-au aşezat ideile, la început pentru proiectul *Treuhand*. Evenimentele considerate importante în jurnal (cu anticiparea perioadei octombrie/ noiembrie/ decembrie '89), până la alegerile pentru Bundestag din 2 decembrie '90, ar trebui să constituie cadrul temporal al povestirii; după aceea „nemuritorul" Fontane dispare în direcţia Scoţia. Tallhover îl eliberează din funcţie. În plus, mi-a tulburat somnul şi „Guernica". O scrisoare de la avocatul Senfft arată că vrea să ia legătura cu familia lui Picasso (aşa cum i-am propus). Textul ar putea curge cam aşa:

Descrierea imaginii fără a pomeni titlul. 1937, anul creării. Pavilionul spaniol de la Expoziţia Mondială de la Paris. Distrugerea minuţioasă a oraşului Guernica de către avioanele legiunii germane Condor. Înapoi la imagine, care nu este o imagine a duşmanului. Abia după aceea, anunţul din *Spiegel* al Bundeswehr. Data anunţului, 10.09.'90, pe două pagini. Se trece sub tăcere monstruozitatea; doar în *art*, replica lui Hecht. Vreau să practic o „estetică a ideilor". Ceea ce nu a trecut: jocurile mele din curtea şcolii în pauzele din anul '37. Cine

sunt toţi cei care tac în faţa acestei monstruozităţi: artişti, academii... Bundeswehr ca grajd al lui Augias. Revendicarea: încetarea recrutărilor până când se recunoaşte ruşinea, un apel către preşedintele federal, la sfârşit încă o dată imaginea.

Vreau să încerc să elaborez o nouă formă de eseu. Tăios, şlefuit, expresiv, agresiv. Un text care eliberează *Guernica* lui Picasso din muzeu şi o face să fie actuală.

Behlendorf, 29.12.'90

Somn cu întreruperi. Treaz, culcat pe o parte, îngropat în întuneric, totuşi fixat asupra unui format orizontal alb, pe care desenul este schiţat în trei părţi – aşa am adormit. Speranţa, de la bun început deşartă, că noul an, după toate grijile şi schimbările, va avea un curs mai liniştit se dovedeşte acum o iluzie: chiar dacă în Golf nu se ajunge la un război, rămâne totuşi tensiunea explozivă; mizerie socială, foame, rasism şi celelalte presiuni politice vor pune în mişcare masele populare din Europa de Est, din sud-estul Balcanilor şi din Lumea a Treia. Vestul va încerca (zadarnic) să se izoleze şi va coborî, la rândul său, o Cortină de Fier. Toate acestea vor împovăra procesul unificării germane, care oricum a început greşit.

Aşadar, din nou un an pe care doar cu greu îl voi putea întâmpina lucrând la manuscris. Vreau totuşi să încerc.

După două ore de lucru intens la formatul mare de pe planşetă, aşteptăm acum vizita lui Norbert şi Lesley Gansel. O prietenie veche, care, curios, a ţinut. – Ascult Bach: *Magnificat*.

Behlendorf, 31 decembrie '90

A fost o vizită mai degrabă fadă: acea înfumurare specifică Bundestag-ului, care acordă atâta importanţă oricărui pârţ trecut în protocol. Se celebrează cu o vanitate nemărginită vanitatea persoanei aduse în discuţie (în cazul acesta Gansel despre Engholm), ca slăbiciune a acesteia. Dezamăgitor! Iar Gansel este unul dintre puţinii deputaţi care luptă cu perseverenţă împotriva corupţiei omniprezente. Cu toate acestea, nu se poate purta cu el o discuţie profundă sau chiar îndrăzneaţă, deoarece reţinerile sale înăbuşă orice idee înainte ca ea să-şi ia zborul.

Ieri a venit de la Lübeck negustorul de artă Gaulin pentru a vedea desenele mele pentru altar. Două formate orizontale mari, cu aripi laterale, unul cu personajele Răstignirii, se oferă alternativ vederii; celelalte sunt prea dominatoare ca lucrări individuale pentru a se potrivi într-un triptic. Acum Gaulin vrea să vorbească la Lübeck cu un om al bisericii. Şi el crede că biserica Sf. Maria ar fi locul potrivit.

După ce am anulat împărţirea în trei a ultimului format orizontal şi m-am decis, după îndelungi ezitări, pentru o compoziţie unitară, voi fixa această ultimă coală abia în noul an.

E timpul să fac bilanţul şi – ca în fiecare an în după-amiaza ajunului Anului Nou – să pun pe hârtie lista cu treburile pentru anul viitor. Ca texte au luat naştere, pe lângă „Schreiben nach Auschwitz", „Rede eines vaterlandslosen Gesellen" pentru Tutzing, apoi, după 18 martie, „Einige Ausblicke vom Platz der Angeschmierten", după câteva şederi în R.D.G. „Bericht aus Altdöbern" şi, în fine, pentru 3 octombrie, „Ein Schnäppchen namens

DDR". În afară de acestea, epilogul la *Totes Holz*: „Die Wolke als Faust überm Wald"[1]. Am pus pe hârtie legendele imaginilor şi mai bine de două sute cincizeci de pagini de jurnal.

În ciuda planurilor mele: nu am poezii şi gravuri, în schimb am circa cincizeci de desene în cărbune pe tema lignitului şi mai multe litografii decât erau în plan.

Publicate, în urma deciziilor luate deja în '89: *Ein deutscher Lastenausgleich*[2], care a apărut mai târziu (la Aufbau) în tiraj mare, ca şi *Die Plebejer proben den Aufstand*. Aici, ca şi dincolo, s-au vândut vreo zece mii de exemplare. Rău a mers la Luchterhand *Schreiben nach Auschwitz*. Se spune că titlul i-ar fi indignat pe librari; s-au vândut doar până într-o mie de exemplare ale ediţiei de buzunar. Bine a vândut Steidl *Deutschland, einig Vaterland*[3], disputa cu R. Augstein, iar *Totes Holz*, cu mai bine de treisprezece mii de exemplare vândute, nu a rămas să mucegăiască în librării, chiar dacă Steidl sperase să vândă douăzeci de mii.

În fine, în Danemarca şi în atelierul din Behlendorf au luat naştere alte cincizeci până la şaizeci de desene în cărbune şi creion, dintre care multe în format mare. Mapa pentru Rommerskirchen, „Signatur" sau „Bericht aus Altdöbern", este în producţie.

Dar acum planul meu de lucru pentru 1991:

1. Un program nou cu Baby Sommer, *Da sagte der Butt*[4], sub formă de casetă, lansată în martie la Kiel.

---

1. „Norul ca pumn deasupra pădurii".
2. *Repartizarea egală a pagubelor germane*, volum publicat în 1990.
3. *Germania, patrie unită*, volum din 1990 ce include polemica lui Günter Grass cu Rudolf Augstein (n.r.).
4. *Şi atunci calcanul a spus*.

2. În sfârşit în primăvară urmează să apară la Luchterhand lectura din *Toba de tinichea* de la Göttingen, din vara lui '89, sub formă de casetă.

3. Pentru toamnă e programat volumul de atelier cu textul aferent, care trebuie scris: cam cincizeci de pagini.

4. Pentru martie trebuie aşternută pe hârtie polemica pe tema *Guernica*, dedicată preşedintelui federal: cam cincisprezece pagini.

5. Publicarea „Signatur“ este sigură.

Referitor la manuscrisele pe care le voi începe:

1. Vreau să pun pe hârtie, scrisă de mână, prima versiune din *Unkenrufe*. Volum estimat, dacă termin până la finalul verii: o sută douăzeci de pagini. Vreau apoi ca în august (Danemarca) să încep a doua versiune, scrisă la maşină, şi să o termin în decembrie. Estimativ, o sută optzeci de pagini. Apoi a treia versiune ar putea fi încheiată în primăvara lui '92, iar cartea să apară în toamna lui '92.

2. Vreau să-i dictez cândva acest jurnal, pe care intenţionez să-l ţin până pe 15 ianuarie, data expirării ultimatumului din Golf, Evei Hönisch, care să-l dactilografieze: vor ieşi, probabil, aproape trei sute de pagini.

3. Să călătoresc cu Ute prin margrafiatul Brandenburg, pentru *Treuhand*. Vreau să ţin un jurnal de călătorie (cu schiţe). Să încep lectura temeinică a lui Fontane şi notarea reflecţiilor. O vizită la Treuhand. Contact cu Rohwedder.

4. În afară de călătoria în Italia (la începutul lui mai), va mai fi necesară o călătorie în Polonia: iulie sau septembrie. În ianuarie, martie şi octombrie, în Portugalia.

5. Desene în creion, uşoare, în format mic, în laviu, portugheze, brandenburgheze. Nişte prime litografii la poeziile proprii. Şi, în sfârşit, şase sau şapte gravuri pe tema „Totes Holz“.

6. Poate o duzină de lucrări plastice mici.

Asta ar trebui să fie destul. Acum plecăm la soţii Bissinger, pentru a gusta anticipat noul an împreună cu prietenii. Pentru asta am făcut ieri o piftie din capul purcelului de lapte. (După o noapte agitată, sunt epuizat şi, asemenea anului '90, sfârşit.)

Behlendorf, 1 ianuarie 1991

Am înecat bătrânul an la Neuland, cu mult *grappa* şi cu prieteni – familiile Bissinger, Rühmkorf, Flimm. Azi ne-am întors pe o vreme frumoasă pentru Anul Nou şi imediat am terminat şi fixat ultima coală în format mare, „Golgota II“. Rühmkorf (iarăşi cu dureri de spate) îmi povesteşte despre jurnalele pe care le-a ţinut în mod regulat timp de douăzeci de ani. Acum vrea să le descifreze şi să le transcrie, pentru a le folosi, poate, ca bază pentru o carte (iarăşi) autobiografică.

Behlendorf, 2 ianuarie 1991

Printre multele convorbiri telefonice de Anul Nou, una tristă cu Walter Höllerer. Bucuria lui iniţială a lăsat tot mai mult locul unei persecuţii închipuite. Acum şi teama că s-ar putea să fi căzut pe mâinile unor medici SIDA.

La radio un eseu bun despre Th. Mann: „Consideraţiile unui apolitic“.

Behlendorf, 4.01.'91

Puţin înainte de plecarea spre Portugalia şi după ce în casa noastră, ca reacţie la câteva spargeri, s-a montat un dispozitiv de alarmă.

În bagaje, un caiet gol, cu coperte tari, pentru ca primei puneri pe hârtie a *Unkenrufe* să nu-i stea nimic în cale. Acum vreau totuşi să povestesc direct, fără medierea unui narator fictiv. Privire retrospectivă asupra unei perioade agitate, captivantă în plan politic. Trebuie să fie enunţate fapte, să apară parcursul tragicomic al poveştii de iubire, dar naraţiunea centrală o va constitui succesul şi decăderea societăţii funerare germano-polone. Nu lipseşte necesara teamă dinaintea începerii lucrului la manuscris.

Vale das Eiras, 5.01.'91

În timpul zborului spre Faro – am ajuns după miezul nopţii –, somn de o oră, de epuizare. Am înnoptat în galerie la soţii Huber. Sunt iarăşi captivat de frumuseţea şi izolarea casei noastre, care a fost îngrijită de jur-împrejur de *señor* Justo: a sădit bob, usturoi, sfeclă roşie şi anghinare.

Am găsit sub pinii proprietăţii vecine mulţi râşcovi cam bătrâni şi câţiva totuşi comestibili. Un antreu bun – prăjiţi în unt. Apoi au urmat, gătite de mine, două limbi de batal cu fasole roşie mică, cu mult usturoi, şi o legumă de la soţii Suhl, care se numeşte „Ierusalim". Totul însoţit de un vin Dão bun.

Imediat după apusul soarelui, la ora 17.15, frig brusc. Acum stăm în faţa focului din şemineu.

Am citit surprins ultimele cincizeci de pagini de jurnal. Oare voi reuşi să trec de la acest lejer exerciţiu zilnic la disciplina lucrului la manuscris?

Vale das Eiras, 6.01.'91

După ce am adormit istovit, m-a trezit prea curând o insomnie zdrobitoare, care spre dimineață s-a transformat într-o stare de semitrezie cu coșmaruri: Raoul îmi golise biroul din Niedstrasse, îmi scosese telefonul din funcțiune, vânduse clasorul de corespondență...

Nici nu ajungem bine aici, că se întunecă cerul. Către amiază un excavator trage în fața casei, ia pământ în cupă de pe ogorul vecin și blochează o parte din scurtătura noastră către șoseaua principală. Mai târziu aflăm de la Maria José că proprietatea vecină a fost cumpărată, împreună cu pădurea și ruina, de niște „străini": vecini plăcuți, se pare, care se prezintă printr-un excavator cu cupă.

Citesc antologia lui Fontane *Scrieri despre literatură*, realizată de Hans-Heinrich Reuter. Volumul mi-a fost dăruit, după cum spune dedicația, de Reuter la Leipzig, în martie '61. Atunci am fost oaspetele Universității, invitat de Hans Mayer, și am declanșat un mic scandal, transmițând în aula plină salutări de la Uwe Johnson. Bloch era în public. E ciudat și impresionant să citesc acum prefața lui Reuter, presărată cu formulele obligatorii despre lupta de clasă.

Relația „nemuritorului" Fontane cu biograful său Reuter ar putea da un capitol în *Treuhand*. Critica lui Fontane și condescendența ocazională față de Storm, Keller, Schiller și Goethe. Interesantă relația lui Fontane cu Scott și Alexis. Critica lui Fontane adusă romanului *Soll und Haben* al lui Gustav Freytag. – Cât de proaspete se arată încă la lectură textele concise, fie că sunt sau nu corecte.

Un text-cheie din 1891, „Poziția socială a scriitorului", care, pentru a pune capăt desconsiderării scriitorului,

propune ca statul să-i fie protector şi promotor, fără a presimţi pericolul dependenţei, care a devenit realitate în timpul a două dictaturi. Argumente pentru Tallhover.

Iarăşi rămăşiţele de râşcovi de pe proprietatea vecină, cu batal şi cartofi dulci. Mă întreb din nou, cu îndoială, dacă voi reuşi să mă las prins de scrisul la *Unkenrufe*. Această mirabilă teamă copilărească.

Vale das Eiras, 7.01.'91

După o nouă noapte aproximativ nedormită, acum am iar puteri diminuate, care, pe o vreme rea, abia îmi ajung pentru lectura lui Fontane. Ultimul său roman, rămas nescris, *Die Likedeeler*, l-ar putea introduce în scenă pe Nemuritor, în opoziţie cu Bartels (Kuba) şi al său Störtebeker[1]. Fontane şi Lessing, defăimarea târzie a Iluminismului de către el. Dacă o să-mi reuşească (la a şaptezecea aniversare), acest roman despre Berlin-Fontane-reunificare nu ar trebui subestimat şi ar putea constitui, în raport cu *Unkenrufe*, a doua parte a unei trilogii a cărei piesă finală este încă nebănuită.

Astfel, fără ziare, criza din Golf rămâne departe, ca un coşmar trecut; auzim (de la soţii Suhl) numai despre o furtună care, venind dinspre Anglia, a bântuit şi în nordul Germaniei. Oare se vor repeta furtunile de anul trecut?

Vale das Eiras, 8.01.'91

După ce în sfârşit am dormit (şase până la şapte ore) şi după ce a venit o vreme mai bună, am cumpărat plante, printre care şi un cactus care ţâşneşte mult în

---

1. KuBa era pseudonimul scriitorului german Kurt Barthel (1914-1967). Piratul Klaus Störtebeker este personajul principal al baladei dramatice omonime a lui Bartel.

sus şi se ramifică amplu. L-am plantat între trei răsaduri de rozmarin.

Conform ziarului de ieri (*Süddeutsche*), astăzi are loc întâlnirea decisivă a miniştrilor de Externe ai Irakului şi S.U.A. Toate s-au pus în mişcare, doar diplomaţia nu. În pofida schimbărilor la nivel mondial, încă predomină instrumentele tradiţionale: ultimatumul, războiul sau, în Uniunea Sovietică, în faţa greutăţilor, strigătul după o mână de fier. Se pare că America e păgubită şi slăbită de cursa înarmărilor în aceeaşi măsură ca şi Uniunea Sovietică, chiar dacă în alt fel. Eşti tentat să vorbeşti despre o justiţie compensatorie. Oare până la urmă învinşii din al Doilea Război Mondial, Germania şi Japonia, să fie cel de-al treilea, care, dacă nu râde, măcar rânjeşte de pe margine? Un război în Golf ar face însă şi din ei nişte învinşi.

Să descopăr în fosta R.D.G. figuri din Fontane: spre exemplu de Maizière, preoţi ca Eppelmann, Meckel, apoi ca Führer şi Magirius, însă şi acel preot din Schmalkalden care, bănuit pe nedrept că ar fi fost informator Stasi, s-a sinucis. Şi Bärbel Bohley nu ar fi oare o *Herrnhuterin*[1] fontanescă?

Deja reuşesc din nou (cum spune Maria) să fiu senin. Poate m-au ajutat cei doi peşti (sparos cu coada neagră) în vas de lut, pe care i-am împănat cu salvie.

Vale das Eiras, 13 ianuarie 1991

Cu două zile înainte de expirarea ultimatumului în cazul Irakului şi după ce Congresul american şi-a dat acordul

---

1. Tante Schorlemmer, personaj feminin din romanul *Înainte de furtună* de Th. Fontane, membră a comunităţii religioase Herrnhut.

cu privire la un război din ce în ce mai probabil, scriu de trei zile la *Unkenrufe*. Şi de atunci vremea e bună. Un salt greoi de la realităţile cotidiene într-o ficţiune care porneşte la începutul schimbărilor din Germania şi urmează să se termine în vara târzie a lui 1991. Registrul este îngust şi trebuie să dirijeze povestirea ca pe o nuvelă. Am introdus totuşi, ocazional, un narator la persoana întâi, pentru că astfel se poate oglindi în răsfrângeri probabilitatea, precum şi improbabilitatea „ideii".

Astăzi, pentru prima dată la mare. Multe scoici, soare, un vânt rece. Ute s-a întins printre dune. Eu am şterpelit pui de agave, iar înainte, pe drumul spre plajă, câţiva pui de cactuşi cu frunze lungi.

Încă mai mâncăm din calcanul pe care l-am desenat şi gătit acum două zile pentru soţii Suhl. Am desenat pentru prima dată cu creion cu mină. O tehnică plină de farmec, care ar merita continuată.

Poate că lucrul în grădină sau, mai degrabă, scrisul e ceea ce mă ajută să dorm suficient de trei zile încoace.

Iar pe fundalul acestei linişti, al pustietăţii căutate, al grădinăritului jucăuş şi al cufundării în ficţiune se află războiul din Golf, ce poate porni în fiecare zi, sunt iminente destrămarea U.R.S.S. (şi, odată cu ea, sfârşitul erei Gorbaciov) şi falimentul de-acum evident, chiar dacă nemărturisit, al politicii Germaniei. Dacă aş avea poftă şi timp, ar trebui ca în următorul 3 octombrie să-mi fac bilanţul „auto-elogios".

Ieri, la soţii Huber. Expoziţie de pop-art englezească la Faro. Iau înapoi la Berlin o sumedenie din desenele mele; printre ele, desene de tinereţe cu maici şi cele mai bune lucrări de la Calcutta. I-am adus lui Huber, în

compensaţie, desene din „Totes Holz“. Apoi am mâncat în galerie, la masa lungă, de douăsprezece persoane. Jules bea şi iar e comic. Un reprezentant al fabricilor de bere povesteşte lucruri dezolante din fosta R.D.G.

Vale das Eiras, 14.01.1991

Pe o vreme din nou pe jumătate mohorâtă şi o călătorie la Lagoa – bancă, cumpărături, ziare –, am lucrat mai departe la manuscris, care acum începe să devină tiranic, se declară punctul central de interes şi aruncă tot restul, inclusiv posibilul război din Golf, pe un plan secundar. Ziarele scriu că s-ar putea întâmpla orice, chiar şi opusul acestui orice.

El ar putea călători împreună cu ea la Lübeck: Asociaţia Fiilor Danzigului. Comentariile ei despre falsurile lui Maskat din biserica Sf. Maria: „Nemţii vor întotdeauna să aibă totul în original“. Oare celor doi să le vină ideea în cimitirul de pe Hagelsberg sau abia atunci când mănâncă ciuperci? El vorbeşte despre „ideea“ ei, care este mai mare şi mai durabilă decât toate marile evenimente politice. Mâine Alexander şi Alexandra urmează să se prezinte unul altuia.

Vale das Eiras, 15.01.'91

Zi de rău augur. Toate negocierile – dacă vor fi fost negocieri serioase – au dat greş. Se confruntă refuzul radical (al evacuării Kuweitului) şi cererea de evacuare necondiţionată. Până acum un război – ale cărui efecte, inclusiv cele ecologice, nu pot fi întrevăzute – pare să fie considerat de ambele părţi soluţia acceptabilă a conflictului. În unghiul mort al acestei confruntări primejdioase de materiale distructive, în Lituania, sovieticii au intervenit

brutal, cu tancuri, împotriva demonstranţilor; steaua lui Gorbaciov apune.

Insist pe manuscris sau mă obosesc lucrând în grădină, cu sentimentul unei neputinţe adânci, necunoscută până acum.

(De râs: În Germania, mai precis în Baden-Württemberg, se retrage din funcţia de prim-ministru aşa-numitul Cleverle[1], care nici măcar n-a fost chiar atât de isteţ, fiindcă s-a lăsat finanţat de nişte amici întreprinzători. Dacă s-ar rămâne la soiul ăsta de afaceri!)

Masez gâtul lung şi frumos al lui Ute, care o doare din nou în zona vertebrelor cervicale.

Vale das Eiras, 16.01.'91

La şase dimineaţa, ora Europei Centrale, ultimatumul a expirat. De-acum războiul poate izbucni în orice moment. Şi se pare că nimic nu l-ar mai putea împiedica, în afară de mult invocata minune. Asta cu toate că niciodată în istoria omenirii urmările unui război şi consecinţele sale la nivel mondial nu au fost calculate dinainte şi prezise atât de precis. Dictatura ecologică pe care o aşteptam ar putea deveni realitate abia peste douăzeci de ani, nu mai curând. Acum decizia mea din decembrie, mai degrabă comică, de a învăţa în sfârşit, cu ajutorul lui Ute, să merg pe bicicletă vara viitoare pe Møn mi se pare mai stringentă.

Ascultăm Deutsche Welle. Credibilitatea în scădere a lui Gorbaciov. Mâine Kohl este ales din nou cancelar. În Israel palestinienilor nu li s-au dat măşti de gaze.

---

1. Lothar Späth, premier al landului Baden-Württemberg în perioada 1978-1991.

Luăm în calcul pentru prima dată ca, în caz de război, să plecăm imediat dacă mai găsim locuri în avion.

Cu toate acestea grădinăresc, uşor îndârjit, şi lucrez trei ore la manuscris. Sunt la pagina cincisprezece şi mă mir că merge...

La scurt timp după ora douăsprezece mai ascultăm o dată Deutsche Welle. Imediat după ştirile de la miezul nopţii, ştirile sportive nu se mai dau. Primele ştiri, deocamdată confuze, anunţă declanşarea războiului...

Vale das Eiras, 17.01.'91

După înfrângerea totală a diplomaţiei, ce victorie înspăimântătoare a tehnologiei occidentale de război adunată într-un singur loc. Se spune că ar fi fost distruse – aproape fără pierderi proprii – centrele de comandă irakiene, poziţiile de lansare şi aşa mai departe, într-o mie de acţiuni şi cu un număr corespunzător de mare de rachete. Aproape nici o contrareacţie din partea Irakului. Cel puţin atacarea Israelului cu rachete (germane) cu gaze toxice a devenit astfel imposibilă. Însă cum se va reflecta recucerirea Kuweitului în pierderi suferite de tabăra americană? – Militarii sărbătoresc deja.

Printre emisiunile confuze de la Deutsche Welle, Ute şi cu mine am încercat să ne refugiem într-un grădinărit încrâncenat: am mutat agavele mari de la intrarea în curte. Eu am reuşit să rămân afundat în scris (până la pagina nouăsprezece). Vremea e rece, ploioasă. În ambele şemineuri arde focul.

Vale das Eiras, 18.01.'91

Acum rachete irakiene au lovit totuşi Tel Avivul, fără ca Israelul să fi decis până acum să dea vreo contralovitură.

Însă din Turcia au decolat avioane americane. Declanşarea războiului şi câştiguri la bursă. Speculaţii legate de preţul benzinei. Firme germane, inclusiv din cele care furnizează arme, au încălcat embargoul împotriva Irakului. Discursul lui Vogel din Bundestag, remarcabil. Cu toţii vorbesc despre tehnica de război, în timp ce în Irak numărul morţilor s-ar putea să fi ajuns la zeci de mii. Convorbire telefonică cu Bruno, la care se remarcă teama de urmările războiului – şi, potenţial, de cele ecologice. Vremea rămâne urâtă. Grădinărit. Lucru la manuscris. Am încheiat primul capitol. Ce distanţă îmi provoacă războiul din Golf faţă de unitatea germană, ce ireală sau perimată o face să pară. Depunerea jurământului primului guvern federal comun pare un eveniment marginal. Un Möllemann devine ministru al Economiei! Observ la mine o detaşare cu nuanţe de stoicism, care mă nelinişteşte. – Ieri, masa cu soţii Suhl la Lagos: peşte bun şi scoici.

Vale das Eiras, 22.01.'91

Acum se pare că s-a întâmplat ceea ce era de temut încă de la început: ard câmpurile petrolifere din Irak, incendiate, după câte se spune, de irakieni. Încă nu există imagini cu norii de fum ca dovadă. După euforia iniţială, a începutului „plin de succes“ al războiului, acum intervine trezirea la realitate până la cursurile burselor. Se dovedeşte că astfel de războaie, în ciuda superiorităţii şi a controlului asupra spaţiului aerian, nu pot fi câştigate. După Lituania, acum şi Letonia este ameninţată de armata sovietică. Se vorbeşte tot mai des despre o posibilă răsturnare a lui Gorbaciov şi despre pericolul unui război civil. Din „unitatea germană“ au rămas doar costurile.

Pe o vreme de-acum bună, mă cramponez de grădinărit şi de scris. Cu cele două pagini pe zi în medie, păstrez un ton disperat-comic. Ute a înăbuşit un iepure în vin roşu pentru noi doi.

Odată cu paginile acestui caiet se termină şi jurnalul meu, pentru a face loc, sper, muncii la manuscris; ceea ce se întâmplă acum şi îşi urmează cursul stupid nu are nevoie de comentariile mele.

Vale das Eiras, 26.01.'91

De când stau aplecat asupra manuscrisului, jurnalul meu sărăceşte – sau farsa sângeroasă a războiului din Golf, această făţărnicie înarmată până-n dinţi, mă lasă fără grai în paginile de faţă?

În esenţă, savurez ritmul ordonat posibil aici, în care, de îndată ce soarele apune şi începe să se facă răcoare, trec de la săditul şi săpatul găurilor în pământul pietros de după-amiaza la lucrul la manuscris, ca şi cum ar fi două părţi ale aceluiaşi lucru.

Siguranţa de sine a americanilor s-a volatilizat. Brutalităţii sistemului irakian îi corespund pretenţiile de putere şi interesele economice ale Vestului, acum aproape deloc ascunse, mai rafinate, e drept, însă la fel de inumane – sau prea umane. În ambele cazuri eficientă este doar prostia ce aspiră la putere, pentru că previzibilul dezastru ecologic îi va transforma pe toţi – şi pe cei neutri – în învinşi. Sunt uimit că, din câte se pare – acum, cu puţin înainte de sfârşitul celui de-al doilea capitol din cele şapte planificate –, reuşesc să asociez cursului acţiunii o poveste de iubire tragicomică. Acest *hybris* al scrisului!

De ieri e aici Didi – Undine, sora lui Ute. De o săptămână în partea estică a casei se află o grămadă utilă

de gunoi de grajd. Profit de primii pui ai plantelor. Astăzi un peşte al Sfântului Petru, bun, ca întotdeauna. Le-am scris scrisori lui Helene şi Nele, iubiţii mei copii problemă. Seara şi noaptea – şi atunci când am probleme cu dormitul – citesc Fontane. Adică biografia scrisă de Reuter. Toate astea reprezintă, cu siguranţă, pregătiri pentru următoarea mea carte „groasă“, *Die Treuhand*. Vreau ca, începând de luni, după încheierea celui de-al doilea capitol, să-mi scriu totuşi, pe parcursul ultimelor zile, polemica „Guernica“. Nimic nu poate şi nu trebuie să rămână nespus. Săptămâna berlineză de la începutul lui februarie îşi aruncă deja umbra întunecată prin telefon.

Vale das Eiras, 28.01.'91

Am terminat ieri al doilea capitol, surprins că am reuşit – după toate reţinerile mele – să fac povestea să curgă. Sunt curios cum o să-mi iasă la Behlendorf dificilul capitol al treilea.

Iar astăzi – în sfârşit – am scris introducerea polemicii „Guernica“. Vreau să finalizez prima versiune până în ziua plecării, pentru a dicta la Berlin o a doua versiune, la care să pot lucra în linişte la Behlendorf.

Toate astea se întâmplă în timp ce războiul din Golf devine un lucru normal, iar poluarea cu petrol din Golf umple de-acum prima pagină a ziarelor. Şi, de jur-împrejur, flori de migdal, apărute anul acesta înainte de vreme. Mâine vin soţii Huber. Vreau să gătesc burtă.

Acum plăcerea grădinăritului începe să se domolească: se cer plantate ultimele tufe de rozmarin. Cactuşii dau adevărate membre. – Astăzi, în Lagoa, un fermecător loc adormit.

Vale das Eiras, 31.01.'91

Bagajele sunt făcute, iar ultimele găuri de plantare au fost săpate în pământul pietros şi sunt populate cu cactuşi deosebit de ţepoşi, aduşi de Didi, la care am adăugat pui de agave albi-verzui (de la soţii Suhl). Polemica „Guernica“, scrisă în prima versiune. Am rotit zadarnic butonul radioului, pentru a prinde Deutsche Welle. Aflu de la BBC despre lupte terestre care durează de ieri şi despre creşterea dobânzii de referinţă cu o jumătate de procent. Iar acum trebuie să închei şi jurnalul acesta. Început aici în urmă cu mai bine de un an, în aşteptarea schimbării germane, care nu a adus schimbări veritabile, ci doar o unitate declarată (cu o scindare socială). Eu am reuşit totuşi, după ce am experimentat blocaje ale scriitorului ca niciodată până acum, ca, din două proiecte în proză, să îl încep pe cel mai scurt şi să îmi accentuez pofta de scrieri epice până la romanul *Treuhand*. S-ar putea ca *Unkenrufe* să-mi iasă de la prima încercare, chiar anul acesta (însă *Treuhand* îmi va cere până la cinci ani de lucru pe manuscris). Scriu asta anticipând cu bucurie perioadele de secetă. Cum ar fi dacă mi-ar trece prin minte să-l pun pe „nemuritorul Fontane“ al meu să scrie balade, în stilul baladelor sale târzii, însă cu referire la prezent, la unitatea germană şi, în final, la războiul din Golf?

Biografia lui Reuter înfrumuseţează a doua şi a treia sa şedere la Londra. Reuter vrea să-l salveze pe Fontane cel de stânga, cel din '48. Situaţie narativă absurdă: Fontane îi supravieţuieşte biografului său.

Vreau să mă documentez pentru *Unkenrufe* despre ritualurile de înmormântare: de exemplu, în Mexic, China, India... Trebuie să lucrez la cursivitatea disertaţiei

doctorului Reschke. Apoi: ce s-a întâmplat cu adevărat în februarie 1945 în biserica Sf. Ioan? Apoi: despre meşteşugul poleirii cu aur.

Poate mâine, în timpul zborului spre Hamburg, îmi mai vine vreo idee: pentru încheiere.

Faro-Hamburg, 1.02.'91

Decolare la ora 15.00 după-amiaza, după cinci ore de întârziere, fiindcă s-a suspendat un zbor. Am fost invitaţi la prânz la Faro. Priveliştea din restaurantul de la etajul al cincilea, pe deasupra lagunei cu ramificaţii largi, până la dunele ce sclipesc albe sub un cer cenuşiu; în sfârşit, de ieri plouă.

Cât de puţin îi impresionează războiul din Golf pe portughezi. Un clătinat melancolic din cap şi-atâta tot. Un popor care pare că şi-a lăsat în sfârşit în urmă istoria odată cu pierderea ultimelor colonii; o înţelegere care nu pare să le fie accesibilă germanilor: şovăielnici şi iritaţi, e drept, de protestul surprinzător al copiilor lor, până acum dezinteresaţi şi răsfăţaţi, se lasă implicaţi într-o participare activă la război după ce au tolerat pasivi furnizarea de armament (ce le asigura locurile de muncă) în zone de criză. Acum sunt nevoiţi să furnizeze Israelului rachete defensive Patriot, care să doboare rachetele Skud, ce şi-au mărit raza de acţiune şi au fost îmbunătăţite tehnic cu ajutorul germanilor.

Ieri războiul acesta a împlinit două săptămâni. Mă tem că va mai dura, se va extinde şi va avea urmări persistente, ce vor accentua ruina ţărilor din Lumea a Treia. De asemenea, războiul acesta ar putea deveni un caz-şcoală de „pacificare" a Lumii a Treia prin anunţatul model american al ordinii mondiale.

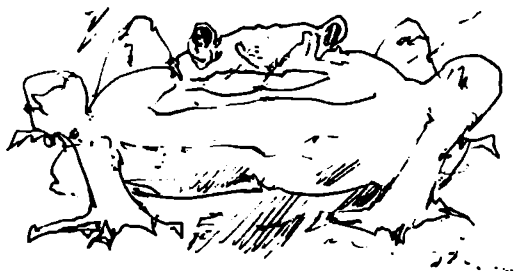
În starea de semitrezie din timpul zborului mi l-am imaginat pe bengalezul meu, domnul Banerjee, cel care are afacerea cu ricșe: mereu amabil și totuși ușor demonic. Ca și când, deși nu ar putea – ce-i drept – să treacă prin ziduri, totuși ar fi în stare să plutească la o palmă deasupra pământului doar prin puterea voinței. În orice caz, mi-l imaginez ca într-unul din filmele care se turnează la Bombay și au fost descrise de Rushdie. Să-i fac, ca la Rushdie, o pleoapă care-i atârnă demonic?

Acest personaj nu trebuie să domine *Unkenrufe*, însă aparițiile sale neașteptate ar trebui să dea poveștii o dimensiune suplimentară – e drept, doar sugerată, însă totuși palpabilă. Călătoria lui Reschke în ricșa-bicicletă a lui Banerjee. De ce se împotrivește Alexandra Piątkowska să urce în ricșa-bicicletă: „Cum pot polonezii să se lase transformați în *culi*?"

Văduvul și văduva la Lübeck: acolo Banerjee a deschis o filială de transport local cu ricșa. Ușoara zeflemea a lui Banerjee pe tema cimitirelor costisitoare și elogiul adus de el incinerării morților în stilul practicat în India. Într-o parte a șantierului naval din Danzig Banerjee construiește o fabrică de ricșe-biciclete. Speculația lui Banerjee despre viitoarea schimbare a climei: pe viitor în lunca Vistulei se va cultiva orez sub îndrumarea bengalezilor. Banerjee transformă *Unkenrufe* ale lui Reschke în visuri pline de speranță. Prelegerea lui Banerjee despre destoinicii *marwari*, care i-ar putea ajuta pe polonezi într-un mod asemănător celui în care le servesc bengalezilor drept exemplu în Calcutta. Banerjee recunoaște că mama lui este o *marwari*: pioasă și cu simțul afacerilor. De ce nu vrea Banerjee să se implice în activitatea societății funerare.

Trebuie văzut dacă văduva aduce ca membru în comitetul de conducere o bătrână (kaşubă) din Danzig – de vreo optzeci de ani. Din partea poloneză ar putea intra în conducere un tânăr scriitor, unul fascinat de urmele lăsate de germani, deschis în faţa tuturor propunerilor germane, cum ar fi indicatoarele stradale bilingve în *Alt-*[1] şi *Rechtsstadt*[2].

Dar să închei acum, înainte de aterizare.

1. Altstadt, oraşul vechi.
2. Aici, centrul istoric.

Günter Grass în anul 1990

Adnotările care urmează înlesnesc înţelegerea unor nume, date şi contexte amintite în jurnal. Ele nu se doresc a fi complete şi omit îndeosebi acele puncte care îşi găsesc singure răspunsul – în totalitate sau în mare măsură – pe parcursul lecturii.

Fotografa Maria Rama, căreia Grass i-a dedicat cartea sa *Die Box* (*Aparatul de fotografiat*), este o prietenă apropiată a familiei. Eva Hönisch a fost secretara lui Grass până în 1995. Fritze Margull are un atelier tipografic pentru grafică artistică. Cu muzicianul de jazz Günter „Baby“ Sommer din Radebeul, de lângă Dresda, Grass dă reprezentaţii din 1986 cu „Lyrik und Prosa, Schlagzeug und Perkussion“ („Lirică şi proză, baterie şi percuţie“).

Scriitorul şi editorul Tomáš Kosta din Praga (Bund Verlag, Europäische Verlagsanstalt), care a emigrat după sfârşitul „Primăverii de la Praga“, este un mediator prestigios în sfera sistemelor politice şi a dezbaterilor socio-politice.

„Discursul Christei Wolf de la Hildesheim“ (p. 40) este discursul de mulţumire al scriitoarei, rostit în 31 ianuarie 1990, cu ocazia acordării titlului de *doctor honoris causa* de către Universitatea Hildesheim, şi apărut cu titlul „Zwischenbilanz“ („Bilanţ intermediar“) în *Frankfurter Rundschau* din 2 februarie.

În 1990 Günter Grass lucrează cu patru edituri germane:

– Luchterhand Literaturverlag a luat naştere din Hermann Luchterhand Verlag, editura la care Grass publică din 1956. Aceasta a fost vândut în 1987 unui concern olandez. În urma

unor proteste ale autorilor, secţiunea de beletristică a fost separată şi, ulterior, cumpărată de Arche Verlags AG. În 1990 sediul editurii este la Frankfurt pe Main, iar editoarele sale sunt Elisabeth Raabe şi Regina Vitali. Luchterhand a fost cea mai importantă editură din Germania de Vest specializată în promovarea literaturii din R.D.G. La îndemnul lui Grass – printre alţii –, Luchterhand a întemeiat în 1976 modelul singular al unui „consiliu al autorilor“, care avea dreptul de a decide în parteneriat politica editorială.

– De la începutul anilor '80 Gerhard Steidl a publicat cărţi cu lucrările de grafică ale lui Grass. În 1992 *Unkenrufe* va deveni primul text literar apărut la Steidl Verlag. Ulterior Steidl va prelua de la Luchterhand toate drepturile editoriale asupra lui Grass.

– Maria Sommer conduce Gustav Kiepenheuer Bühnenvertriebs GmbH (Kiepenheuer Medien) din Berlin. Firma verifică şi supraveghează respectarea drepturile de autor ale lui Günter Grass în domeniul mediilor *non-print* (teatru, film, radio, televiziune şi alte medii electronice).

– La editura est-germană Aufbau au apărut în 1990, sub licenţă Luchterhand, două cărţi ale lui Grass. După adoptarea tratatului de stat (al unificării germane) nu a mai fost nevoie ca volumele ce urmau să fie difuzate în Germania de Est să apară sub licenţă la edituri din R.D.G. Astfel proiectele editurii Linden din Leipzig de a introduce în planul editorial cărţi de Grass au devenit desuete.

Anul electoral 1990 a fost marcat de patru tururi de scrutin:

– Alegerile pentru Landtag în Saarland, în 28 ianuarie: SPD – 54,4%, CDU – 33,4%, FDP/DPS – 5,6%, Verzii – 2,6%. Oskar Lafontaine este confirmat ca prim-ministru în Saarland şi este ales candidat al SPD pentru funcţia de cancelar.

– Alegerile pentru Volkskammer a R.D.G. din 18 martie: CDU – 40,8 %, SPD – 21,9%, PDS – 16,4%, DSU – 6,3%, BFD (Bund Freier Demokraten[1]) – 5,3%, Bündnis 90 – 2,9%, DBD

1. Uniunea Democraţilor Liberi.

(Demokratische Bauernpartei Deutschlands[1]) – 2,2%, Verzii/ UFV (Unabhängiger Frauenverband[2]) – 2%, DA(Demokratischer Aufbruch) – 0,9%. Prim-ministrul Lothar de Maizière formează o coaliţie din alianţa „Wahlbündnis für Deutschland“ (CDU, DSU, DA), SPD şi liberali.

– La primele alegeri la nivel de land în noile landuri federale din 14 octombrie, CDU devine cel mai puternic partid peste tot, în afară de landul Brandenburg.

– Alegerile pentru Bundestag din 2 decembrie: CDU/CSU – 43,8%, SPD – 33,5%, FDP – 11%, Verzii – 3,8%, Bündnis 90 – 1,2%, PDS – 2,4%. Guvernul Kohl îşi continuă mandatul.

Patru tratate din 1990 validează procesul reunificării:

– Tratatul de stat: pe 18 mai între Republica Federală şi R.D.G. se semnează un tratat de stat referitor la uniunea monetară, economică şi socială, care intră în vigoare la 1 iulie. Acesta implică introducerea mărcii vest-germane (DM) în R.D.G., precum şi colapsul economiei est-germane (de mărfuri), prin integrarea imediată a R.D.G. în sistemul economic vest-german.

– Acordul asupra dizolvării R.D.G. ca stat, aderarea sa la Republica Federală Germană şi unitatea germană au fost negociate începând cu 6 iulie, sub conducerea lui Wolfgang Schäuble şi Günther Krause. În noaptea de 23-24 august 1990 Volkskammer decide integrarea R.D.G. în sfera de aplicare a legii fundamentale începând cu 3 octombrie 1990.

– Odată cu acordul electoral din 3 august, sfera de aplicare a legii electorale federale a fost extinsă şi asupra R.D.G. După o decizie a Curţii Constituţionale Federale, care a respins-o ca anticonstituţională, deoarece dezavantaja partidele care intrau sub incidenţa baremului minim de cinci procente, precum şi alianţele politice din R.D.G., Bundestag-ul a adoptat în 5 octombrie o lege electorală nouă, amendată.

1. Partidul Ţărănesc Democrat al Germaniei.
2. Uniunea Independentă a Femeilor.

– Tratatul Doi plus Patru, încheiat între cele două Germanii şi cele patru puteri victorioase în al Doilea Război Mondial, adică S.U.A., Uniunea Sovietică, Marea Britanie şi Franţa, tratat semnat în 12 septembrie, a validat suveranitatea Germaniei reunificate din perspectiva dreptului internaţional. La negocierile Doi plus Patru a participat şi Polonia.

Despre unele din proiectele amintite:

– „Mapa de atelier“ (p. 93 ş.a.) este cartea *Vier Jahrzehnte* (*Patru decenii*), apărută în 1991 la Steidl, o cuprinzătoare „Relatare de atelier“ a artistului plastic Grass.

– „Signatur“ (p. 147 ş.a.) este o serie bibliofilă a editorului Hans Theo Rommerskirchen, „un obiect singular al unor poeţi pictori şi al unor pictori poeţi“. Pentru „Signatur“ nr. 14 (1991) Günter Grass a strâns laolaltă 15 lucrări de grafică.

– Tripticul pe tema „Totes Holz“, care „are o nevoie acută de o biserică“ (p. 221), a găsit-o la scurtă vreme după ce a fost terminat: este expus în Marienkirche (biserica Sf. Maria) din Lübeck.

Personalităţi ale vieţii politice din anul 1990:

Helmut Kohl (cancelar federal între 1982-1998); Hans Modrow (prim-ministru al R.D.G. din noiembrie 1989 până în aprilie 1990); Lothar de Maizière (prim-ministru al R.D.G. din aprilie până în 2 octombrie 1990); Václav Havel (preşedintele Cehoslovaciei – din 1993 al Republicii Cehe –, 1989-2003); Lech Wałęsa (preşedintele sindicatului Solidarność, 1980-1990; preşedintele Poloniei, 1990-1995); Wojciech Jaruzelski (preşedintele Consiliului de Stat al Poloniei, 1985-1989; preşedintele Poloniei, 1989-1990); Tadeusz Mazowiecki (prim-ministru al Poloniei, 1989-1990); Bronisław Geremek (membru al Seimului polonez, 1989-2001; a participat, împreună cu Adam Michnik, la „Masa Rotundă“ care a negociat participarea opoziţiei la alegeri şi organizarea de alegeri democratice în iunie 1989); Adam Michnik (editor al cotidianului polonez liberal de stânga

Gazeta Wyborcza); George Bush (preşedinte al S.U.A., 1989-1993); Mihail Gorbaciov (secretar general al P.C.U.S., 1985-1991; preşedinte al Uniunii Sovietice, 1990-1991); François Mitterrand (preşedinte al Franţei, 1981-1995); Margaret Thatcher (prim-ministru al Marii Britanii, 1979-1990).

La EDITURA POLIROM

au apărut:

José Saramago – *Călătorie prin Portugalia*
Javier Marías – *Chipul tău, mâine. Dans şi vis*
John Steinbeck – *Către un zeu necunoscut*
María Dueñas – *Iubirile croitoresei*
Truman Capote – *Harfa de iarbă. Arborele nopţii şi alte povestiri*
John Cheever – *Povestiri. Integrala prozei scurte*
Sam Savage – *Ţipătul leneşului*
Bernhard Schlink – *Minciuni de vară*
Alessandro Baricco – *O poveste*
Boris Vian – *Toamnă la Pekin*
Donna Tartt – *Micul prieten*
Michel Houellebecq – *Harta şi teritoriul*
Haruki Murakami – *1Q84* (vol. I-III)
Philip Roth – *Nemesis*
Chuck Palahniuk – *Pigmy*
Abraham Yehoshua – *Misiunea directorului de resurse umane*
Philippa Gregory – *Regina roşie*
David Lodge – *Bărbatul făcut din bucăţi*
José Saramago – *Ultimul caiet*
Alberto Vázquez-Figueroa – *Iubire pe o insulă blestemată*
Jonathan Franzen – *Libertate*
Eiji Yoshikawa – *Povestea familiei Heike*
Cormac McCarthy – *Căluţii mei, căluţi frumoşi*
Alberto Moravia – *Iubitul nefericit*
Truman Capote – *Mic dejun la Tiffany*
Carlos Ruiz Zafón – *Palatul de la Miazănoapte*
Gore Vidal – *Iulian*
Ilf şi Petrov – *1001 de zile sau Noua Şeherezadă*
F. Scott Fitzgerald – *Aventurile lui Pat Hobby*
Ian McEwan – *Solar*
Jeffrey Eugenides – *Intriga matrimonială*
Michele Mari – *Pink Floyd în roşu*
W. Somerset Maugham – *Catalina*
Joyce Carol Oates – *Apa neagră*
Naghib Mahfuz – *Teba în război*
Kjell Espmark – *Béla Bartók contra celui de-al Treilea Reich*
Carlos Ruiz Zafón – *Luminile din septembrie*
Edgar Allan Poe – *Masca Morţii Roşii şi alte povestiri*

Jack Kerouac – *Oceanul e fratele meu*
Sofi Oksanen – *Purificare*
Kate Williams – *Plăcerile bărbaţilor*
Yann Martel – *Viaţa lui Pi*
John Steinbeck – *Nehotărâţii sorţi ai bătăliei*
David Grossman – *Până la capătul pământului*
Patrick McGuinness – *Ultimele o sută de zile*
Francisco Goldman – *Rosteşte-i numele*
Patrick deWitt – *Fraţii Sisters*
Siri Hustvedt – *O vară fără bărbaţi*
Amélie Nothomb – *O formă de viaţă*
Emir Kusturica – *Unde sunt eu în toată povestea asta?*
Chuck Palahniuk – *Blestemaţi*
Philip Ó Ceallaigh – *Şi te trezeşti râzând*
Truman Capote – *Integrala prozei scurte*
Allan Sillitoe – *Singurătatea alergătorului de cursă lungă*
Carlos Ruiz Zafón – *Prizonierul cerului*
Philippa Gregory – *Doamna apelor*
Kathleen Winter – *Annabel*
Eowyn Ivey – *Copila de zăpadă*

în pregătire:

Joyce Carol Oates – *Grădina plăcerilor lumeşti*

www.polirom.ro

Redactor: Radu Pavel Gheo
Coperta: Radu Răileanu
Tehnoredactor: Radu Căpraru

Bun de tipar: iunie 2012. Apărut : 2012
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266
700506, Iași, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare) ; E-mail : office@polirom.ro
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53 • C.P. 15-728
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail : office.bucuresti@polirom.ro

IMPRIMERIA
ARTA
GRAFICA

Contravaloarea timbrului literar se depune în contul
Uniunii Scriitorilor din România
Nr. RO44RNCB5101000001710001 BCR UNIREA

„Citesc abia acum *Versetele satanice* ale lui Salman Rushdie. Un roman literalmente fabulos. Scris inteligent, naiv, suveran. Cu oricâtă îndrăzneală ar spune lucrurilor pe nume, e o carte remarcabil de pioasă, în faţa căreia duşmanii lui Rushdie dau impresia de «oameni fără Dumnezeu». Faptul că m-am retras din Academie din cauza acestui autor rămâne un prilej de desfătare."

Günter Grass

BIBLIOTECA POLIROM

PROZĂ XXI

„În ansamblu, însemnările din acest jurnal se împart în două categorii: în primul rând îl avem pe marele scriitor, foarte preocupat de călătorii, de meditaţiile asupra valorii sale, de public şi de spaţiul politic, iar pe de altă parte îl vedem pe autor lucrându-şi textul în tăcere, pe artistul ce desenează şi, nu în ultimul rând, pe omul Grass în spaţiul lui privat."

Literaturkritik

„Zidul Berlinului, care împărţise Germania vreme de peste un sfert de secol, tocmai fusese dărâmat, ceea ce a declanşat discuţii ample referitoare la destinul Germaniei şi la locul ei în lume... În această perioadă, Grass – care fusese dintotdeauna un intelectual public – s-a dovedit nu doar un observator, ci, aşa cum fusese încă din anii cincizeci, şi un participant activ la polemicile legate de marile probleme germane, cu imensa lor povară istorică."

Washington Monthly

„Cititorul află (aşa cum se întâmplă adesea în astfel de jurnale) o mulţime de lucruri despre viaţa privată a autorului. Grass a călătorit enorm, nu numai între Germanii, ci şi între diversele lui case de vacanţă, în Germania de Est, în Cehoslovacia, la Paris, la o conferinţă în Norvegia şi, desigur, în Polonia. Dar aici se găsesc unele descoperiri uimitoare, ce privesc gândirea politică şi strategică a lui Grass, care este, la urma urmei, un intelectual prestigios. Ele arată că disperarea lui Grass din acea perioadă a avut un impact asupra activităţii sale literare."

Glanz & Elend

EDITURA POLIROM

ISBN 978-973-46-2834-6

www.polirom.ro